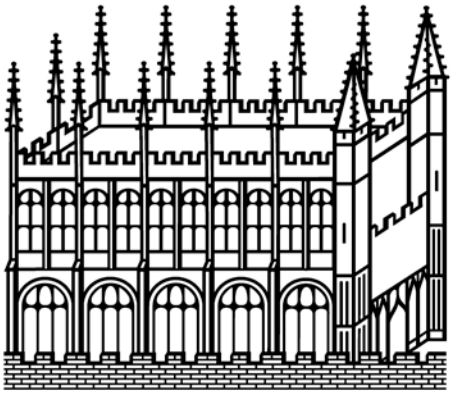

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

دیوان حافظ محشی خوشخط از انکشاف طبع روشن صاحب باطن ملقب بلسان الغیب حضرت خواجہ شمس الدین حافظ شیرازی

ایضاً - مطبوعہ جدید بہت خوشخط -

شرح دیوان حافظ باحل معانی و مصطلحات صوفیہ از تصنیفات مولوی سید محمد صادق علی از جانب مطبع -

دیوان شمس تبریز مشہور کلام از روشنی طبع ولی مادرزاد محمد بن ملک داد معروف بہ شمس تبریز

دیوان حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی کلام پرتاثیر -

دیوان خواجہ معین الدین چشتی یہ دیوان نایاب محض عنایت ایزدی سے اس مطبع کو ملا تبرکاً طبع ہوا -

دیوان حضرت غوث الاعظم - پیر دستگیر شیخ محی الدین عبدالقادر گیلانی قدس سرہٗ -

دیوان مخفی اوستاد اہل زبان کا کلام ہے از جلوہ طبع مخفی رشتی اور جو ناواقف کلام زیب النسا گنتے ہین وہ نادرست ہے تذکرہ سے ظاہر ہے -

دیوان غنی در سی دیوان مصنفہ ملا محمد طاہر غنی کشمیری

دیوان مہتاب - از سخنور نازک فکر منشی مہتاب رائے شری واستویہ رئیس کٹرہ -

دیوان موزون - از خوش فکری عالیجناب راجہ رام نرائن سری واستویہ کھرے -

دیوان ناصر علی - شاعر نامور کا کلام -

جوہر معظم - یعنے دیوان مرزا گل محمد مکرانی اہل زبان اور اسکے ساتھ منشی جواہر سنگھ کا کلام ہے جو تلامذہ مرزا صاحب سے تھے -

دیوان کشفی از جلوۂ خیال بلند مولوی شاہ سلامت اللہ

دیوان ہلالی - کلام اہل زبان -

خیال ہجودی - دیوان منشی ستیل سنگھ نبارسی ہجود تخلص

دیوان قاسم کلام سرگروہ شعرائے نامی زمانہ ملا قاسم دیوانہ

دیوان مویدی فارسی غزلیات مفید یادآوری مبتدیان

رباعیات عمر خیام - محشی یہ رباعیات مشتمل دواوین اور اوستادونکی کلام کے اعلے درجے کی سندی ہین -

اختراع جدید صنائع شعری مین نادر کلام ہے از جلوۂ زور طبع رائے کشن کمار رئیس ضلع مراد آباد -

قصائد مدحیہ نظام نواب نظام الدولہ محمد مردان علیخان

قصائد مفتخوان مصنفہ مولوی عبدالاحد -

قصائد پیر فوائد مصنفہ منشی نتھن لال مہجب تخلص -

قصائد عرفی محشی مصنفہ مولانا جمال الدین عرفی شیرازی

قصائد بدر چاچ - محشی مع فرہنگ مصطلحات -

ساقی نامہ ظہوری - محشی -

قران السعدین - محشی مصنفہ امیر خسرو دہلوی

کتب تذکرہ شعرا

تذکرۂ گلشن بیخار - شعرائے نامی گرامی متقدمین کا تذکرہ ہے مؤلفہ نواب محمد مصطفے خان بہادر دہلوی شیفتہ تخلص

قند پارسی مجموعہ منتخبات بیاض اشعار از مولوی عبدالغفور خان نساخ

خزانۂ عامرہ شعرائے متقدمین کا تذکرہ ہے جنھون نے بصلہ سخن عطا حاصل کی ہے مدونہ حضرت مولوی میر غلام علی آزاد بلگرامی -

جواہر العجائب - ذکر زنان شاعرہ کا ہے مصنف اسکا فخری بن ہروی مشہور اوستاد ہے عہد مین الہماسپ شاہ ایران کے یہ تذکرہ تالیف کرکے مقام سندھ بحضور اکبر شاہ بادشاہ ہند کے بطور ارمغان نذر بھیجا

تذکرۂ حسینی نوادر تذکرہ سی ہے مؤلفہ میر حسین دوست سنبھلی

کتب علم رمل

سراج الرمل - فن رمل مین منتخب رسالہ ہے مصنفہ مولوی روشن علی انصاری -

مصداق الرمل - شائستہ اشکال رمل کے احکام کی پوری تشریح ہے مصنفہ محمد عطا رمال لاہوری

انوار الرمل یہ مبسوط کتاب کمیاب زمانہ ہے مصنفہ عبدالغنی رمال

تمت

مثنوی زاد المسافرین مصنفہ ملا حسین واعظ۔
مجموعہ نوادر نظم یعنی مجموعہ ہشت مثنوی از کلام اساتذہ شعرای متقدمین
۱۔ مثنوی۔ در صفت بنگالہ۔
۲ مثنوی۔ معراج الخیال از کلام تجلی۔
۳۔ مثنوی قضا و قدر۔ از طالب آملی۔
۴ مثنوی قضا و قدر از طالب آملی۔
۵۔ مثنوی قضا و قدر و مثنوی رزمیہ از میرزا صائب
۷۔ مثنوی قضا و قدر و مثنوی در صفت حلم از سلیم

کتب قصص نثر درسی وغیرہ

شبستان عشرت معروف بہ عجیب القصص نادر فسانہ بعبارت رنگین مانند بہار دانش ہے مصنفہ منشی بخت سنگہ۔
نگار دانش لب لباب عیار دانش کمال عمدہ انتخاب ہے
عیار دانش مصنفہ شیخ ابو الفضل علامی بن شیخ مبارک۔
انوار سہیلی محشی اسکے مضامین پر عمل کرنا نادانونکو دانا بناتا ہی سراپا انسانیت کا جامہ پہناتا ہی مصنفہ ملا حسین واعظ
مفرح القلوب کتیک دمنک کا قصہ ترجمہ ہندی کتاب ہیوپدیس
بہار دانش۔ کلان واضح خوشخط صاف چھاپہ صحیح مصنفہ منشی شیخ عنایت اللہ۔
بہار دانش خرد۔ مصنفہ ایضاً۔

کلیات و دواوین و قصائد

کلیات حزین یہ مجموعہ نوادر روزگار سے ہی جسمین چند رسائل ہین
۱۔ سوانح عمری حضرت مصنف ۲۔ تواریخ سلاطین ۳ قصائد نعتیہ ائمہ اطہار علیہم السلام۔ ۴ دیوان مصنف ۵۔ مثنویات صفیر دل و چمن انجمن۔ ۶۔ مثنویات خرابات ۷ فرہنگ نامہ۔ ۸۔ تذکرۃ العاشقین مصنفہ شاعر عدیم النظیر وحید العصر شیخ محمد علی حزین۔
کلیات خاقانی جسمین قصائد عربی فارسی و غزلیات و رباعیات کا پورا ذخیرہ ہے ایسا کلیات اس جامعیت کے ساتھ کمیاب ہے جو اس مطبع مین محشی ہو کر مع حل معانی اشعار عربی کے دو جلد مین چھپا ہے۔
کلیات مرزا بیدل اس کلیات مین چار کتابین ہین
۱۔ دیوان بیدل غزلین سب ردیفون کی۔ ۲۔ عناصر بیدل ۳۔ رقعات بیدل ۴ نکات بیدل نتیجہ طبع شاعر نازک خیال مرزا عبد القادر بیدل تخلص
دیوان بیدل فقط نقل از نسخہ قلمی محررہ ولایت ایضاً
کلیات سعدی شیرازی جسمین رسائل ذیل ہین
۱۔ دیباچہ کلیات۔ ۲ کریما محشی ۳ گلستان
۴۔ بوستان ایضاً ۵۔ قصائد عربیہ و فارسیہ و مراثی و ترجیعات۔ ۶۔ طیبات و بدائع خواتم و غزلیات قدیم و مقطعات و صاحبات و مثنویات۔ و قطعات و رباعیات۔ و مفردات و ہزلیات از نتائج طبع حضرت مصلح الدین سعدی شیرازی
کلیات نظم غالب مرزا اسد اللہ خان غالب دہلوی۔
انتخاب کلیات عناصر خسرو اسمین چار دیوان ہین
۱ دیوان تحفۃ الصغر۔ صغر سن کا کلام ہی ۲ دیوان وسط الحیات عنوان شباب کا کلام ۳ دیوان غرۃ الکمال۔ جو کمال عمر چالیس برس مین فرمایا۔ ۴۔ دیوان بقیہ نقیہ۔ کلام ہنگام پیری یہ کلیات ہر ایک چار دیوان روشن طبع سخنور صاحب کمال ملقب بہ طوطی ہند حضرت امیر خسرو دہلوی ہی
کلیات جامی تصنیف ملا عبد الرحمن جامی۔
کلیات نظیری نیشاپوری از خوش فکری ملا نظیری نیشاپوری
کلیات ظہیر فاریابی تصنیف صدر الحکما ابو نصر فاریابی
دیوان ظہیر فاریابی۔ تصنیف ایضاً
دیوان صائب کامل از مرزا محمد علی صائب تبریزی
دیوان صائب انتخاب دیوان ایضاً
دیوان حضرت احمد جام ژندہ پیل سرخیل عارفان۔

بسلطانی چو شه نوبت فرو کوفت / غبار فتنه از عالم فرو رفت
شکوهش پنج نوبت بر فلک برد / نفاذش کرد هفت اقلیم را خورد
خروش طبل گفتی تا دو میل است / که میدانست کان طبل رحیل است
نفیر کوس گفتی تا دو ماه است / کرا در دل که شه در کوچگاه است
بری ناخورده از باغ جوانی / چو ذوالقرنین ز آب زندگانی
شهادت یافت از زخم بداندیش / که بادش آنجهان از اینجهان بیش
سه پایه بر فلک زد زین خرابی / گذشت از پایهٔ خاکی و آبی
گر آن درها شد این درها بجایند / که بر من بیش ازین درها گشایند
گر او را سوی گوهر گرم شد رای / نسب داران گوهر باد بر جای
گر او را فیض رحمت گشت ساقی / جهان بر وارثانش باد باقی
گر او را خاک داد از تخته بندی / مباد این تخت گیران را گزندی
گر او بی تاج شد تاجش رضا باد / سر این تاجداران را بقا باد
خصوصاً وارث اعمار شاهان / نظرگاه دعای نیکخواهان
مؤید نصرة الدین کافرینش / ز نام او پذیرد نور بینش
پناه خسروان اعظم اتابک / فریدون وار بر عالم مبارک
ابوبکر محمد کز سر داد / ابوبکر و محمد را کند شاد
بدانائیش هفت اختر شکرخند / بمولائیش نه گردون کمربند
بشاهی تاج بخش تاجداران / بدولت یادگار شهریاران
ستاره پایهٔ تخت بلندش / فلک بوسه گه سم سمندش
سریرش باد در کشورگشائی / وثیقت نامهٔ کشور خدائی
جهان را تا ابد شاه جهان باد / بدانچه امید دارد آنچنان باد
سعادت یار او در کامرانی / مساعد با سعادت زندگانی
سخن را بر سعادت ختم کردم / ورق کاینجا رساندم در نوردم
روانش باد جفت شادکامی / که گوید باد رحمت بر نظامی

خاتمة الطبع

حلاوت حمد و سپاس و نعت برکت اساس خدای کریم و نبی رحیم بحمد گویان روزی باد و بعده مخفی مباد که مثنوی لاجواب خسرو شیرین مصنفهٔ مولانا نظام الدین گنجوی که جامع فصاحت و سلاست بی اندازه است برای خوش کامی ذائقهٔ استعداد شیرین مذاقان سخن در مطبع نامی گرامی منسوبه بسوی جناب منشی نول کشور صاحب واقع کانپور باهتمام منصرم باکمال لاله بشیشر دیال در ماه شوال سنه ۱۲۹۸ هجری مطابق ستمبر سنه ۱۸۸۱ عیسوی طبع گردیده

یکی زان ده دوشه راه دیگر
خود از شهزادگان و یار گزیدند
ازان پذیرفتاری غیبت آمیز
وگر باره شود باز ارمن تیز

چو شاه گنج بخش این یکه تازند
چو صبح از تازه روئی باز خندید
پذیرفت آن ثنا و حمد را شاه
باخلاصی کمر بر از من و آمد

چو خوبا حمد و با اخلاص من کرد
ده همدو نیاز اخاص من کرد
بملوکی خطی دادم مسلسل
بتوقیع قزلشاهی مسجل

که شد بخشیده این ده بر تمامی
زمابیزاد و بر زاد نظامی
بملکی طلق ماند بی غرامت
بطلقی ملکا و شد تا قیامت

کسی کین بر سنی نامیت باور
نشش خصم و خدایش باد داور
اگر طعنی زند در وی حسیبی
بجز وحشت سبا دا ور ازو نیست

بلعنت باد تا باد از زمانه
تبارش نیز بلعنت رانشانه
چو کار افتاد ه را کار شد راست
در گنجینه بکشاد و بر آراست

درونم را تبائید الهی
بر و بحم را بخلعتهای شاهی
چو از تشریف خود مشهورتم کرد
بطاعتگاه خود دستورتم کرد

شدم نزدیک تا محمود بخت مسعود
وز و باز آمدم با بخت محمود
چنان رفتم کز سوی کعبه حجاج
چنان باز آمدم کا حمد ز معراج

شنیدم حاسدی انها که دادی
که زد کمیه بر باشد نهادی
بیوسف صورتی گر گی همزاد
بلوریم در الماسی بسپارد

که اقلیمیه بگذشته خوشاست
عروسی کاسمان بوسید پایش
دهی ویرانه باشد ده نمایش

دهی و انگه چه ده چون بحر رحمت
نباشد طول و عرضش هیچ مسلک
سوادش نیمکار ملک انجا

نه پی حرزی ز ان خاک خراب
مسلمان پنجه کافر خورد و تابه
که نعمت خواره اکفران نبیند

چرا مینا لد این سالوس تا کی
دران ویرانه افتادن چو منتا
که یک حمد ینچنین گنجشان نیست

اگر مینی دران ده کار و کشتی
مرا در هر سخن بحثی بسختی
من آرم دانه دانه خوشه در

گر او دارد زدانه خوشه پر
گر او از آب زفیض فراست
مرا و فیض لطف آب حیات است

وگر دارد خرابی سوی زر
خراب آباد کن گنج و دفینه شاه
نه ارزانی که ارزانم بدان خاک

ولیکن تر جبان مینوا سی
کنم هر ساعت ایزد را سپاسی
سپاس من نه از روی مناسبت

ز خرواری صد و هیکل ادرز
ز لالی انمک از طوفان پر به
بدان جهت کان وجهی جلالست

دلی چون ملک خورشید م راد
ولایت در خور خواهنده بخشید
که وی بخشد که خدمت جای آن داشت

نه کمدر دعا آنجا دویده
همه شب تیغ همت بر کشیده
که بر عزم جهاد م باید آموز

چو من خرسند م و بخشنده خشنود
تو نقد بوالفضولی خرج کن زود
چو میگفتم سخن مجمل کجا راند
کجا میه فتم و رختم کجا ماند

سخن گفتم چو دولت وقت میدید / سخنهای که دولت می‌پسندید
نصیحتها که شاهان را بشاید / وصیتها کز و دلها گشاید

وزان بذله که رضوانش پسندد / زبانی گر بگوش آرد بخندد
چنان گفتم که شاه احسنت میگفت / خرد بیدار میشد مغز می‌خفت

سماعم ساقیان را برده از هوش / مغنی را شده دستان فراموش
بسی پالوده‌های زعفرانی / بشکر خنده‌شان دادم نهانی

گهی چون ابرشان گریه گشادم / گهی چون گل نشاط خنده دادم
درآمد راوی برخواند چون دُر / ثنائی کان بساط از گنج شد پر

چو بر پا ایستادم گفت بنشین / بسوگندم نشاند این منزلت بین
بدان فتوی کنون بر جا که هستم / نشینم همچنان کانجا نشستم

حدیثم را چو خسرو گوش میکرد / ز شیرینی دهن پر نوش میکرد
حکایت چون بشیرینی درآمد / حدیث خسرو و شیرین برآمد

شهنشه دست بر دوشم نهاده / بدان گفتار شیرین گوش داده
شکر میریخت میکرد از عنایت / حدیث خسرو و شیرین حکایت

که گوهر بند بنیادی نهادی / درین صنعت سخن را داد دادی
گذارشهای بی اندازه کردی / بدو تاریخ ما را تازه کردی

نه گل دارد بدین تیزی هوائی / نه بلبل زان نوآیین تر نوائی
گشاده خواندن او بیت در بیت / رگ مفلوج را چون روغن زیت

ز طاق اندوده کاید حریرش / هم آتش دایه شد هم زمهریرش
چو حلوا پخته در جوش این جیش / که هر کو میخورد میگوید العیش

دران پالوده پالوده چون شیر / ز شیرینی نکردی هیچ تقصیر
عروسی را بآن شیرین سواری / که بودش برقع شیرین عماری

چو بر دندان ما کردی خلالش / چو دندان مزد شد با زلف و خالش
ترا هم بر من و هم بر برآور / معاشی فرض شد چون شیر مادر

برادر کو شهنشاه جهان بود / جهان را هم ملک هم پهلوان بود
بدان نامه که بردی سالها رنج / چه دادت دست مزد از گوهر و گنج

شنیدم قرعه زد بر خلاصت / دو پاره ده نوشت از ملک خاصت
چه گوئی آن دهت دادند یا نه / مثال ده فرستادند یا نه

چو دانستم که خواهد فیض دریا / که کرده کار بازرگان مهیا
همان خاک خراب آباد گردد / ز بند آزاده آزاد گردد

دعای تازه برخواندم چو بختش / بگوهر در گرفتم پای تختش
چو برخواندم دعای دولت شاه / ز بازیهای چرخش کردم آگاه

که من یاقوت این تاج مکلل / نه از بهر بها بربستم اول
دری دیدم بکیوان برکشیده / به بی مثلی جهان مثلش ندیده

برو نقشی نوشتم تا بماند / دهد بر من درودی هر که خواند
مرا مقصود ازین شیرین فسانه / دعای خسروان آمد بهانه

چو شکر خسرو آمد بر زبانم / فسون خسرو و شیرین چه خوانم
حدیث من حدیث مرد دیباست / که از بی نانی او ترشی همی خواست

بجای سرکه چون دادند نانش / ز دست افزار ترشی رست خوانش
بلی شاه سعید از خاص خویشم / پذیرفت آنچه شه فرمود پیشم

چو رخت عمر او کشتی روان کرد / مرا نی جمله عالم را زیان کرد
ولی چون هست شاهی چون تو برجای / همان شهزادگان کشور آرای

همه ره سجده میبردم قلم وار / بتارک راه میرفتم چو پرگار
بهر منزل کزان ره میبریدم / دعای دولت شه می‌شنیدم
بهر چشمه که آبی تازه خوردم / بشکر شه دعای تازه کردم
نسیم دولت از هر کوه و رودی / ز لطف شاه میدادم درودی
ز مشکین بوی آن حضرت بهر گام / زمین زیر من شد عنبر خام
چو بر خود رنج ره کوتاه کردم / زمین بوس بساط شاه کردم
درون شد قاصد و شه را خبر کرد / که چشمه بر لب دریا گذر کرد
شه از طرف جواهرخانه خویش / چو شمع افروخت از پروانه خویش
بشمس الدین محمد گفت برخیز / بیار آن زاهد رو تازه را نیز
برون آمد ز درگه حاجت خاص / ز دریا داد گوهر با غواص
مرا در بزمگاه شاه بردند / عطارد را ببرج ماه بردند
نشسته شاه چون تابنده خورشید / بجای کیقباد و جای جمشید
زمین بوسش فلک را تشنه کرده / مه از سرهنگ پاسش دشنه خورده
شکوه پاسش از فر جهانگیر / فگنده قبر و آنرا جامه در قیر
طرفداران ز تفنین تا سمرقند / بنوبت گاه درگاهش کمربند
درش بر جمله کشورها گشاده / همه در حمل بر حمل ایستاده
کف زادش بهر کس داده بهری / گهی شهری و گاهی حمل شهری
به تیغ تنگ چشمان حصاری / قدر خوانرا بدان ده بیلداری
بدریا ماند موج نیل رنگش / که هم در بود در دل هم نهنگش
سر تاج قزلباش از سر تخت / نهاده تاج دولت بر سر تخت
بهشتی بزمش از بزم بهشتی / ز حوضکهای می پر کرده کشتی
خروش ارغنون و خارش چنگ / رسانیده بزیر زهره آهنگ
بریشم زن نواها برکشیده / بریشم پوش پیراهن دریده
بهر نوبت مغنی بر سرودی / بر آهنگ دگر بربسته زودی
نواها مختلف در پرده سازی / نوازش متفق در جان نوازی
غزلهای نظامی را غزالان / زده بر زخمهای چنگ نالان
گرفته ساقیان را باده در دست / ملک میخورد و می بدخواه شد مست
چو دادندش خبر کاندر نظامی / فزودش شادی و در شادکامی
شکوهش زهد را بر من نگهداشت / نه زان پشمی که زاهد در کله داشت
بفرمود از میان بی برگرفتند / مدارای مرا پی برگرفتند
بخدمت ساقیان را داشت در بند / بوعده مطربان را کرد خورسند
اشارت کرد کاین یکروز تا شام / نظامی را شویم از رود و از جام
نوای نظم او خوشتر ز رود است / همه گفتار او یکسر سرود است
چو خضر آمد ز باد و سر بتابیم / که آب زندگی با خضر یابیم
پس آنگه حاجب خاص آمد و گفت / ورای طاق با هر دانشی جفت
درون رفتم تنی لرزنده چون بید / چو ذره کو گراید سوی خورشید
سر خود همچنان بر گردن خویش / سر افگنده فگندم هر دو در پیش
بدان نابوسم او را چون زمین پای / چو دیدم آسمان برخاست از جای
گرفتم در کنار از دلنوازی / بموری چون سلیمان کرد بازی
من از تمکین او روشی گرفتم / دو عالم را در آغوشی گرفتم
قیام خدمتش را نقش بستم / چو گفت اقبال او بنشین نشستم
در درج شکستم را گشادند / درستی چند را توفیق دادند

بشکر زهری باید خریدن — پس هر نکته دشنامی شنیدن — من از دهن چو دریا ریخته دُر — گر بیا نم ز سنگ طعنها پُر

کلوخ انداخته چون خشت نتوان — کلوخ اندازی ناکرده خاک — دهان خلق شیرین از زبانم — جوز هر قاتل از تلخی دهانم

چو گاوی می خراس انگند پویان — همه دانه ریزد دانه جویان — چو بر قی کو نماید خنده خویش — غریق آب دیسوزد در آتش

نه گنج ست ایدل و داران نه مایی — که از داران نباشد گنج خالی — چو طاؤس بهشت آمد پدیدار — بجای حلقه دربانی کند مار

ببین طاؤسان باران مهر صافی — که طاؤسان باران را خجالت باشند — نگاری کاندرین دست این نقش دلساز — پدر هندو و مادر ترک طناز

مسیحی پوشیده در پرنیان کیمیائی — غلط گفتم که گنجی از دو نانی — دری بر فرق دریائی نهاده — چراغی بر چلیپائی نهاده

تو در بردار و دریا را رها کن — چراغ از قبله ترسا جدا کن — ببین کاتشکده کار همنوست — عبارت بین که طاق اندر دو چشت

عروس بکر بین با تخت و با تاج — سر و تن بسته در توحید معراج — خدایا هر چه فرقت از سه کاری — بیا مرز از کرم کامرز گاری

چه داند اندیشه جاودانه غم — ز چشم افسانه ای آن بهتر چه غم — ز هر عقلی هزار کباد م آید — طریق العقل واحد یاد م آید

شکایت گونه ای میکردم از بخت — که در بازو کمانی داشتم سخت — بسی تیر از کمان افگنده بودم — نشد بر هیچ کاغذکان بودم

شکایت چون بهنگیزد ز خروئی — کماندل بهاگوهر فروشی — چنین منعم که ما شد در نقابست — نه بگذر سخن در آفتابست

خریدندش بچندین دل پسندی — رسانندش بحرخ از سر بلندی — پذیرفتند چندین ملک تا م — که باور کردن آن شد محالم

بسی چینی نورد نابریده — بحر بمشک از هوا گردی ندیده — همان خطی خرام خسروانی — بهر افسار زر و طوق کیانی

گفتار اندر رفتن حضرت شیخ المشایخ نظام الدین گنجه بخدمت پادشاه در ختم کتاب

بشیر یفرصت ار گنج میرفت — غلام از ده کنیز از پنج میرفت

پذیرفتن ها نگردد کاین چون ماند — ستورم چون بقط شد بار خون ماند

پدید نه بگونه رخت بر داشت — ز مین گشته نبوده نگذاشت — بدین افسون همی خورد م دریغی — ز دم بر خویشتن چون شمع تیغی

که ناگه یکی آمد نامه در دست — بتعجیلم درودی داد و بشست — که می دزی سفر کن زانکه از راه — بسی فرسنگی آمد موکب شاه

ترا خواهد که بیند روزکی چند — کلید خویشتن بگذار در بند — همت شحنه همت تعویذ راست — مثالم داد کاین توقیع شاه است

مثال شاه را بر سر نهادم — سه جا بوسیدم و سر بر گشادم — فرو خواندم بفرمان فرسنگ — کلیدم زاهن آمد آهن آهنگ

بعزم خدمت شه جستم از جای — در آوردم بپشت بارگی پای — برون اندم سوی صبح اشتیاقی — گرفته قصد کوه و بیابان

زکوران تنگ بودم در دویدن — گه بر دندم مرغان در پریدن — ز رفص ما نمیشد طبع سیرم — زین فاصر تر مرکب نه بزیرم

اگر من جان محجوبم تن اینست / وگر یوسف شدم پیراهن اینست
عروسی را که فرش گل بپوشد / اگر پوشد ز چشم دل نپوشد
همه پوشیدنی با ماست ظاهر / تو گفتی خضر اینجاست حاضر
نظامی بین کزین منظوم خوانی / حضورش در سخن یابی نهانی
نهان کی باشد او را جلوه سازی / که در هر بیت گوید با تو رازی
پس از صد سال اگر گویی کجا او / ز هر حرفی ندا خیزد که با او
چو کرم قز شدم از کرده خویش / بریشم بختم از برگی کند ریش
حرامم باد اگر آبی خورم خام / حلالی بر نیارم پخته از جام
نخسپم شب که گنجی بر نسنجم / دری بی قفل دارد کان گنجم
زمین اصلم اندر بردن گنج / که از یکجو پدید آرم یکی گنج
ز دانه گر خورم مشتی به آغاز / دهم وقت درودن خوشه باز
بران خاکی هزاران آفرین بیش / که گر مشتی خورد گنجی کشد پیش
کسی کو بر نظامی میبرد رشک / نفس بی آه بیند دیده بی اشک
بیا کو شب ببین کان کندنم را / نه کان کندن که بل جان کندنم را
بدری کز دهن خواهم برآورد / زنم پهلو به پهلو چند ناورد
بصد گرمی بسوزانم دماغی / بدست آرم ز شبها شب چراغی
فرستم تا ترازو دار شاهان / جوی چندم فرستد عذر خواهان
ز بی وزنی به بی وزنان دهم گنج / جفا بر گاو و گردون نالد از رنج
بلی خرمهره چون در ده نباشد / ازو جز دام و دد فربه نباشد
مرا هم گوشه بی توشه سازد / خراش چنگ را ناخن نوازد
خدایا حرفگیران در کمینند / حصاری ده که حرفم را ببینند
سخن بی حرف نیک و بد نباشد / همه کس نیکخواه این خود نباشد
بلی آن کز معانی با نصیبست / بداند کین سخن طرزی غریبست
اگر شیری غریبان را سفیگن / غریبان را سگان دارند دشمن
چه باک از طعنه خاکی و آبی / چو دارم درع زرین آفتابی
بسا سنگر که آمد تیغ در مشت / مرا زد تیغ و شمع خویش را کشت
بسا گویا که از من گشت خاموش / درازیش از زبان آمد سوی گوش
نگهدارم بچندین اوستادی / چراغی را بدین طوفان بادی
جوینی دو زانو پیش بنشست / خری با چارپا آمد فرادست
نجویم عیب هر کو عیب جوییست / مگر عیب کسی کو عیب جوییست
ز من هر کوکبی شمعی برافروخت / کس از من آفتابی در نیاموخت
که گر در راه خود یکذره دیدم / بصد دستش علم بالا کشیدم
دگر کلبی دهن بر کاس من زد / دری شد چونکه در الماس من زد
چو کوه این آبها کز من ستانند / خورم گر باز هم بر من فشانند
چو ابر از بحر من پیرایه پوشند / ز پس دزدند و در پیشم فروشند
تحمل بین که بینم هندوی خویش / چو ترکانش جنیبت میکشم پیش
که آن بی پرده را موزون کنم ساز / که این گنجشک را گویم زهی باز
ز هر زاغی بجز چشمی نجویم / بهر بیتی جز احسنتی نگویم
بگوشی جام تلخیها کنم نوش / بدیگر گوش دارم حلقه در گوش
نگهدارم بچندین اوستادی / چراغی را بدین طوفان بادی
ز هر کشور که برخیزد چراغی / دهندش روغنی از هر دماغی
گر اینجا عنبرین شمعی دهد نور / ز باد سردش افشانند کافور

سری کو هیبت جلاد بیند — سزد گر سر بزانو بر نهند — ولایت بین که بر اکو حکایت است — ولایت نیست این بندان جاوید

ز گرمابی چو آتش تاب گیریم — جگر دریای برف آب گیریم — چو موی برف ریزد پر بریزیم — همه در موی آریم و در گریزیم

بدین پایه کجا شاید رسیدن — بدین بر تا کجا شاید پریدن — ستمگاری کنیم انگه بهر کار — زهی هشت ضعیفان ستمگار

کسی کو بر پر مور ی ستم کرد — هم از ماری قفای آن ستم خورد — بگشتم خویش دیدم بر گذرگاه — که زد بر جان موری مرغکی آه

هنوز از صید منقارش نپرداخت — که مرغ دیگر آمد کار او ساخت — چو هر کر دی مپیمایش این آفات — که واجب شد طبیعت را مکافات

سپهر آئینه عدل است شاید — که هر چه آن از تو بیند وان نماید — نه بر جان کسان جان جوی دگرد — منادی شد چنان هر کس بدر کرد

مگر نشنیدی از فراش این راه — که هر کو چه کند اقتد در آن چاه — زمین و آسمان بی داوری نیست — مرا ای آفرینش سر سری نیست

هر ان سنگی که در دریا و کانست — در و ذر ی و یاقوتی نهانست — کجا دانیم کان گل یا گیاه است — چو ما را چشم عبرت بین نه شاهست

چو عیسی هر که دارد تو تیائی — ز هر بیخی کند دارو گیائی — تو نیز آخر بسوزی گر چه عودی — گر فتم خود که عطار و حودی

اگر خود علم جالینوس دانی — چو حکم آید بجالینوس نانی — چه افلاطون یونانی چو ان کرد — چو عاجز وار باید عاقبت مرد

همان به کز نصیحت یاد گیری — که پیش از مرگ یک نوبت بمیری — بدین تدبیر طوطی از قفس جست — که پیش از مرگ یک نوبت بمیری

اگر با این کهن گرگ خشن پوست — بصد سوگند چون یوسف کسی دوست — بدین غربال تا کی خاک بیزی — بدین قاروره تا چند آب ریزی

لباست از چنان گاوند کردند — که چشمی گرید و چشمی بخندد — بود موقوف خوانی استخوانی — چو پنداری کز ینسان نشخوانی

سخنها ی ماند آخر جاودانه — در ین ره مطبخ این چار خانه — نهانها کنند از پرده ظاهر — چو وقت آید که وقت آید پدید آرد

نه بینی گرد از ین ره کس دمان می — ز جز آن قالب کز قلبش نشانی — در ینجا جوی کانجا جو صدف هست — از ینجا توشه بر کانجا علف هست

در ین منزلگه صید فنا ی نهانی — بسی مرغا که پایی از مغانی — نوا ی او نوا از شهای نوحیز — نوا آمین پرده بینی دلاویز

سخندانان سخن پاکیزه گفتند — سخن بگذارد و ار زیدند و رفتند — کنند رخسار مرواریدرا ازرد — در نگ و نگار و گونه گرد

سخنها ی کهن زال سطرات — وگر نه زال رست انکار عنقا است — چو دقیانوس گفتی جو نیز زد — بگویم ز پیشین تو نیز زد

گذشت از ما صد و هفتاد و دو سال — نزد بر خد خوبان کس چنین خال — ترا اعدا و این در مغانی — شود پیدا کنون گر بار دانی

در غلطان که صبح از عقد بگست — نشست و شش هزار و صد و شصت — ز صد سن عروسی در کنارست

طلسم خویش را از هم گستم — چه دانستم که دارد هر دیاری — بهر جائی نشانی باز جستم — بدان تا هر که بیند دارد دست

به بینید مغز جانم را در ین پوست

جریده بر جریده نقش میخواند
بیابان بیابان خشم میراند
چو نوشت آسمانه آوش بر دوش

فرس بیرون جهاند از کل کونین
علم در سر رقیب تو حسین
جهت را بعد جهت شکستند

قدم بر قلب زردی خوشین داشت
حجاب کاینات از پیش برداشت
مکانها میز بر قلب باز بستند

کلام سرمدی بی نقل شنید
خداوند جهانرا بی جهت دید
محمد در مکان بی مکانی
بدید آمد نشان بی نشانی

درآن بیدن که جرعت حاصلش بود
دلش در چشم و چشم اندر دلش بود
بعرش عصوی نقش رقصی آورد
زهر موئی دلش چشمی بر آورد

سرای فضل بود از منزل خاص
برات از گنج رحمت خواست جایی
خطاب آمد که ای مقصود درگاه
هر آن حاجت که مقصودست درخواه

چو پوشید از کرامت خلعت خاص
بیاید باز پس با گنج اخلاص
گنهکاران امت را دعا کرد
خدایش جمله حاجتها روا کرد

خلائق را برات شادی آورد
ز دوزخ نامه آزادی آورد
گلی شد سرو قدے بود کامد
هلالی غرقه بدری می نمود کامد

جهانرا تو تیائی دیده خاص
زمانه با تو همچون دیده با خواب
پیاپی خواند هر دم آفرینے

نظامی تا زمان زنده باشی
گفتار اندر حسب حال خود و گردش زمانه فریاد

نه بینی در که دریا پرور آمد
چو خوشه سر مکش کز سرور آمد
مدار اگر که خوی چرخ پست است

چو دانه گر نیفتے بر سر خاکے
دوا معدوم شد بادرد بسیار
طبیب روزگار افسون فروشست

هوا مسموم شد باگرد بسیار
گر آرد ترشی کین دفع صفراست
علاج راه و انجمین کوشش

گهی شیرت زند کاین نوش اعضاست
بدین مرهم چراحت بست توان
چو طفل انگبت خود میمک دین عهد

بگیر آئین خورسندی ز انجیر
که هم طفلست هم پستان و هم شیر
زخون خویش کن هم شیر هم شهد

درین آن شد که دلعب خطه خاک
مقابل میشود درخ با درخ خاک
کمینه بازی مین ارکان چهست

برون کش پا ازین خیمه چو گردی
که گفتش تنگ دارد پای در لنگ
گلورا زین طناب چند پکشای

اگر عیشت صد تیمار با اوست
وگر بر گل صد خار با اوست
همان انکار کین ره اندیے

بوقت زندگی رنجور حالیم
که با گرگان وحشی در حوالیم
بصفرا و بسودا زندگانی

ز گرگان آن وقت باید سوی ما آن
ز تا مرگ موئی نیز هم نیست
ز گرگان آن وقت باید سوی ما آن

سری داریم ازین سرها شکسته
بحیرت بسر ز انو نشسته

بدو گفتا من آن پولاد دستم / که دینت را بدین خواری شکستم
دران دولت ز معجزهای مختار / بسی عبرت چنین آمد پدیدار
تو آن سنگین دلان را بین که دیدند / بتائید الهی نگرویدند
اگرچه شمع دین دودی ندارد / چو چشم اعمی بود سودی ندارد
هدایت چون بدیشان در بدایت / بدان ماندند محروم از عنایت
زهی پیغمبری کز بیم و امید / قلم راندی بافریدون و جمشید
زهی گردن زنی کز بیم تاجش / کشد هر گردنی طوق خراجش
زهی ترکی که میر هفت خیل است / ز ماهی تا بماه او را طفیل است
زهی بدری که او در خاک رفت است / زمین و آسمان نورش گرفته است
زهی سرهنگ سرخیلان اسرار / سخن را تا قیامت نوبتی وار
زهی سلطان سواری کآفرینش / ز خاک او کشد طغرای بینش
سحرگه پنج نوبت کوفت بر خاک / شبانگه چار بالش زد بر افلاک

گفتار در صفت معراج حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوة

شبی رخ تافته زین دیر فانی / بخلوت در سرای امهانی
رسیده جبرئیل از بیت معمور / براق برق سیر آورده از نور
نگارین صورتی چون صورت باغ / سرش بکر از لجام و رانش از داغ
نه ابر از ابر نیسان درفشان تر / ز باد از باد بستان خوش عنان تر
چو دریای ز گوهر کرده زینش / نگشته وهم کس زورق نشینش
قوی پشت و گران نعل و سبک خیز / برفتن دوربین و در شدن تیز
وثاق تنگ چشم هفت خرگاه / بدین خنگی شده پیش شهنشاه
چو مرغی از مدینه بر پریده / باقصی الغایت اقصی رسیده
مجره کهکشان پیش براقش / درخت خوشه جو را اشتیاقش
برون رفته ز وهم تیز بینان / ز خرگاه کبود سبز پوشان
رحم بر مادران دهر بسته / ز حیض دختران نقش رسته
نموده انبیا را قبله خویش / بتفضیل امامت رفته در پیش
چو کرده پیشوای انبیا را / گرفته پیش راه کبریا را
فلک را قلب در عقرب دریده / اسد را دست بر جبهت رسیده
ازین گردابه چون باد بهشتی / بساحل گاه قطب آورده کشتی
کمان را استخوان نر کنج کرده / ترازو را سعادت سنج کرده
ز رفعت تاج داده مشتری را / ربوده ز آفتاب انگشتری را
برفع ترکیان آسمان گیر / ز جعبه داده جوزا را یکی تیر
چو یوسف شربتی از دلو خورده / چو یونس وقفه در حوت کرده
ثریا در رکابش مانده بدهوش / بسرهنگی حمائل بسته بر دوش
بنزلش نثر طائر پر فشانده / وزو چون نسر واقع باز مانده
ز رنگ آمیزی ریحان این باغ / نهاده چشم خود را مهر مازاغ
چو بیرون رفت زین دهلیز خضرا / رکاب افشانده شد صحرا بصحرا
بران پرندگی طاوس اخضر / فگند از سرعتش هم بال و هم پر
چو جبریل از رکابش باز گشت / عنان برزد بمیکائیل و بگذشت
سرافیل آمد و بر پر نشاندش / بهودج خانه رفرف نشاندش
ز رفرف بر رف طوبی علم زد / وز آنجا بر سر سدره قدم زد

توای عاجز که خسرو نام داری
اگر کشور دهی صد جا فراری
تو مخلوقی نه آخر مرد خوانی

اگر بی مرگ بودی پادشاهی
بسا دعوی که رفتی در حمایی
که میداند که مشت خاک محبوس

مسلم دیدهٔ کاخر خود بدین آلت نیست
هنر بدین شعله که خود دیدن هنر نیست
چه در سر دارد از نیرنگ و ناموس

زمین از آفرینش هست بسیار
ورز واین ربع مسکون بگذرد
حساب آفرینش هست بسیار

دران شهر آدمی باشد زهر باب
توئی زان آدمی یا نیستی خود
وزان بهر این همه آیین و بنیاد

ببین تا پیش تعظیم اگر چه
چه دارد آفرینش جز تنباهی
حد و مقدار خود دارد آفرینش

گواهی ده که عالم را آفریدگار
نه برجایی نه حاجتمند جایست
خداوندی طلب کن وین مجاز است

ز طبع آتش پرستی ایمن افتاد
بهشت شرع بین و دوزخ آن کن
مرا بر آدمی غم پیر می داد

مجوسی آتش پرستی را سزد این
چو طاوسان تماشا کن درین باغ
چو پروانه رها کن آتشین داغ

کسی کآتش کند نمرود باشد
در آتش مانده دین تا خود چه باشد
مسلمان شو سلم گر دز آتش

چنانه ختم شد صاد نبی دش
بعنوان محمد مهر کردش
فرستاد آن صحیفت پیش پرویز

گفتار در رسیدن نامهٔ محترم پرویز و آوردن نمودن خسرو

چو قاصد عرضه کرد آن نامهٔ نو
بجوشید از غضب اندام خسرو

بهر حرفی ز آن منشور پرآذر
چو افیون خورده ماند مخمور درماند

ز تیزی گشته هر موئیش سوزنی
نوشته از محمد سوی پرویز

چو عنوان نگاه عالم آب دید
که گستاخی کیا رد با چنین شاه

گر از بهره کبا این خبر آئم
ز خشم اندیشه بد کرد بد کرد

در بدآن نامه گردون بخین را
رجعت پا لمی خورد اگر دعائی

ازان آتش که آن دودی بر آمد
دعا را داد چون پروانه پرواز

عجم را زان عاکه نیمی افتاد
به وآشفته شد آن پادشاهی

سر بیشش را سپهر از زیر پر داد
ز ایوانش فرو افتاد دعائی

پلی در دجله زاهن نبود بسته
نه گلگون ماند بر آخور نه شبدیز

تبه شد لشکرش بحر و بیابان
بخشم آن چنان بگرفت دستش

چو شیرین دید شهر را شور در مغز
پریشان خاطر خرش ان پیکر نغز
بشه گفت انی بیائی ورا ہے
سزای تاج و تخت کیقباد ہے

در ان پیکر که پیش از ما نهفتند
سخندانی که بیهوده نگفتند
بچندین سال پیش از ما بیامد
رصد بستند و کردند این نمودار

چنین پیغمبری صاحب ولایت
کز و پیشینه کردند این روایت
بخاصه حجتی دارد الهے
دهد بر دین او حجت گواهے

ره و رسمی چنین بازی نباشد
بر و جای سر افرازی نباشد
اگر بر دین او رغبت کند شاه
نماند خار و خاشاکی درین راه

زیاد افراه ایزد درستی گردد
با قبال او پیوسته گردد
بر و نام نکوخواهی بماند
همان در نسل او شاهی بماند

بشیرین گفت خسرو راست گوئی
بدین حجت اثر پیداست گوئی
ولی راهی که یزدان آفریدست
نیاکان مرا ملت پدیدست

ره و رسم نیاکان چون گذارم
ز شاهان گذشته شرم دارم
دلم خواهد ولی بختم نسازد
تو آئین انکه بخت او را نوازد

گفتار اندر معجزات حضرت سید کائنات علیه السلام

دران دور ان که دولت رام او بود
ز مشرق تا بمغرب نام او بود

رسول ما بمجتهای قاهر
نبوت در جهان پیکر ظاهر

گهی پیکر دمه اقرعه سازے
گهی با سنگ خارا راز گفت

گهی بر وی خرد بازے بگفت
گهی بگشاد حکایت باز گفت

بر وت خاک را چون باد پیکند
حضورش گنج را ناچیز پیکرد

بمسکو هش کوه را نیاد پیکند
نسیمش گنج بخشی نیز پیکرد

خلائق را ز دعوت جام داد
بنام هر یکی سطری نوشتند

بهر کشور صلای عام در داد
بفرمود از عطا عطری سرشتند

لبش را تازه کرد از خط جامے
ز بهر نام خسرو نامه ساخت

عجم را بر کشید از نقطه خامے
چو از نام نجاشی باز پرداخت

گفتار در نامه فرستادن حضرت سید المرسلین بخسرو پرویز

سرنامه بنام پادشاهی
که بی جائیست بی او هیچ جائے

خداوندیکه خلاق الوجود ست
وجودش تا ابد فیاض جود ست

قدیمی کاولش مطلع ندارد
خرد گر دم زند جائی بسوزد

عظیمے کاخرش مقطع ندارد
فرستد در بهشت ار کیستش باک

اگر هر ذاهی کاندر جهانست
بموسی بر دهد پیغمبری را

بدو زخ در کند مکنش روانست
شناسائی اگر او را شناسے

وگر هر عاصی کو هست غمناک
بهر معنی که خواهی پادشاه اوست

ده و گیر از خداوندان عجب نیست
خدائی را خدا آمد سزاوار

دهد پرورنده را قلب آرے
سپاس او را کن او را صاحب کیست

ز هر چه او نیست و نه دست یابد دان
بهر دعوی که بنمائی آله اوست

تو فرمان ده او داد و فرمان را قضا ساز
خدائی را یه از هشت پستان

چنین گفت او که تا بی سر نگردم / از آیینی که دارم بر نگردم
سواره تند شد زانجا روانه / به تندی زد بر و یک تازیانه
ز خواب خوش چو خسرو اندر آمد / چو آتش دودی از مغزش برآمد
سه ماه از ترس ناکی بود بیمار / نخفتی هیچ شب ز اندوه و تیمار
یکی روز از خمار تلخ شد تیز / بخلوت گفت با شیرین که برخیز
بیا تا در جواهر خانهٔ گنج / بجوییم آنچه از دل میبرد رنج
ز عطر و جوهر و ابریشمینه / بسنجیم آنچه باشد در خزینه
وزان بی مایگان را مایه بخشیم / روان را زین روش پیرایه بخشیم
سوی گنجینه رفتند آن دو همرای / ندیدند از جواهر بر زمین پای
خریطه بر خریطه بسته زنجیر / ز خسرو تا بکی خسرو همی گیر
چهل خانه که او را گنج دان بود / یکی زان آشکارا ده نهان بود
بهر گنجینه یک یک رسیدند / مطاعی را که ظاهر بود دیدند
دگرها را ز نسخت باز جستند / ز گنجوران کلیدش باز جستند
کلیدی در میان دید از زر ناب / چو شمعی روشن از بس رونق و تاب
کلید و نسخه پیش آورد گنجور / زمین از بار گوهر گشت رنجور
چو شه گنجی که پنهان بود دیدش / همان با قفل هر گنجی کلیدش
ز جایی باز جست از گنجها سر / که قفل آن کلیدش بود در بر
نشان دادند چون آگاه شد شاه / زمین را داد کندن بر نشانگاه
چو خاریدند زان سنگ آشکارا / پدید آمد یکی طاقی ز خارا
در و سر بسته صندوقی ز مرمر / بدان صندوق بد یک قفل از زر
بفرمان شه آن در برگشادند / درون قفل را بیرون نهادند
طلسمی دید شاه از سیم ساده / بر و یکپاره لوح از زر نهاده
بر آن لوح از زر و سیم سرشته / در اندر سیم ترکیبی نوشته
طلب کردند پیری کان فرو خواند / شهنشه زان فرو خواندن فرو ماند
چو آن ترکیب را کردند خارش / گذارنده چنین کرده گذارش
که شاهی کار و شیر بابکان بود / بچستی پیشوای چابکان بود
زر از انجم و گردون خبر داشت / در احکام فلک نیکو نظر داشت
ز هفت اختر چنین آورد بیرون / که در چندین قران از دور گردون
ازین پیکر برون آید نشانی / در اقلیم عرب صاحبقرانی
سخنگوی و دلیر و خوب دیدار / امین و راست عهد و راست گفتار
ز ملتها برآرد پادشاهی / بشرع او رسد ملت خدائی
کسی را پادشاه خویش دارد / که حکم شرع او در پیش دارد
بمعجز گوش دارد اختران را / بدین خاتم بود پیغمبران را
بدو باید که دانا بگرود زود / که جنگ او زیان شد صلح او سود
چو شاهنشه در آن قصه نظر کرد / سیاست در دل و جانش اثر کرد
بعینه گفت کین شکل جهانتاب / سواری بود کانشب دید در خواب
چنان در کالبد جوشید جانش / که بیرون ریخت مغز از استخوانش
بپرسیدش ز پیران جهان گرد / که در گیتی که دیدست آن جوانمرد
همه گفتند کین تمثال منظور / که دل را دیده بخشد دیده را نور
نماند جز بدان پیغمبر پاک / کزو در مکه عنبر بوی شد خاک
محمد کایزد از خلقش گزیده است / زبانش قفل عالم را کلید است
برون شد شاه از آن گنجینه دلتنگ / وزان گوهر فتاده بر سرش سنگ

اگر در خاک شد خاکی ستم نیست — سرانجام وجود ما عدم نیست — به پیش آرد زمان کان بنگرد — چه آفریدست زین گل تا چه نگرد

جهان بین تا چه آسان می‌کند دست — فلک بین تا چه خرم می‌زند دست — نظامی بس کن این افسانه بگذار — چه گوئی با جهانی پیشه در گوش

حکایتهای عالم چند گوئی — بپوشش این گریه او خنده روئی — درختی را که بینی تازه بخش — کشد روزی خشکی پیشکارش

بهاری کاو شد گیتی فروزی — بباد ش برد هر ناگاه روزی — دهد بستاند و عاری نماند — بجز داد و ستد کاری نماند

بنا دوشش بر دهر ناگاه روزی — دهد بستاند و عاری نماند — بجز داد و ستد کاری نماند

بقا جائی که آن نه شیشه نه سنگ — همه در شیشه کن بر شیشه زن سنگ — مگر در پای پیل افگار کم بیند — شکسته ساز دان سر انگبینند

بنده دنیا مکن کز بهر هیچ است — همه این هیچ گردون تا بهیچ است — رخود بگذر که با این حال نپیوند — نشاید بود از این هفت آهنین بند

گل و سنگی شد این پیرانه نزدیک — در و مارند بهر پای گل — درین سنگ و درین گل مرد چون است — نه گل سنگ گل نهد نه سنگ بر سنگ

تو گر غیرت بهر بی‌فسانه‌ئی — چه پندارد گر افسانه خوانی — درین افسانه شرط است انگبین را — گلاب تلخ بر شیرین فشاندن

گفتار در نصیحت

بحکم آنکه آن کم زندگانی — درین افسانه شرط است انگبین را — چو گل بر باد شد روز جوانی

سبک کوچون بت چینی ات بس بود — فرستاده بمن دارای درجند — پرندش درع داد و زرع آهنین تر — کمان افتادگان آفاق بس بود

همایون پیکری نغز و خردمند — بمن در ساخته چون شهد با شیر — سر از اگوشش مالش نهادم — تنش از پیرهن تنگ آستین تر

منش بنواخته چون باده در جام — چو تنگان گشته سوی کوچ محتاج — اگر شد تنگ کم از خرگه نهانی — مراد همسری بالش نهادم

نگهدارش بفضل و رحمت خویش — ببین ای هفت سالاره فرا العین — الهی ترک زادم را تو دانی — مقام خویشتن در قاب قوسین

نبشت پرورد م روز خلیج اداد — نه بر تو نام من نام خدا باد — که خندیدم چو پاهم روز کی چید

چو بدر انجمن گردد هلالت — برافروزند انجم از جمالت — زر ایمت اغیار بر خیزد

بدانش کوش تا دانیت بخشند — نخست از همنشین بد بپرهیز — علم بر کش بعلمی کان خدائیست

بنامو سیکه گوید عقل نامی — تو اسما خوان که تا معنیت بخشند — قلم در کش بحرفی کان هوائیست

گفتار در خلل پذیرفتن ملک پرویز و خواب دیدن او پیغمبر علیه السلام را

چنین گفت آن سحر بند از شکر خیز — قلم درکش بحرفی کان هوائیست

مسلسل کرده گیسو چون کمندی — بخسرو گفت دی کاو جوانمرد

که از شبها شبی روشن چو مهتاب — گذر ان آمد خلل در ملک پرویز

خرامان گشته بر بالای سمندی — جمال مصطفی را دید در خواب

رهِ اسلام گیر از کفر برگرد

سخن کز فضل این سیر کهن رست
بپیران بال ست این سخن رست

خرد پایی طبیعت بند پایی ست
نفس یکیک چو سوهان بندپای ست

بریزین چهلدان شد بریزند
که از خود برگرفتار این نیندند

که مال و ملک فرزند و زن و دوست
همه هستند با تو تا لب گور

دو روز این همرهان غمناک با تو
نیاید هیچکس پیش خاک با تو

رفیقانت همه دمساز گردند
ز تو هریک براهی باز گردند

بمرگ و زندگی در خواب و مستی
توئی با خویشتن هر جا که هستی

خلاف آن شد که در هر کارگاهی
مخالف یافت خواهی رهگاهی

ازین شش خیال کاروان زن
عنان بستان علم بر آسمان زن

چو این خیمه که از یارت برآرند
بدان کار اندرین کارت برآرند

چو عیسی خر برون ران زین تنی چند
بمان بر پای گاو این خرمنی چند

ازین خرمن مخور یکدانه بیکار
برو می لرز و بر خود نیز میریس

بسا تشنه که بر پندار به بود
فریب شوره کردش تشنه تر زود

بسا حاجیکه خود را زاشتر انداخت
که تا ملک از ترشک باز نشناخت

درین ده گاو پشت آدمی خوار
بنه بر پشت گاو افگن زمین وار

درین خرپشته هم پشت گاوی ست
اگر زهره شوی چون باز گاوی

حصار چرخ چوزندان سرای ست
کمر بسته بگردش از دهای ست

چگونه تخم نبود و عیش آن مرد
که با مارش بباید همدمی کرد

چو بهمن زین شبستان خشت بندند
حریفی کردن این اژدها چند

گرت خوی ست سودی زین صدائی
نه زین هفت اژدها یابی رهائی

بحرست و کزین در سیلی
بشد عیسی بحرست خر بسیلی

سلامت بایدت کس را میازار
که ادب اورعوض تیزست بازار

از ان جنبش که در نشو و نبات ست
درخت انگبن بود کم زندگانی

بدرویشی گشند نخجیرهائی
علم بفگن که عالم تنگنا ست

عنان کش که مرکب تنگ پا ست
گره بگشا ازین پای گران سنگ

درین هستی که پائی میتنی زود
بباید شد بهست و نیست خوشتر

زمین کز خون پاکی ندارد
بآبش ده که جز خاکی ندارد

ولا بنشین که یاران بر نشستند
درین گشتی چو نتوان ماندن

بباید رخت بر دریا فشاندن

درین دریا مبر زنهار بر سیاوه
فرو بر غوطه و دم بر سیاوه

بدین خوبی جهانی کاهی ست
اگر بر آسمان باشد زمینی ست

بفرسا یه زمین و بشکن سنگ
نماند کس درین بیغوله تنگ

پی غولان درین بیغوله بگذار
فرشته شو قدم زین خرشن بردار

جوانمردان که بر رنج آنچنانند
زجان کندن کسی جان نخواهند

که پیش از مردن خود مرد خواهند

تسانی در بیابانی خوب گیری
بسا پیکر که گفتند آنچنین ست

بصد زاری کنون بر زین چنین ست

گر اندام زمین را باز جوئی
کجا جمشید و افریدون و ضحاک

همه در خاک خفتند ای خوشا خاک

شکرها بین که در خون خاک خفت
ندانم کیقباد و کی قباد کیست

که بر نامد شبی بانگ جلش

غباری بر دمید از راه پیدا
شبیخون کرد بر سرین شاه
برآمد بهری از دریای اندوه

ز روی دشت بادی تند برخاست
هوا را کرد با خاک زمین راست
بزرگان چو چنین شد فال گیرند

که همت نی زمان نی این نه آن نه
عروسان را بدامادی چنین ده
چو باشد مطرب زنگی و رومی

دو صاحب تاج را هم تخت کردند
در گنبد بر ایشان بخت کردند
وز آنجا باز گشتند غمناک

که جز شیرین کیی در خاک درست
کس از بهر کسی خوی در نکشت است
زمادر زاده را گر داد باشد

چو باید ساختن مهدی بصد جهد
که مهدی سر فرو ناورد بدین مهد
بساشاهان که فرمودند از اول

چو روزی چند رفت از رفتن شاه
فرو ریزیده شد هم مهد و هم ماه
اگر در مهد عاج آبنوسی

مغی کز خویشتن شوریدگان نور
کند ز آلایش خود خاک را دور
با تش سوخت باید دام و دد را

چو برق از خنده میبایدت خویش
گهی اندر آب باشی گه در آتش
نظامی خویش بیرون انداز و خود

گفتار اندر بند و گروش فلک بیمدار کج رفتار

سفینه دل بدین بحر فنا کش
چو افتادی شکستی هیچ هیچی
درین چنبر که محکم شهر بندیست

چو بگذشت مرور این سفله ایام
نه در چنبر توان پرواز کردن
درین چنبر گشایش چون نمایم

بصد نیرنگ هر جانی بتازد
همان به کاندرین خط خطر ناک
ز جور خاک بنشینیم بر خاک

چو بر بالای طلسم پیچ پیچی
بیک نوبت ستاند عاقبت باز
نشاند ره گردنی کوی کمندست

گفتار در سوال کردن از افلاطون که شب و روز را چه می گوئی

شنیدستم که افلاطون شب و روز
بهم خو کرده اند از دیرگاهی
جدا خواهند گشت از آشنائی

پرسیدند ازو کین گردش چیست
به بی برگی مشو کین ره دراز است
بپای جان توانی شد بافلاک

زدان گریم که جسم و جان بسازد
تو ان فتاد و زخود بیرون توان تاخت
بپرس از عقل و در اندیش گستاخ

رهی خواهی شدن کت دل بباز است
علم بر کش بدین کاخ کیانی
خرد شیخ الشیوخ رای تو بس

چنان کز عقل فتوی می ستانی
از و پرس انچه می پرسی از کس

همان شیرویه را در دل گمان بود / که شیرین را بدو دل مهربان بود
همه ره پای کوبان میشد آن ماه / بدینسان تا به گنبد خانهٔ شاه
چو مهد شاه در گنبد نهادند / بزرگان روی در رو ایستادند
میان دربست شیرین پیش موبد / بفراشی درون آمد بگنبد
در گنبد بروی خلق دربست / سوی مهد ملک شد دشنه در دست
جگرگاه ملک را مهر برداشت / ببوسید آن دهن کو در جگر داشت
بآیینی که دید آن زخم را ریش / همانجا دشنه زد بر تن خویش
بخون گرم شست آن خوابگه را / جراحت تازه کرد اندام شه را
پس آورد آنگهی شه را در آغوش / لبش بر لب نهاد و دوش بر دوش
به نیروی بلند آواز برداشت / چنان کان قوم از آوازش خبر داشت

که جان با جان و تن با تن به پیوست / تن از دوری و جان از دوری رست
ببزم خسرو آن شمع جهانتاب / مبارکباد شیرین شکرخواب
بآمرزش رسا دان آشنائی / که چون اینجا رسد گوید دعائی
کالهی تازه دار این خاکدان را / بیامرز آن دو یار مهربان را
زهی شیرین و شیرین مردن او / زهی جان دادن و جان بردن او
چنین واجب بود در عشق مردن / بجانان جان چنین باید سپردن
نه هر کو زن بود نامرد باشد / زن آن مرد است کو بیدرد باشد
بسا رعنا زنا کو شیرمرد است / بسا دیبا که شیرین در نورد است

بجا آور هر آنچیزی که گویم / که من خود بیگمان وصل تو جویم
بسی گاهست و چندین روزگارست / که مهرت بر دل من پایدارست
چو اندر دوستی آگاهم از تو / بجا آر آنچه من میخواهم از تو
اگر چه روی دارد در گرانی / در آن سودی بود لیکن نهانی
چو آید با تو ما را وقت پیوند / ز هر یک بر تو خوانم نکته چند
بگو تا از نخست این سقف ایوان / به پستی آورند از برج کیهان
کنند از مرغ دولت بال و پرش / بسوزانند شادروان زرش
جواهر پر کنند از جام جمشید / که تابانست رخشنده چو خورشید
مفرح سازی از یاقوت و شطرنج / که دل از غم زداید دیده از رنج
چو کوتاهی دهی این داوری را / برفعت باز باشد یاوری را
چو این اندیشه داری با تو یارم / بخدمت کردنت را سر برآرم
چو بر شیرویه شد پیغام شیرین / بداد از پادشاهی کام شیرین
هر آنچیزی که او فرمود او گفت / بکرد از بهر آن تا گردش جفت
فریبش داد تا باشد شکیبش / نهاد آن کشتی دل بر فریبش
پس آنگه هر چه بود اسباب خسرو / ز منسوج کهن تا دیبهٔ نو
بمحرومان و محتاجان ندا کرد / ز بهر جان شاهنشه فدا کرد
چو صبح از خواب نوشین سر برآورد / هلاک جان شیرین در سر آورد
سیاهی از حبش کافور میبرد / شد اندر نیم ره کافور دان خورد

دفن کردن خسرو و کشتن شیرین خود را

ز قلعه زنگی بر ماه میدید / چو مه در قلعه شد زنگی بخندید
بفرمودش برسم شهریاری / کیانی مهدی از عود و قماری
گرفته مهد را بر تختهٔ زر / برآموده بمروارید و گوهر
بآیین ملوک پارسی عهد / بخوابانید خسرو را در آن مهد
نهاد آن مهد را بر دوش شاهان / بمشهد برد وقت صبحگاهان
جهانداران شده یکسر پیاده / بگرد اگرد آن مهد ایستاده
قلم ز انگشت رفته باربد را / بریده چون قلم انگشت خود را
نکیسا رود چنگش را گسسته / بجای چنگ ناخن را شکسته
بزرگ امید خورد امید گشته / بلرزیدن چو برگ بید گشته
همی زد دست را بر سینه شاپور / ز گریه کرده چشم خویش را کور
بآواز حزین افغان برآورد / که ما را مرگ شاه از جان برآورد
پناه و پشت شاهان عجم کو / سر و سالار شمشیر و علم کو
کجا کان خسرو دنیاش خوانند / گهی پرویز و گه کسراش خوانند
خداوندا چنان اقبال دمساز / چرا دادی چو از ما بستدی باز
چو در راه رحیل آمد روا رو / چه پرویز و چه کسری و چه خسرو
گشاده سر کنیزان و غلامان / چو سروی در میان شیرین خرامان
کشیده سرمه را در نرگس مست / عروسانه نگار افگنده بر دست
نهاده گوهر آگین حلقه در گوش / فگنده حلقهای زلف بر دوش
پرند زرد چون ناهید بر سر / حریری سرخ چون خورشید در بر
پس مهد ملک سرمست میشد / کسی کان فتنه دید از دست میشد
گشاده پای در میدان عهدش / گرفته رقص در پایین مهدش
گمان افتاد هر کس را که شیرین / ز بهر مرگ خسرو نیست غمگین

فرود آمد ز روزن دیو چهرے
نبوده در سرشتش هیچ مهرے
چو قصاب از غضب خونی نشانے
چو نفاط از بروت آتش فشانے

چو در خانه برکالا جست
سر پریشاه ابالا جستی
ببالین شه آمد تیغ در دست
جگرگاهش درید و شمع را کشت

چنان در جگرگاهش سر تیغ
که خون جست از و چون آب از میغ
چو از ماهی جدا گردد آفتابے
بر و بر در سر روز چنین عجابے

ملک در خواب خوش پهلو دریده
گشاده چشم و خود را کشته دیده
ز خونش خوابگه طوفان گرفته
دلش از تشنگی در جان گرفته

بدل گفتا که شیرین از خوشی خواب
کنم بیدار و خواهم شربتی آب
دگر ره گفت با خاطر نهفته
که هست این ناز نین شب بها نخفته

چو بیند بر بر این بیداد خوارے
نخسپد دیگر از فریاد و زارے
همان به کین سخن ناگفته ماند
چو من مرده شوم او خفته ماند

که زاید کو چو من عاجز نمیرد
خدا ست آنکه او هرگز نمیرد
تبسمی جان جانان داد آن وقت
که شیرین را نکرد از خواب بیدار

شگفته گلبنی بینی چو خورشید
بسر سبزی جهان را داده امید
بر آید ناگه ابری تند و سرمست
بخون نیزه ریاحین تیغ در دست

بدان سختی فرو بارد دگرگے
کز ان گلبن نماند شاخ و برگے
چو گردد باغبان خفته بیدار
بباغ اندر نه گل بیند نه گلزار

چو گوئی کز غم گل خون نریزد
چو گل ریزد گلابی چون نریزد
ز بس خون کز تن شه رفت چون آب
بر آمد نرگس شیرین ز خوش خواب

وگر شبها که بختش یار گشتے
فلک بنگر چه سروی دان بپا شتے
بخون گرم شاهش کرد بیدار
پریشان شد چو مرغ نا بدیده

که بود آن واقعه در خواب دیده
یکی دریای خون دید آورد داشت
پرند از خوابگاه شاه برداشت
ز شب میجست نور آفتابے

در بغا نقش آمد در خرابے
چراغ روشنش تاراج کرده
سه مرده سپه سالار مرده
خزینه در گشاده گنج برده

بدان دل بد که از مهر شهنشاه
فدا سازد تن خود در نازنین ماه
نهانی در دلش کار دگر بود
بخفته سر بود بیداری دگر شه

بسی بگریست انگه عزم ره کرد
بگریه ساعتی شب را سیه کرد
گلاب و مشک با عنبر بر آمیخت
بدان اندام خون آلوده بگریخت

چنان کز روشنی میتافت کافور
فروشستش گلاب و بکافور
چنان نرمیکه شاها ناز طرازند
بسازدش کز ان بهتر نسازند

چو شهر آکرده بود از داشتی چست
بکافور و گلاب اندام بشست
همان آرایش خود نیز نو کرد
دل شبرو به اشبرین بیاراست

دلی جوید زمانی بوئی یارانست
ولی حور آن زمینی بوستانست
نهانی کس فرستادش که خوبان
یکی هفته درین غم بارکش باش

شود در باغ من چون گل شگفته
چو هفته بگذرد ماه دگر تفته
خداوندی هم بر هر گزندش
ز خسرو بیشتر دارم پسندش

کلید گنجها او را سپارم
چو گنجش نیز در پوشیده دارم
چو شیرین این حکایتها بنو شید
بشبرنیش پیغامی فرستاد

که گر خواهی که از صلم شوی شاد

چنان دان کان یزد از خلقت گزیده است
جهان خاص از پی تو آفریده است
بدین اندیشه دل را شاد میکن
ز بند مال و ملک آزاد میکن

وگر باشی بتخت و تاج محتاج
زمین را تخت کن خورشید را تاج
بدین تسکین ز خسرو سوز میبرد
بدین افسانه خوش خوش روز میبرد

شب آمد همچنان آن سرو آزاد
سخن میگفت و شه را دل همی داد

کشته شدن خسرو از دست شیرویه

شبی تاریک نور از ماه میبرد
ملک را غول وار از راه میبرد

جهان میگفت کامد زنگی مست
سیاهی بر لبش مسمار می بست
زمانه با هزاران دست بیزور
فلک با صد هزاران دیده بدکور

شهنشه پای را با بند زرین
نهاده بر دو سیمین ساق شیرین
بت زنجیر موی سیمگون دست
بزنجیر زرش بر مهره می بست

بشفقت ساقهای بند سایش
همی مالید و می بوسید پایش
حکایتهای مهرانگیز میگفت
که بر بانگ حکایت خوش توان خفت

بهر لفظی دهن پر نوش میکرد
بر آواز شهنشه گوش میکرد

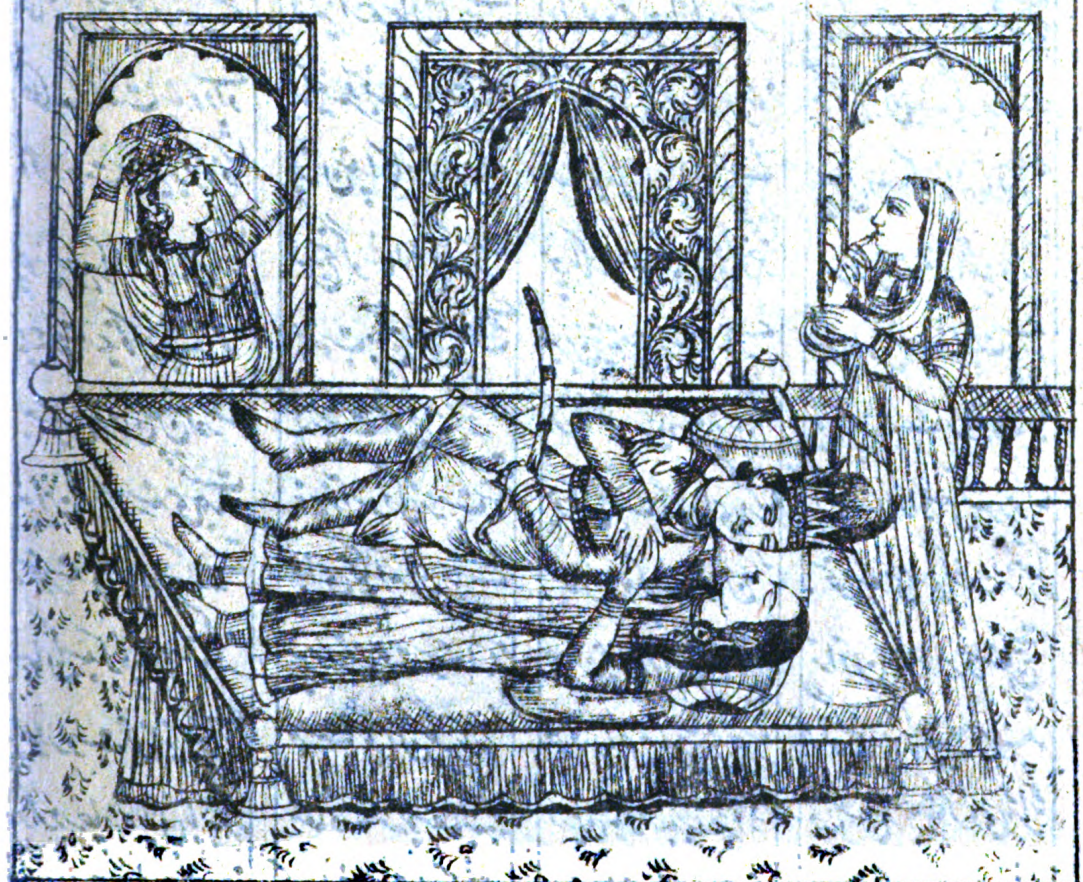

چو خسرو خفت کمتر شد جوابش
بشیرین در سرایت کرد خوابش
دو یار مهربان در خواب رفته
فلک بیدار و از چشم آب رفته

هر آنکو سخت‌تر باشد بنجیه — شگفت‌آرنگفن بود خوشتر زبدیه — بدنبالش لبی نذان گزیست
تو در دستی اگر دولت شد از دست — بحمدالله چو تو هستی همه هست — دلش دادی خرسندی نمودی
که در دولت چنین بسیار باشد — گهی شادی و گه تیمار باشد — نمیرد هر که در ماتم نشیند
گشادی وی باید بود خرسند — نباید کرد بر آزار خود زور — که صد بیمار و گشت از لب گور
بد انائی ز دل بردار غم را — که غم غم را کشد چون یک نم نم را — منفعت نیز دانند ساختن ماه
ولی چون چاه بیژن آب گیرد — جهان از آهنی کی تابگیرد — سیه کافور و اعمی روشنائی
بباید ساخت به هر ناپسندی — گه ارزد ریش گاوی پیشکندی — از دو دوری طلب کاندرم دوست
دگر را روزگار از رزم داده است — یکی کو مرد و دیگر کو ز داده است — که بی عیسی نیابی و خران خر
نماند کس درین ره در سپنجی — تو نیز ار هم بمانی تا ز پنجی — بهر کس چون سیدی شهریاری
فلک گر مملکت پاینده دادی — نه کیخسرو نه جمشید کی فتادی — چو گل زان بیشتر گرید که خندید
اگر دولت سراید بر تو محزون — چنان بنداز کاغذ بادبینی دون — پس آن به کو نمانی تا توانی
چو بر بط بهر کاو شادی بدیزد — ز رنج گو شمالش ناگزیرست — هم از پشت خود انگیزد نیاله
بشهوت ریز کاو پشت آمدی ازو — عقوبت بین که چون پشت آمدی ازو — شکم داری طلب نه پشت داری
بعنین تر ز ون بین کز بستند — که بر پشت و شکم چیزی نه بستند — بد انچت هست از دو خورسند بباش
نه این تر ز خورسندی جهانست — نه بر آسودگی زینت تنانست — که هست آزاد طبعی کشور خویش
بخورسندی برآور سر که رستی — بلای محکم آمد تن پرستی — بخورسندی مسلم گشت ازین غار
همان کهبد که ناپیداست در کوه — بپرور قناعت رست ازانجوه — ترا آن هر گز و در دست هیچست
چو از دست تو نادیدنی کار است — بدست دیگران دیدن مدار است — چو در بندی ز ان میباش خورسند
وگر در چاره یابی پای خویش — سعادت نامه یوسف بنه پیش — در انکس راست کردی هر دو ارو
چو بالائیت باشد زیر شو ریز — که به باشد دم شیر از دم شیر — چو زیر از قدر تو جای تو باشد
تو پنداری که تو کم قدر داری — تو ئی خود کرده و عالم صدر داری — دل عالم توئی در خود چنین خورد — باین همت توان گو فلک را

از و نفرت گرفته هر گروهی
نه در طاعت نه در طاعت شکوهی

جهانبانرا از و جوش ننگ بودی
جهانبانرا از و دل ننگ بودی

چو شیرین کاشکی بودی مرا جفت
که شیرین کاشکی بودی مرا جفت

سرای شاه از و پر دود میبود
پدر پیوسته ناخشنود میبود

ازین نافرخ اختر می هراسم
فساد طالعش را می هراسم

ازین ناخوش نباید خصلت خویش
چو خاکستر بود فرزند آتش

سرم تاج از سر شاهان بلند است
خلف نبود ناخلف باشد چو فرزند

نه با فرش همی بینم نه با سنگ
بفر و سنگ بگریزد و نفر سنگ

بچشمی مینهد آن دیو این ریمی را
که خود پیشها پالان گیرد ریمی را

نه هر زن زن بود هر زاده فرزند
نه هر گل میوه آرد هر درختی

بزرگ امید گفتا ای مه سرکش
دل پاکت ز هر نیکی بد آگاه

نشاید خصمی فرزند کردن
دل از پیوند بی پیوند کردن

درخت توت از ان آید که خوانی
که دارد بیخه خود را نگونسار

قبائی را چو در پیرایش افتد
از و هم زو بود کارایش افتد

جوانی دارد و شش نیستانی
به پیری تو سنی گردد فراموش

نسازد با جمالان هم نشستی
کند چون مرد بدان از دیو پستی

بنوشانوش می کاس سعادت
پادشاه شدن شیرویه و بند کردن خسرو

بران انگشت آخر بند کردش
که جز شیرین کسی نگذاشت با او

دران تلخی چنان برداشت با او
که روزی هست هر کس را چنین روز

نشاند آنماه را آگفتا نیندیش
ز افتادن بلندی را بود بیم

چو کوه از زلزله گردد بدو نیم

نه در طاعت نه در طاعت شکوهی
ز فتنی خیزد بغفلت روزگارش

جهانبانرا از و دل ننگ بودی
شنیدم من که آن فرزند قتال

که شیرین کاشکی بودی مرا جفت
ز مهرش باز گویم یا ز کینش

پدر پیوسته ناخشنود میبود
بزرگ امید را گفتا ای خردمند

فساد طالعش را می هراسم
ز بد فعلی که دارد در سر خویش

چو خاکستر بود فرزند آتش
چو دود از آتش آن سگ گشت خیزان

خلف نبود ناخلف باشد چو فرزند
نگوید آنچه کس را دلکش آید

بفر و سنگ بگریزد و نفر سنگ
نه بر شیرین بر من مهربانست

که خود پیشها پالان گیرد ریمی را
ز من بگذر که من خود کرده دارم

نه هر گل میوه آرد هر درختی
بسا بیگانه کز صاحب وفائی

دل پاکت ز هر نیکی بد آگاه
گرفتم کاین پسر در دست تست

دل از پیوند بی پیوند کردن
کسی بر نارون نارد گلکدا

که دارد بیخه خود را نگونسار
تو نیکی بد بنا شد نیز فرزند

از و هم زو بود کارایش افتد
اگر ترسم شبی این فرزند جانکاه

به پیری تو سنی گردد فراموش
چنان افتاد و دان پرسی ز خسرو

کند چون مرد بدان از دیو پستی
چو خسرو را بآتشخانه شد رخت

پادشاه شدن شیرویه و بند کردن خسرو

که جز شیرین کسی نگذاشت با او
دل شیرین بخسرو آنچنان شاد

که روزی هست هر کس را چنین روز
ز بادی کو کلاه از سر کند دود

ز افتادن بلندی را بود بیم
بهر جا کآتشی گیرد زراند دود

نه بد جز خیره گفتن هیچ کارش
دران طفلی که بودش قرب پنجسال

ز دولت یاد دانش باز دیش
دلم بگرفت ازین دو اژدها فرزند

چو گرگ ایمن شد و بر باد خویش
ز من ده و یک از من گیر بزدان

همان گوید که کژ را خوش آید
نه با همشیرگان شیرین بانست

بلی مارم که چون او مهره دارم
ز خویشان بیش دارد آشنائی

نه آخر پاره از گوهر تست
که تاج سر کند فرزند خود را

بود تره تخم خویش مانند
ز همسانه خود کند رشاخ توشان

که آتشخانه باشد جای خسرو
چو شیر تند شد شیر و پی تخت

ز دور و دور شهر را پای بسته
بگنجی در جهان خرسند کردش

که با صد بند گفتا هستم آزاد
گیاه آسوده باشد سر بزیر

بسوی نیکوان خیره مشو دود

را چون باشی از خصمان نباورد
چنان کن دیو و دد آیین نسازد

اگر بد مستی با مدمشو یار
چنان کان هوش نستاند ز دستی

بدار با عذر آن را هم نبشت
که راسوی من آمد بگذشت

بهشیاری بیان خود در آرای
چو هوش آن کن که بر آواز آیی

بصدق امین قوی دانی شد و بشنید
چو آن دو اشتغال از خنگ آن شنید

مزن بی پیش بینی بر سر تاش
چنان کان نکبوتر ماده را کشت

بقدر مرد شد روزی نهاد او
ز بازرگان بچه پاشا نزاد او

پشیمان شد ز دعوتها بدیدار
سرای عقل انوکر دو بنیاد

گفتار اندر صفت پند گوید

من خاکی کز این محنت نپیچم
همه رنج فلک جدول بجدول

سیارز خاطر آتش پرستی
ز سر تا پای این دو پرنیه گلشن

بسی دارم سخن کان دل نیازرد
بدان خط چون دگر خط است بر کار

منم دانسته در پرکار عالم
خطست انگه بسیط آنگاه جرم

که پرسید از من این سر از فلک را
چو نقش این نیمه نگشت ظاهر

ازان نقطه که خطش مختلف بود
خدا این شیوه کرد پیش اهل دانش

سه خط چون کرد بر مرکز بسیطی
بدین ترتیب اول تا نهایت

تو ان نیست عالم را نهایت
وجودش اول و آخر ندارد

خدا ست آنکه حد ظاهر ندارد
خدا را دانی از خود در ندانی

برانم در که از راه معانی
نمود و عالم و توهم چیست

تو ان نوری که خلقت شیشه گیرد
بازادی جهانرا تخته برد و خت

چو خسرو تخته حکمت بر آموخت
وزان تنگ و آفاق دلتنگ

خری خرطبع و مغزی ز خربنگ
چو بنجاریکه لوح از زن بیاموخت

چو آن بلوای نقدان پیرو دیش
چو مرغ قبره زین قبه جهید

کزان بی پنجه گشت آن شیر خونریز
بنیکی برد جان سیاح ازان مار

دل خسرو حصاری شد پر از گنج
رشمع آتش پرستید در آن موضع

چو تو صد را نگیرد گوش هیچم
در آتشخانه خاطر تنگ

چگویم چون کسم در من نگیرد
باصطرلاب حکمت کرده ام حل

کنم گر گوشداری بر تو روشن
بسیطی چون دو روئی شد پدیدار

که ابعاد ثلاثش کرده نام
بیک تگ سید و دزاول باخر

تنک باشد حساب آفرینش
فلک چه بود بدین ره رهبر مینش

نگوتا از حکایت وانمانی
چو شیلان بدرگ شیر و مینا مش

نزاوار خم نگل نی خم زر

بگفتند و در کشتند این قوم ناورد — بر و ران از گمندت آورد این مرد — نه زانجم گوید این چرخ اعلماش — که این نقش اندر او شاگرد نقاش

کند با لاله این نرگس برابر — نیم زان پرده چون گوید میم این راز — مگر بازی شها با دین تازی — که دین حق ست با دین نیست بازی

بخورشید از نشیب اندام چون نیل — ولی چون بخت پیروزی شود یار — صلاح احمدی ورزی شود یار

اگر بد روزی گر نیک اوست — چو شیرین دید کان کار زبردست — در گنج سخن بر شاه بگشاد

بخواهش گفت کای پیر یگانه — چو بر خسرو گشادی گنج کانی — نصیحت ده مرا نیز ار توانی

گفتار در پند پرسیدن شیرین از بزرگ امید و گفتن او چهل قصه با چهل نکته از کلیله و دمنه

کلیدی کن ز گنجیری درین بند — فرو خوان از کلیله نکته چند

بزرگ امید چون گلبن بگفت — چهل قصه بچل نکته فرو گفت

سخنگستر گرفت از خود پر خذ باش — چو گاو شتر بزان شیر جهانش

همایی شکن کز و مایی نیاید — که از بوم و بر نجاری نیاید — که از بهر شکم آن تو انی خورد از بن تا بر — گزان طبل و سریده خورد روباه

مکن در عزلت نامید دراز — مخور از خانه کس هیچ زنهار — که با تو آن کند کان مرغ با باز

همان به کاشنا بینی وقت نیرنگ — که ماهی از دیدار نیفتاد خرد جنگ — که با شیر زیان چون کرد درگوش

بخود گشتن توان زین خاکدان رست — چنان کان پیر ماهی زاد شست — که از شخصی شتر سر باز کردند

بپیچار کین تو انی جست از اعدا — چنان کان خورد مرغ از موج دریا — بسا سر کز زبان نرمین فتاد

ز نااهلان جهان بینی گهر بند — که دید ان ساده مرغ ار کپی چیند — بطانز ا بکشف فصلی چنین گفت

چو بر دانا نکشائی حیله او در — چو غول بازگش در سر کنی سر — چو بازرگان و انامان دادان

چو نقش حیله بر جاد و ستانی — بدان نقاش جاد و سوز مانی — که موش آهن خورد کودک ببازد

ز بیماری بدانائی ده تن — چو ان بیگانه مرد آن آشنا زن — علاج از دست ناوان بر نگردد

مکن شوخی و فاداری نیاموز — چو موش دام بر داغ دهن سوز — چو آن مرغ نگاری نیست زاد ام

مشو مغرور چون گرگ گمان گیر — که ناگه چرخ بر دل میزند تیر — که موش از زاهد چوبه بر زر دزد

بسین از خورده بینی خصم خود را — زپیلان مین که خرگوش آرد از پای — نسازد با خرد چون زاغ بابا

کسی کین گیرد آن به باشد نقش بندش — نه در دام کنی گر سفندش — نه در دفاکن بر روی سوزی

جواب دلپذیرش داد چون در
که چون پرسیدی از حال تفکر
تفکر در عطیات است آنے
وسیلت شد بهر حاجت که خواهے

نمود ارمغنی دوش کاشنا است
تفکرها تصرفهاے جانست
دگر ره گفت کز دولت خبر نیست
زمین را با هوا شرحی برانگیز

جوابش داد به کز پند پیرے
زمینی و هوائی چند پیرے
هوا با دست کز با دل برد
زمین خاکی ست کو خاکی نیرزد

جهانرا اولین بطنی زمی بود
زمین آخرین بطن آدمی بود
دگر باره بگفتش کی خرد مند
طبیعیانه در آموزم یکی پند

جوابش داد کای باریک بینش
جهان جانست و جان آفرینش
طبیعی یکی نکته نهفته است
خدا آن نکته را با خلق گفته است

بیاشام و بخور خور نکه خوانے
کم و بسیار نه کار و تبانے
ز بسیار و ز کم بگذر که خامست
نگهدار اعتدال اینت تمامست

دو ضد سر کش خوانده ام کاندر یکے
رسیدند از قضا بر چشمه سارے
یکی کم خورد کاین جان سنگ زاید
یکی پر خورد کین جان سفر زاید

چو بر صدر عدالت ره نبرد مند
بحر دمی و سیری هر دو مرد مند
دگر باره بپرسیدش حکیما
چگونه بر پرند از اشیا نها

جوابش داد کز راه ندیده
نشاید گفت الا از شنیده
شنیدم چار موید بود هشیار
مسلسل گشته با هم جان بر جان

درین مشکل فرو ماند ند بسیار
که از تن چون برد جان و خرد مند
یکی گفتا بدان ماند که در خواب
دراند از دکسی خود را نبرد آب

بسے کوشند که بیرون آورد رخت
ندارد سود ش آن کو شد گرانبار
چو از خواب اندر آید تا ز دیده
هراسی باشد اندر خواب دیده

دوم موید بتصبری کرد یارے
که بر گرد و کن شگفتے خانه دارد
از و شخصی فرو افتد گران سنگ
ز بیم جان نماند در کنگره خیگ

ز ماندن دست باز و سین گشتن
در افتادن مضرت بیند و آسیب
کند سر پنجه اندر کنگره چست
سکنجه گر چه پیچش را کند سست

هم آخر کار چون بتیاب گردد
هم او هم کنگره پرتاب گردد
سوم موید جنان زد داستانے
که باگرگی گله راند شبانے

رسا بد گو سفندی گرگ خونخوار
کشد گرگ از یکی سو تا تواند
ز دیگر سو شبان تا دارد انا
بشخصے ماند اندر رحله نا

چو گرگ افزون بود در چاره سازے
چهارم مرد موبد گفت کاین راز
عروسی کنارش خوبچون ماه
نه تنها ن خاطر از خوبی پرداخت

بد و دیوانگی دریافته راه
نه از دیوانگی با او توان ساخت
هم آخر چون شود دیوانگی چیر
ورق نا دیده حرفی چند خواند

گریزد مرد از و چون آهو از شیر
درین اندیشه بختی قصه راند
چو میرند سیگفتند سیهات
ز مرده مهر کسی فسانه راند

کز ین باز یچه دانشها تراشند
سخن چون شد بمعصومان حوالت
بنا محرم نه گویند انچه بینند
ملک پرسیدش از حال سیالت

که شخصے در عرب دعوی کند چیست
جوابش داد کان مرد ا نهایت
نه نسبت دین او با دین ما چیست
بر و نست از سپیدی سیاهے

خبر ده کاولین جنبش چه چیزست / که آن جنبش بر دانا عزیزست
جوابش داد ما با بندگانیم / وز اول پرده بیرون راندگانیم
ز واپس ماندگان ناید درست این / نخستین را نداند جز نخستین
دگر باره بپرسیدش جهاندار / که دارم زین قیاس اندیشه بسیار
نخستم در دل آید کین چنان چیست / درونش جانور بیرون او کیست
جوابش داد مرد نکته پرداز / که نکته تا بدین دوری میندار
حسابی را کزین گنبد برونست / جز از ایزد نداند کس که چونست
هر آنچه آمد شدن زین کوی دارد / درو روی آوریدن روی دارد
وزان صورت که با چشم آشنا نیست / بگستاخی سخن راندن روا نیست
بلندانی که راز آهسته گویند / سخنهای فلک سربسته گویند
فلک بر آدمی دربسته دارد / چو طرفه کو سخن سربسته دارد
دگر ره گفت کاجرام کواکب / بگو تا هر چه مرکوبند راکب
شنیدستم که هر کوکب جهانیست / جداگانه زمین و آسمانیست
جوابش داد کاین ما هم شنیدیم / درستی را برین قالب ندیدیم
چو واجستیم کاین صورت چه حالست / رصد ننمود کاین معنی محالست
دگر ره گفت ما اینجا چرائیم / کجا خواهیم رفتن از کجائیم
جوابش داد و گفت از پرده این راز / نکرده کشف رو با پرده میساز
که ره دورست زین منزل که مائیم / ندیده راه منزل چون نمائیم
چو زین سرگشتگان پای رهائی / بدانی خود که چونی ور کجائی
دگر ره گفت کای دانای اسرار / چو در صافی و چون دریا گهربار
عجب دارم ز یار اینکه خفتند / که خواب دیده را با کس نگفتند
همه گفتند با ما در زمین آی / نگوید کس چنین رفتم چنین آی
دگر ره گفت دانای نهانی / که نقد این جهانست آن جهانی
نگویم این ترنم را بدین ساز / مخالف باشد ار بر داری آواز
نفس در آتش آری دم بگیرد / وگر آتش در آب آری بمیرد
دگر باره شه از بیدار بختش / سوال زیرکانه کرد سختش
که گر جان را جهان چون کالبد خورد / چرا با ما کند در خواب ناورد
وگر جان ماند کز قالب جدا شد / بگو تا جان چندین کس کجا شد
جوابش داد کین محکم سوالست / ولی جان بی جسد دیدن محالست
نه از جان بی جسد پرسید شاید / نه بی پرکار جنبش دید شاید
چو از پرکار تن بیکار گردد / فلک را جنبش پرکار گردد
دگر گفت گر جان هست حاصل / ز نقش کالبدها هست باطل
چو می بینم بخواب این نقشها چیست / نگهدارنده این نقشها کیست
جوابش داد کز چندین شهادت / خیال مرده را با تست عادت
چو گردد خواب را فکرت خریدار / در آن عادت شود فکرت پدیدار
دگر ره گفت بعد از زندگانی / بیاد آرم حدیث این جهانی
جوابش داد پیر دانش آموز / که ای روشن چراغ عالم افروز
تو آن نوری که پیش از صحبت خاک / ولایت داشتی بر بام افلاک
ز تو گر باز پرسید آن نشانها / نیاری هیچ حرفی یاد از آنها
چو روزی بگذری زین محنت آباد / از آن ترسم کز آن هم ناوری یاد
کسی کو یاد نارد قصه دوش / تواند کرد امشب را فراموش
دگر باره بگفت ای فرخ استاد / تفکر چیست اندر آدمی زاد

زمین بوسید شیرین کای خدایی
جهانرا کرده از نعمت آبادی
حذر کن از کمینه ناگهی در
ندارد دسوت انگه با تو یاری
درختی کاول از پیوند گردد
چو برگ باغ گیرد ناتوانی
چو سیلی ریختن خواهد بنیاد
جهانسوزی بدست جورسازی
ز مشک خود جهان چون طاق بندی
ز خون بر خاک مظلومان نوشتن
تو اقبالی برآرد دست ناگاه
خردمندی شاهی هردو داری
کسی کو زر بزر ترکیب سازد
بمانی مال بدهد تو باشد
فرو خوان قصه دارا و جمشید
بزرگ امید را نزدیک خود دار
بدو گفتا ای بزرگ امیدوار
پریشان خاطرم شوریده حالم
مرا غم فکرت اندر چند چیزست
همان کز راه خویشم آگهی ده
چو فرمودی بتوفیق الهی

زمانش سوی دانش کوش گمارند
خرابش چون توان کردن بنیاد
دعایی بد کند خلوت نشینی
که نفرین بد او باشد ملک را
نشاید چیز با آتش کردنش راست
خبر ده تا چه بادت خزانی
بغرد کوه همه ابر از سر کوه
ترا به گر رعیت را نوازی
جهان خود را باستحقاق بینند
که این بیچارگان را بهل هشتند
کند دست دراز خلق کوتاه
سفیدی سیاهی هر دو داری
قیامت را کجا ترتیب سازد
بجنبشی تو شه را راه تو باشد
که با هر یک چه بازی کرد خورشید

گفتار در سوال کردن خسرو از بزرگ امید

که آنها نزد هر دانا عزیزست
شوم زو بهتر از شاهنشهی شاد
بگویم آنچه دانم گر تو خواهی

بسی کوشیده در کار مرانی
چوان گاوی که از وی شیر خیزد
زن پیر از نفسهای جوانان
بسا آئینه کاندر دست شاهان
چو دولت روی بگرداند ز راهی
چو دور از حاضران سیرد چرانی
مگر گی گرزند کشنیز بر خاک
کهن دولت چو باشد دیر پیوند
ز مغروری که در سر ناز گیرد
ز چشم اشک ریزد او خوابان
خلائق را چو نیکو خواه گردد
شجاعت آخرت را کارگر باش
ببین پیش از تو شاهانی که بودند
درین نه پرده آهنگ آنچنان زن
چو خسرو دید کان یار گرانی

بسی دیگر بکام دل برانی
که بر شیر ژیان بندد تا بر بیند
زند تیر سحرگه بر نشانه
سیه گشت از نفیر داد خواهان
همه کاری نه بر موقع کند شاه
کشیدش پیش ازان بر بود داعی
رسد خود بوی کشنیز شن افگن
رعیت را نباشد هیچ در بند
مراعات از رعیت باز گیرد
فتد سیلاب در ایوان شاهان
با جماع خلایق شاه گردد
درین منزل زر فتن باز باش
زمال و ملکت با خود چه بردند
که دانی چون بود پوشیده را راز
ز دانش جوید او را نیکنامی

باسید بزرگش پیش بنشاند
مرا از خود بزرگ امید گردان
بمی با فکرت خود برنیایم
نگشته هست آشکارم آن نهانها
گر انی از بهر دولت بر دلت رنج
بباید کرد با من کشف این راز

پس از یکچند چون بیدار دل شد / ازان بیهوده کاریها خجل شد
چو مویش دید بان عارض افگند / جوانی را ز دیده موی بر کند
ز هستی تا عدم موئی امید است / دریغا کان مگر موی سفید است
چو در موی سیاه آمد سفیدی / پدید آمد نشان نا امیدی
سگ تازی که آهو گیر گردد / بگیرد آهوش چون پیر گردد
بنفشه زلف را چندان دهد تاب / که باشد یاسمین را چشم در خواب
کمان ترک چون دور افتد از تیر / دفی باشد کهن با مطرب پیر
شب چندان توان دیدن سیاهی / که بر ناید فروغ صبحگاهی
چو باشد تندرستی و جوانی / حلاوت چون ندارد زندگانی
چو بیماری و پیری راه گیرد / چه سنگین دل چراغی کو نمیرد
هوای باغ چندانی بود گرم / که سبزی بر سفیدی راند آزرم
چو سبزه بر فشاند برف کافور / ز باد سرد گردد باغ رنجور
چو گندم را سفیدی داد سنگش / شود تلخ ار بود سالی درنگش
چو گاذر شوی گردد جامه خام / خورد مقراضه مقراض ناکام
بخار دیگ چون کف بر سر آرد / همه مطبخ بخاکستر بر آرد
سیاه مطبخی را گو میندیش / که داری آسیای چرخ در پیش
اگر در مطبخی با مشک و عنبر / شوی زین آسیا کافور پیکر
بر آنکس کاسیا گردی فشاند / نماند گرد چون خود را فشاند
کسی کافتد برو زین آسیا گرد / بصد دریا نشاید غسل آن کرد
جوانی چیست سودائی ست بر سر / وزان سودا تمنای میسر
چو پیری بر ولایت گشت والی / برون کرد از سر این سودای حالی
جوانی گفت پیری را چه تدبیر / که یار از من گریزد چون شوم پیر
جوابش داد پیر نغز گفتار / که در پیری تو خود بگریزی از یار
بر آن کاسیا سیماب ریزد / چو سیماب از بت سیمین گریزد
بود در نیمه عمری مرد نامی / که مه در نیمه می یابد تمامی
جوان را دولتی باشد جهانگیر / چو مردم پیر شد دولت شود پیر
سیه موئی جوان را غم زداید / که در چشم سیاهان غم نیاید
غم از زنگی بگرداند علم را / نداند هیچ زنگی نام غم را
سیاهی توتیای چشم از آنست / که فراش ره هندوستانست
مخسپ ای سر که پیری بر سر آمد / سپاه صبحگاه از شب بر آمد
ز پنبه شد بنا گوشت کفن پوش / هنوز این پنبه بیرون ناری از گوش
چه خسرو در بنفشه یاسمن یافت / ز پیری در جوانی یاس من یافت
اگر چه نیک عهدی پیشه میکرد / جهان را عهد بود اندیشه میکرد
گهی بر تخت زرین نرد میباخت / گهی شبدیز را چون بخت میتاخت
گهی میکرد چنگ باربد گوش / گهی میگشت با شیرین هم آغوش
چو تخت باربد شیرین و شبدیز / شدند این چار نزهتگاه پرویز
ازان خواب گذشته یادش آمد / خرابی در دل آبادش آمد
چو میدانست کز خاکی و آبی / هر آنچه آباد شد گیرد خرابی
مه نو تا ببدری نور گیرد / به بدری چون رسد نقصان پذیرد
درخت میوه تا خام است خیزد / چو گردد پخته حالی بر بریزد
بنزهت بود با خسرو دل افروز / سخن در داد و دانش میشد آن روز

سخن گفتن شیرین با خسرو از عدل

ز خوشتر زان چه بوی بود دیده ز صبحی زان مبارکتر دمیده شه از اول بگل چیدن در آمد چو گل زان گل بخندیدن در آمد

پس آنگه عشق را آواز داده صلای میوه‌های تازه داده گهی با نار و نرگس بود بازیش گهی با سیب سیمین بر تغلش

گهی باز سپید آمد فراوان که در باغ را بر بسته بودند گهی از پس نشاط انگیز پرانش کبوتر چیر شد بر سینه باز

گوزن ماده میکوشید با شیر برو هم شیر نر شد عاقبت چیر حصاری یافته چون قفل در چو آب زندگانی مهر بر سر

نه بانگ نای مطلوبان شنیدی نه دست خالمان بوی رسیدی نشگرفی کرد تا خازن خبر داشت بیاقوت از عقیقش مهر برداشت

برون بر داز دل پرورد داود برآورد از گل بی گرد او گرد بابریق عقیق آورد آبش شده پرور بلورین طشت و شویش

خدنگ غمزه با پیکان لعل یکانی همچو سفت به پیکان لعل یکانی همچو سفت مگر شه خضر بود و شب سیاهی که در آب حیات افگند ماهی

چو تخت میل شه شد تخته عاج حساب عشق فرمت از تخت انداخ بضرب دو دستی بر دست میزد دیرانه یکی در شصت میزد

طبرزد با نباتش سازگار است ز غمزش شکرها باز میکرد نگویم در نشانه تیری شد رطب بی استخوان در شیر مشید

چکیده آب گل در گلگون جام شکر بگداخته در مغز بادام شده چنبر میانی بر میانی رسیده وزان میان جانی بجانی

صدف بر شاخ مرجان نهد بسته بیکجا آب و آتش عهد بسته شبستان گشته پر شنگرف و سیماب

شبانروزی تبرک خواب گفتند بمروارید یاقوت سفتند شبانروزی گر خفتند بیهوش نبفشرده بر و نرگس در آغوش

بیکجا هر دو چون طاوس خفته که الحق خوش بود طاوس خفته ز نوشین خواب چون بر برگ گفتند خدارا آفرین از سر گرفتند

بآب انداخ آنادیب کردند نیایش خانه را ترتیب کردند ز دست خامگان بر پرده شاه نشد رنگ عروسی تا بیکباه

همیلا و سمن بر گ همایون ز حنا دستها را کرده گلگون همید و ون آن تبان نازپرورد که شیرین با بیکایک عیشها کرد

ملک روزی بخلوتگاه بنشست نشاندان را بعتبا زایر بست بر سم آرائشی در خورد شان کرد زگوهر برخ و زر زندشان کرد

همایون ابشاپور گزین را طبرزد خورد و یاد اش انگبین داد سمن بر گ از برای باده جوانست همیلا را نکیسا یار خود داشت

پس آنگه داد با تشریف منشور همه مرز مهین با نوشاپور چو آمد دولت شاپور دلکار دران کشور عمارت کرد بسیار

وزان تا که صحنش نور دارد نباگوید از شاپور دارد ملک اکار ازان پس خرمی بود چو دولت با هزارش همدمی بود

جوانی و مراد و پادشاهی ازین بهتر بگو دیگر چه خواهی نبود دی و زو شب بی باده و رود جهان را خورد و باقی کرد بدرود

جهان خوردن نکی خوشگوار است غم کار جهان خوردن چکار است بخوش طبعی جهان بیداد نخورد قضای عیش چندین بیا له نکرد

ولی چون غنچ لب مستی هزارش نیش در زیر نمک بود
گمان افتادگان با درد زانش نوش در زیر نمک بود
درآورده از سرمستی بدو دست فتاد از جا چو شیشه بر شکست

صد جد بلا برداشت آوازه
که مردم جان با در چاره سازه
چو شیرین بانگ با در خوابده شنید
بفرمادش سیدان مصلحت دید

برون آمد ز طرف هفت پرده
بنام ایزد درخی هر هفت کرده
چگویم چون شکر شکر کدام است
طبرزد چه که او هم ناتمام است

چو سروی کو بود در دامنش نوش
چو ماهی کو بود ماه قصب پوش
سهی و نوشید با خوبش در و دوش
گلی از صد بهار مملکت بیش

بهشتی نقد بادی آن جانش
بهشتی پیکری از جان سرشته
ولی نام ملمع بیخ نوشته

بهاران فروردینی چمیده
بحر منها گل و خوارها رسته
بهاری تازه چون گلبرگ خندان
سزاوار کنار هیمندان

خجل روئی ز رویش مشتری را
چنان کز رشک نقش کهربا را
ز خالش چشم بد را خواب رفته
ز دیده نقش او بیرون آب رفته

ز گرمی دارئی آن مشک چین را
تراز و گاه زر سنجد گهی سنگ
لب و دندانش از نور آفریده
لبش دندان و دندان لعل گردیده

ز گوش گردنش لؤلؤ خروشان
که رحمت بر چنان لؤلؤ و شان
رخ از باغ سبک وحی نسیمی
دهان از نقطهٔ موهوم نیمی

نسیمش بهار هم سنگ جان بود
تراز و دار ئی زلفش همان بود
عقیق سیم رنگش نگ در مشت
که نار بر حرف او کش نهنگ داشت

کشیده گرد بشکین کمندی
چراغ بسته بر دو دسپندی
بنازی قلب گستان دزدیده
ببوسی دخل خوزستان خریده

رخی چون تازه گلهای دلاویز
گلاب از شرم آن گلهای عرق ریز
تنی چون شیر با شکر سرشته
طبا شیرش برابر شیر هشته

سپیدو نرم چون قاقم بر و دست
کشیده و چون دم قاقم دو دست
ز تری خوست اندامش بکین
ز بازی زلف از دستش بریدن

کشاده طاق ابرو تا بر و دوش
کشیده طوق غبغب تا بنا گوش
خمار آلوده چشمی کاروان زن

ز خاطرها چو باده گرد میبرد
ز دلها چون مفرح در دمیرد
گل و شکر که این گل چه شکر بود
شب تاریک شد مانند روز

ملک چون جلوه خواه نو عروسی
تو گفتی دیو دیده ماه نوروزی
چو دیوان ز راه نو بهر آشفت
بابلیس دیده سر و یاسمین یار

عروسی دیدنی بهر جوانی
تنوری گرم حالی نان روانی
نهاده بر دهانش ساغر مل
شکسته بوسه شیرین خمارش

شقایق با بنفشه در مناجات
شکر میگفت فی التاخیر آفات
دو مشکین طوق بر حلقش فتاده
دو سیمین نار بر سیمش نهاده

خروبار وی جانان تا بکی بست
چو ابر از پیش روی ماه برخاست
شکیب شاه بیراز راه برخاست

شراب چینیان صافی و میست
بخوزستان در آمد خواجه مست
طبرزد میر بود و وقت بیخست

ز دریا دُر برآرد مرد غواص — بکم مدت شود بر تا جهانخاص — چو شیرین گشت شیرین تر جلاب — صلایا درداد خسرو را که دریاب

بخور کین جام بادهٔ نوش بادت — بجز شیرین همه فرموش بادت — بخلوت بر زبان نیکینامی — فرستادش چو هشیاران پیامی

که جام بادهٔ در باقی کن امشب — مرا هم بادهٔ هم ساقی کن امشب — مشو شیرین پرستار می پستی — که نتوان کرد بر نقلی دو مستی

چو مستی مرد را بر سر زند دود — کبابش خواه بر خواهی نمک سود — وگر چون بر مرادش دست باشد — بگو میدست بودم مست باشد

وگر بالا جی صد بکری نمدست — بهشیاری بدیگرگش کشد دست — بسا مستا که فضل خویش بکشاد — بهشیاری ز دوران کرد فریاد

خوش آمد این سخن شاه عجم را — بگفتا هست فرمان آن صنم را — ولیکن بود روز باده خوردن — جگرخواری نمیشایست کردن

نوایی بارمد بحن نکیسا — جبین زهره را کرده زمین سا — گهی با بارمد گفتی می از جام — بزن گکاسمال بادت نیک فرجام

گهی گفتی بساقی نغمه رود — بده جامی که با وی عیش بدرود — لبالب کرده بر لب نهاده — ملک بر باد شیرین تلخ باده

بشادی هر زمان میخورد کامی — بدینسان تا ز شب بگذشت شامی — چو آمد وقت آن کآسوده شاه — شود سوی عروس خویش دلخواه

چنان شد مست کز دی هوش بردند — بجای خاص شیرین دوش بردند — چو شیرین شبستان آگهی یافت — که مستی شاه از خود نمیداند

بشیرینی جمال آرای شاه هفت — نهادش حقبهٔ شیرین از جفت — طریقی کرد بیرون از ظریفی — نشاید کرد با مستان حریفی

عجوزی بود مادر خواندهٔ او — ز نسل مادران وامانده او — چه گویم چون کهن گرگی تجربه — ز چون گرگ کهن چون دیده پیچه

دو پستان چون دو دیگ آب افتاده — ز زانو بر فرو زنار تا بافته — تنی چون خم کمان از کوز پشتی — برو دوشی چو کیمخت از درشتی

دو رخ چون جوز هندی ریشه ریشه — چو نطفل هر یکی زهری شبیشه — دهان و نفجش از بس شاخ و ماخی — بگور تنگ میماند ز فراخی

تکنج ابرویش بر لب فتاده — دهانش را شکنجه بر نهاده — نه بینی خرگهی بر بر دهی بسته — نه دندان بلکه بر زیخ شکسته

سَره ریزنده چشم آشفته تا مد — ز خود دون دست و دندان شفته تا مد — بعمدا زیوری پیشش آنماه — عروسانه فرستادش سوی شاه

بدان تا مستیش را آز یابد — که مد از ابر فرقی وا نیابد — ز طرف پرده آمد پیر بیرون — چو یوزی کاید از نخچیر بیرون

گر اینجائی که گفتی جانفزودش — بدانی که یک دندان نبودش — شه از مستی در انحالت چنان بود — که در چشم آسمانش بیسمان بود

ولیک این مایه بودش هوشیاری — که خوشتر زان و دکبک بهاری — کمان ابروان از زه برافکند — بران دل کاهوی فربه درافکند

چو صید افکند و شد گاهی نمیزد — ز دام صید گرگ روباهی نمیزد — کلاغی دید بر جای همایی — شده در مهد باهی اژدهایی

بدل گفت اینچه از دستیست یارب — خیال خواب یا سودای تبست — نه بس شیرین شد این تلخ دوتا پشت — چه شیرین کز ترش روئی مرا کشت

هزار اشتر سیه چشم و جوان سال — سراسر سرخ موئی زرد خلخال — هزار اسپ مرصع گوش تا دم — همه زرین ستام و آهنین سم
هزار اشتر ستاره چشم شنگ — که دوران بود با قفا شان درنگ — هزار از بعبتان نارپستان — برخ هر یک چراغ بت پرستان
هزار از ماهرویان قصب پوش — همه زرین کلاه و حلقه در گوش — ز صندوق و خزینه چند خروار — چو مشک آگنده از لولوی شهوار
ز مفرشهاکه پر دیبا و زر بود — ز صد بگذر که پانصد بیشتر بود — ز طاوسان زرین صید عماری — بهر طاوس کی کبک بهاری
یکی مهدی بزر ترکیب کرده — ز بهر خاص او ترتیب کرده — ز حد بیستون تا طاق کسری — خجسته مهد روان باطوق زری
همه ده عرصه شکان چون شهد — عماری بر عماری مهد بر مهد — زمین اعرض نیزه تنگ داده — هوا از رنگ بیرق رنگ داده
شکر ریزان عروسان بر سر راه — قصبهای شکر گون بسته بر ماه — بگرد فرق هر سرو بلندی — عراقی وار بسته فرق بندی
ز پشت زین اسپان رو زانه — ز گیسو کرده مشکین تا زیانه — بگیسو در نهاده لولو زر — زده بر لولو زر لولو تر
بدین آئین بدین رونق بدین نور — چنین آراسته ای ز چشم بد دور — یکایک در نشاط و ناز رفتند — باستقبال شیرین باز رفتند
بجای فندق افشان بود بر سر — درافشان هر یکی چون فندق تر — بجای طرهٔ گل نافهٔ مشک — مرصع لولو تر از زر خشک

گفتار در آمدن شیرین از قصر خود بسوی مداین فرماید

چو آمد مهد شیرین در مداین — غمی شد دامن خاکل از خزاین
بهر کاری که شد چون نوبهاری — شنشه ریخت در پایش نثاری
چنان کز بس درم ریزان شاهی — درم ریزد هنوز از پشت ماهی
فرود آمد بدولت گاه جمشید — همان کار آگهان و سخرداران
ز شیرین قصه ها بر انجمن خواند — بهر مهرش که بنوازد هم نوازد
که هر کس جان شیرین بر فشاند — بدو کردن فرازد هم نیازد
که داند کرد از نیسان نگاهی — که در رحمت سازد جای آهی
که هر مرغی بجفت آرام گیرد — بگاو آهن که داند سنگ سفت
چو بر گردون نباشد گاو را جفت — بر خود خواند موبد را که بنشین
بران شخل آذرینها بر گرفتند — گرفت انگار خسرو بهت شیرین
بر سم موبدان کابین و بست — درون پرده خاصش فرستاد
چو مهدش در مجلس خواهگی داد — ببالا رایدین انگه مهد خواهی
سعادت چون گلی بر دوخت از ناز — چو وقت آید ندهد بر فرق شاهی
بخفت اقبال بر دوزد کلاهی

گفتار در عقد بستن شیرین با خسرو

بمژگان دیده را بر ماه میدوخت / شکر در مجمر خود عود میسوخت
گهی میسود نرگس بر پرندش / گهی می بست سنبل بر کمندش
گهی مرغول جعدش باز کردی / ز شب بر ماه مشک انداز کردی
گهی سودی عقیقش را به انگشت / گه آوردی زنخ چون سیب در مشت
گه از فرق سرش معجر گشادی / غلامانه کلاهش بر نهادی
گهی از گیسویش بستی میان بند / که از لعلش نهادی در دهان قند
گهی بر نار سیمینش زدی دست / که میلرزید چون سیماب پیوست
گهی گفتی تنم را جان توئی تو / گهی گفتی مرا درمان توئی تو
گهی دستینه از ساعد ربودی / ببازو بندیش بازو نمودی
گهی خلخالهاش از پای کندی / بجای طوق در گردن فکندی
گه آوردی فروزان شمع در پیش / درو دیدی و در حال دل خویش
دلش در بند آن پاکیزه دلبند / بشاهد بازی آن شب گشت خرسند
نشاط هر دو در شهوت پرستی / بشیر مست ماند از شیر مستی
صدف میداشت در خویش را پاس / که تا بر در نیفتد نوک الماس
ز بانگ بوسهای خوشتر از نوش / زمانه ارغنون کرده فراموش
دهل زن چون دهل را ساز میکرد / هنوز این لابه و آن ناز میکرد
بدینسان هفته دمساز بودند / گهی در عیش و گه در ناز بودند
بروز آهنگ عشرت داشتندی / دمی بی خوشدلی نگذاشتندی
بشب نرد قناعت باختندی / ببوسه کعبتین انداختندی
شب هشتم که کار از دست میشد / غرض دیوانه شهوت مست میشد

گفتار در رفتن شیرین بقصر خسرو

ملک فرمود تا هم در شب آن ماه / ببرج خویشتن روشن کند راه
نشیند تا بصد تمکینش آرند / چو مه در محمل زرینش آرند
سپاهی چون کواکب در رکابش / که از پری خدا داند حسابش
چو رفت آن نقد سیمین بار در سنگ / ز نقد سیم شد دست جهان تنگ
ملک بر کرد زرین بادبانی / نماند از سیم کشتیها نشانی
شهنشه کوچ کرد از منزل خویش / گرفته راه دار الملک در پیش
بشهر آمد طرب را کار فرمود / بر آسود و ز می خوردن نیاسود
بفیض ابر سیمابی درخشی / جهان را زنده کرد از گنج بخشی
در آمد مرد را بخشنده دارد / زمین تا در نبارد بر نیارد
نریزد ابر بی توفیر دریا / نه بی باران شود دریا مهیا
نه بر مرد تهیدست است باجی / نه از ویرانه کس خواهد خراجی
شبی فرمود تا اختر شناسان / کنند اندیشه دشوارش آسان
بجویند از شب تاریک تارک / بروشن خاطری روزی مبارک
که شاید مهد آن ماه دل افروز / ببرج آفتاب آرند آن روز
رصد بندان برو مشکل گشادند / طرب را طالع میمون نهادند
بفیروزی چو بر پیروزه گون تخت / عروس صبح را پیروز شد بخت
جهان رست از مرقع پاره کردن / عجوز عالم از بس چاره کردن
شه از بهر عروسی آرایشی ساخت / که حور از رشک آن آرایش انداخت

آئین فرستادن خسرو جهت شیرین

چنان فریاد کرد آن سرو آزاد / کزان فریاد شاه آمد بفریاد
چو شاهنشه شنید آواز شیرین / رسیلی کرد و شد دمساز شیرین
دران پرده که شیرین ساختی ساز / هم آهنگیش کردی شه بآواز
چو شخصی کو بکوهی راز گوید / بدو کوه آن حکایت باز گوید
ازین سو مه ترانه برکشیده / وزانسو شاه پیراهن دریده
چو زینسان از دو عاشق آه برخاست / صلای مطربان از راه برخاست
ملک فرمود تا شاپور حالی / بجز خسرو سرا را کرد خالی
بدان آواز خرگاهی پر از جوش / سوی خرگاه شد بی صبر و بیهوش
درآمد در زمان شاپور هشیار / گرفتش دست و گفتا جانگه دار
اگرچه کار خسرو میشد از دست / چو خود را دستگیری دید بنشست
پس آنگه گفت کین آواز دلسوز / چه آوازست رازش در من آموز
حکایت برگرفته شاه و شاپور / جهان دیدند یکسر نور در نور
پری پیکر برون آمد ز خرگاه / چنان کز زیر ابر آید برون ماه

گفتار در بیرون آمدن شیرین از خیمه پیش خسرو

چو عیاران سرمست از سر مهر / بپای شه درافتاد آن پریچهر
چو شه معشوق را مولای خود دید / سر او را بزیر پای خود دید
ز شادی ساختش بر فرق خود جای / که شه را تاج بر سر به نه بر پای
هر آن خدمت که یارش ساز میکرد / مکافاتش یکی ده باز میکرد
چو کار از پای بوسی برتر آمد / تقاضای دهن بوسی برآمد
از آن آتش که در خاطر گذر کرد / ترش رویی شیرین در اثر کرد
ملک حیران شده کان روی گلرنگ / چرا شد شاد و چون شد با دل تنگ
نهان در گوش خسرو گفت شاپور / که گر مه شد گرفته هست معذور
ز بهر آنکه خود را تا بر امروز / بنام نیک پرورد آن دل افروز
کنون ترسد که مطلق دستی شاه / نهد خال خجالت بر رخ ماه
چو شه دانست کان تخم برومند / برو رحمت نیارد جز به پیوند
بسی سوگند خورد و عهد بایست / که بی کابین نیارم سوی او دست
بزرگان جهان را جمع سازم / بکابین کردنش گردن فرازم
ولی باید که می در جام ریزد / که از دست آن مه مان آن برنخیزد
یک امشب شادمان با هم نشینیم / بروی یکدگر عالم ببینیم
چو عهد شاه را بشنید شیرین / بخنده برگشاد آن ماه پروین
کف پایش بغواصی درآمد / سر زلفش برقاصی درآمد
خروش زیر و بم را تاب داده / سماع مطربان را خواب داده
لبش چون می قدح در دست کرده / بجرعه ساقیان را مست کرده
ز شادی چون تواند ماند باقی / که مه مطرب بود خورشید ساقی
دل از مستی چنان مخمور مانده / کز اسباب غرضها دور مانده
دماغ از چاشنی های شکر نوش / ز لذت کرده شهوت را فراموش
کششهای بدان رغبت که شاید / چو مقناطیس کاهن را رباید
ولیکن بود صحبت زینهاری / نکردند از وفا زنهار خواری
چو جو آمد در کف خسرو دل دوست / برون آمد ز شادی چون گل از پوست
دل خود را چو شمع از دیده پالود / پرند ماه را پروین برآمود

چو لعبت باز شب پنهان کند راز / من اندر پرده چون لعبت شوم باز
گر از دستم چنین کاری برآید / ز هر خاریم گلزاری برآید
نشینم در بر تو خرم و شاد / دعاگوی تو باشم از غم آزاد
ز یزدان دولتی خواهم شب و روز / مگر باشم بدیدار تو فیروز
خدایا ره به پیروزیم گردان / چنین به روزی روزیم گردان
چو خسرو گوش کرد این بیت چالاک / ز حالت کرد حالی جامه را چاک
بصد فریاد گفت ای باربد هان / قوی کن جان من در کالبد هان
نکیسا چون ز شاه آتش برانگیخت / سه تای باربد آبی برو ریخت
باستادی نوائی برد بر کار / کزو چنگ نکیسا شد نگونسار
ز ترکیب ملک برد آن خلل را / بزیر افگند و برگفت این غزل را

گفتار در سرود گفتن باربد از زبان خسرو

ببخشا ای صنم بر عذرخواهی / که صد عذر آورد در هر گناهی
گر از حکم تو روزی سر کشیدم / بسی زهر پشیمانی چشیدم
پشیمانم ز هر بادی که خوردم / گرفتارم بهر جرمی که کردم
گرفتم هر چه من کردم گناه است / نه آخر آب چشمم عذرخواه است
قلم در حرف کش بی آبیم را / شفیع آرم بتو بی خوابیم را
سگم وز سگ بتر پنهان چه گویم / گرت جان از میان جان نگویم
نصیب من ز تو در جمله هستی / سلامی بود و آنهم باز بستی
اگر محروم شد گوش از سلامت / زبان را تازه میدارم بنامت
گرفتم دل ز عشقت خون کنم خون / وفا در دل نداری چون کنم چون
نداری دل که آئی در کنارم / وگر داری من این طالع ندارم
ازین پس سر ز پایت بر ندارم / رخ از خاک سرایت بر ندارم
کنم در خانه یکچشم جایت / بدیگر چشم روبم خاک پایت
درین تب گرچه بر نارم فغانی / گرم پرسی ندارم هم زبانی
ز تو بد روزیم خوانند و گویم / مرا این بس که من بد روز اویم
نمائی کز غمت غمناکم ای جان / نگوئی من کدامین خاکم ای جان
اگر تو راضی کین دل خراب است / رضای دوستان عین صواب است
مرا گر روز و روزی رفت بر باد / ترا هر روز روز از روز به باد
تو بر من تا توانی ناز می ساز / که تا جانم برآید میکشم ناز
منم عاشق مرا غم سازگار است / تو معشوقی ترا با غم چه کار است
تو گر سازی وگرنه من برانم / که سوزم در غمت تا میتوانم
مرا گر نیست دیدار تو روزی / تو باقی باش در عالم فروزی
وگر جان میدهم در مهربانی / ترا باید که باشد زندگانی
اگر من بر نخوردم زان نکوئی / تو برخوردار باش از خوبروئی
سبب آن شد که در لب نوش داری / بگفتن مرد را بیهوش داری
خلافست آنکه فرهاد او ز گفتار / بیفسردی که افتادی چنان زار
تو چون فرهاد را کشتی به تیمار / مرا زین بهتر کی تیمار میدار
تو دائم مان که صحبت جاودان نیست / سن ار مانم وگرنه باک از آن نیست
چو بر زد باربد در چنگ رودی / بدین تری که من گفتم سرودی
دل شیرین از آن چربی برافروخت / که چون روغن چراغ عقل را ساخت

خدائی کافرینش کرده اوست — زتن تا جان پدید آورده اوست — امیدم هست گر روزی ازو فردا — بروز آید بشبم را هم بکی روز

چو شیرین دست بر دلبر بدید — زدست عشق خود را کار بدید — نوائی برکشید از سینه تنگ — بچنگی داد کاین ساز بهانگ

بزن اهی که شهد بیراه گردد — مگر کین داوری کوتاه گردد — نکیسا در ترنم جادوی ساخت — پس آنگه این غزل در راهوی ساخت

بساز ای یار با یاران دلسوز — گرت چشمی بما بستگی چند — که شب رفت و نخواهد ماند امروز — شتاب عمر بین آهستگی چند

گفتار در سرود گفتن نکیسا از زبان شیرین فرماید

بزیباری حکم کن تا شهریاری — ندارد هیچ بنیاد استواری

بروزی چند با این دست رنجی — بدین سختی چه باید کرد سختی — بساسکندر و دارا که گیتی — بساسکنا که گیتی کرد و بگذشت

خوش آن باشد که امشب می خوریم — امان باشد که فردا باز کوشیم — چو بر فردا نماند امید واری — نباید کرد آن شب سازگاری

جهان بسیار بازیها نموده است — جهان نادیده جانا چه سود است — بهاری را ازو نی خوار و نی خرم — که هر روزی نخواهد بود یکسان

گلی کو را نبوید آدمی زاد — چو هنگام خزان آید ببرد باد — گل آن بهتر کزو دلها بخیزد — گلابی گر گذارد گل بریزد

دران حضرت که نام ما رسد ما — چو من کس در حساب آرد محالست — لب دریا و آنگه قطره آب

چو بازار تو هست از نیکوی تنگ — کساد ما چو من رونق برانگیز — بجز کالای کاسد تا تو انی — بکار آید ترا روزی چه دانی

درستی گرچه دارد کار دیرا — شکسته بسته نیز آید بکاری — اگرچه زر بود زان فزون عیار — قراضه ریزه با هم در شمار است

نهاد سستی ز عشقم حلقه در گوش — بدین عیبم خریدی باز منفروش — تنای من ز عمر و جوانی — وصال تست انگه زندگانی

چو با میدت بادی در بر تو — چه باید مرو باری در بر تو — بپیمانی تو راضی شد کوشم — برایم زین اگر زین بیش کوشم

منم در پای عشقت رفته از دست — بزحمت خورده و تنها شده مست — من آن سایم که در بالا و در پست — ز پایت سر نگردانم بتشویر

نگردم از تو تا بی سر نگردم — ز تو تا در نگردم بر نگردم — بهر لحنی که تا اکنون نمودم — چو بخت خویش بر پرده بودم

کنون در پرده خون خود بهم افتاد — چو برق از دیده بیرون خود بهم افتاد — چراغ از دیده چندان نور پوشد — که دیگ و غن از آتش بجوشد

سخن تا چند گویم با خیالت — بروز انم خجیت با جمالت — گهی بوسه گهی در دست ستانم

بجنبانم ترا من سیخوریم ناب — که من مست خوش با نیم تو خواب — سر زلفت بگیسو بازنبندم — گهی گریم ز عشقت گاه خندم

در آغوش آ چنان گیرم غمت را — که نبود آگهی پیرامنت را — چنان بر نقش دل دارم نگینت — که از دستت ندانم از یمینت

تو با تریاک و من با زهر جانسوز
تراین وزدی نگه من زین روزن

کنون کافتادم از سستی و دستی
گرفتی دست لیکن پای بستی

زنی هر ساعتم بر سینه خاری
مزن در میزنی بنواز بارے

ز بی رحمی کشیدم بر درت رخت
که سختی بر وی مردم افگند سخت

ترا گر دست بالایی بدستم
بحکم زیردستی زیر دستم

چو داریم از جمال خویش مهجور
رها کن تا ترا می بینم از دور

خوشا وقتیکه آئی در برم تنگ
می نابم دهی بر نالهٔ چنگ

شبی کز لعل میگونت شوم مست
بخسبم تا قیامت بر کنار دست

تو دانی گر کشی ور می نوازی
تو دانی گر کشی ور می نوازی

نمیسازد چو من با طالعی زه
سه تا ساز بدین بر داشت از چنگ

مرا در کوبت ای شمع نکوئی
اگر چون گبر سفندم میری

دلم رامی بری ای اندیشه ات چیست
تنی کو بار این دل بر نتابد

بسی کوشم که دل بردارم از تو
که بس رونق ندارد کارم از تو

بدان جان کز چنین صید جهان چیست
که جانم بتوید در غرقاب خون چیست

فرو ماندم ز تو خاکی و نومید
چو ذره کو فرو ماند ز خورشید

مدارم مثل ازین چون ماه و پروین
تو دانی و سر نیک طشت با تیغ

بمهری گر بود پنجاه یا شصت
چرا باید صد گره بر پانی خود بست

مرا فرخ بود روزی تو دیدن
مبارک باشد آوازت شنیدن

چنین دل گر لبم پر خنده کردے
که بیشک مردهٔ زنده کردے

گفتار در سرود گفتن بار بد و از زبان خسرو فرماید

بسر بازی غم دل بر نتابد
چو در خدمت نباشد شخص محکم

که بس رونق ندارد کارم از تو
نه بتوان دل ز کارت برگرفتن

که جانم بتوید در غرقاب خون چیست
بدان چشم سیه کاهوشکارست

چو ذره کو فرو ماند ز خورشید
جدا گشتم ز تو رنجور و تنها

تو دانی و سر نیک طشت با تیغ
چو در ملک جمالت تازه شد رای

چرا باید صد گره بر پانی خود بست
پس از عمر یکه کردم دیده جایت

مبارک باشد آوازت شنیدن
تتوسی بر فروزافسردهٔ را

که بیشک مردهٔ زنده کردے
خلاف آن شمع کز چشم نهانے

گمان بردم که چون تو هستی ام پیش
دران سستی تو باشی دستگیرم

بس این یاران خود از آشنایان
جوانمردی نباشد یار دشمن

حدیثی می زبانی بر زبان آر
میان بنده را در میان آر

وگرنه من کیم کز حضرتش راند
چرا غی را برون آرم بدین باد

مشو در خون چون من بی گنه دست
چه نقصان کعبه را از بت پرستے

جوانی را بیادت می گدازم
بدین امید روزی می شمارم

بیازی من سر زلفت بگیرم
چو شمع صبحدم مشیت بمیرم

من و زین پس من و بوس و کنارت
ندارم بیش ازین تاب فراقت

به پیشت کشته و افگنده باشم
ازان بهتر که بیتو زنده باشم

بآواز حزین چون عذر خواهان
روان کرد این غزل را در صفاهان

فلک دانه پراگنده است گوئی
بپای خود دوان آیم بدین در

همه صاحبدلان را زامنیت است
نباید دل که از خدمت شود دور

نه از دل نیز یارت برگرفتن
کز آهوی تو چشمم را غبارست

چو ماهی کو جدا ماند ز دریا
عنایت را مثالی تازه فرمای

کم از یکشب که بوسم خاک پایت
بوسی زنده گردان مرده را

چو از چشم بد آب زندگانی

مگر وقت شدن طاوس خورشید / پر افشان کرده بر گلزار جمشید
مگر سروی ز طارم سر بر آورد / که ما را سر بزرگی در سر آورد
مگر ماه آمد از روزن در افتاد / که ما را روشنی بر منظر افتاد
مگر با ماست آب زندگانی / که ما را زنده دل دارد نهانی
مگر باز سفید آمد فرا دست / که گلزار شب از زاغ سیه رست
مگر باد بهشت اینجا گذر کرد / که چندین خرمی در ما اثر کرد
مگر شیرین ز لعل افشاند نوشی / که از هر گوشه خیزد خروشی
مگر کاقبال شمع تو بر افروخت / که چون پروانه ما را بال و پر سوخت
چو در دام آمد آن آهوی طناز / که بر صیاد خود کرد اینهمه ناز
بدشواری تواند رفتن از دام / که بود آنگاه توسن این زمان رام
بگو ای دولت آن رشک پری را / که باز آرد بما نیک اختری را
ترا بسیار خصلت جز نکوئی است / بگویم راست مردی راستگوئی است
منم چون خوشه گندم درو ده / مرا جو داده و گندم نموده
مبین کز توسنی خشمی نمودم / تواضع بین که چون رام تو بودم
ندارم نیم دل در پادشاهی / ولیکن درد دل چندانکه خواهی
لگدکوب غمت گشته است روحم / که بخت بد لگد زد بر فتوحم
دلم خون گریه از غم چون نگرید / کدامین بیدل از غم خون نگرید
تنم ترسد ز هجران جان نترسد / کدامین کافر از هجران نترسد
چو بی زلف تو بیدل بود دستم / دل خود را بزلفت یار بستم
بخلوت با لبت دارم شماری / وزینم کردنی تر نیست کاری
چه فرمائی کمر بندم بدین کار / گرت باریست تا بر بندم این بار
گرم خواهی بخلوت بار دادن / بجای گل چه باید خار دادن
ازان حقه که جز مرهم نیاید / بده زانچه او بدادن کم نیاید
چه باشد کز چنان آب حیاتی / بغارت برده بخشی زکاتی
چو برزد باربد زینسان نوائی / نکیسا زه ازان خوشتر ادائی
شگفته چون گل نوروز خوشرنگ / بنوروز این غزل در ساخت با چنگ

گفتار در سرود گفتن نکیسا از زبان شیرین فرماید

زهی چشمم بدیدار تو روشن / سر کویت مرا خوشتر ز گلشن
خیالت پیشوای خواب خوردم / غبارت توتیای چشم دردم
بتو خوشدل دماغ مشک بیزم / ز تو روشن چراغ صبح خیزم
مرا چشمی و چشمم را چراغی / چراغ چشم را رخشنده باغی
چو می خوردی که رویت نوبهار است / ازان می خور که آن می سازگار است
جمالت چون جوانی جان نوازد / کسی با جان جوانی در نبازد
تو نیز ار آینه بر دست یابی / ز عشق خود دل خود مست یابی
ببین آئینه چین ای بت چین / که باشد خویشتن بین خویشتن بین
کسی آئینه بر کف چه گیرد / که هر دم نقش دیگر کس پذیرد
ترا خود آئینه چشم منت بس / که ننماید بجز تو صورت کس
اگر در آتش و در آب بینم / همه آن مهر گیتی تاب بینم
بدال داور که او دارای دهر است / که بی تو عمر شیرینم چو زهر است
بترک بیدلی گفتن دلت داد / زهی رحمت که رحمت بر دلت باد

نتابد پای پیلان خانه مور / نباشد پشه با سیمرغ همزور
سپهری کی فرود آید بجایی / کجا گنجد بهشتی در گناهی
بجان آوردن دوشینه بنگر / بجان دین کاوریدم دیده بر سر
در آن حضرت که خواهش را قدم نیست / شفیعی بایدم دان جز کرم نیست
بعذر آوردن چندین گناهم / اگر عذری بدست آرم بخواهم
دهم چندان زمین را بوس بر بوس / که بخشایش برآرد کوس بر کوس
بچهره خاک را چندان کنم گرم / که اقبالم دهد منشور آزرم
بساطت را برخ چندان خراشم / که از خاک آبروی بر تراشم
چنین خواندم ز طالع نامه شاه / که صاحب طالع پیکان بود ماه
من آن پیکم که طالع ماه دارم / چو پیکان پای ازو در راه دارم
ز جوش این دل جوشیده با تو / پیامی داشتم پوشیده با تو
پریدم تا پیامت را گذارم / هم از گنج تو وامت را گذارم
دهانم گر ز خوردی کرد یکناز / بخورده در میان آوردمش باز
زبان گر برزد از آتش زبانه / نهادم باد و لعلش در میانه
وگر چشمم بتنگی ترکیی کرد / بعذر آمد چو هندوی جوانمرد
خم ابروم گر زه بر کمان بست / بزن تیری ترا گر آن کمان هست
وگر زلفم سر از فرمان بری تافت / هم از سر تافتن تادیب آن یافت
وگر غمزم بمستی تیری انداخت / بهشیاری ز خاکت توتیا ساخت
گر از تو جعد خویش آشفته دیدم / بزنجیرش نگر چون در کشیدم
چو مشعل سر برآوردم برین در / نهادم جان خود چون شمع بر سر
اگر خطت کمر بندد بخونم / نیابی نقطه وار از خط برونم
وگر گیرد خیالت کار من سست / بآب دیده دامن گیرمش چست
عقیقت گر خورد خونم ازین بیش / بمروارید دندانش کنم ریش
من آن باغم که میوه‌ام کس نچیدست / درش پیدا کلیدش ناپدیدست
کسی کو جز تو بر نارم کشد دست / بعشق از آب انگورش کنم مست
جز آن لب کز شکر دارد نهانی / ز بادامم نیابد کس نشانی
اگر چون فندقم بر سر زنی سنگ / ز عنابم نیابد جز تو کس رنگ
بر آنکس چون دهان پسته خندم / که جز تو بسته خواهد ز قندم
رطب چینی که با نخلم ستیزد / ز من جز خار هیچش بر نخیزد
دهانی کو طمع دارد بسیبم / بموم سرخ چون طفلش فریبم
کسی کو با ترنجم کار دارد / ترنج آسا قدم بر خار دارد
اگر خود آفتاب آید دگر ماه / بدین میوه نیابد جز تو کس راه
نکیسا این غزل با چنگ می گفت / سه تای باربد با ساز شد جفت
نسیم دوست می یابد دماغم / خیال گنج می بیند چراغم
کدامین آب خوش دارد چنین جوی / کدامین باد را باشد چنین بوی
ز ریحان جنان خود در کشم دست / که وی مستور بودم آن زمان مست
مگر بر ما گذشت آهو سحرگاه / کزو زو نافه بر طرف خرگاه
مگر دی ماه کرد اردی بهشتی / کزین دوزخ پدید آمد بهشتی
مگر شب هند شد آفاق قیصور / که میبارد بجای برف کافور
مگر در باغ شیرین ست خسرو / که میروید بهاری تازه از نو
مگر شیرینی شیرین در آید / که ناگه شوری از خسرو برآید
مگر عناب شیرین شد شکرریز / که طوطی گشت سلطانی چو پرویز

بهشتی پیکری از جان سرشتش / ز هر میوه درختی در بهشتش
ز چندین میوهای تازه و تر / ندیدم جز خمار خشک در سر
پریروئی برین در خانه کرده / دلم را چون پری دیوانه کرده
نه پنداری دماغم هست رنجور / که از خاطر نمیگردد پری دور
وگر خسپم ز مغزم بر زند تاب / پریوارم کند دیوانه در خواب
پری را هم دل دیوانه جوید / در آبادی نه در ویرانه جوید
همانا کان پریروی فسون سنج / درین ویرانه زان پیچید چون گنج
گران گنج آرم از ویرانه بیرون / بتاجش بر نهم زان در مکنون
بخواب نرگس جادوش سوگند / که غمزش کرد جادو را زبان بند
بدود افگندن آن زلف سرکش / که چون دود افگنان بر من زد آتش
ببانگ زیورش کز شور خلخال / در آرد زاهد صد ساله را حال
بزر اندوده دیبای مهدش / بمروارید شیرین کار شهدش
بعنبر سودنش بر گوشه تاج / بعقد آمودنش بر تخته عاج
بنازش گر خیانت بی نیاز است / بعذرش کان بسی بهتر ز ناز است
بطاق آن دو ابروی خمیده / مثالی را دو طغرا بر کشیده
بآن مژگان که چون بر هم زند نیش / کند نیشش دل هاروت را ریش
بچشمش گر عتابم کرد رنجور / بشیوه کردنش کز در مشو دور
بدان عارض کز و چشم آب گیرد / ز تری نکته بر مهتاب گیرد
بدان گیسو که قلعه اش را کمند است / چو سرو قامتش بالا بلند است
بمار افسائی آن زلف آن دوش / بچنبر بازی آن حلقه و گوش
بدان جوسنگی هندوی جوسنگ / که بر چین زد بترکی لشکر زنگ
بدان نرگس که از نرگس گرو برد / بآن سنبل که سنبل پیش او مرد
بدان سی و دو دانه لولو تر / که دارد قفلی از یاقوت بر در
بسحر آن دو بادام کمربند / بلطف آن دو عناب شکرخند
بچاه آن زنخ در چشمه ماه / که دل را آب از آن چشم است آن ماه
بطوق غبغبش گوئی که آبی / معلق کرده است از آفتابی
بآن سیمین دو نار نرگس افروز / که تاوان بسته از نارنج نوروز
بفندقهای سیمینش در انگشت / که قاقم را برشک خویشتن کشت
بآن ساعد که از بس رونق آب / چو سیمین تخته شد بر تخت سیماب
بآن نازک میان شوشه اندام / ولیکن شوشه از نقره خام
بسیمین ساق او گفتن نیارم / که گر گویم بشب خفتن نیارم
بخاک پای او گر دیده بیش است / بدو سوگند من بر جای خویش است
که گر دستم رسد کارم بدستش / درون جان کنم جای نشستش
چو رود باربد زین پرده پرداخت / نکیسا زود چنگ خویش بنواخت

گفتار در سرود گفتن نکیسا از زبان شیرین فرماید

در آن پرده که خوانندش حصاری / چنین بکری برون داد از عماری
دلم خاک تو گشت ای سرو چالاک / برافگن سایه چون سرو بر خاک
ازین مشکین رسن گردن چه تابی / رسن در گردن چون من نیابی
اگر گردن کشی نکردم چو شیران / رسن در گردن آیم چون اسیران
نگنجد آسمان در خانه من / دو عالم در یکی ویرانه من

بگوش چنگ در ابریشم ساز / فگنده حلقهای محرم آواز
نوا سازی کنون در پرده تنگ / غزل گیسو کشان در دامن چنگ
نگار خرگهی با مطرب خویش / غم دل گفت کین پرگو بیندیش
نکیسا بر طریقی کان صنم خواست / فرو گفت این غزل در پرده راست

سرود گفتن نکیسا از زبان شیرین فرماید

مخسپ ای دیده دولت زمانی / مگر کز خوشدلی یابی نشانی
برآ از کوه صبر ای صبح امید / دلم را چشم روشن کن چو خورشید
بساز ای بخت با من روزکی چند / کلیدی خواه و بگشا از من این بند
ز سر بیرون کن ای طالع گرانی / رها کن تا توانی ناتوانی
بعیاری برآرای دوست دستی / برافگن لشکر غم را شکستی
جگر در تاب و دل در موج خونست / گر آری رحمتی وقتش کنونست
ز زین افتاده تر بینی ضعیفی / نه زین جانباز تر بینی حریفی
اگر بر کف ندانم ریخت آبی / توانم کرد بر آتش کبابی
اگر جلاب دادن را نشایم / فقاعی زاب دست آخر گشایم
دگر نقشی ندانم دوخت آخر / سپند خانه خواهم سوخت آخر
وگر جیبی ندانم در نشاندن / توانم کردی از دامن فشاندن
مپندارم چو سایه بر سر خاک / که من خود اوفتادم زار و غمناک
چو مه در خانه پروینست باید / چو زهره در برجینست باید
سرایت را بهر خدمت که خواهی / پرستاری کنم دعوی شاهی
مرا پرسی که چونی زار زویم / چه میدانی و میپرسی چگویم
غریبی چون بود غمخوار مانده / ز کار افتاده و در کار مانده
چو گل در عاشقی پرده دریده / ز عالم رفته و عالم ندیده
نه هم پشتی که پشتم گرم دارد / نه بختی کز غریبان شرم دارد
چه خاک اما چه گاه تیره گشته / چو لاله در جوانی پیر گشته
بامیدی جهان بر باد داده / به پنداری بدین روز اوفتاده
مثل زد غرقه چون می مرد بیخت / که باید مرده را نیز از زمین بخت
ز بیکامی دلم تنها نشینست / بسازم گر ترا کامی چنینست
چو بر ناید مرا کامی که باید / بسازم تا ترا کامی برآید
مگر تلخ آمد آن آب از وجودم / که وقت سوختن سوزد چو عودم
مرا این سوختن سود بزرگست / که سود کاسدان سود بزرگست
نخواهم کرد بر تو حکمرانی / گرم زین بهتر کاری تو دانی
نکیسا چون زد این افسانه بر ساز / سه تای باربد برداشت آواز
نوا از پرده عشاق بربست / در افگند این غزل چو عاشق مست
عراقی وار بانگ از چرخ بگذاشت / بآهنگ عراق این پرده برداشت

گفتار در سرود گفتن باربد از زبان خسرو

سحرگاهان که از می مست گشتم / بمستی بر در باغی گذشتم
بهار مشکبو دیدم در آن باغ / بچنگ زاغ و در خون چنگل زاغ
گلی صد برگ با هر برگ خاری / بزندان کرده گنجی در حصاری
حصاری بعتبی در بسته در من / حصاری قفل او نشکسته دشمن

منادی جمع کرده همه مازرا — برون کرده ز درنا محرمازرا — نمانده در حریم پادشاهی — وشاقی جز غلامان سرائی
ادب پرورده پیمان خردمند — نشسته بر سر کرسی همی چند — نهاده توده توده بر کرانها — ز یاقوت و ز مرد نقل دانها
لبالب کرده ساقی جام چون نوش — پیاپی کرده مطرب زخمه در گوش — نشسته بار بد بر بط گرفته — جهانرا چون فلک خط گرفته
بستان دستانرا کمیسه پرداز — بزخمه زخم دلهارا شفاساز — زده دودل گره بر عود مینو — که عودش بانگ بر داود میزد
همان نغمه دماغش در بهشت است — که موسیقار عیسی در قفس داشت — زدست هر کسی بر طرف غنجی — سکللی کرده از عنبر ترنجی
ملک رازرشت انشاد در مشت — کزافشردن برون شد دانگشت — چو بر زخمه فگندابریشم ساز — در آورد آفرینش را آباواز
کمیسا نام مردی بود در چنگ — ندیم خاص خسرو بخت سنگی — ازو خوشگوتری در لحن آواز — ندید این کوژپشت ارغنون ساز
زده لهاکرده بر مجمر فروزی — بوقت عود سازی عود سوزی — چو بر دستان زدی بشکست سحرش — بخواب اندر شدی مرغ سحرخیز
زرود آواز بهوزدون آبرود — عیار از رسم تقطیع و براورد — نواهای چنان چالاک میزد — که مرغ از درد پر بر خاک میزد
چنان میساخت الحانهای موزون — که زهره چنگ میزد گرد گردون — جزاو کافزون شمرد از زهره خود را — ندادی یاریی کس بار بدرا
دران مجلس که عیش آغاز کردند — بیکجا چنگ و بربط ساز کردند — نوای هر دو مرغ از بربط و چنگ — بهم درساخته چون عنج و بانگ
هوای نوش داراز چربی دست — که از شیرین بدوشیرینی بست — ترنم شان خمارازگوش میبرد — یکی دلداد و دیگر هوش میبرد
بنالهٔ سیلمه راسور اخ کردند — غلامانرا البشه گستاخ کردند — ملک فرمود تا کیسر غلامان — برون رفتند چون کبک خرامان
تغنی ماند و شاه نهشاه و شاپور — شدند آن دیگران از پیشگه دور — جبین نهرو را کرده زمین سا
سه تای بار بد دستان همیزد — بهشیاری ره مستان همیزد — کمیسا چنگ را خوش کرد آواز — فگنده ارغنون را زخمه در ساز
ملک بر هر دو جان افشاند زر بیکر — در گنج و در دل باز بیکر د — چو زرین خرگاه گردون شد شاه — برآمد چون رخ خرگاهیان ماه
بگرد خرگه آن چشمهٔ نور — طوافی کرد چون پروانه پور — ز گنج پرده گفت آن هاتف جان — کزان مطرب یکی از دودمان جوان
بدین در گه بنشانش ساز چنگ — که تا بر سوز من دارد آهنگ — بحسب حال من بیتی آواز — بگوید آنچه من گویم بدو باز
کمیسا را بدان در بر د شاپور — نشاندش یک دگامی از پیشگه دور — کزین خرگاه محرم دیده بر دوز — سماع خرگهی از وی بیاموز
نوا بر طرز این خرگاه میزن — رهی کو گوید آن راه میزن — ازین سو بار بد چون بلبل مست — زدیگر سو کمیسا چنگ در دست
فروغ شمعهای شب آلود — بهشتی بود از آتش باغی از دود — ملک داده تا مطرب بسازد — کدامین راه و دستانرا نوازد

ببالین شه آمد رخ گشاده / بخدمت کردن شاه ایستاده
زمانی طوف میزد گرد گلشن / زمانی شمع را میکرد روشن
ز خواب خوش در آمد ناگهان شاه / جبین افروخته چون بر فلک ماه
ستایش کرد بر شاپور بسیار / که ای من خفته چون بختم تو بیدار
باقبال تو خواب خوب دیدم / کزان شادی ز گردون سر کشیدم
چنان دیدم که من در صحن باغی / بدست آوردمی روشن چراغی
چه باغ الحق عجب باغ دل افروز / نسیمش باج خواه باد نوروز
ریاحینش لطیف و میوه‌ها نغز / مدارای دل و آسایش مغز
درختانش کشیده سر بعیوق / چو دست عاشقان بر زلف معشوق
بهشتی رسته از هر میوه زاری / بشکل طوطی هر شاخساری
گلش صد کان گوهر باز کرده / گیاهش بر زمرد ناز کرده
گیاهش بر سر سبزه پدیدار / چو خط نو دمیده بر رخ یار
ز شیرین گرچه صد تلخی چشیدم / بخواب خوش درین باغ آرمیدم
چراغی یافتم روشن درین باغ / چو تابان شمع در چنگ سیه زاغ
چراغم را بنور شمع مهتاب / بکن تعبیر تا چون باشد این خواب
به تعبیرش زبان بگشاد شاپور / که چشمت روشنی یابد بدان نور
بروز آرد خدا این تیره شب را / بگیری در کنار آن نوش لب را
بدین مژده بیا تا باده نوشیم / زمین را کیمیای لعل پوشیم
بیارائیم فردا مجلس نو / برای سالخورده نرگس نو
چو از مشرق برآمد چشمهٔ نور / برانگیزد ز دریا گرد کافور
می کافور بو در جام ریزیم / وزین دریا در آن کشتی گریزیم
رخ شاه از طرب چون لاله بشکفت / چو نرگس بر نشاط این سخن خفت
سحرگه چون روان شد مهد خورشید / جهان پوشید زیورهای جمشید
درآمد دزدی از مشرق سبکدست / عروس صبح را زر بهم بست
بجنبانید مرغان را پر و بال / برآوردند مرغان بانگ خلخال

گفتار در عشرت نمودن خسرو و مجلس داشتن با شیرین

درآمد شهریار از خواب نوشین / دلش خرم شده زان خواب دوشین
ز نو فرمود بستن بارگاهی / که با او بود کوهی همچو کاهی
برآمد نوبتی را سر بر افلاک / نهان شد چشم بد چون گنج در خاک
کشیده بارگاهی شصت در شصت / ستاده بد خلائق دست بر دست
ز سرهنگان سلطانی حمائل / درو درگاه از آن زرین شمائل
ز هر سو دیلمی کرده بعیوق / فروهشته کله چون جعد منجوق
بدهلیز سراپرده سیاهان / حبش را بسته دامن در سپاهان
سیاهان حبش ترکان چینی / چو شب با ماه کرده همنشینی
صبا را بود در پائین اورنگ / نه تیغ تنگ چشمان ربگذر تنگ
طناب نوبتی یکمیل در میل / بنوبت بسته بر در پیل در پیل
ز کردکهای دور دور بسته / سه و خورشید چشم از دور بسته
درین کردک نشسته خسرو چین / در آن دیگر فتاده شور شیرین
بساط شاهوار افگنده زربفت / که گنجی بود هر ماری کزو رفت
ز خاکش باد را گنج روان بود / مگر خود گنج باد آورد آن بود

بگلگون برکشید آن تنگدل تنگ / فرس گلگون و آب دیده گلرنگ
برون آمد بران رخش خجسته / چو آبی بر سر آتش نشسته
رهی باریک چون پرگار ابروش / شبی تاریک چون ظلمات گیسوش
نگاور در ره باریک میراند / خدا را در شب تاریک میخواند
جهان پیماش در گیتی نوردی / سبق برده ز چرخ لاجوردی
بآیین غلامان راه برداشت / پی شبدیز شاهنشاه برداشت
همی شد تا به لشکرگاه خسرو / جنیبت راند بر خرگاه خسرو
زبان پاسبانان دید بسته / حمائلهای سرهنگان گسسته
همه افیون خور مهتاب گشته / ز پا افتاده مست خواب گشته
ز درگاه ملک میدید شاپور / که می آید سواری پرتگ از دور
بهم در شد در آن نظاره کردن / نمیدانست خود را چاره کردن
بافسونها در آن تابنده مهتاب / ملک را کرده بود آن لحظه در خواب
برون آمد سوی شیرین خرامان / نکرد آگه کسی را از غلامان
بدو گفت ای پری پیکر چه مردی / پری گر نیستی اینجا چه کردی
که شیر اینجا رسد بی زور گردد / وگر مار آید اینجا مور گردد
چو گلرخ دید در شاپور بشناخت / سبک خود را ز گلگون اندر انداخت
عجب درماند شاپور از سپاسش / فراتر شد که گردد حق شناسش
نظر چون بر جمال نازنین زد / کله بر آسمان سر بر زمین زد
بپرسیدش که چون افتاد رایت / که ما را توتیا شد خاک پایت
پری پیکر نوازشها نمودش / بلفظ دُرفشان لختی ستودش
گرفتش دست و یکسو رفت از پیش / حکایت کرد با او قصه خویش
از آن شوخی و نادانی نمودن / خجل گشتن پشیمانی فزودن
وزان افسانهای خام گفتن / سخن چون مرغ بی هنگام گفتن
نمود آنگه که چون شه بارگی راند / دلم در بند غم یکبارگی راند
چنان در کار خود بیچاره گشتم / که منزلها ز صبر آواره گشتم
وزان بیچارگی کردم دلیری / کند وقت ضرورت کور شیری
تو دولت بین که تقدیر خداوند / مرا در دست بدخواهی نیفگند
چو این ناخواسته برخاست آمد / بحکم راست آمد راست آمد
کنون خود را بتو بی بیم کردم / برآمد رای تو تسلیم کردم
دو حاجت دارم و در بند آنم / برآور زانکه حاجتمند آنم
یکی چون شه طرب را گوش گیرد / جهان آواز نوشانوش گیرد
مرا در گوشه پنهان نشانی / نگوئی راز من شه را نهانی
بدان تا لهو و نازش را ببینم / جمال جان نوازش را ببینم
دوم حاجت که چون یابد بمن راه / بکاوین سوی من بیند شهنشاه
گر این معنی بجا آورده خواهی / بکن ترتیب تا نارد تباهی
وگرنه تا ره خود پیش گیرم / سر خویش و سرای خویش گیرم
چو روشن گشت بر شاپور کارش / بصد سوگند شد پذرفت کارش
برآخور بست گلگون را چه شبدیز / در ایوان برد شیرین را چو پرویز
دو کودک داشتی خسرو مهیا / برآسوده بگوهر چون ثریا
یکی ظاهر ز بهر باده خوردن / یکی پنهان ز بهر خواب کردن
پری رخ را بسان پاره نور / سوی آن خوابگه آورد شاپور
گرفتش دست و بنشاندش در آن دست / برون آمد در خرگه فرو بست

ستیز عاشقان چون برق باشد / میان تازه وحشت فرق باشد
نه شیرین خود همه خسرو دهانی / ندارد لقمهٔ بی استخوانی
گرت سر گردد از صفرای شیرین / ز سفره دور کن حلوای شیرین
مگر شیرین ازین صفرا خبر داشت / که چندین سرکه در زیر شکر داشت
چو شیرینی و ترشی هست در کار / گرت صفرا و سودا هست بگذار
عجب ناید ز خوبان زود سیری / چنان کز سنگ سگی وز شیر شیری
دور از نیکوان نتوان بریدن / بباید ناز معشوقان کشیدن
همه خوبان همی باشند بدخوی / عروسی کی بود بی رنگ و بی بوی
شبه باور بود عادت چنین است / کلید گنج زرین آهنین است
کدامین گل بود بی زحمت خار / کدامین خط بود بی زخم پرگار
ز خوبان توسنی رسم قدیم است / چو مار آبی بود زخمش سلیم است
رهائی خواهی از سیلاب اندوه / قدم بر جای باید بود چون کوه
گر از هر باد چون کاهی بلرزی / اگر کوهی شوی کاهی نیرزی
به ار کامت بناکامی برآید / که بوی عنبر از خامی برآید
بران مه ترکتازی کرد نتوان / که با مه دست بازی کرد نتوان
زنست آخر در اندر بند مشتاب / که از بامت فرود آید چو مهتاب
مگر ماه و زن از یک فن درآیند / که گر در بندی از روزن درآیند
تو پنداری که او زین قصه دور است / نه دور است او مگر لختی صبور است
گر از کوه وفا سنگی در افتاد / ترا بر سایه او را بر سر افتاد
وگر خاری ز وحشت حاصل آید / ترا بر دامن او را بر دل آید
یکی امشب صبوری کرد باید / که شب آبستن است تا خود چه زاید
همه وقتی نباشد کامگاری / گهی باشد عزیزی گاه خواری
بهر نازی که بر دولت کند بخت / نیاید دولتی را داشتن سخت
کجا پرگار گردش ساز گردد / بگردش گاه اول باز گردد
هر آن رایض که او توسن کند رام / کند آهستگی با کرهٔ خام
بصبرش عاقبت جایی رساند / که بر وی هر کرا خواهد نشاند
بصبر از بند گردد مرد رسته / که صبر آمد کلید کار بسته
گشاید بند چون دشوار گردد / بخندد شمع چون شب تار گردد
امیدم هست کین سختی سر آید / مراد ما بدین زودی برآید
بدین وعده ملک را شاد میکرد / خرابی را برفق آباد میکرد
ز دولت بر رخ شه خال میزد / چو اختر میگذشت این فال میزد
همان صاحب سخن پیر کهن سال / چنین آگاه کرد از صورت حال

گفتار در پشیمان شدن شیرین از خسرو پرویز

که چون بی شاه شد شیرین دلتنگ / بدل در میزد از سنگین دلی سنگ
مژه بر نرگسان مست میزد / ز دست دل بسر بر دست میزد
هوا را بسته کرد از آه بریان / زمین را آب داد از چشم گریان
ز مژگان خون بی اندازه میراند / بهر وجهی سرشکی تازه میراند
چو مرغی نیم گشت افتان و خیزان / ز نرگس برهمن سیماب ریزان
سر آن بهتر که در غم پای دارد / دل آن بهتر که دل بر جای دارد
چو از بیطاقتی شوریده در شهد / از آن گستاخ رویها خجل شد

شهنشه نوبتی با چرخ پیوست — کنار نوبتی را شسته بربست — نه از دل در جهان نظامی رهی بست — ولیکن جامه از دل پاره میکرد

بآسایش نمودن سر نمیداشت — سر از زانوی حسرت بر نمیداشت — ندیم و حاجب و جاندار و دستور — همه خفتند خسرو ماند و شاپور

بصنعت مردم آن استاد نقاش — بره نقشی دگر بستی که خوش باش — زدی آتش سوزان او آب — بر و بش در نخندیدی چو مهتاب

دلش دادی که شیرین مهربانست — وزان تلخی ببین کاو در زبانست — بود شیرین که شیرین خشم گیرد — ز شیرینی بجز صفرا چه خیزد

مرنج از گرمی شیرین بنجور — که شیرینی بگرمی هست مشهور — اگر شیرین شکر پیکار دارد — رطب دانی که سر با خار دارد

ملک چون جامی از می یافت آرام — شکایت کرد با شاپور سیار — که دیدی تا چه رفت امروز با من — چه کرد آن نوش خوی عالم سوز با من

به بی شرمی نمود آن ناخدا ترس — چو زن گفتی کجا شرم و کجا آرس — کله چون نار و بن شیرین نهادم — بآستغفار چون سر در گشادم

تبر بر نارون گستاخ میزد — نه از سر مانوازش گرم کردش — نه دل زان سخت روئی نرم کردش

ز بانش سر بسر تیغ و تبر بود — یکایک عذرش از جرمش تبر بود — نه تا این حد که با شد خار را خار

ز تیزی نیز من دارم نشانی — مرا و کابد هم هست جانی — اگر با روت و بابل شد جهانش — وگر سر سنگ هندو گشت حاشا

ز بس سوگی چو نیخ شد سرشتم — فسون هر دو را بر نیخ نوشتم — غمش را گر شکیبائی فزونست — من غمخوار میدانم که چونست

سرشت طفل بد را دایه داند — به همسایه ز همسایه داند — مرا او دشمنی آمد نهانی — نهفته کین و ظاهر مهربانی

چو خویش کان نکردم دشمن او — نیندیشید جز خیر من از او — سخنهای خوش از بهر دل ما — بگفتم سالی و نشنید ماهی

شب آمد روشنائی هم بخشید — شکست او موسیائی هم نبخشید — اگر چه وصل شیرین بی نمک نیست — از و شیرین تری بر فلک نیست

مرا پیوند او خواری نیرزد — نمک خوردن جگر خواری نیرزد — بزیر پای پیلان در شدن بهتر — ز پیش چشمیان افتادن از سر

بدریا غرقه گشتن همچو ماهی — ازان به کز دروغ زنهار خواهی — همه کس گر در آب پاک یابد — کسی کز خاک جوید خاک یابد

چو من سنگ بزه کان کنم کان — چو بی دینم چرا نامی جهان کنم جان — چو با بد ملک جان از دست شوئی — که نشیند کلاغش بر کلوئی

بناخن سنگ بر کندن بکهسار — به از حاجت ببزدانا نیاز آر — مرا چون من کسی یابد بنا بوس — که باشد هم طرب او هم طلب و س

مرا شیر است و عالم نر گرفتم — گوزنی چون کند با من بزرگی — ز بس فکرت بی تکبیر بردار

نخستین خاک را بر سید شاپور — چو بر شاپور محرم راز بگشاد — پس انگه زد بر آتش آب کافور

کز ین تندی نیاید تیز بودن — شکایت آمیز کردن خسرو با شاپور — جوانمردیست عذر انگیز بودن

یکی را تلخ‌تر گر یابم از جام — یکی را عیش خوشتر دارم از نام — گلابم گر کنم تلخی چه باک است — گلاب آن به که طعمش تلخناک است
ببینند قاتلم گذارم از دست — که از بویش همانی سالها مست — چو نام من شیرینی برآید — اگر گفتار من تلخ است شاید
دو شیرینی کجا باشد بهم نغز — رطب با انگبین هرجوز با مغز — درشتی کردنم تر خارپشتیست — بسا نرمی که در زیر درشتیست
گهر در سنگ خارا هست پنهان — در نیسان ز خرابی گنج بسیار — تحمل را بجو دکن رهنمونی — نه تا آن چیز که آرد خود ز بونی
ز بونی کان نه چیز پرتو انگرد — جهودی شد جهودی چون توان کرد — چو خر گوشش افتد اندر بر دباری — کند هر کودکی بر وی سواری
چو شاهین باز ماند از پریدن — ز گنجشکش لگد باید کشیدن — شتر گر هم جدا ماند قطارش — ز خاموشی کشد موشی مهارش
کسی کو جنگ شیران آزماید — چو شیران به که دندانی نماید — سگان وقتیکه وحشت ساز گردند — ز نیکی گیر بدندان باز گردند
پس انگه هر زبان آورد گویند — بهوش زیرک و رای خردمند — بنور چشمهٔ خورشید روشن — بقدر گنبد پیروزه گلشن
بهر نقشیکه در فرهود پای است — بهر حرفیکه در نشو خطا کست — بضیاضی که فکرت را خورش داد — خرد را جان و جانرا پرورش داد
بدان زنده که او هرگز نمیرد — به بیداری که خواب او را نگیرد — که بی کابین اگرچه پادشاهی — زمن بر نایدت کامی که خواهی
بدین تندی نخسپد روزی تا رفت — ز دست نشاند گنجی را که دریافت — شبا هنگام کاهوی ختن کرد — ز ناف مشک خود خورد افکن کرد

گفتار در خشم گرفتن خسرو و رفتن از پیش شیرین

هزار آهو بره لبها پر از شیر — شده بارنده چون ابر بهاران — ز هیبت کوه چون گل میگدازد — بدین سبزه شده آرامگه گیر
ملک چون آهوی نافه دریده — نقاب نقره رنگی بسته شبدیز — ز بانش موی میشد در هیچ روئی — عتاب یار آهو چشم دیده
ز هر سو قطرهای برف بارانی — نفیرش گرچه هر دم تیز تر بود — ز برف ارزیز را دل میگدازد
بزیر خسرو از برف درم ریز — بصد فرسنگ شد یک نکته بر کار — چو آتش هر زمان خونریز تر بود — بشکین موی در گرفت موئی
بسی نالید تا رحمت کند یار — ازانی شاه دل رنجور بگذشت — فرس میراند چون بیمار خیزان — ز دیده بر فرس سیماب میزان
چو پاسی از شب دیجور بگذشت — ره بیخویشتن گم کرده بد میش — نه پای آنکه براند اسپ را تیز — نه دست آنکه بر دارد عنان شبدیز
سر شکش را ستاره توشه بسته — بدان حیرت که آرامش کرد زین راه — پدید آمد یکی کوه و یکی چاه
گریبوی در نگم را بهانه — بماندی رخش انیجا جاودانه — گهی میزد ز تندی دست و گه دست — گهی دستار چه بد دنی می بست
دلش میسوخت از گرمی خویش — وزین بر سیاه از سبزه گلشن — بر آمد ماهتاب سخت روشن — چو آمد سوی لشکرگاه نومید

زپسته پرده عناب برداشت — چنان کز لعل جان آب برداشت — عقیق از لولو نازک برانگیخت — گهرمی سفت و مروارید میریخت

نخستین گفت کای شاه جوان بخت — تبوآراسته هم تاج و هم تخت — به نیروی تو بر بد خواه پیوست — قلم را پای با دو تیغ راست

ببالای تو دولت را قبا چست — ببازوی تو گردون را کمان سست — زیادت باد بخت و پختیاری — که شیطان پشت روزگاری

چو لنگه تند شد چون کوه آهش — بخسرو گفت کای بالا سرش — تو شاهی و که شه عشقبازی — تکلف کردنی باشد مجازی

نباشد عاشقی چز کار آنکس — که معشوقش بود جانان بس — مزن طعنه مرا در عشق فرهاد — به نیکی کن غریب مرده را یاد

نه یکساعت بن و تیز دیده — نه از شیرین جز آواز شنیده — مرا فرهاد با آن مهربانی — برادر خوانده بود انجمانی

از و دیدم هزار آزرم و دلسوز — که نشنیدم پیامی از تو بگیرد و دوز — یاد سروی که هرگز نار ورد بار

از آهن بر سر گردن تهم — بزر زرین کمر بستن نجویم — به از سیمی که در دستم گذارند

بدان تلخی که شیرین کرد دورش — چو عود و تلخ شیرین بود سورش — به از شمعی که رختم را بسوزد

بود عاشق چو دریا سنگ بر سر — منم چون کوه دائم سنگ بر سر — دل از شادی دو دستان دو شنگ

بزندان مانده چون آهن بدین سنگ — مساد آشفته دل آشفته رستی — که بادیوانگی صعب است بستی

چو هستی در ارم و دیوانگی هست — حریفی نایدت از دیو و نه دست

علم در کس بحرف دست سایم — که دست حرفگیر از نان شایم — زبانت به دو بر گی باد داد

مرا سیلاب محنت بیش در کرد — تو رخت خویشتن دار و گرد بر گرد — من اینک مانده ام در آتش تیز — تو دور از من بین و عبرت گیر و بگریز

هوا کافور بیزی می نماید — هوای ما اگر مشک است شاید — چو ابر از شور بختی شد نمکبار — دل از شیرین شور انگیز بردار

هوا داری مکن بر خاک خفتن — چو باز جره خود تیز پر باش — گذشت آن مهربانیها که دیدی

شعیری زان شعار تو نمانده است — وگر تازی فی از جو نمانده است — شکرکاری و طنازی نه آنم

فلک اطرنج گه کوی من آمد — نشکن خود دگر گیسوی من آمد — دست گر صبح باشد در نگیرد

بر و کز هیچ روئی در نگنجی — دلت گر مرغ باشد بر نگیرد — همانی و همان عیسی و بس خر

از اول میزدی گر چون من تیغ — اگر صد خواب بینی سیر بفروختی ز و بین خریدی

بزور و زرق کسب اند و زخوی خویش — بدین و بیم گیاهی بر نچیدی — ادب کن شیوه ای تا نیکخاتون

صلای خود چو بازان شکاری — مگر چون کرگسان داری مرا خوار — که باز بهای شیرین آرم از دست

مکن جانان بخون حلق مرا تر / مدارم بیش ازین چون حلقه بر در
عذابم میکنی وین ناصواب است / بهشت است این و دوزخ عذاب است
بهشتی میوه از نو رسیده / بجز باغ بهشتش کس ندیده
بهشت قصر خود را باز کن در / درخت میوه را ضایع مکن بر
لب بر خوان رطب خواری سر خوان / سکندر تشنه لب بر آب حیوان
اگر ممکن نباشد در گشادن / غریبی را یک امشب بار دادن
یک امشب بر در خویشم بده بار / که تا ناک درت بوسم فلک وار
بزانوی ادب پیشت نشینم / بدوزم دیده آنگه در تو بینم
بافگن برقع از محراب جمشید / که حاجتمند برقع نیست خورشید
گر آشفته شدم هوشم تو بردی / ببر جوشم که سر جوشم تو بردی
سفرح هم تو دانی کرد در دست / که هم یاقوت و هم عنبر تراست
لب چون انگبین داری ز من دور / زبان در من کشی چون نیش زنبور
مکن با اینهمه نرمی درشتی / که از فاقم نیاید خار پشتی
چنان کن کز تو خوشدل باز گردم / بدیدار تو عشرت ساز گردم
قدم گرچه غبار آلود باشد / نظر بازی ز تو خشنود باشد
وگر با من نخواهد شد دلت راست / بدشواری توانی عذر آن خواست
کسی کاندازد او بر آسمان سنگ / بازار سر خود دارد آهنگ
شکست سر کند چون بر تن افتد / قفای گردنان بر گردن افتد
گذر بر مهر کن چون دلنوازان / بمن بازی مکن چون مهربازان
نه هر عاشق که یابی مست باشد / نه هر چه از دست شد بر دست باشد
مکن بر فرق خسرو سنگ باری / چو فرهادش مکش در سنگساری
گهی با من بصلح و گه بجنگی / خدا دوری دهادت زین دورنگی
سفیدی کن حقیقت یا سیاهی / که نبود یار ماهی مار ماهی
شدی بدخو ندانم کین چه کین است / مگر کائین معشوقان چنین است
مرا تا پیش رنجانی که خاموش / چو دریا بیشتر بیرون کنم جوش
مکن چندین جراحت بر دل تنگ / دلست این دل نه فولادست و نه سنگ
ترا تا پیشتر گویم که بشتاب / شوی واپس چو شاگرد رسن تاب
بکام دشمنم کردن نه نیکوست / که بدکاریست دشمن کامی ایدوست
بده یک وعده چون گفتار من راست / مکن کار کجی در کار من راست
برغم دشمنان بنواز ما را / نهان میسوز و میساز آشکارا
بشور انگیختن چندین مکن زور / که شیرین تلخ باشد چون شود شور
بکن چربی که شیرین است کار است / که شیرینی بچربی سازگار است
ترا در ابر می جستم چو مهتاب / کنونت یافتم چون ابر بی آب
چراغی عالم افروزنده بودی / چو در دست آمدی روزنده بودی
گلی دیدم ز دورت سرخ و دلکش / چو نزدیک آمدی خود هستی آتش
عتاب از در گذشته جنگ باشد / زمین چون سخت گردد سنگ باشد
نه هر رودی بود با زخمه هم پشت / نه یکسان روید از دستی ده انگشت
توانم من کز اینجا باز گردم / به از تو با کسی دمساز گردم
ولیکن حق خدمت میگذارم / نظر بر صحبت دیرینه دارم
اجازت داد شیرین باز لب را / که در گفت آورد شیرین رطب را

گفتار در پاسخ دادن شیرین خسرو را

ز تو کامی ندیده در زمانه — مشو تیر ملامت را نشانه
چو باشد زیر و بالا سنگ بر سنگ — بپوشد گر چه باشد ننگ بر ننگ
گل افشاندن غبار انگیختن چیست — نمک خوردن نمکدان ریختن چیست
بس این کز بهر تو بیچاره گشتم — ز خان و مان خویش آواره گشتم
من مسکین که در شهر مدائن — چه شاید کردن المقدور کائن
تو را شکل تو باید سرو بلندی — چه برخیزد ز چون من مستمندی
بنای دوستی بر باد دادی — مگر کاکنون اساس نو نهادی
درختی کز جوانی کوفت بر جوست — چو خشک و پیر گردد کی شود راست
ولیک امشب شبی دارم ز محنت — امید محرمی دارد ز دولت
تو امشب باز گرد از حکم رائی — که مستی هست نتوان مهمانی
بعالم وقت هر چیزی پدید است — چو وقت آید که گردی پنجه آنگاه
چه وقت آید کزین بد دل بیاسم — ز فرمان تو ای شه سر نتابم
فسونی چند با خواهش بر آمود — چو خسرو دید کان معشوق طنّاز
بلا بگفت کاتی صعوه دامم — گفتار در پاسخ دادن خسرو شیرین را
سرم را بخت بیدار است امشب — دلم را جان جانان است امشب
بمشکوی عاشقی را شاد میکن — مبارک مرده آزاد میکن
چو کوری کو نه بیند کور خویش — بعیب دیگران اولیتر خویش
ز لعل این سنگها بیرون منگین — بخاک افگندیم در خون منگین
شب آمد برف میریزد ز سیماب — ز خ مهری چو آتش روی بر تاب
ز انگس راست دکّاشانهٔ تو — که دوزد چشم خود در خانهٔ تو
به انگس دستی باشد حلالت — که خواهد بیشی اندر جاه و مالت

دریغ سنگم با کس ز اربی وفا — دگر سنگی بر و نه تا شود کور
جوانمردی کن از من یار برگیر — گل افشانی کن از ره خار برگیر
مرا آخر ز شادی کرد پیوند — که شیرین یار با کردی شبهرزد
بست این شکّر آغشته دندان — که گشتم از تو چندین بار خرسند
همان پندارم ای دلدار دلسوز — که افتادم ز رشید نیازاین
چه آنجا کن کز و آبی برآید — رگ آنجا زن کز و خونی گشاید
کلیم نو کز و گرمی نیاید — کهن گردد کجا گرمی فزاید
قدم بر داشتی و رنجه بودی — کرم کردی خداوندی نمودی
هنوز این بار زد یک خانه بنشست — هنوز اسباب صلوا تمام است
چو وقت آید که گردی پنجه آنگاه — توانم خواندنت مهمان دگر بار
نه بینی مرغ چون بیوقت خیزد — بجای پر فشانی سر فشاند
چو خسرو دید کان معشوق طنّاز — ز سر بیرون نخواهد کرد این ناز

فسون کردن بابل کی دهد سود — چراغ دیده و شمع روانم
سرم بی روغنی تا کی کنی حرف — بدینسان عیب من تا چند گوئی
چرا ره بینم و در سنگ بینم — عقاب اللّه زهی تمکین و زاری
بدار و روز اگر این بر فگیرد — که بارانی چشم او بر دلش خاک
بباید دید که نیرد بچشمش خاک

حریفی چرب شد شیرین بر این نام — کز این چربی دشیرینی شود رام — شکرگفتاریت اچون نیوشم — که من خود شهد و شکر میفروشم

زبانی تیزمی بینم دگر هیچ — جگرسوزی و بس سوز جگر هیچ — سخن تاکی زتاج و تخت گوئی — نگوئی سخته اما سخت گوئی

سخن را تلخ گفتن تلخ زاییست — که هر بار اندرین غار از دهانیست — چوسن با تو نگویم تا نسنجم — نسنجیده نگویم من چو سنجم

ترا انکار ها دیرا و فتد دیر — که من آئینه بردارم تو شمشیر — سخن در نیک و بد زاید بسی دوی — میان نیک و بد باشد یکی موی

درین منزل کسی خوشدل نشیند — که چشمش زاغ بیش از پرنبیند — سر سنگست نام و ننگ زنهار — مزن بر آبگینه سنگ بسیار

سخن تا چند گوئی از سر دست — بما نا هم تو مستی هم سخن مست — سخن باید که بر معیار باشد — که پر گفتن مدار از بار باشد

سخن کان از دماغ پخته و سمند است — گر از تخت است نرمی در بلند است — سخن گو سخن از مغز گوید — اگرچه پر بگوید نغز گوید

سخن گو چون سخن بنجو دنگوید — اگرچه بد بگوید بد نگوید — شبی صد زین که میگوئی رهی را — بگو آن مطرب شکرگهی را

اگر نیک ست ور دشمن شنیدن — زمن گفتن تو نیک یک شنیدن — گرت باید بیک پوشیده پیغام — برآوردن توانی صد چنین کام

عروسی اکه چون گیرد حصاری — پس از عالم عروسی چشم داری — بین اشک مروارید پوشم — مکن بازی بمروارید گوشم

بها عنبر نیم بین که چونست — که عقد عنبر نیم زیر خونست — لب چون نار دانم بین چو رخ زرد — که نارم را زبان در دست در درد

مگر سر بندق دستم زنی سنگ — که عناب لبم دارد دری تنگ — مبارک رویم اما در عماری — مبارکبادم این پرهیزگاری

مکن گستاخی از چشم بد اینجا — که در هر غمزه دارم دشنه تیز — هزاران هندوی که در زلف شفقتست — بروماری سیه چون قیمت خفتست

ترا با من دم خوش در نگیرد — بقندیل بیخ آتش در نگیرد — بحرص این شکار از ره نیفتم — بطمع این رسن در چه نیفتم

دولت بسیار کم میگیرد از را — دور نگی کم بود آئین شاه — زبهر پاس میدارد فغانی

سحرگه تا نیامد کاروان تنگ — نه بندد هیچ نوعی در گلوبند — غلط زانی که رحمت مطلق افتاد — بما دهم نیز دی بر لایق افتاد

هندستان چنین چیست میداند — غلط شد ره بابل باز ماند — بگل رغبت نمودی لاله نیستی

بجان دارد دی شیرین زبان کرد — ولی روز دشکر باز کرد — ترا من با دو نگه چه منت آرم — ترا این کار دانگه بامنت کار

نگفتی کاکه این کار از که آید — که کرد پیش ازین بسیار ندارد — بستن بر حصار خویشتن در — غلط گفتم بکار خویشتن در

زبیم غرق دریا ماندم این جا — بکشتی در بهست افشاندن پا — رها کن در دهی وامانده را

چو فرزندی پدر را در نوید — یتیمانه بلقمه پرورید — چو غولی ماند ده بیغوله گاهی — که آنجا نگذرد موری بماهی

بروی دوستان مجلس افروز — که تا روشن شود هم چشم و هم روز — بپستان آمدم تا میوه چینم — سنه خار و خسک در آستینم

درین بستان سرا گو خیز و بستان — ترنج غبغب و نارنج پستان — ز چشم و دل درین بستان یکی رام — گهی شکر گشای و گه بادام

تو آی هوسرین تیر طعنه تا چند — رها کن بر سر و ان خوی پلنگی — سنان چشم و تیر طعنه تا چند — نه جنگ است این درین پیکار دربند

فرود آ از سر این کبر و این ناز — فرود آور ده خود را امیدی — در اندیش از پگه تیک تا زمین چیست — که شاهی هیچ شاهی کمین چیست

هم آخر در کنار و بستم آیی — بدستانی هم اندر دستم آیی — همان بازی کنم باز لطافت و خالت — که با من میکند هر شب خیالت

چه کار افتاد کین کار او فتاده — بدین درمانده چون بخت ایستاده — نه بوی شفقتی در سینه دارے — نه حق صحبت دیرینه دارے

گلیم خویشتن بر آب کس نبرد — تو اندر پرنیانی و منم خشت — چو دورت بینم از دور بازگشتن — ز هم نزدیک شد دریا و بازگشتن

اگر خواهی صلایم را درد کن — رهی نزدیک از ره دیگر کن — گره بگشا ز ابروی هلالے — خزینه پر گهر کن خانه خالے

سخنهای کریم در خانه خویش — مبارک باد گیرم راه درویش — بدان ره کادم و انم شدن بازم — چنان کاول زدم دانم زدن بازم

بدار وی فراموشی کنم دست — بیار ساقی دیگر شو مست — بجلاب دگر نوشین کنم جام — بحلوای دگر شیرین کنم کام

ز شیرین مهر نتوانم دگر بار — شکر نامی بچنگ آرم دگر بار — نبیند تلخ با او سیکنم خویش — کنم تلخی شیرین از فراموش

دلم در بازگشتن چاره سازست — بگفتار در پاسخ دادن شیرین بخسرو — سخن کوتاه شد منزل دراز است

بخدمت شسته بانوی خلخ — زمین را بوسه داد و داد پاسخ

که دایم شهریارا کامران باش — بصاحب دولتی صاحبقران باش

مبادا هیچ وقت از قلبم انور — هزارت سال در شاهی بقا باد

کسی کو باده بیدادت کند نوش — بفرسون خنده افسانه خواندن

سخنهای فسون آمیز گفتن — نهادن فتنی بر قصر شیرین

ندارد پادشاهی گر کند ناز — تو فیر آهوی تخجیر کردن

چو من گنجی که مهرم خاک گشت — وزین افسانها بسیار خواندن

خلاف آن شد که بادم در بنگیرد — چو دریا راز پنهانت ندانم

معاذ الله که بیه الرکا بعیانست — که دندان هم بصدق دیده دارد

چو هر هفت آنچه بایست از نکویی / بکرد آن خوبرو در خوبرویی
ز شوخی پشت بر شه کرد حالی / ز خورشید آسمان را کرد خالی
دران پیچش که زلفش تاب میداد / سرینش ساق را سیماب میداد
بگیسوی رسن وار از پس پشت / چو افعی هر کرا میدید میکشت
بلورین گردنش در طوق سازی / بدان مشکین رسن میکرد بازی
ولیک از عشق آن سلطان همی مرد / رسن در گردنش با خود همی برد
برعنائی گذشت از گوشهٔ بام / ز شاه آرام شد چون شد دلارام
بسی دادش بجان خویش سوگند / که تا باز آمد آن رعنای دلبند
نشست از نرگسان بوی تو همریخت / بدان آب از جهان آتش برانگیخت
بهر دستان که دل شاید ربودن / نمود آنچه از فسون شاید نمودن
عملهای که عاشق را کند سست / عجب چست آید از معشوقه چست
ملک چون دید ناز بی نیازی / سپر بفگند از آن شمشیر بازی

گفتار در پاسخ دادن خسرو بشیرین

شکایت را بشیرینی نهان کرد / ز شیرینی شکایت چون توان کرد
بشیرین گفت کای چشم چراغم / همای گلشن و طاوس باغم
سرم را تاج و تاجم را سریری / هم از پا افگنی هم دستگیری
مرا دلبر تو و دلداری از تو / ز تو مستی و هم هشیاری از تو
ندارم جز توئی کانجا کشم رخت / نه تاجی به ز تو کانجا زنم تخت
گرفتم کز من آزاری گرفتی / پی خونم چرا باری گرفتی
بدین دیری که آئی در کنارم / بدین زودی مکش لختی بدارم
نکو گفت این سخن دهقان نمرود / که کشتن دیر باید کاشتن زود
چو خواهی عذر با جان هر دو اینک / تو دانی عید و قربان هر دو اینک
مکن نازی که باز آرد نیازت / نوازش کن که از حد رفت نازت
بنومیدی دلم را بیش مشکن / نشاطم را چو زلف خویش مشکن
غم از حد رفت و غمخوارم کسی نیست / توئی و در تو غمخوارم کسی نیست
غمی کان با دل نادان شود جفت / بهم حالان و همسالان توان گفت
نشاید گفت با فارغ دلان راز / مخالف در نسازد ساز با ساز
فرو گیر از سر بار این جرس را / بآسانی برآر این یکنفس را
جهان را چون تو و چون من بسی بود / بود با ما مقیم ار با کسی بود
ازین دروازه کو بالا و زیرست / نخواندستی که تا دیرست دیرست
فریب دل بس است ای دلفریبم / مکن شوخی که از حد شد شکیبم
بساز ای دوست کارم را که وقتست / ز سر بنشان خمارم را که وقتست
بس است این طاق ابرو را گشادن / نطاقی را بطاقی در نهادن
در فرخار بر فغفور بستن / بجوی مولیان بر پل شکستن
غم عالم چرا بر خود نهادی / رها کن غم که آمد وقت شادی
بروز ابر غم خوردن صوابست / تو شادی کن که امروز آفتابست
شبیخون بر شکسته چند سازی / رها کن کاینک آمد وقت بازی
نه دانش باشد آنکس را نه فرهنگ / که وقت آشتی پیش آورد جنگ
خردمندی که در جنگی نهد پای / بماند آشتی را در میان جای
درین جنگ آشتی لختی برانگیز / زمانی تازه شو تا کی شوی تیز

من آبم نامم آب زندگانی | تو آتش خوی آن آتش چو آنی | نخواهم کاب و آتش درهم افتد | کز ایشان فتنه در عالم افتد
به ار تا زنده باشم کرد ناکس | بر و هم با شکر میکن شکاری | ترا با شهد شیرین نیست کاری
شکر نوش لبت را هم نشاید | مگر وقتی که او خورد شکاید | بشیرین بوسه اباز ار تریزست | که شیرینی لبش را خانه خیزست
ز شیرین و شکر چندین سخن رانی | که از قصاب و از قند تصب یابی | دو باشد منجنیق از روی زنگ
بشکر نشکند شیرینی کس | لب شیرین من شکر شکن بس | ترا گر ناگواری بود ازین بیش | ز شیرین میکنی گل شکر خویش
شکر خوردی و شیرین نیز خواهی | شکار راه کن یا صید ما هی | هوای قصر شیرینیت تمام است | سر کوی شکر دانی کدام است
من از خون جگر بارید خون ریش | نپردازم بسبر خوار یدن خویش | نیاید شهر پرستی دیگر از من | پرستاری طلب چابکتر از من
بیا و من که با داین یاد بد و | نواخوش میزنی گر نگسلد دو | به تندی چند گوئی با اسیران | تو میگو تا نویسندت دبیران
ز غم خوردن دلی آزاد داری | بدم زادن سری بر باد داری | چه باید زهر خوردن چون تریاق اغر | بدم فربه شدن چون مرد بیباغر
ز تو گر کار من بد گشت بگذار | خدائی هست کو نیکو کند کار | نشینم هم درین پیمانه واری | برانگیزم منادی بر منادی
که با شیرین چه بازی کرد پرویز | عروس اینجا کجا کرد آنکه بگریز | بسر این گیره که در دام اوفتادم | هم از بیخ و هم از بام اوفتادم
که یار م ظالم است و میکند جور | مرا وعده دهد بر گردش دور | چو شد دنیا مهانم شکسته | در بی نام و ننگان باد بسته
ز در بستن رقیبم رسته باشد | خزینه به که هم در بسته باشد | ز قند من مگر دندان جهان است | در قصری مگر قندی ز آنست
اگر بر در کشادن نیست دستم | تو انم از تو گر گیسو ربستم | گرم باید که دستی حاجت آرم | مرا بالف چون رسن بام تام
ولی با دار رسن تا بم تو ده است | رسن بازی نه پیمانم چه سوده است | همان بس کانچه من دیدم ز دانست | نسوزم روغن چون در چراغست
ز جوش خون دل چون بانگفتم | شبت خوش باد روزت خوش نگفتم | بگفت این و چو سر از خاک برداشت | جبین این کج گرفت و فرق راست
پرند افشاند از طرف پرندش | جهان شد ز قالبها تهی مندش | تا بینی که خوبان را بود دست | رخ خوبان همی کندو زلف بست
جمال خویش را در خرقه و خارا | ببوشید و بپیکر د آشکارا | گهی میکرد نسرین را قفب پوش | گهی سنبل ز شقایق بر بنا گوش
گهی بر فرق خود آشفته میبود | گره می بست بر مشک و همی سود | که پایش بر سر شمشیر میشد | بزیور راست کردن دیر میشد
ز نیکو کردن در نیچیر و خلخال | نه نیکو کرد در نیچیر یان حال | ز گیسو گه کمر میکرد و گه تاج | بدان تاج و کمر شه گشته محتاج
شقایق بسته بد بر گردن ماه | کمند انداخته بر گردن شاه | در ان جلوا پری گر داشتی نرم | که جلوا را بسوزد آتش گرم

بس این آب جفا بر روی دلدار
مرا سهل است کین یار ار ز موم است
جفا کردن بس فرخنده فالیست
چو شمع از یاد نیشینم از این پس
گره در دل چرا دارد کسی فرد
همیدون شیر اگر شیرین نبودی
مرا شیرین تری از جان شیرین
ز راه پاسخ آن ماه قصب پوش
گشاد از درج گوهر قفل یاقوت
ستون سرو را رفتن در آموخت
چه نوبت داشت و نصرت نمودن
چنین تا روم در توقیع نامت
بر آن پالوده را کو بود زرد
بلی تا گشتم از عالم پدیدار
ندیدم در تو بوی مهربانی
نه عشق آن شهوتی باشد هوایی
بهمان غمزه‌ای چون شوخ دشمن
بپیمان وعود در مجمر یکی دان
چو سیلی کامدی در حوض ماهی
کنند افگندنت بر قلعهٔ ماه
در نا سفته را گر سفت باید

گهم در خاک گه در خون نشاندن
مبارک باد بسیار آزمودم
مکن امشب شبی خرم نشاطیست
که چون من هست شیرین جوی یاری
که او را نیز شیرینیست در بند
بلطف خلق را تا شکین نبودی

پاسخ شیرین بخسرو

رطب ناقند داد و نقل ناقوت
چو غنچه تیز شد چون گل فرو خفت
برون رفتن نوبتی بهر دل بود
غراخان همه وقیصر غلامت
بچربی و شیرینی تو آن مرد
تمنا بودم بجان و دل خریدار
بجز گردن کشی و حکمرانی
کجا عاشق تواند کی غافل کجائی
بگفتشکی عقابی کی شود سیر
بخور از سنگ و خاکستر یکی دان
مراد خویشتن را همه خواهی
چو ما بیدق چنین بازی فلک کرد
سخن در گوش دریا گفت باید

بشیرینی صلا در شهر دادن
بسا خنده که اهل محکمیاست
دلم خوش کن که غمخوار آمدستم
همانا شب زبان با آب دیده است
چرا نخل رطب بر دل خورد خار
بشیرین و بدین شکید و مسکین

بشکنی پاسخی چون زهر دادن
بسا اندوه که در روی همیاست
نزاخم هم بدین کار آمدستم
که او نیز از لب شیرین گزیده است
مگر کو هم بشیرین شد گرفتار
تو شیرینی و ایشان نیز شیرین
ترش روئی مکن با من تو چندین
ز شکر کرده شه را حلقه در گوش
برات مشک را در پرچه دارند
بسود دش خشت پخته لقمه زهر
برآورده علم بالای عالم
چنینت چند خاکی بر زمین است
که جز نامی ز شیرینی ندارم
نه جز روئی که کس را سجده برد
بروی دیگران آن پیش کردم
تو شاهی بر تو نتوان تیغ و خنجر زد
نه آخر هر دو هستیم از یکی خاک
خوش آن باشد که دلبت را نسوزد
بدین در خواب شیرین خواه بر خفت
بافسون ما و را در بند گیری
گرم جا تنگ شد روزی مرا هم

لب لعلم همان شکرفشان است / سر زلفم همان آشوبجان است / ز خوش نقلی که می در جام ریزم / شکر در دامن بادام ریزم
جهان نازد ارم صد جهان ناز / در چشمم دارم صد دلبر آماز / اگر چه نازپرورد جهانم / همان عاشق کش عاقل فریبم
رخم روزی که لعل فیروزه جانرا / ببرد رنجی فروشد ارغوانرا / نیالاید بخون هرکس دستم
چه شود گر شها که من ریزم در پات سر / چه مسکینان که من گشتم بدین در / برو تا بر تو نگشایم بخون دست
مخور ده زخم دست آشنا دار / بدست چپ کند عشقم چنین کار / تو سنگین دل شدی آن نازنین جان
ملک بارد گر گفتا نی ان از فرو / گفتار در پاسخ دادن خسرو شیرین را / بگفتن گفتن ازما میرود دور
مکن با من حساب خوبروئی / چراغ صبحدای نور علی نور / بدریائی از گوهرفشانی
فروغ شمعدای در سری تو دور / بچشم من صدی زره از ان بیش / ولی لفظ تو آب زندگانی
تو در آئینه دیدی صورت خویش / ترا گر به دهن گویم دلارام / دهانم پر شکر گردد ز شیرین نام
گرت خورشید خوانم نیم هستی / که سر را بر فلک دانی شکستی / که یاقوت تو بیرون آمد از سنگ
سهی سروی ازان شاید بر چمن هست / دل شکر در ان تاریخ شد تنگ / که خرمائی بلب بر نخل بستند
ارم را سکه ویت کلید است / که سیمین ساق تو بر ساق رستم / طرب افزای آن شب شکستند
وصالت چون ارم زان ناپدید است / قمر در نیکوئی دلداده تست / نشاط افزای هر آزاده تست
گلت گر باشکر همخواب گردد / طبرزد را دهن پر آب گردد / بصورتهای هر چین جان در آرند
صدف را جان ازین آمد کام و ناکام / کند در ارم انان ذر ان فام / بخرم گر بقلیسی فروشی
بدین خوبی که در دیبای خرمست / سبک دیدم که خود بین نیز خرم کاست / که در خم چشم خوبی اکند ریش
مرنج آخر چو بر من بادشاهی / بدینسان خون من بیگناهی / وگر شیرینی آخر شکرت کو
رها کن چشم و راه صلح بگشای / نفاق آمیز عذری چند منمای / وگر گفتم یکی را صد هزارم
اگر چه رسم خوبان تندخویست / نکوئی نیز هم رسم نکوئی ست / برحمت نیز تلخی هم گوارند
نکو بیداد با یار قدیمی / که گر تندی نگارا هم رحیمی / نه من خاکم تو آبم چیره بی
ز خوبی آنکه استحقاق دارم / سر از طوق تو ارزش طاق دارم / که باشد مستحق پیوسته محروم
مرا تا دل بود در بر تو باشی / زجان بگذر که جان بر تو باشی / ز دست دل کجا یابم رهائی

چو گل بودم ملک تا نوش بستد آب — کنون در پای تو هستم چو گل خاک — چو سبزه لب بشیر و بر نشستم — چو گل بر چشمهای نغز رستم
درین گور گلین و قصر سنگین — بامید تو کردم صبر چندین — چو زر پالودم از گرمی کشیدن — فسردم چون تبخ از مردی چشیدن
نه دستی کاین جزین بر هم توان زد — نه غمخوار یکه با او دم توان زد — همه وقتی ترا پنداشتم یار — همه جانی ترا خواندم وفادار
تو هرگز در دلم جایی نکردی — چو دلداران مرا رایی نکردی — مراد دیگر ز کشتن کی بود بیم — که جان کردم بشمشیر تو تسلیم
ترا از دور بر زمین نرفت یا آهنگ — حسابش خاک بهتر داند از سنگ — گرم عقلی بود جایی نشینم — وگرنه بینم از خود هر چه بینم
گر از من نیاید هیچ کاری — که بر شاید گرفت از وی شماری — زنم چندان تظلم بر زمانه — که تا تیری نشانم بر نشانه
چه اید که چون من سر بر آرد — بود در بند محنت مانده ناشاد — هنوزم در دل از خوبی طرب هاست — هنوزم در سر از شوخی شغبهاست
هنوزم هند و ان آتش پرستند — هنوزم چشم چون ترکان مستند — هنوزم غنچه دل ناشگفته است — هنوزم دُرّ دریائی نسفته است
هنوزم در لب آبزندگانی است — هنوزم آب در جوی جوانی است — هنوزم سرو بالا نا خمیده است — هنوزم قد و بالا کس ندیده است
زخم سنبل خوبان طراز است — کمینه خیل تاشم گبر و تاز است — ولی نعمت یاسمین را نسیم — ولی عهد شکر دُرّ یتیم
چراغ از نور من پروانه گردد — مه نو بیندم دیوانه گردد — عقیق از لعل من بهره خورد سنگ — گل رویم ز روی گل برد رنگ
ترنج غبغبم را گر کنی یاد — ز نخ بر خود زند نارنج بغداد — چو سیب زنخدانم در بستانها — سپیده ریزد از سیب پایان
بهر در کز لب و دندان بخشم — دلی بستانم و صد جان بخشم — من آرم در پلنگان سر فرازی — غزالان از من آموزند بازی
گهی من از حسرت این چشم چالاک — ز مژگان بر پلا یم زهر تریاک — گر آهو یک نظر سوی من آرد — خراج گردنم در گردن آرد
بنازی دم ز او جستجویم — ببوئی باختن در گفتگویم — بهار انگشت کش شد در نگوئی — در انگشتیم صد چون او نگوئی
بدین تن کی دل طبع مهتاب — نیارد ریختن بر دست من آب — بهشت از قصر من دارد چنین نور — عیار از نار پستانم برد حور
چو یاقوتم نبیذ خام گیرد — بر شوت با طبرزد جام گیرد — بغمزه گرچه ترک دستانم — بوسه نوازدی نیزد انم
بگیرد نار پستان مرا کس — که از نرمی بگیری آید این بس — مگر گلنار خندان این نشانی داشت — که آواز یکیری در جهان داشت
ز نخلستان دگر خرما نه چینند — ز بیکاری ره دام در چشمها نبینند — ز نرگان تنگ چشمی رام دارم — ز نرگان تنگ چشمی رام دارم
ز تنگی گر کس بخشم در نیاید — که کس با تنگ چشمان بنیاید — چو بر مه مشک از نجیر سازم — بسا شیرا گر و نخجیر سازم
چو لعلم بر شکر نا ورد گیرد — بسا مرد آنگهی نا ورد گیرد — شکر همشیره دندان من شد — وفا هم بستر پیمان من شد

چو خاک اندر اختی بر آستانم / پس آنگاهی بجای اندر خرامم / مگو کز راه من چون فتنه برخیز / چو برخیزم تو باشی فتنه انگیز

مکن کین ظلم را پرواز بینی / گر از من نه ز گیتی باز بینی / نه هر دستی که تیغ تیز دارد / بخون خلق هست آویزدارد

نه هر چه از دست برخیزد تو انکرد / نه هر خوانی که پیش آید توان خورد / من این خواری ز خود بینم نه از تو / گناه از بخت بد بینم نه از تو

جرس بی وقت جنبانید گوشم / دهل بی وقت زد بانگ خروشم / وگرنه ورد و سوزم را که دیدی / چنان و زم بدین و زم که دیدی

غلط گفتم که عشقت این شاهی / نباشد عشق بی فریاد خواهی / مزن چون بندگان آواز بر من

اگر بر من سلطانی کنی ناز / مکن چندانکه خواهی ناز بر من / کنم در بیعت بیعت خموشی

وگر چشمم کنی سیر پیش دارم / بگو تا خط بموالائی دهم باز / وگر گوشم بگیری تا فروشی

مرا هم جان تویی هم زندگانی / پس این چشم دگر در پیش دارم / بسر گردم نگردانم سر از تو

کسی کو جز من این نشربت چشیده است / گر آخر کس نمیداند تو دانی / بگرد م چه خیالت را نظرگاه

بدان تا لشکر از من برنگردد / سر و کارش بسوالی کشیده است / بخلوت جامه از غم میدریدم

جهان دل وزنم رکار سازی / جهاندار از کجا و عشقبازی / ولی چون نام زلفت می شنیدم

بتن با دیگری خورسند بودم / بجان و دل ترا در بند بودم / بفتوا کی کسی آبی بخوردم

اگر کامی نزدم در کامرانی / جوان بودم چنین باشد جوانی / بسی شیرین تر از نامت کلامت

گفتار در پاسخ دادن شیرین بخسرو

دگر ره لعبت طاؤس سیکپر / زمانه حکم کش دارد حکمران باد / بفراشی کواکب در سحابش

روان کرد از عقیق آن نقش زیبا / مرا در دل ز خسرو صد غبارست / ز شاهی در گذر دیگر شمارست

گزان فرزانه دوران جهانست / هنوزت در سر از شاهی غرورست / هنوز از عشقبازی بی نیازی

جهان دل اورجهاندار جهان باد / که عشق از بی نیازان بی نیازست / نسازد عاشقی را سرفرازی

مرادر دل ز خسرو صد غبارست / دل آگاهست با دل در دو بابد / من آن مرغم که بر گلها نپیچم

Scanned by Iranian Digital Library

تو در خرگاه و من در خانهٔ تنگ — ترا روزی هشت آمد مرا سنگ — چو من بازخم خوردم بدین خاک
دو روزه عمر اگر یابد دست اگر دو — چنان کش بگذرانی بگذرد زود — بلی چون فتنی شکند گین رگاه
بدین تن کو حمائل بر فلک بست — بسر هنگی حمائل چون کنی دست — بگوری چون نهی شیرازه کنارم
بدان طاقم که ارد شیرین بیائی — بحلوای کلیجم راستانی — درین خرمن نه تو برتو عتابست
چو زهر مار غنوئی را کرسازم — بیازارم پس آنگاهی نوازم — چو آتش گرچه آخر نور پاکم
بسخت آتش درم چون خاکهی آب — بحال تشنگان بین در سیاب — بصبوری یکیه بخشند با رطب ناب
رطب بی استخوان آبی ندارد — چو مه بی شب لبود تابی ندارد — ترا بسیار میباشد درین راه
بسی هم صحبت باشد درین کوی — ولیکن استخوان من مغز اغی دوست — تو در عشق من از مالی و جائی
کدامین روز از خود شادکردی — نوائی زن درین پرده که داری — چه دیدی جز خداوندی شائی
ترا خوبان چو لب افسانه بسیار — درین تلخی بر و شیرین بگذار — که شیرین ایستاد زین پرده زاری
کدامین پیک را دادی سلامی — کدامین شب فرستادی پیامی — کدامین خوبی از بهر کشیدی
گهر پاره بماند از سر مهر — گهر پاره بماند از سر مهر — قلم شاپور میرد تیشه فرهاد
گهر زد با سهی سروت قرین باد — گهر زد با سهی سروت قرین باد — بگلبرگ گفت کای سرو سمن چهر
دعائی جز من این جا لب مجنبد — دعائی جز من این جا لب مجنبد — طبرزد با طبرخون همنشین باد
تمنا بنگر چه زهرابی ندارد — تمنا بنگر چه زهرابی ندارد — سمر جز من طوق عنبت مباد
سهی سرو ترا بالا بلندست — سهی سرو ترا بالا بلندست — بلا منمای چون بالا بلندست
چو بر من گنج قارونی فشاندی — چو بر من گنج قارونی فشاندی — نثار اشک من بین پیل بالا
چو حلقه گر نیابم بر درت بار — چو حلقه گر نیابم بر درت بار — تن اینجا سر کجا خواهم نهادن
نثار لب که چشمم می فشاند — نثار لب که چشمم می فشاند — غلط گفتم که چون من حلقه در گوش
گر دارم گناه آن دل حکیمست — گر دارم گناه آن دل حکیمست — ندارم جز وفاداری گنائی
شبانی پیشه کن بگذار گرگی — شبانی پیشه کن بگذار گرگی — رها کن تو سنی چون من شکارم

گفتار در پاسخ دادن خسرو بشیرین فرماید

گذر بر جیفهٔ دنیا چو شاب دارد — نشیبی هم که بر بالا چه ارزد — بر بزرگان چنین بی پایه گردن
ببالا بر شدن نا پسندست — مرا قیصر کش یک میل بالا — بلندی بایدت با همت پست
چو قارونم چرا در خاک ماند — دل اینجا در کجا خواهد گشادن — بلا منمای چون بالا بلندست
درت را حلقه می کوبم چو مسمار — شوم چون حلقه در طوق دو دوش — سهی سرو ترا بالا بلندست
کدامین مهجبینی آشنا نیست — کجا من بی تو آرامی گزینم — شمار ما که چشمم می فشاند
گناه از آدمی سهو قدیمست — مکن با جان بیگانه ستیزه — ولی با سرزنش گر سر بر آرد

جوابش داد سرو لاله رخسار — که دولت باد دائم بر جهاندار — فلک بندد کمر شمشیر بادت — تن پیل و شکوه شیر بادت

سری کز طوق تو جوید رهائی — مبادا از سپهر او را جدائی — مزن طعنه که بر بالا زد بخت — کنیز ان تاج اباد ا بود درخت

علم گشتم بتو در مهربانی — علم بالای سر بهتر تو دانی — من آن کردم که از زر آید آید — اگر گردد تو بالا رفت شاید

تو هستی بر سر صاحبکلاهی — نشسته بر سریر پادشاهی — من از عشقت بر آورده فغانی — پیامی بر چو هند و پاسبانی

مهاندار ان که ترکان نام دارند — بخدمت هندوی بام دارند — من آن ترکم که سیه چشم بر بیام — که هندوی سپیدت شد غلامم

وگر بالای مه باشد نشستم — شهنشه ار کمینه زیردستم — وگر گفتی که آنان کار جمله‌اند — چنین بر روی مهمانان بخندند

نه مهمانی تو ای یار شکاری — طمع داری بکبک کوهساری — اگر مهمانی اینک ذات جای — من اینک چون کنیزان نشین پای

بصاحب روئی و صاحب بتوئی — نشاید کرد مهمان را فضولی — حدیث آنکه در بستم بر او بود — که مست آمد من بیچاره خطا بود

چو من خلوت نشین باشم تو مخمور — ز تهمت ای مسلم کی بود دور — ترا بایست پیری چند هشیار — کز این کژ دان فستادن بین کار

مرا به دن بهد خسرو آئین — شبستان را بمن کردن تو آئین — چو من شیرین ساری نی ارزد — عروسی چون تنگ کابینی ارزد

تو میخواهی مگر گرد راه دستان — بنقلانم خوری چون نقل ستان — چو گل بوئی کنی اندازی ارزد

دو بختی بود بر یک بخت بستند — ز طاوس و پر یک پر شکستند — دو دل بودن بی احتیاطی است

سفر او از عطارد شد دو پیکه — تو خورشیدی تی ایکن بج بهتر — تمن بازی کنی در عشقبازی

تو با تنگ تو انی کردن این شور — نه با شیرین که با تنگ گیرند زور — که شیرین شهد شد و این خام است

رها کن نام شیرین از لب خویش — که شیرینی دهانت را کند ریش — تراآن بس که کردی صفاها

تو سلطان بسنج کز بایک گوئی — نه چون هندو که مایو گوئی بازی — نه یک گوئی بده سوئی رسد مرد

مرا از روی تو یک قبله دیدن — ترا قبله نه از روی من بیش — اگر زیبا رخی فرمان کن است

ترا مشکو بی مشکین پر غزالان — میفگن تنگ بر پهلوی بالان — ازان زیبا تر انیک دلبر است

بط خانه گر بگریزد ز خانی — شدم در خانه غمناکی خویش — که در زندان این دیر است جاهم

بگل مرغی زین معنی که پا کست — بسر پیکنندش گر په خاست — نگهدارم چو گوهر پاکی خویش

منم چون مرغ در دامی فتاده — بیا سایم زجان بین چه خواهی

در بی بسته و بامی گشاده — چو طوطی ساخته با آهنین بند — نه تنهائی چو عنقا گشته خورسند

ز عشق او که یاری بود چالاک
ز کرسی خواست افتادن سوی خاک

با شیرین فرماید

بعیاری ز جای خویش برجست
برابر دست خود بوسید و بنشست
زبان بگشاد با عذر دلاویز
ز پرسش کرد با شیرین شکرریز

که دایم تازه باش ای سرو آزاد
سرت سبز و لبت سرخ و دلت شاد
جهان روشن ز روی صبح خندت
فلک در سایهٔ سرو بلندت

دلت را تازه کرد آن خرمیها
خجل کردی مرا از مردمیها
ز گنج و گوهر و منسوج و دیبا
ز هم کردی چو مهد خویش زیبا

ز لعلکهای گوش گوهرآویز
فگندی لعلها در لعل شبدیز
ز بس گوهر که در نعلم کشیدی
برخ بر رشتهٔ لعلم کشیدی

همین باشد نثار افشان کویت
برویت شادم ای شادی برویت
بمن در ساختی چون شهد با شیر
ز خدمتها نکردی هیچ تقصیر

ولی در بستنت با من چرا بود
خطا دیدم نگارا یا خطا بود
زمین دارم رها کردی به پستی
تو رفتی چون فلک بالا نشستی

نگویم بر توام بالائی هست
که بر حسن و رخت رعنائی هست
نه مهمان توام بر روی مهمان
چرا باید دری بستن بدینسان

کریمانی که با مهمان نشینند
بمهمان بهتر کزین باز بینند
مگر ماهی تو یا حور ای پریوش
که نزدیکت نیاید آمدن خوش

نشاید بست در بر میهمانی
که جز تو نیستش جان و جهانی

گفتار در پاسخ دادن شیرین خسرو را

ز حالش چون دل شیرین خبر داشت
ز لعل چون زمرد خنده برداشت

رقیبی را بزد خرگشتن خواند — که مارا ناز نین بر در چرا ماند — چه تلخی دید شیرین من آخر — که در دربست از نسیان من آخر
درون شو کو نه شاهنشه علامی — فرستاد و دست نزدیکت پیامی — که مهمانی بخدمت میگرایند — چه فرمائی درآید یا نیاید
تو کاندر لب نمک پیوسته داری — بمهمانی چرا در بسته داری — درم بکشای کاخر پادشاهم — بیای خویش عذر خویش خواهم
تو خود دانی که من از هیچ رائی — ندارم با تو در خاطر خطائی — بباید با نست دست بازگشتن — ترا نادیده نتوان بازگشتن
دگر خواهی که اینجا کم نشینم — رها کن تا سراپایت ببینم — بدین زاری پیامی شاه می گفت — شکر لب می شنید و آه می گفت
کنیزی کارد آز اگفت آنجا — بخدمت خیز و بنگر تا چنین سوی شاه — فلان شش طاق دیبا از بر تخت — بنه با طاق این ایوان آن
زخار و سنگ خالی کن بیانش — معطر کن بمشک و زعفرانش — بساط گوهری در وی بگستر — بیارا آن کریمش پایه زیر
بنه در پیشگاه دشقه بر بند — پس آنگه شاه را گو کای خداوند — نه ترک این سراپرده ای نام — شفشه پر چنین دارد پیغام
پرستار تو شیرین هوسجوست — بلفظ خود شفشه پر چنین گفت — که گر مهمان مائی نازمنمای — هر آنجا کت فرود آرند فرود آی
صوابی آن شد زروی من چنینی — که یک امشب در این منظر نشینی — من آنم خود بخدمت بر سر کاخ — زمین بوسم بنیروی تو گستاخ
بگویم آنچه یار گفت باید — چو گفتیم آن کنیم انگه که شاید — مرا چون دولت یاری نماند — مرا و از سنگ از آهن آید
کنیز کاردان بیرون شد از در — برون برد آنچه فرمود آن سمن بر — همه ترتیب کرد آئین و نیفت — فرود آورد خسرو را خود و فت
رخ شیرین زخجلت گشته پر خون — که نزل شاه چون سازد بپایان — چو از نزل زر افشانی پرداخت — ز جلاب و شکر نزلی گر ساخت
بدست چاشنی گیر عبیری — فرستادش صراحیهای جلاب — پس آنگه ماه را بر آیینه بست — نقاب آفتاب از سایه بر بست
فرو بوشید گلناری پرندی — بر و بر شاخ گیسو چون کمندی — که مه حلقه جهانی حلقه در گوش
حمائل بیکپری از زر کانی — کشیده بر پرند ارغوانی — بر سم چینیان آنگنده بر سر
سیه شعری چو زلف عنبر افشان — فرود آویخت از ماه دلفشان — روان شد چون تن روی هوائی
نشاط دلبری در گر گرفته — خیازی دیده بازی گرفته — زمین بوسید شه آنجا غلامان
گشاد از گوش گوهر کش لبی لعل — سم شبدیز را کرد از نشستن نعل — دل شه از هوس چون غنچه دمیده
بهاصل دانه مژگان مدیده خوش آب — بفرق افشان خسرو کرد دیباب — چمن کرد از دل آن سرو سهی را
بهشتی دید در قصری نشسته — سخن گفتن خسرو از پائین قصر — بهشتی دار در بر خلد بسته

فلک مست بود از پیوند چون نیل — خماری شب کبودش کرد چون نیل — بآسایش تمامانا شد تن شاه — عنود از اول شب تا سحرگاه

چو لعل آفتاب از کان بر آمد — ز شوق روز شب را خان بر آمد — طبیبان شفق مدخل نهادند — فلک اسرخی از اکحل گشادند

ملک را آنکه بر خدمت شتابان — نشاط آغاز کرد از بامدادان — نبیذ چند خورد از دست ساقی — نماند از شرم شاهی هیچ باقی

چو آشوب نبیذش بر سر افتاد — تقاضای دلش در بر افتاد — برون شد مست و بر شبدیز بنشست — سوی قصر نگاریدن اندر شست

دل از مستی شده قاصد بارو — غلامی چند خاص الخواص با او — خبر کردند شیرین را ز اسپهان — که آمد خسرو ایتک بی تقیان

دل پاکش نهنگ دام برسید — وزان پرواز بی هنگام برسید — حصار خویش او فرمود بستن — رقیبی چند را بر در نشستن

بدست هر یک از بهر شتابش — گهر چندانکه بیحد شد شمارش — ز مقراضی مبینی بر گذرگاه — یکی میدان بساط انگند بر راه

همه ره را طراز گنج بر دوخت — گلاب افشاند و خود چون عود میسوخت — نهاده گوش و دیده بر براه

ز بهر نوک مژه کرده سنانی — بر او از خون نشانده دیده بانی — که بر وی چشم زد شد چشمه رنگ

برون آمد گرد آن صبح روشن — پدید آورد از آن گلبن گلشن — چراغ انگشت لب بر باد زد دور

خدنگی رسته از زرین خدنگش — که شستاد آگشت از آب رنگش — کلاه خسروی بر گوشه گوش

رخی چون سرخ گل نو بر دمیده — خطی چون غالیه گرد آن کشیده — ز سیرابی چو نرگسهای مستش

گلش زیر عرق غوطه گشته — تذروش زیر گل قاقم گشته — بدست هر یک از گل دسته دسته

چو شیرین دید خسرو را چنان مست — نیامد شیوه نی مانی نخیسه بماند — بهوش آمد ز کار خویش در ماند

بدل گفتا که ماندم چاره و درمان این کار — چو منع شاه را عذری نمی بینم — از اندیشه دل اندر طپیدن گرفت

تمنا کرد با خود آن گل اندام — بچاره زدم عاقبت نیکار بدنام — نبر می با دل سختش همی گفت

که گر نگذارم اکنون روی و نامش — که گر دم عاقبت ننگ آیدم نام — بالماس مژه گوهر همی سفت

بکوشم تا خطا پوشیده باشم — ندارم طاقت بار فراقش — وگر نحتی ز تندی رام گردم

بسا ناگشته را کز در در آرند — چو نتوانم ز من کوشیده باشم — چو ولیسه در جهان بدنام گردم

سپهر مهربین تا در چه کارند — بسا دهقان که صد خرمن بکارد — ز صد خرمن یکی جو بر ندارد

چو شاه آمد در قصر دلارام — چو شاه آمد نگهبانان بدیدند — ز را فشاندند و دیبا کشیدند

شکیب از جان و صبر از دل بر آرام — ملک بر فرش آن دیبای رنگ — جنیبت اندر آورد قصر شد تنگ

در می دید از آهنین چون سنگ بسته — ز حیرت ماند بر در دل شکسته — نه دست آنکه قفل انداز گردد — نه پای آنکه از در باز گردد

برون آمد مهین شهسواران / پیاده در رکابش تاجداران
ز یکسو دست بر زین بسته فغفور / ز دیگر سو سپه سالار قیصور
کمر در بسته و ابرو گشاده / کلاه کیقبادی کج نهاده
نهاده غاشیش خورشید بر دوش / رکابش کرده مه را حلقه در گوش
درفش کاویانی بر سر شاه / چو لختی ابر کافتد بر سر ماه
کمر شمشیرهای زرنگارش / بگرد اندر شده زرین حصارش
دران بیشه که بود از تیر و شمشیر / زبان گاو برده زهره شیر
دهان دورباش از خنده می‌سفت / فلک را دورباش از دور می‌گفت
فراز چتر زرین تاج بر سر / چو بر مشکین حصاری برجی از زر
نبود از تیغها پیرامن شاه / بیک میدان کسی را پیش و پس راه
گر افتادی سر یک سوزن از میغ / نبودی جای سوزن جز سر تیغ
نفیر چاوشان دور شو دور / ز گیتی چشم بد را کرده رنجور
طراق مقرعه بر خاک و بر سنگ / ادب کرده زمین را چند فرسنگ
زمین از بار آهن خم گرفته / هوا را از روا رو دم گرفته
جنیبت کش و شاقان سرائی / روانه صد صد از هر سو که خواهی
غریو کوسها بر کوهه پیل / گرفته کوه و صحرا میل در میل
ز حلقوم دراهای درافشان / مشبکهای زرین عنبرافشان
هزار اشتر بمفرشهای دیبا / رونده زیر زیورهای زیبا
همان پنجاه پیل کوه پیکر / بزیر دست طبلکهای از زر
صد و هشتاد سقا در سپاهش / بآب گل همی شستند راهش
صد و پنجاه مجمر دار دلکش / نهاده بویهای خوش در آتش
صد و پنجه غلامان قصب پوش / همه در در کلاه و حلقه در گوش
هزاران یوز زرین نعل بسته / همه میخ از درستیها شکسته
بدان تا هر کجا کو اسپ راند / بهر گامی درستی باز ماند
غریبی کو گذر کردی در آن راه / بدانستی که کرد آنجا گذرگاه
بدان آئین که بیرون آمد از شهر / باستقبالش آمد گردش دهر
شده بر عارض لشکر جهان تنگ / که شاهنشه کجا میدارد آهنگ
چنان فرمود خورشید جهانگیر / که خواهم کرد روزی چند نخچیر
چو در نالیدن آمد طبلک باز / در آمد مرغ صید افگن بپرواز
روان شد در هوا باز سبک پر / جهان خالی شد از کبک و کبوتر
یکی هفته دران کوه و بیابان / فرستند از عقابینش عقابان
پیاپی هر زمان نخچیر میکرد / به نخچیر دگر تدبیر میکرد
بنه در یک شکارستان مینماند / شکار افگن شکار افگن همی راند
همیدانست شاپور آن فسانه / که کرده است به نخچیر آن بهانه
هوای گلرخش دیوانه کرده است / شه انگیزش از آنجا خانه کرده است
وز آنجا همچنان بر دشت زرین / رکاب افگنده سوی قصر شیرین
بیک فرسنگی قصر دلارام / فرود آمد چو باده در دل جام
شب از عنبر جهان را کله می‌بست / زمستان بود و باد سرد می‌جست
هوا از سردی آتش داشت در زیر / پرند آب را میکرد شمشیر
اگرچه مرد باشد سردسیری / نشاید کرد با سرما دلیری
ملک فرمود تا آتش فروزند / بمن مشک و بخرمن عود سوزند
بخور انگیز شد عود قماری / هوا میکرد خود کافور باری

بمحتاجان و بر خلق بسته
بدور افتادگان از خانمانها
بوردی کز نوا آموزی آید
بدان حجت که دل را بنده دارد
بسجان نثار اشک یزدان
بنوری کز خلائق در حجابست
بهر طاعت که نزدیکیت جوابست
بمسکینی مسکینان مسکین
بروح پاک نزدیکان درگاه
اگر بر هوی من گردد زبانی
توان هستی که بر تو نیستی نیست
خداوندیت را انجام و آغاز
فلک بستی و دوران کشای
بتوفیق تو ام زنگونه بر پای
زمن نادیده واجب هیچ کاری
اگرچه هر قضائی کان تو رانی
ز تو چون پوشم این از نهانی
مرا خی دوش آید در دل تنگ
نیارش در دل خسرو اثر کرد
ملک ارغبت نخجیر بر جواست
خروش کوس با بانگ نی خواست

بحر و بان اندر خون نشسته
بوا پس ماندگان از کار و انها
بدر دی کز سر سوزی آید
بدان آیت که جانرا زنده دارد
بقرآن چراغ صبح خیزان
بتصدیقی که دارد راهب دیر
بمقبولان خلوت برگزیده
بدان آه پسین گنج عرش بیست
بدرویشی درویشان درویش
بسر ارت که کیش زانیت آگاه
شنود هر یک ترا بسیح خوانی
تو هستی را ان دگر جزء نیستی نیست
ندانداول و آخر کسی باز
جهان و جان و روزی همه داده
بدین توفیق توفیقی فزائی
من مسکین چو بیطاقت عیارم
چو حکمی اندر خواهی با قضائی
بانعام خودم در خوش کن ای یار
چو خواهش کرد بسیار از دل پاک
بروان آمد کلید کارش از سنگ
چو عالم بر درد آن رین علم را
بفالی چون رخ شیرین همان بود
زمین چون آسمان از جای خواست

بدان زاری که زندانی نماید
بنوشانوش زندان خیز اتات
بداور داور فریاد خواهان
بدر دیوسف و اندوه یعقوب
بتصدیقی که دارد راهب دیر
بتوفیقی که بخشد واقف خیر
بمعصومان آلایش ندیده
بدان نام مبین کنز فرش بیست
بامانی که جان اوند در تن
وزین غرقاب غم بیرونم آور
ز صد شکرت یکی ناگفته باشم
فلک را داده بر در مهربانی
نشاید راه بردن جز بتسلیم
تو دانی هرچه خواهی کن توانی
مده رنجی که من طاقت ندارم
به تسلیم آفرین در من قضائی
که انعام تو بر من هست بسیار
چو آب چشم خود غلطید بر خاک
ز تلخی رست شیرین تر شکر بار
کز و تاراج باشد خار غم را
شهنشه سوی صحرا از شبیر و
دلیران رخت بر صحرا کشیدند

کسی کو بر سر جمیار باشد — مزاجش در خور تیمار باشد — ندارد تب ولیکن در دمار است — نه بیمار است لیکن در هلاک است

زبان بگشاد و گفتا ای زمانه — شب است این یا بلای جاودانه — چه جای شب سیه یارست گوئی — چو زنگی آدمی خوارست گوئی

شبا شب جز اژدرهی نیاموز — مرا یارد و دکش یارند و دشنوز — چه ابر جای ماذی چین سیه میغ — بپرانش سیروی یا بر سر تیغ

نه زین ظلمت همی یابم امانی — نه از نور سحر بینم نشانی — ازان گریان شدم کین زنگی ما — چو زنگی خود نیخندد یکی بار

چو افتادای سپهر لاجوردی — که امشب چون دگر شبها نکردی — نگردد دل من ایا بست — بفرزینم خسک در پا شکست

مرا زین سان که غمگین داری ای شب — ندارم دین اگر دینداری ای شب — دهل زن اگر فتم دست بستند — نه آخر پای پروین اشکستند

من آن شمعم که در شب نده دارد — همه شب میکنم با شمع یارد — چو شمع از بهر آن سوزم مرا دش — که باشد شمع وقت سوختن خوش

بیا ای شمع دوران را رسنی دار — جهان بستان ازین زنگی خونخوار — بباید خواند و خندید این سخن را

بخوان ای مرغ اگر داری نوائی — بخندای صبح اگر داری صفائی — اگر کافر نه ای مرغ شب گیر — چرا بر ناوری آواز تکبیر

وگر آتش نه ای صبح روشن — چرا نائی برون از سنگ و آهن — که شمع صبح روشن کن کجا رش

که کو ملکی ست ملک صبحگاهی — دران کشور بیابی هر چه خواهی — کشایش از کلید صبحگاهی

غرض هم را حصار اینجا کشایند — کلید اینجاست کار اینجا کشایند — گل تسبیح روید بر زبانها

گفتار در مناجات نمودن شیرین بدرگاه خداوند بی نیاز

زبان هر کرا باشد تنومند — بگو و گویا به تسبیح خداوند

اگر مرغ زبان تسبیح خوانست — چه تسبیح آرد آنکو بی زبانست

دران حضرت که آن تسبیح خوانند — زبان بی زبانان نیز دانند

چو شیرین کیمیای صبح دریافت — خروس صبح مفتاح الفرح یافت

شبستان را بهروی خویشتن یافت — چو روزم در جهان فیروزگر دان

شبی دارم سیاه از روز نومید — برین غم در نشاطم چیر گردان

ندارم طاقت این کوه تنگ — اغثنی یا غیاث المستغیثین

تو ای یار بی دهر فریاد رس کس — بسوز سینه پیران مظلوم

بحق العین غریبان بسوز آن — بصاحب سرّی یا غیب آن

مکن با هیچ بد محضر نشستی / که نارد جز شکوهت را شکستی
اگر دانا و گر نادان بود یار / متاعت را بکس بی مهر مسپار
درختی کار در هر گل که کاری / کزو آن بر که آرد طمع داری
سخن در فرجه می پرور که فرجام / زو گفتن ترا نیکو شود نام
اگر صد وجه نیکو آیدت پیش / چو وجه بد بود زان بد میندیش
بچشم دشمنان بین حرف خود را / بدین حرفت شناسی نیک و بد را
چو پوشی صد قبا در شادکامی / بدر پیراهنی در نیکنامی
ملک دانسته بود از رای پر نور / که غم پرداز شیرین ست شاپور

خواندن خسرو شاپور را در نزد خود

بخدمت خواند و کردش خاص درگاه / ز تنهائی مگر تنگ آید آن ماه
فرستاد و به پیش خویش خواندش / بخدمتگاه آن درگه نشاندش
چو تنها ماند ماه سرو بالا / فشاند از نرگسان لؤلؤ لالا
بتنگ آمد شبی از تنگی حال / که بود آن شب برو مانند یکسال
شبی تیره چو کوهی زاغ بر سر / کز آن جنبش چو زاغ کوه بر پر
شبی دم سرد چون دلهای بی سوز / برات آورده از شبهای بی روز
کشیده در عقابین سیاهی / پر و منقار مرغ صبحگاهی
فتاده پاسبان را چوبک از دست / جرس جنبان بخواب و پاسبان مست
دهل زن را زده بر دستها مار / کواکب را شده در پایها خار
سیاست بر زمین دامن گشاده / زمانه تیغ بر گردن نهاده
شبی ناخوشتر از سوگ عزیزان / ز وحشت چون شب بیمار خیزان
ز ناشوئی بهم خورشید و مه را / رحم بسته بزادن صبحگه را
گرفته آسمان را شب در آغوش / شده خورشید را مشرق فراموش
ز تاریکی جهان را بند بر پای / فلک چون قطب حیران مانده بر جای
شمالی پیکران را دید در خواب / جنوبی طالعان را بیضه در آب
زمین در سر کشیده چتر شاهی / فرو آسوده یکسر مرغ و ماهی
سواد شب ببرد از دیدها نور / بنات النعش را کرده ز هم دور
جهان از آفرینش بی خبر بود / مگر کان شب جهان جای دگر بود
سر افگنده جهان در یا صفت پیش / ز دامن در فشانده بر سر خویش
بدر دزدی ستاره کرد تدبیر / فرو افتاد ناگه در خم قیر
نمانده در خم خاکستر آلود / از آتشخانه دوران بجز دود
مجره بر فلک چون کاه بر راه / فلک در زیر او چون آب در چاه
ثریا چون ز کف جوشد بتقدیر / که گرداند بکف هندو زن سیر
نه موبد را زبان ژند خوانی / نه مرغان را نشاط پرفشانی
بریده بال نسرین پرنده / چو طائر بود واقع سر فگنده
بهر گام از برای نور پاشی / ستاده زنگیی با دور باشی
شنیدم گر بشب دیوی زند راه / خروس خانه بر دارد علی الله
چراغ بیوه زن را نور مرده / خروس پیر زنان را غول برده
چو شب بود آنکه با صد دیو چون قیر / خروسی نبود آواز تکبیر
دل شیرین در آن شب خیره مانده / چراغش چون دل شب تیره مانده
ز بیماری دل شیرین چنان تنگ / که میکرد از ملامت با جهان جنگ
خوش ست این داستان در شان بیمار / که شب باشد هلاک جان بیمار
بود بیماری شب جان سپاری / ز بیماری بتر بیمار داری

بدل تنگی بدل گفت ای دل ریش / ندارم چون شکر در تنگ ازین بیش
مرا با خسروی و تاجداری / اسیر شکر و شیرین چه داری
گهی گوئی مرا شکر نباید / شکر گرم است و از گرمی تب آید
گهی گوئی که حلوا دود گیرد / دل از حلوای شیرین زود گیرد
نماندی با شکر در عاشقی دیر / بشیرین تشنه گشتی در شکر سیر
گر از شکر بشیرینی شدی مست / چرا بر شکر شیرین کشی دست
نه شیرین از شکر شیرین تر آید / نه گرمی وار شیرین شکر آید
چو با دل شاه را جنگی در افتاد / در آمد شاه عشق و صلحشان داد
گرم سنگ آسیا بر سر بگردد / دل آن دل نیست کز دلبر بگردد
بسر گردم نگردانم سر از یار / سری دارم مباح از بهر این کار
دگر ره گفت کاین تدبیر خام است / صبوری کن که رسوائی تمام است
مرا آن به که از شیرین شکیبم / نه طفلم تا بشیرینی فریبم
مرا شیرین و شکر هر دو دو جام / چرا بر من بتلخی گردد ایام
دلم با این رفیقان بی رفیق است / ز بس ملاح کشتی در غریق است
بباید در کشیدن میل را میل / که کس را کار بر ناید به تعجیل
نمیخواهی که زیر افتی چو سایه / مرو بر نردبان جز پایه پایه
چنان راغب مشو در جستن کام / که از نایافتن رنجی سرانجام
طمع کم دار تا کم بیش یابی / فتوح بر فتوح خویش یابی
دل آن به کز در مردی در آید / مراد مردم از مردی بر آید
بصبرم کرد باید رهنمونی / زنی شد با زنان کردن زبونی
بمردان بر زنی کردن حرام است / زناکاره بمردی ناتمام است
مرا دعوی چه باید کرد شیری / که آهوئی کند بر من دلیری
اگر خود گوسفندم در نه میشم / نه بر پشم کسان بر پشم خویشم
چو پیلان راز خود با کس نگفتم / چو پیله در گلیم خویش خفتم
چنان در سر گرفت آن ترک طناز / کز و خسرو نه کیخسرو کشد ناز
چو ترکان دل ستاند کینه جوید / ورش خانه دهی گنجینه جوید
دلم بین کز فراقش خون بر آرد / طمع گردد طمع طاعون بر آرد
ز معشوقان وفا جستن غریب است / نگوید کس که سگها پر طبیب است
مرا هر دم بر آن آرد ستیزش / که خیز استغفر الله خون بریزش
من این آزرم تا کی دارم او را / چو آزردم تمام آزارم او را
بگیلان در چه خوش گفت اگر نکو زن / میازار ار بیازاری نکو زن
مزن زن را ولی گر بر ستیزد / چنانش زن که هرگز بر نخیزد
دل ته چاره آن غم ندانست / که درد خویش را محرم ندانست
دل آن محرم بود کز خانه باشد / دل بیگانه هم بیگانه باشد
چو دزدیده بخواهی دانه خویش / مهل بیگانه را در خانه خویش
چنان گو راز خود با بهترین دوست / که پنداری که دشمن تر کسی اوست
مگو ناگفتنی در پیش اغیار / نه با اغیار با محرم ترین یار
بخلوت راز از دیوار میپوش / که باشد از پس دیوارها گوش
میندیش آنچه نتوان گفتنش باز / که نندیشیده به ناگفتنی راز
اگر بتوان که پنهان داری از خویش / مده خاطر بدان یعنی میندیش
بمجلس در چنان کن پرده سازی / که ناید شحنه را شمشیر بازی
سرودی کان بیابان را نشاید / سزد گر بزم سلطان را نشاید

جوابش داد کان عیبی است مشهور / که یکساعت ز نزدیکی نه دور
چو دور چرخ با هر کس بسازی / چو گیتی با همه کس عشقبازی
نگارین مرغی ای تمثال چینی / چرا هر لحظه بر شاخی نشینی
غلاف نازکی داری دریغی / که هر لحظه کنی بازی به تیغی
جوابش داد شکر کای جوانمرد / تو پنداری کزین شکر کسی خورد
بستاریکه ستر اوست پیشم / که تا من زاده‌ام بر مهر خویشم
نه با من کس شبی در پرده خفته است / نه دُرّم را کسی در دور سفته است
بلی من باشم آن کاول بیایم / بمی بنشینم و عشرت فزایم
ولی آن دلستان کاید در آغوش / نه من باشم بتی باشد قصب پوش
کنیزان منند اینها که بینی / که در خلوت تو با ایشان نشینی
منم کاول بیایم میکنم نوش / چو من رفتم کنیز آمد در آغوش
چو بشنید این سخن شاه از زبانش / بدین معنی گواهی داد جانش
دری کو را بود مهر خدائی / دهد ناسفتگی بر وی گوائی
چو بر زد آتش مشرق زبانه / ملک چون آب شد زانجا روانه
بزرگان سپاهان را طلب کرد / وز ایشان پرسش آن نوش لب کرد
بیک رویه همه اهل سپاهان / شدند آن پاکدامن را گواهان
که شکر همچنان در تنگ خویش است / نیازرده گلی بر رنگ خویش است
متاع خویشتن در بار دارد / کنیزی چند را بر کار دارد
سمندش گرچه با هر کس برین است / سنان دور باشش آهنین است
عجوزان نیز کردند استواری / عروس بکر بود اندر عماری
ملک را فرخ آمد رای اختر / که از چندین مگس چون رست شکر
فرستاد از سرای خویش خواندش / بآئین زنان شوئی نشاندش
نسفته دُر دریائیش را سفت / نگین لعل با یاقوت شد جفت
سوی ملک مداین شد دگربار / شکر با آه بد اینها بخروار
بشکر عشق شیرین خوار میکرد / شکر شیرینی در کار میکرد
چو بگرفت از شکر خوردن دل شاه / بنوش آباد شیرین شد دگر ماه
شکر در عشق شه تیمار میخورد / ز نخلستان شیرین خار میخورد
شه از سودای شیرین شور در سر / گدازان گشته چون در آب شکر
چو شمع از دوری شیرین در آتش / که باشد عیش موم از انگبین خوش
کسی کز جان شیرین باز ماند / چه سود ار در دهن شکر فشاند
شکر هرگز نگیرد جای شیرین / بچربد بر شکر حلوای شیرین
چمن خاک است چون نسرین نباشد / شکر تلخ است چون شیرین نباشد
مگو شیرین و شکر هست یکسان / زنی خیزد شکر شیرینی از جان
چو شمع شهد شیرین بر فروزد / شکر بر مجمر آنجا عود سوزد
شکر کان چاشنی در جام دارد / ز شیرینی حلاوت وام دارد
هر آبی کو بود شیرین بسازد / شکر چون آب را بیند گدازد
ز شیرینی بزرگان ناشکیبند / بشکر طفل و طوطی را فریبند
ز شیرین تا شکر فرقی عیانست / که شکر جان و شیرین جای جانست
پری رویست شیرین در عماری / بود شکر ارو در پرده داری
بداند هر کرا عقل و تمیز است / که شکر بهر شیرینی عزیز است
دلش میگفت شیرین یا بدم زود / که عیشم را نمیدارد شکر سود
یخ از بلور صافی تر بگوهر / خلاف آن شد که این خشک است و آن تر

نشسته شاه عالم مهترانه / شکر برداشته هر سو ترانه
چو می در آبگینه آن سمن بر / در آب خشک میکرد آتش تر
گلابی را بتلخی راه میداد / بشیرینی بدست شاه میداد
پیاپی رطلها پرتاب میکرد / ملک را شهربند خواب میکرد
چو نوش باده از لب نیش برداشت / شکر برخواست شمع از پیش برداشت
بعذری کان قبول افتاد در راه / برون آمد ز خلوتخانهٔ شاه
کنیزی را که هم بالای او بود / بحسن و چابکی همتای او بود
فرو پوشید زر و زیور خویش / فرستاد و گرفت آن شب سر خویش
ملک چون دید کامد نازنینش / ستد داد شکر از انگبینش
درو پیچید آن شب کام دل راند / بمصروعی در افسونی غلط خواند
کنیز از کار خسرو ماند بیهوش / که شیرین آمدش خسرو در آغوش
فسانه بود خسرو در نکوئی / فسونگر نیز وقت لغزگوئی
ز هر کس کو ببالا سروری داشت / سری و گردنی بالاتری داشت
بخوش مغزی به از بادام تر بود / بشیرین استخوانی نیشکر بود
شبی کاسپ مرادش لنگ رفتی / روا بودی که سی فرسنگ رفتی
هر آن روزی که نصفی کم کشیدی / چهل من ساغری در دم کشیدی
چو صبح آمد کنیز از جای برخاست / بدستان از ملک دستوری خواست
بنزدیک شکر شد کام و ناکام / بشکر باز گفت احوال بادام
هر آنچه از شاه دید او را خبر داد / نهانیهای خلوت را بدر داد
بدان تا شکر آگه باشد از کار / بگوید هر چه زو پرسد جهاندار
شکر برداشت شمع و در شد از در / که خوش باشد بیکجا شمع و شکر
ملک پنداشت کان هم بستر او بود / کنیزک شمع دار و شکر او بود
بپرسیدش که تا مهمان پرستی / بخلوت با چو ما مهمان نشستی
جوابش داد کای سروران طاق / ندیدم مثل تو مهمان در آفاق
همه چیزیت هست از خوبروئی / ز شیرین پیکری و چرب گوئی
یکی عیب است گر ناید گرانت / که بوی در نمک دارد دهانت
نمک در مردم آرد بوی پاکی / تو با چندین نمک چون بوی ناکی
بسوسن بوی شه گفتا چه تدبیر / سمن بر گفت سالی خوردن شیر
ملک چون رخت از آن بتخانه بربست / گرفت آن پند را یکسال در دست
برین افسانه چون بگذشت سالی / مزاج شه شد از حالی بحالی
بزیرش رام شد دوران توسن / برآورد از درخت سیر سوسن
شبی بر عادت دیرینه برخاست / بشکر باز بازاری بیاراست
همان شیرینی پارینه دریافت / بشیرینی رسد هر کو شکر یافت
چو دوری چند رفت از عیش سازی / پدید آمد نشاط بوسه بازی
همان جفته نهاد آن سیم ساقش / بخفتی دیگر از خود کرد طاقش
ملک نقل دهان آلوده میخورد / بامید شکر پالوده میخورد
چو لشکر بر رحیل افتاد شب را / ملک پرسید باز آن نوش لب را
که چون من هیچ مهمانی رسیدت / بدین رغبت کسی در بر کشیدت
جواب شکرینش داد لشکر / که یارم بود یاری چون تو در بر
ولی آن شخص را بوی دهان بود / تو خوش بوئی ازین چون توان بود
ملک گفتا چو بینی عیب هر چیز / ببین عیب جمال خویشتن نیز
بپرسیدش که عیب من کدام است / کزان عیبم نکوئی زشت نام است

گروهی تازه روی عشرت اندوز / بگاه خوشدلی روشن‌تر از روز
نشاط آغاز کرد و باده میخورد / غم آن لعبت آزاده میخورد

نهفته باز میپرسید جایش / چنین تا یافت هنجار سزایش

گفتار در رفتن خسرو بملک شکر و دریافتن او

شبی برخاست تنها با غلامی / ببازار شکر برداشت گامی

چو خسرو بر سر کوی شکر شد / صفاهان قصر شیرین دگر شد
حلاوتهای عیش آن عصر میداشت / که شکر کوی و شیرین قصر میداشت

سرا را حلقه زد خاموش خاموش / برون آمد غلامی حلقه در گوش
جوانی دید زیبا روی بر در / نمودار جهانداریش بر سر

فرود آوردش از شبدیز چون ماه / فرس را برد حالی بر علف گاه
چو مهمان را بایوان اندرون برد / بدان مهمان سر از کیوان برون برد

ملک چون بر نشاط کار بنشست / درستی چند را بر کار بشکست
اجازت داد تا شکر در آید / بمهمان بر ز لب شکر گشاید

درون آمد شکر با جام جلاب / دهانی پر شکر چشمی پر از خواب
شکر نامی که شکر ریز داد بود / نباتی کز صفاهان خیز داد بود

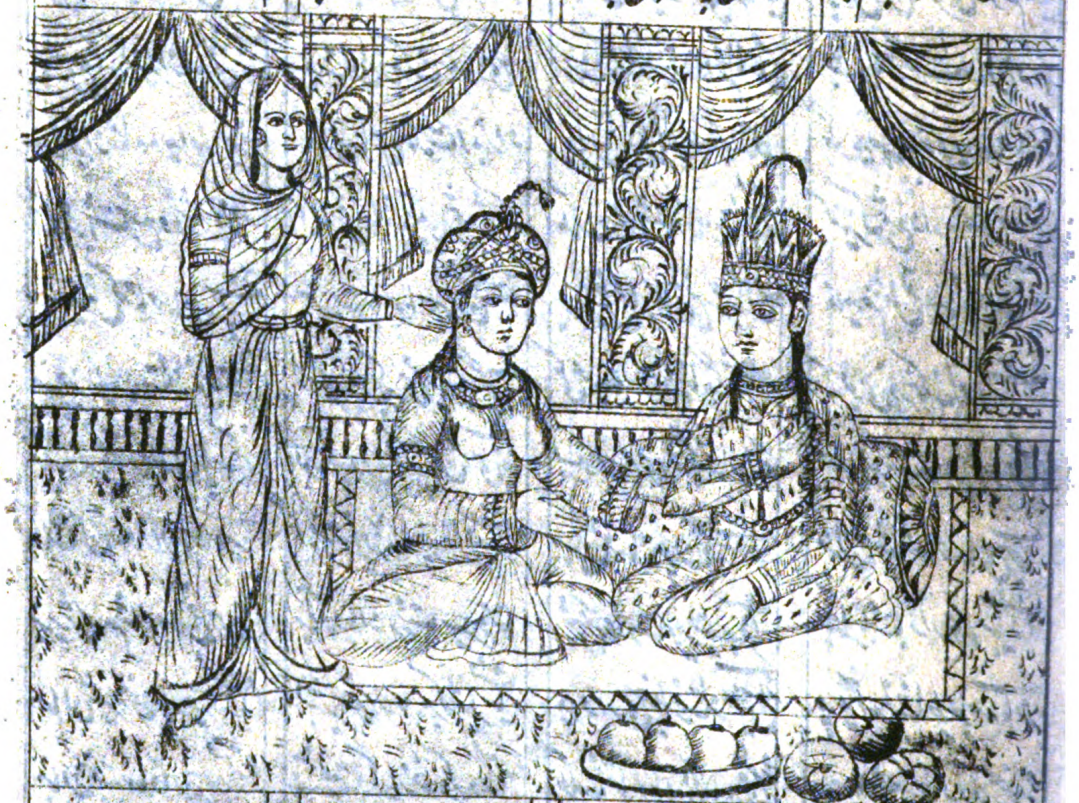

ز گیسو نافه نافه مشک می‌بیخت / بخنده خانه خانه قند میریخت
چو ویسه فتنه در شهد بوسی / چو زآیین آفتی در چاپلوسی

کنیزان داشتی رومی و چینی / کز ایشان هیچ را مثلی نه بینی
همه در نیم شب نوروز کرده / بکار عیش دست آموز کرده

چو هاروت از فسون خویش مغرور / بشب با مشتری چون زهره مشهور
نشست و باده پیش آورد حالی / بنی یارب چنان و خانه خالی

چو بر سنبل چرد آهوی تاتار — نشیند بوی مشک آرد ببازار — بجای مشک خاشاک ست خوردش

چه صحبت گرم شب باید بیاراست — چراغ از مشعل روشن افروزند — که دائم با بزرگان همنشین ست

با ئین جهانداری یکی روز — بهائی بزرگ از بهر اینست — بمجلس بود شاه مجلس افروز

بعزم دست بوسش طاق بر طاق — کمر بسته کلاه داران آفاق

ز چین تا غور و ز رزمی تا سپاهان — نشسته پیش تختش جمله شاهان

ز سالار ختن تا خسرو زنگ — نماند از شرم شاهان هیچ باقی

گفتار در مجلس خسرو بعیش و عشرت با اعیان دولت و ندما

شنشه شرم را بر رخ برافشاند — بعالم در کدامین ملک ماشند

همه بربط خمر و باده در چنگ — چو دور چندمی در داد ساقی

سخن سنجی بگستاخی در افشاند — که خوبانی که در خور فر آیند

لطف گنجیست در گنج آن بوم و بر رود — یکی گفت از ختن خیزد نکوئی

یکی گفتا لطافت روم دارد — فسانه ست آن طرف در خور بود نی

یکی گفت ار سن ست آن بوم و بر باد — بخوبی همچو فردوس برین ست

چو این نام بد آن پاکدل مرد — ز خلقش شرم مد تا گوید آری

قرار از خاطر خسرو بر آورد — بدان گفتار دل پیش آر گفتی

کسی کو قصهٔ بهمن نیوشد — ز شیرینی نباشد هیچ قصه

چو پیلی شنود مردان بجوشد — یکی گفتا که در اقصای چین

یکی گفتا سزای بزم شاهان — وز و شکر ستان لفرباد

شکر نامی ست در شهر صفاهان — بشکر ریزه شیرینیش پیداد

سبد بر سر لبش صد خنده بیش ست — رطب پیش دهانش دانه ریز ست

قبا تنگ آمد از سروش چمن را — چو سیب نخ نهد در دست شاهان

چو بر دارد نقاب از گوشهٔ ماه — بر آید ناله صد یوسف از چاه

بهر جائی چو خاک آرام گیرد — ز روی لطف با کس در نسازد

کسی کو را شبی گیرد در آغوش — ملک را در گرفت آن دلنوازی

فرس میخواست بر شیرین دوانند — بر و شیرینی قندی بر قندی

بگوهر پاره گوهر شد دو خورد — بدیبا آب دیبا را توان برد

نه دل میداد و نی از دل اندان — در ایران نه شیه صاحبر بود یکسان

ز پیش سالی رکاب افشاند بدرا — سوی ملک صفاهان راند نگاه — سوادی دید پیش از کشور روم

فرود آمد بنزه گاه آن بوم — سوادی دید پیش از کشور روم

چنین تختی به تختی کاسمانی / بر و شاهی به شه صاحبقرانی / چو پیلی کو بود پیل آدمی روی / چو شیر از شیر باشه عنبری بوی
زمین تا آسمان آیت کشاده / ثریا تا ثری تختی نهاده / ار مرد اخشک شد در مجلش جام / فلک احلقه شد بر در گهش بام
بزرگی بایدت دل مسخا بند / سر کیسه به برگ گند نا بند / درم دار کی از سختی برآید / سر و کارش به بدبختی برآید
بشادی شغل عالم دست میکن / خراجش ری ستان و خرج میکن / چنان سیده چنان کش می ستانی / وگر نه هی بستانی تو دانی
جهانداری به تنها کرد نتوان / به تنهائی جهان را خورد نتوان / بداید هر که بد تدبیر باشد / که تنها خوار نتوان میر باشد
مخور تنها گرت خود آب جوست / که تنها خوردن آیین گلوست / نباید خویشتن بر شمع کردن / بکار دیگران دل جمع کردن
به بین قارون چو دید از گنج دنیا / نیرزد گنج دنیا رنج دنیا / بر نج آمد بدست این چنین گنجی که هست / چو از دستت رود رنج عظیم است
چو آید رنج باشد چون رود رنج / تهیدستی شرف دارد بدین گنج / ملک پرویز کز جمشید بگذشت / بگنج افشانی از خورشید بگذشت
بدش با گنج و داد و خنده نائی / چو خاکش گنج او چون گنج قارون / دو نوبت خوان نهادی صبح تا شام / خورش ها کاسنه دی باده با جام
کشیده مائده و پیل در پیل / مگس را گاو دادی پشه را پیل / ز حلوا ها که بودی در خوانش / ندانستی چه خوردی میهمانش
دگاو و گوسفند و مرغ و ماهی / نگویم چند چندانی که خواهی / چو بزمش بودی خرمش آسازدی / صبا دام و دد یا حین بازدادی
بهنگام بخور عود و عنبر / خراج هند بودی خرج مجمر / چو خورد و خاص او بر خوان نشستی / گوارش تا بخورستان رسیدی
کبابت که خوردی اول روز / بر سودی یکی در شب افروز / ز بندگان بحران در نهانی / بده من زر خریده در کانی
شنیدم کز چنان در باشد آرام / ز طوبای اصلی او را ندام / یک اسپ بود از رزق چشم نوزاد / معطر کرد چون یحیان بغداد
ز شیر مادرش چو پیان بریدند / بشیر گوسفندان پروریدند / بفرمودی تنوری بستن انسیم / که بودی خرج او دخل یک اقلیم
در و ده پانزده من چون بدان عنبر خوشک / بسوزاندی بجای هیزم خشک / چو بریان کباب خوانش آن بود / تنور و آتش بریانش آن بود
بخوان رنها دندی فرو ایش / هزار و هفتصد من بی کم و بیش / بخوردنی ان نبود الا بقدر چند / چو مغز پسته و پالوده قند
نظر کردی بجا جان نگاه / کجا چشمش فتادی بنا گاه / بدو بخشیدی آن پوشیده خانه / تنور و هر چه آلت بود آنرا
زهی نانی که طباخان نویش / چنین نانی برآرند از تنورش / دگر روزه که خوان الی جوردی / گرفتی از تنور صبح زردی
همان پیشینه رسم آغاز کردی / تنور و خوانی از نو ساز کردی / همه روز این نگین فی بود کارش / همه عمر این روش بود اختیارش
چو وقت آمد نماند آن پادشاهی / بکاری نامد آن همه جاه و جاهی / شرف خواهی بگرد مقبلان گرد / که زود از مقبلان مقبل شود مرد

ز کار آشوبی مریم بر آسود / رطب بی استخوان شد شمع بی دود
چو مریم دست کرد از جشن کوتاه / جهان چون جشن مریم گشت بر شاه
چو دشمن شد همه کاری بکام است / یکی آب از پی دشمن تمام است
بشیرین چند چربیها فرستاد / بروغن نرم کرد آهن ز فولاد
بت فرمان برش فرمان نپذرفت / که دردی داشت کان درمان نپذرفت
بخسرو پیش از آنش بود پندار / کزان نیکوترش باشد طلبکار
فرستد مهد و در کابینش آرد / بمهد خود عروس آیینش آرد
بدفترها عتاب آغاز میکرد / عتابش بیش میشد ناز میکرد
متاع نیکوی بر کار میدید / بها میکرد چون بازار میدید
متاع از مشتری یابد روائی / بدیده قدر گیرد روشنائی
ز بهر سود خود این پند بنیوش / متاعی کز تو بخرند زود بفروش
دران بازار یابی سودمندی / که چون بینی روانی در نه بندی
ملک دم داد و شیرین دم نمیخورد / ز ناز خویش موئی کم نمیکرد
چو عاجز گشت از آن تاریخ خروار / نهاد اندیشه را بر چاره کار
که یار مهربان آرد فراچنگ / برهواری همی راند خر لنگ
گرفتاری ز بهر خویش گیرد / سر و کار دیگر در پیش گیرد
ز هر قومی حکایت باز می جست / نگیرد مرد زیرک شغل را سست
جهان داند که تا خسرو کمر بست / کلهداری چو او بر تخت ننشست
بروز بار کو را رای بودی / به پیشش پنج صف بر پای بودی

گفتار اندر صفت سلطنت خسرو پرویز

نخستین صف توانگر داشتی پیش / دوم صف بود حاجتگاه درویش
سوم صف جای بیماران بی زور / همه رسته بموئی از لب گور
چهارم صف بقومی متصل بود / که بند پای شان مسمار دل بود
صف پنجم گنهکاران خونی / که کس کس را نپرسیدی که چونی
به پیش خونیان ز امیدواری / برات آورده خط رستگاری
ندا برداشته دارنده بار / که هر صف زیر خود بینید هموار
توانگر چون سوی درویش دیدی / شمار شکر بر خود بیش دیدی
چو در بیمار دیدی چشم درویش / گرفتی در سلامت شکر در پیش
چو دیدی سوی بندی مرد بیمار / بآزادی نمودی شکر بسیار
چو بر خونی فتادی چشم بندی / گشادی لب بشکرانه پسندی
چو دیدی خونی امید رهائی / فزودی شمع شکرش روشنائی
در خسرو همه ساله بدین داد / چو مصر از شکر بودی شکر آباد
بمی بنشست روزی بر سر تخت / بدین حرفت حریفی کرد با بخت
بگرد اگرد تخت طاقدیسش / دهان تاجداران خاک لیسش
همه تمثالهای آسمانی / رسد بسته بر آن تخت کیانی
ز ماه و زهره تا خرگاه کیوان / دو رویه ساخته ایوان بایوان
کواکب از ثابت تا به سیار / دقائق تا درج پیموده مقدار
بترتیب این گهرهای شب افروز / خبر داده ز ساعات شب و روز
شناسائی که انجم را رصد راند / از آن تخت آسمان را تخته برخواند
کسی کو تخت خسرو در نظر داشت / هزاران جام کیخسرو زبر داشت

عنان آن به که از مریم بتابی / که گر عیسی شوی گردش نیابی
اگر در تخته رفت آن نازنین خفت / بترک تخت شاهی چون توان گفت
بمی بنشین و مژگان خون چه ریزی / غمت خیزد گر از غم برنخیزی
نه هر کس پیش میری پیش میرد / بدین سختی غمی در پیش گیرد
تو زی گو مرد هر کو زاد روزی / بمرگش تن بباید داد روزی
بنالیدن مکن بر مرده بیداد / که مرده صابری خواهد نه فریاد
چو کار کالبد گیرد تباهی / نه درویشی بکار آید نه شاهی
ز بهر چشمهٔ مخروش و مخراش / ز رود و دجله گو یک قطره کم باش
بشادی بر لب شط جام جم گیر / کهن زنبیلی از بغداد کم گیر
دل نغنوده بی او نغنوادت / چنان کز دیده رفت از دل روادت
اگر سروی شد از بستان عالم / تو باقی مان که هستی جان عالم
مخور غم تا توانی باده خور شاد / مبادا کز سرت موی برد باد
اگر هستی شود دور از تو از دست / بحمد الله چو تو هستی همه هست
تو در قدری و در تنها نکوتر / تو لعلی لعل بی همتا نکوتر
به تنهائی قناعت کن چو خورشید / که انده بر نتابد جان جمشید
اگر با مرغ باشد مرغ را خفت / تو سیمرغی بود سیمرغ بی جفت
مرنج از با تو آن گوهر نماند / تو کانی کان ز گوهر در نماند
سر آن بهتر که او همسر ندارد / گهر آن به که هم گوهر ندارد
گر آهوئی ز صحرا رفت بگذار / که در صحرا بود زین جنس بسیار
اگر یکدانه رفت از خرمن شاه / فدا بادت فلک با خرمن ماه
گلی گر شد چه باید دید خاری / عوض باشد گلی را نوبهاری
بتی گر کسر شد کسری بماناد / غم مریم مخور عیسی بماناد
ازینسان کرد بر نامه بسی یاد / پس آنگه نامه سوی شه فرستاد
چو شد بر دختر آن نامه شاه / ز شادی بادبان زد بر سر ماه
بپیچید زلفش عنبرین کرد / که پیش از وی همه خوبان چنین کرد
بقاصد داد و گفتا کز سر راه / ببر این نامه را در خدمت شاه
بدست خویش ده شاه جهان را / نباید دادنت مر این و آن را

گفتار در رسیدن نامه شیرین بخسرو پرویز

ستد قاصد چنان کش او بفرمود / بیامد بی توقف نزد شه زود
اشارت کرد بر دربان درگاه / که دارم نامه در خدمت شاه
اجازت ده که نزد شه برم زود / که صاحب نامه ام زینسان بفرمود
که خود نامه بنزد شه رسانم / چو برخواند جواب از وی ستانم
بحاجب گفت دربان کی خداوند / بیامد قاصدی از پیش دلبند
بنزد شاه عالم نامه دارد / تو گوئی نافه در خامه دارد
بیامد حاجب از وی حال بشنود / پس آنگه برد او را نزد شه زود
چو خسرو نامهٔ شیرین فرو خواند / از آن شیرین سخن لختی فرو ماند
بدل گفتا جوابست این نه جنگست / کلوخ انداز را پاداش سنگست
کسی کاندازد او بر آسمان سنگ / بآزار سر خود دارد آهنگ
جواب آنچه می بایست دیدن / شنیدن آنچه می باید شنیدن
دگر باره شد از شیرین شکرخواه / که غوغای مگس برخواست از راه

درخت مریمش چون از بر افتاد / ز غم شد چون درخت مریم آزاد
ولیک از بهر جاه و احترامش / ز ماتم داشت آیین تمامش
نرفت از حرمتش بر تخت شاهی / نپوشید از لبسها جز سیاهی
چو شیرین را خبر دادند از این کار / همش گل در حساب آمد همش خار
بنوعی شادمان گشت از هلاکش / که رست از رشک بر دل جان پاکش
بدیگر نوع غمگین گشت و دلسوز / که عاقل بود و میترسد از آن روز
ز بهر خاطر خسرو یکی ماه / ز شادی دست خود را کرد کوتاه
پس از ماهی که خار از ریش برخاست / جهان را آن غبار از پیش برخاست
دلش تخم هوس فرمود کشتن / جواب نامهٔ خسرو نوشتن
سخنهای که او را بود در دل / فشاند از تیرگی چون دانه در گل
نویسنده چو بر کاغذ قلم زد / بترتیب این سخنها را رقم زد
سخن را از حلاوت کرد چون قند / سر آغاز سخن را داد پیوند
بنام پادشاه پادشاهان / گناه آمرز مشتی عذرخواهان
خداوندی که ما را کارسازست / ز ما و خدمت ما بی نیازست
ز پیکر خالق پیکرنگاران / بحیرت زین شمار انجم شماران
زمین تا آسمان خورشید تا ماه / بترکستان فضلش هندوی راه
دهد بی حق خدمت خلق را قوت / نگارد بی قلم در رنگ یاقوت
ز مرغ و مور در دریا و در کوه / نماند جاودان کس را در اندوه
گه نعمت دهد نقصان پذیری / کند هنگام حیرت دستگیری
چو از شکرش فرامش کار گردیم / بمالد گوش تا بیدار گردیم
بحکم آنکه در قانون بینش / تغیرهای حال آفرینش
گهی راحت کند قسمت گهی رنج / گهی افلاس پیش آرد گهی گنج
جهان را نیست کاری جز دو رنگی / گهی رو می نماید گاه زنگی
گه از بیداد این آن را دهد داد / گه از تیمار این آن را کند شاد
چه خوش گفتست فردوسی طوسی / که مرگ خر بود سگ را عروسی
نه هر قسمت که پیش آید نشاطست / نه هر پایه که زیر افتد بساطست
چو روزی بخشمان قسمت چنین کرد / گهی روزی دوا باشد گهی درد
خردمند آن بود کو در همه کار / گهی با گل بسازد گاه با خار
جهاندار مهین جمشید آفاق / که زد بالای هفت اورنگ شش طاق
جهان دارد بزیر پادشاهی / سری و با سری صاحبکلاهی
بهشت از خضرتش میعادگاهیست / ز باغ دولتش طوبی گیاهیست
درین دوران که مه تا ماهی او راست / ز ماهی تا بماه آگاهی او راست
خبر دارد که روز و شب دو رنگست / نوالش گه شکر گاهی شرنگست
درین صندل سرای آبنوسی / گهی ماتم بود گاهی عروسی
عروس شاه اگر در زیر خاکست / عروسان دگر دارد چه باکست
فلک زان داشت بر رفتن دلیرش / که آگه بد ز شاه زود سیرش
ازو به گرچه شه را همدمی نیست / شهنشه زود سیر آمد غمی نیست
نظر بر گلستان دیگر آرد / ازان به دلستانی در برآرد
دریغست آنکه آن لعبت نماند / وگرنه هر که ماند عیش راند
مرنج ای شاه نازک دل باین رنج / که گنجست آن صنم در خاک بر گنج
مخور غم کادمی غم بر نتابد / چو غم گفتی زمین هم بر نتابد
برنجد نازنین از غم کشیدن / نشاید نازکان را غم چشیدن

عنان

جهان را سوخت از فریاد کردن — بزاری می و ستانرا یاد کردن — چنین باید زیاران شرط یاری — بهین باشد طریق دوستداری

بران جمال کو افگن بخشود — بسی نرمی نمود بزانو کوه پیمود — عزیمت کشته بشکل از زمانی — جهان کوتاه بر گردید زمانی

بدان سان عاشقی کز غم بمیرد — چنو باد آنکه زو عبرت نگیرد — حساب بنکارا رود درست مارا — دل از بهر تو رنجورست مارا

چو دانم سخت رنجیدی مرنجش — که مرد اوهم نمیگوئی سبرکش — چرا با یستمش اول کشتمش از رود — چو کشتی چند خواهی اندهش خورد

غمش میخور که خوشش هم تو خورده — عزیزش کن که خوارش هم تو کرده — اگر صد سال بر خاکش نشینی — از و خاکی تری کس را نبینی

چو خاک ار صد گهر داری بدستی — نیابی مثل او شیرین پرستی — ولیکن چون نداری گریه سودی — چو باید بی کبابی گیخت دودی

بغم خوردن نکردی هیچ تقصیر — چه شاید کرد با تاراج تقدیر — بنا بر مرگ دارد زندگانی — نخواهد زیستن کس جاودانی

تو روزی او ستاره ست انمی ال افروز — فرو میرد ستاره چون شود روز — چراغ آن به که پیش صبح میرد

تو هستی شمع و او پروانه دست — چو شمع آید شود پروانه از دست — تو آتش طبعی او عود بلباش — بسوزد عود چون بفروزد آتش

تو باغی او گیاهی کز تو خیزد — گیا آن به که تخم در خاک ریزد — اگر مرغی پرد از گلستانت — پرستد نسر طائر ز آسمانت

وگر شد قطره آب از سبویت — بسا دجله که مرد از روی جویت — چو ماند بدر کو بشکن هلالی — چو خوبی هست از و کم گیر حالی

اگر فرهاد شد شیرین بهانه — چه باک ار رزد و گل نسرین بهانه — نویسنده چو اندامه بپرداخت — زمین بوسید و پیش خسرو انداخت

بقاصد داد خسرو نامه ازو — ستد قاصد ببرد آنجا که فرمود — چو شیرین دید کامد نامه شاه — رخ از شادی فروزان کرد چون ماه

سه جا بوسید و مهر نامه برداشت — ورق برگرفت را خوانده بگذاشت — جگرها دید پر شک اندرو کرده — طبرزدهای زهرآلود کرده

قصبهای رطبهائی در و پوشیده صد خار — همه زهر آبهای خوشتر از نوش

نه جای آنکه از تندی بجوشد — نه صبر آنکه آن شربت بنوشد — بسختی و بزنج آن رنج و سختی — فرو خورد از سر بیداد بختی

در اندیشه ای حکیم از کار ایام — که پاداش عمل باشد سرانجام — نماید ضایع از نیکست گردون — کمر بسته باین کارست گردون

چو خسرو بر فسوس مرگ فرهاد — بشیرین آنچنان تلخی فرستاد — که به مریم سر آمد پادشاهی

چنین گویند شیرین تلخ زهری — بخورد و داد از آن کوتاه بهری — وگر می است خونهی بگذر از دی

بهمت بندد ان چون بر ستیزند — فسون سازان که از مه مهره سازند — بچشم افشای همت حقه بازند

چو مریم روزه مریم گهداشت — دهن بر بست از ان شکر که برداشت — چنان کابستنان از چنگ مریم

برون افگن بسنه زین دل رنه در — مگو کامین شوی زین مار به سر — نفس کو خواجه تاش زندگانی ست — ریا پرورده باد خزانی ست
اگر یکدم زنی بی عشق مردست — که بر هر یک بیک مهمات دست — بباید عشق را فرهاد بودن — پس آنگاهی بمردن شاد بودن
مهندس دسته پولاد تیشه — ز چوب نارون کرد همیشه — ز بهر آنکه باشد دستگیرش — بدست اندر بود فرمان پذیرش
چو شنبید این سخنهای جگرتاب — فراز کوه کرد آن تیشه پرتاب — چنین گویند خاکی بود نمناک — سنان در سنگ رفت و چوب در خاک
ازان دسته برآمد شوشه ناب — درختی گشت و نار آورد بسیار — ازان شوشه کنون گز نارپایست — دوای درد هر بیمار یابی

نظامی گر نمیدیدی آن نار بن را — گفتار در دفن کردن شیرین فرهاد را — بدفتر در چنین خواندی این سخن را

سر آینده چنین افگند بنیاد — که چون در عشق شیرین مرد فرهاد
دل شیرین بدرد آمد ز دردش — که مرغی نازنین گم شد ز باغش — بران آزاده سرو جویباری — بسی بگریست چون ابر بهاری
برسم مهتر افش حله بربست — بخاکش داد و آمد باد در دست — ز خاکش گنبدی عالی برافراخت — وزان گنبد زیارت خانه ساخت
وزان پس از سر خاکش خروشان — بسوی قصر شد گریان چو نوشان — چو از فرهاد خالی شد زمانه — برست آن ماه تابان از میانه
ازان در تنگ بوی آن ماه دیدار — که بر وی مهربان بود آن وفادار — بجای وی فراوان رنج برد — دران محنت نباکامی نمرده
چو یک هفته گذشت از مرگ فرهاد — حسودان جمله گشتند از غم آزاد — خبر او منتشر را چپ و راست — که از ره رحمت آن خار بر خاست
پشیمان گشت شاه از کرده خویش — وزان آگاهی آزرده خویش — که با دافراه اچون زاد و پای
کسی کو با کسی بد ساز گردد — بد و روزی همان بد باز گردد — وزین اندیشه هم بی قرار می خورد
دبیر خاص را نزدیک خود خواند — دورین غم روز و شب اندیشه می کرد — بشیرین نامه شیرین نوشتند
نخستین سکه آن نقش دلبند — که بر کاغذ جواهر دانه افشاند — گلش قرمود در شکر سرشتند — که روشن چشم از و گشت آفرینش
تو لا کرد و بنام خداوند — بنام روشنائی بخش بینش — زمین را کرد گرد دستگاه افلاک
پدید آرنده انسی و جانی — اثر هائی ز هین آسمانی — فلک آکرده گردان بر خاک — که شاه نیکوان شیرین دلبند
پس از نام خداوند نام پاکان — برآورده حدیث درد ناکان — بسمانم نوبتی زد بر سر خاک — ز سنبل کرد بر گل مشک بیزی
شنیدم کز پی یار مهوشناک — بنیلوفر بدل کرد ارغوانرا — ز طبهار از غم آتخوان خست
دو تا کرد از غمش سرو روانرا — بلاله تخته گل ارغوانرا — بنرگس بر قع زرگیسو بند بکشاد

زمانه خود جز این کاری نمی‌آید — که اندوهی مر هر جانی بیاساند — چو کار افتاده گردد بنیوایی — ورش درگیرد از هر سو بلایی

بهر شاخ گلی کو در زند چنگ — بجای گل بیارد بر سرش سنگ — چنان از خوشدلی بی بهر گردد — که در کارش طبرزد زهر گردد

چنان تنگ آید از شوریدن بخت — که بر باید گرفتش زین جهان تخت — عنان عمر از بیسان در گسیخت — جوانی را چنین پادر رکیب است

کسی ما بد دوران رستگاری — که بزاد عمارت زین عماری — مسیحا وار در دیری نشیند — که با چندین خراش کش نبیند

جهان لویست وقت لوبستن — بخوش خوئی توان از دیو رستن — مکن در رخ بخود بر خوی بد را — بهشت دیگران کن خوی خود را

چو دارد خوی تو مردم سرشتی — هم اینجا و هم آنجا در بهشتی — مخسپ ای دیو چندان غافل از دست — چو هشیاران بر آور زینهار دست

که چندان خفت خواهی دل خاک — که فرسوده شکند دوران افلاک — بدین پنجاه ساله حقه بازی — بدین یک مهره گل تا چند بازی

ز پنجه سال اگر پنجه بزار است — قلم در کش که هم ناپایدار است — نشاید آهنین تر بود دون از سنگ — ببین تا ریگ چون سنگ زند بر سنگ

زمین طبعیست رنگش چون نرند — که بر بطی چنین جز خون نخیزد — بسا خونی که شد در خاک این دشت — سیاوشی برست از زیر این طشت

هر آن ذره که آرد تند بادی — فریدونی بود یا کیقبادی — کفی گل در همه وی زر نمی‌ریست — که بر بوی خون چندین آدمی نیست

که میداند که این دیر کهن سال — چه مدت دارد و چون است حوال — نماند کس که بیند دور او را — بدان تا در نیابد غور او را

بهر صد سال دوری گیرد آغاز — چو آدم زان شد آید دور دیگر — بروز چند با دوران و دیدن — چه شاید دید و چیتوان شنیدن

ز جور و عدل در هر دور سازیست — در دور آینده او شیوه زاریست — نباید گفت راز دور با دور

شب و روز اباقی شد تند و فانی — بدین اباق عنان خویش مسپار — بصد فن گر نمانی ذو فنونی — نشاید بر دمین اباق عروفی

فلک چندانکه دیگ خاک نخت — نرفتاز خوی او خامی نپخت — قمارستان چرخ نیم خایه — بسی پیمانه بر وی هست مانده

عروس خاک اگر بد زشت سیرت — بدست باکمی افتاد کش پیرست — مگر دختی که خواهد بودن از یاد — طلاق او مر خواهد خاک داد

اگر باد آید و گرنا ید امروز — تو بر بادی چنین مشغول منبود — در این گشت خاکی خاک دشت — گر افروزی چراغی از نگشت

نشد ممکن که این خاکی خطرناک — با گشت بریده بر کند خاک — تو بی اندام زین دوران سستی — که گاهی خنده دارد گه گریستی

خرد افتاد آن جان با شد ز بامی — اگر دره نباشد عذر اندامی — نه بینی مرد چون افتاد در خواب — ز نجد گردد و صد تیر پرتاب

چو گربه خویشتن تا کی پرستی — بنیگن از بغل گربه گرستی — نه بینی از دو گو گرد آن نبرد — که با دین نه در نبرد نارسیده

چو یوسف زین ته چنج ار بر بتابی — چو نابنج در بنجا نخرابی — سحر گه مست شو سنگی بر اندار — ز نابنج و ته چنج این خمان بر دار

که ای نادان غافل در چه کاری / چرا عمری بغفلت میگذاری
بگفتا بر نشاط روی یاری / کنم زینسان که بینی رستگاری
چو یار آن یار کو شیرین زبانست / مرا صد بار شیرین تر ز جانست
چو مرد ترش روی تلخ گفتار / ز شیرین جان شیرین یافت در کار
برآورد از سر حسرت یکی باد / که شیرین مرد و آگه نیست فرهاد
دریغا کانچنان سرو شغبناک / ز باد مرگ چون افتاد بر خاک
ز خاکش عنبر افشاندند بر ماه / بآب دیده شستندش همه راه
بمرگش عالمی کردند فریاد / عجب کاریست کاگه نیست فرهاد
از آن ساعت که شیرین گشت بیجان / بآب چشمها برخاست طوفان
بباد مرگ مرد آن ماه تابان / ازین ماتم سیه پوشید طوفان
سهی سروی که بودت دل بر و شاد / برون شد از جهان و جان ترا داد
دریغا آنچنان خورشید و آن ماه / کزینسان در خسوف افتاد ناگاه
چو کردند آنهمه فریاد و زاری / بسی بردند از آن اندوه و خواری
هم آخر با غمش دمساز گشتند / سپردندش بخاک و باز گشتند
وزو هر لحظه آهی چند می جست / برویش در دروغی چند می بست
چه گفت آن زلف و آن خال ای دریغا / زبانش چون نشد لال ای دریغا

گفتار در شنیدن فرهاد خبر مردن شیرین را و هلاک نمودن خود را

کسی را دل دهد کین راز گوید / نه بیند ور ببیند باز گوید
چو افتاد این سخن در گوش فرهاد / ز طاق کوه چون کوهی در افتاد
برآورد از جگر آهی چنان سرد / که گفتی دور باشی بر جگر خورد
بزاری گفت کاوخ رنج بردم / ندیده راحتی در رنج مردم
دریغا هرزه رنج روزگارم / دریغا آن دل امیدوارم
مرا زین کوه کندن حاصل این بود / نشد کارم میسر شکل این بود
چو نادانان طمع در لعل بستم / ندیدم لعل سنگ آمد بدستم
چه آتش بد کزینسان در من افتاد / چه طوفان بد که ناگه بر من افتاد
جهان خالی شد از ماه و خورشید / چمن خالی شد از شمشاد و زبید
چراغ عالم افروز از جهان شد / نه شیرین کافتاب از من نهان شد
نبخشاید فلک بر هیچ مظلوم / نباشد شفقتش بر هیچ محروم
اگر صد گوسفند آید فرا پیش / برد گرگ از گله قربان درویش
بگرید بر دل من مرغ و ماهی / که رفت آب حیاتم در سیاهی
چه خوش گفت آن گلابی با گلستان / که هر چت باز باید داد مستان
چرا از روی آن دلبر جدایم / چو شیرین رفت من اینجا چرایم
اگر بی روی شیرین زنده مانم / سزد کز تن برآید استخوانم
فرو رفته بخاک آن سرو چالاک / چرا بر سر نریزم هر زمان خاک
ز گلبن ریخته گلبرگ خندان / چرا بر من نگردد باغ زندان
پریده از چمن کبک بهاری / چرا چون ابر نخروشم بزاری
فرو مرده چراغ عالم افروز / چرا روزم نگردد شب بدین روز
چراغم مرده بادم سرد از آنست / مهم شد آفتابم زرد از آنست
بشیرین در عدم خواهم رسیدن / بیک تگ تا عدم خواهم دویدن
صلای عشق شیرین در جهان داد / زمین بر یاد او بوسید و جان داد

نه اسپ از کوه بودی تهم دشش — سقط گشتی بزیر کوه سیمش — چو عاشق دیدگان معشوق جانکاه
بگردون سپر را شهسوارش — زجا برداشت آسان کردکارش — بقصرش برد زانسان ناز پرورد
نشاندش بر بساط نوبتی گاه — بنوبت گاه خویش آمد دگر راه — همان آهنگری با خاره میکرد
شده بر کوه وحشی دل سنگ — گفتار در صفت مردن شیرین و تباه نمودن — سری بر سنگ نیرو بر سر سنگ
جهان سالار خسرو پهر زمانی — فرهاد کوهکن خود را در غم شیرین — بچربی جستی از شیرین نشانی
نهرارش مشتیر صاحب خبر بود — که هریک بر سر شغلی دگر بود
گران گشتی زوی بر بینی آنماه — ملک ایک بیک کرد آگاه — در آمد که شه فرهاد را دید — نه سنگ آن قلعه پولاد را دید
خبر داد ند سالار جهان را — که چون فرهاد دید آن نازنین را — در آمد زور دستش آسکوهی — بهر زخمی بر افگند کوهی
ازان ساعت نشاطی برگرفته است — زسنگ آهنین سختی برگرفته است — بدان آهن که بر سنگ آرمودی — توانی بی ستون زابی ستون کرد
کلنگی میزند آن شیر جنگی — کلنگی نه که آن باشد کلنگی — بچربد رو بدارچه پیش باشد — وگر با گرگ هم جیش باشد
اگر ماند بدین قوت یکی ماه — زپشت کوه بیرون آورد راه — چو از دینار جو را بشمرد باز — تواز دو سر بگیرد اندر دنیاز
ملک دلتنگ شد زان تنگ گفتن — که با تمکین تر کیل گفتن — بپرسش گفت با پیران هشیار — چه باید ساختن تدبیر این کار
که این دیوانه را تدبیر سازید — به بند دیگر بش زنجیر سازید — چنین گفتند پیران خردمند — که گر خواهی که آسان گردد این بند
بباید جست ازین شخصی هنرمند — که از زیدان خبر دارد نه از دین — زبان و هیکل بد گوی مدبر نگ — بحیلتهای سخت آگند چون سنگ
فرو کن تن دو تا از سر راه — بدو گویند که شیرین مرد ناگاه — گر یکچندی افتد دستش از کار — درنگی در حساب آید پدیدار
طلب کردند نافرجام کوئی — گره پیشانی و دلتنگ روئی — چو سگ در داوری با طفل تبریزی — چو گبری و خفتاوردیر خیزی
نگرده هیچکاری پای برجای — وگر گردی فرو افتادنی پای — چو قصاب از غضب خونی نشانی — چو نفات از بروت آتش فشانی
یکی خر وا زان خرد مردی بی نرمک — هزار افسانه بشنیدی و دل کور — سخنهای بدش تعلیم کردند — بزر وعده با هن بیم کردند
فرستادند سوی بیستونش — شده بر ناحفاظی رهنمونش — چو چشم سرخ او فرهاد را دید — بدستش دشنه پولاد را دید
بسان شیر وحشی رسته از بند — چو پیل مست گشته کوه بکند — بدستش سنگ و آهن نرم گشته
ازان آتش که او در جان دل داشت — نه از خویش و نه از عالم خبر داشت — دلش در عشق شیرین گرم گشته — زبان بگشاد و خود در آتش دل مرد — سوی بادر فنت آن سنگدل مرد

چو من بیدل درین عالم بسی هست / ببین تا این ستم خود بر کسی هست
کسان کز مرگ من خود شاد بودند / هلاکم را چنین شغلی نمودند
بدان فرموده اند این شغل دشوار / که مرگ من همی دیدند در کار
حقیقت این غم جانسوز باشد / چو از خواب اندر آیم روز باشد
بدین رقعه که می بینم برابر / چو شطرنج است کار من سراسر
پیاده با رخی بر رنگ چون پیل / فرس را گرم میرانم به تعجیل
ز من خصمان کنون بودند هیهات / بفرزین بازیم کردند شه مات
ببین این بوالعجب فرهاد زنده / بدست خویش گور خویش کنده
ندارم دوستی چندانکه دانی / که بر من گرید او روز جوانی
بطرف شاهراهم گور سازد / سر گورم بابر اندر فرازد
نویسد بر سر گورم که فرهاد / نه بد روزی ز عمر خویش دلشاد
جوانی بد غریب و ناز پرورد / بکوی دلبری روزی گذر کرد
کسی بستش ز بند زلف چون شصت / دل بیچاره اش را بستد از دست
غم آن دلبرش آهنگ جان کرد / ندیده سود و سرمایه زیان کرد
بسر شد عمر او در رنج و در غم / مبادا هیچکس چون من بعالم
بگفت این و دگر باره بآهن / به تیشه کوه را زد چاک دامن
شکر لب داشت بر کف ساغر شیر / بدستش داد کاین بر یاد من گیر
ستد شیر از کف شیرین جوانمرد / بشیرینی چگویم چون شکر خورد
چو شیرین ساقیی باشد هم آغوش / نه شیر از زهر باشد هم شود نوش
چو عاشق مست گشت از جام باقی / ز مجلس عزم رفتن کرد ساقی
چنان دلتنگ شد فرهاد مسکین / که کامش تلخ شد چون رفت شیرین
برفتن عزم کرد آن ماه رخسار / بگردانید رو از روی دلدار
شد اندامش گران از زر کشیدن / فرو ماند اسپش از گوهر کشیدن
چنین گویند کاسپ باد رفتار / سقط شد زیر آن گنج گهربار

من از روی تو دلبر شرمسارم / که چیزی لائق خدمت ندارم
ستام و اسپ و سیم و گوهرم نیست / بغیر از ناله چیزی دیگرم نیست
درین محنت بجز جانی ندارم / اگر فرمان دهی حالی برآرم
ز رخ ریزم زر اندر پایت ای جان / دُر افشانم ز دیده تا بدامان
خدیو ملک ما باشی تو هموار / خدای ما دهادت عمر بسیار
ندارد قدر جانی در هوایت / هزاران جان فدای خاک پایت
چو اینجا آمدی رغبت نمودی / بدیداری غم از جانم ربودی
بیا تا یکزمان رویت ببینم / که بس دلتنگ و حیران و غمینم
بیا تا قصه‌های خود بگویم / بیکدم با تو نیک و بد بگویم
رخ اندر خاکپای او بمالید / چو برق تند شد چون رعد نالید
بدو گفت ای چراغ چشم فرهاد / ز رویت دور بادا چشم بیداد
چو گل خندان همیشه روی بادت / پریشان دشمنان چون موی بادت
ز من پرسی دلارا ما که چونی / بگویم با تو بختم را نگونی
مرا تا عشق تو تعلیم کردند / دل و جانم بغم تسلیم کردند
ز تاب عشقت ای دلدار دلسوز / نه روز از شب شناسم نه شب از روز
چو گه ناله خروشد هفت اندام / بکوه اندر بمن گرید دد و دام
خروشان پیش ازین بودم بصحرا / نبودم یکزمان پروای خود را
گوزن و شیر بودی همنشینم / پلنگ و ببر بودی همقرینم
دلم را محرم و همراز و دمساز / وحوش و دام و دد بودی هم آواز
نمیخوردم نمی‌خفتم بآرام / ندانستم چه دارم در جهان نام
چو می‌بگذشت ازینسان ماه و سالم / خبر کردند خسرو را ز حالم
بفرمود او که خوانندم بدرگاه / برفتم چون مرا کردند آگاه
چو نزد بارگاهش رفتم از راه / مرا بردند نزدیک شهنشاه
نشسته شیروش شاه جهاندار / بگرد اگرد او گردان طرار
دُر افشان کرد بر من چون مرا دید / پس آنگه یک بیک حالم بپرسید
بهر نکته که با من شاه میراند / جوابی دادمش کز من فرو ماند
پس آنگه با بزرگان کرد تدبیر / که چون آید مرا این دیو بزنجیر
کهن گرگان همه چون روبه پیر / بشه گفتند کای شاه جهانگیر
بلفظ خوش بدو فرمای کاری / فرست او را به بدتر کوهساری
بگفتار چو شکر ای خداوند / تو او را بر ستون بی ستون بند
زبان بگشاد شاهنشه مرا گفت / که کوه بی ستون باید برآشفت
بجان تو مرا دادند سوگند / که دل یکبارگی در شغل ما بند
چو بشنیدم من آن سوگند گفتن / پذیرفتم چنین کهسار سفتن
قرار آن شد که گر من زنده مانم / بپایان آنچه پذرفتم رسانم
شهنشه خسرو پرویز از آن پس / کمند از نام عشقت در جهان بس
بیاد عشق تو ای لاله رخسار / مرا خوش آمدست این سنگ کهسار
ز هجران تو ای ماه شب افروز / گرفتارم بدین دوزخ شب و روز
همی گریم همی سوزم برادر / بدار و زا که من زادم ز مادر
نصیبم زین جهان گوئی غم افتاد / که هستم روز و شب گریان و ناشاد
همی بارم ز دیده اشک اینسان / که بارد در بهاران ابر نیسان
همی نالم چو رعد نوبهاری / همی سوزم چو برق از بیقراری
نگارینا من آن بیدل غریبم / که هجران آمد از عشقت نصیبم

نبود آن روز گلگون در وثاقش / بر اسپ دیگر افتاد اتفاقش
چو شیرین پای را در مرکب آورد / بجان آفتاب اندر تب آورد
چو ماه بدر شد بر پشت کوهی / وزان سیمین بران با او گروهی
برون آمد چه گویم نوبهاری / بزیبائی چه یغمائی نگاری
روان شد نرگسان پرخواب گشته / چو صد خرمن گلی سیراب گشته
بدان نازک تنی و آبداری / چو مرغی بود در چابک سواری
چنان چابک نشین بود آن دلارام / که بر جستی ز زین مقدار ده گام
خرامان میشد آن بدر منور / پس و پیشش بتان مانند اختر
ز نعلش بر صبا مسمار میزد / زمین را بر فلک پرکار میزد
چو آمد با نثار مشک و نسرین / بر آن کوه سنگین کوه سیمین
چو کوهی کوهکن را پیش خود خواند / وز آنجا اسپ سوی کوهکن راند
ز عکس روی آن خورشید رخشان / شده آن سنگها لعل بدخشان
بیاد لعل او فرهاد جان کن / کننده کوه را چون مردگان کن
ز بار سنگ دل را تنگ میکرد / ولیکن عربده با سنگ میکرد
عیار دستبردش را از آن سنگ / ترازوئی نیامد راست در چنگ
بشخص کوه پیکر کوه میکند / غمی در پیش چون کوه دماوند
بمردی کوه از آن میکند مادام / که از سنگش برون می آمد آن کام
رخ خارا بخون لعل می شست / مگر در سنگ خارا لعل می جست
چو از لعل لب شیرین خبر یافت / بسنگ خاره در کوهی گهر یافت
بروز و ماه رخ از زخم فریاد / که پیشم آی ای بیچاره فرهاد
بدستش آهن از دل گرمتر گشت / بآهن سنگش از گل نرمتر گشت
بدستی سنگ را میکند چون گل / بدیگر دست میزد سنگ بر دل
ز شکر پرده عناب بگشاد / ز خارا چشمه جلاب بگشاد
دلش از عشق آن بت میخراشد / چو بت بودش چرا بت میتراشد
بجوشید از هوای آن دلارام / دلش در بر طپید و خون در اندام
ز دل صبرش بشد از عشق دلدار / رمیده هوش گشت و شد نگونسار
بسان سر بریده مرغ غمناک / جگر خسته همی غلطید بر خاک
پس از یکدم چو مصروعان مدهوش / برد مسکین دلش چون بحرها جوش
دگر ره دید آن مه را پدیدار / نمیشد باورش کو هست دلدار
ز دیده خون روان گشتش برخسار / ز حیرانی نمیکردش زبان کار
چو دیدش روی معلومش نشد راست / به لرزیدن ز خاک تیره برخواست
بخدمت صد ره اندر خاک غلطید / دو صد باره سم اسپش ببوسید
چو دید آن مه که شیدائی فرو ماند / بگفتار از دو پسته گوهر افشاند
که چون بودی تو ای فرهاد چونی / چرا در بند کوه بیستونی
چه میسازی چه میخواهی چه راهی / ازین سنگ و ازین آهن چه خواهی
جوابش داد کای خورشید خوبان / ترا هستند چاکر ماهرویان
نگارا دلبرا دلدار و دلبند / توئی بر نیکوان شاه و خداوند
خوشا خوبا نگارینا شکرلب / مرا آرام دل هم روز و هم شب
بگویم با تو جانا دلستانا / گل خوشبوی سرو بوستانا
تو آن سروی که هستی از غم آزاد / کجا یاد تو آمد نام فرهاد
مگر ره را غلط کردی تو ای ماه / که افتادی درین بیغوله ناگاه
پدیدار تو جانا سرفرازم / نثار خاک پایت را چه سازم

چو بر خاکم نبود از غم جدائی — شوم در خاک تا یابم رهائی — چو تو هستی نگویم کیستم من — ده آن تست و دزدیده جستم من
نشاید گفت من هستم تو هستی — که آنگه لازمم آید خودپرستی — برفتن باز میکوشم چه سود است — نیابم ره که پیش آهنگ رود است
درین منزل که پای آبی نپوید — رسیدن دیر می بینم شدن زود — برفتن مرکبم بس تیز گام است — ندانم جای آبی را کدام است
چو از غم نیستم یک لحظه آزاد — نخواهم هیچکس را در جهان شاد — ولی دانی که دانایان چه گفتند — دران دریا که دو عقل بسفتند
کسی کو را نبود در عقل سستی — نخواهد هیچکس را تندرستی — مرا عشق از کجا در خورد باشد — که بر هر موی هزاران درد باشد
بتو باد بلا کم میرساناد — خطا گفتم که خاکم میرساناد — مباد اکس بدین بی خانمانی — بدین تلخی که باید زندگانی
بدین بی برگ و بی مغزی مغز و داغم — غم دل بین که سوزد چون چراغم — ز من خاکستری ماند درین درد — بخاکستر توان آتش نهان کرد
منم خاکی ز باد اندر هوائی افتاده — نشاط از دست و زور از پای رفته — اگر پائی بدست آرم دگر بار — بدان در کشم چون نقش دیوار
چو نقطه سوی پرگار آورم رو — شوم در نقش دیوار آورم رو — بصد دیوار سنگین پیش پایم — بندم تا نه بینم نقش کس را
نه بندم دل دگر در صورت کس — ازین صورت پرستیدن بس — چو زنگی نه حدیث چند راندی — دل مسکین درین صورت فشاندی
چو شب بخت از ولایت در کشیدی — دگر روزان قیامت روز انگیخت — بزخم کوه کردی تیشه را تیز
شب تار و روز گوهر بار بودی — ز بس سنگ و ز بس گوهر که میریخت — دماغش سنگ باگوهر در آمیخت
بگرد عالم از فرهاد رنجور — حدیث کوه و کندن گشت مشهور — بماندندی در و دشت خیابان
ز سنگ و آهنش چیزی دگر شد — وزان سرگشته سرگردان شدندی — که بدبختی بود کاری عجب سخت
مبارک روز زنی کز خوش روزگاران — مباد اکس که برگردد ازو بخت — نشسته بود شیرین پیش یاران
سخن میرفت شاهان را ز هر گونه — رفتن شیرین بر کوه بیستون بنظاره فرهاد — چنان کاید ز هر گرمی سردی
یکی عیش گذشته یاد میکرد — و سقط شدن اسپ شیرین و گردن دادن او بر اگرفتن باشیرین — بدان تاریخ دل را شاد میکرد
یکی افسانه آیند میخواند — بگفتند انچه در گفتن سزاوار است — که شادی بیشتر خواهیم ازین یاد
ز هر شیوه که گفتی خوشتر آمد — سخن چون شد مسلسل آخر کار — ستون بی ستون آمد پدیدار
بخندید و گفت بایایان دل شاد — علم بر بیستون خواهیم برد — چگونه سنگ می بردید پولاد
مگر زان سنگ و آهن دشت و کهسار — ولی گر می شنید این داستان را — صبا را عهد زرین برنهادیم

چو من در زور دست از کوه بیشم / چه باشد لشکری چون کوه پیشم
اگر من تیغ بر حیوان کنم تیز / ز شبدیزش جوی سنجم نه پرویز
چه شیرین و چه پرویز و چه فرهاد / همه در حرف پنجم ای پریزاد
چرا چون نام هر یک پنج حرفست / به بردن پنجه خسرو شگرفست
ندانم خصم را غالب تر از خویش / که در مغلوب و غالب نام من بیش
ولیک ادبار خود را می‌شناسم / ز اقبال مخالف می‌هراسم
هم ادبار عجب در راه دارم / که مقبل‌تر کسی بدخواه دارم
مبادا کس اگرچه شاه باشد / که او را مقبلی بدخواه باشد
از آن ترسم که در پیکار این کوه / گره بر خصم ماند بر من اندوه
مرا آنکس که این پیکار فرمود / طلبگار هلاک جان من بود
از و کین مرا خواهد زمانه / ولیکن من نباشم در میانه
چه راحت زانکه گر شیری مرا کشت / زدندش تیر و بیرون رفتش از پشت
چو دشمن زخم زد پای مرا خست / چه سود افتادن شمشیر از دست
هر آنکس کو مرا اینجا فرستاد / قرار من بهای جان من داد
نگردد بیستون از دست من پست / ولیکن بر امیدی میزنم دست
همی ترسم که آن شاه جهانم / خورد زنهار با این فتنه جانم
درین سختی مرا مردن شد آسان / که جان در غصه دارم غصه در جان
مرا در عاشقی کاریست مشکل / که دل بر سنگ بستم سنگ بر دل
حقیقت دان مجازی نیست اینکار / بکار آیم که بازی نیست اینکار
توان خود را بسختی سنگدل کرد / بدین سختی نه کاهن را خجل کرد
مرا عشقت چو موم زرد سوزد / دلم بر خویشتن زین درد سوزد
زمانه هست بر من بی مدارا / قیامت گشت بر من آشکارا
مرا گر نقره و زر نیست در بار / که در پیشت کشم خروار خروار
رخ زردم کند در اشک یاری / گهی زرکوبی و گه نقره کاری
بیا تا سر بپایت بر فشانم / بسازم جایت اندر جای جانم
بیا کز مردمی جان بر تو ریزم / نه دیوم کاخر از مردم گریزم
کسی در بند مردم چون نباشد / که او از سنگ مردم می‌تراشد
بیا تا بوی زلفت را بگیرم / ز پس باز افتم و پیشت بمیرم
تراشم سنگ و این پنهانیم نیست / که در پیش است و در پیشانیم نیست
کسی را رو برو از خلق بخت است / که چون آیینه پیشانیش سخت است
بر آنکس چون نبخشد نشو خاکی / که دارد چون بنفشه شرمناکی
به بی شرمی کسی کو شوخ دیده است / چو نرگس با کلاه زر کشیده است
جهان را نیست گردی برتر از من / نه بینی هیچکس بیکس‌تر از من
نه چندان دوستی دارم دلاویز / که گر روزی نیفتم گو بدم خیز
نه چندانم کسی از خیل پیداست / که گر میرم کند بالین من راست
منم تنها درین اندوه جانی / فدا کرده سری بر آستانی
اگر صد سال در چاهی نشینم / کسی جز آه خود بالا نبینم
وگر گردم بکوه و دشت صد سال / بجز سایه کسم ناید بدنبال
چه سگ جانم که با این درد تاکی / چو سگبانان دوم خونی و خاکی
گیا را بر زمین پای و مرا نه / سگان را در جهان جای و مرا نه
پلنگان را بکوهستان پناهست / نهنگان را بدریا جایگاهست
منم بی سنگ و خاکی مانده دلتنگ / نه در خاکم بآسایش نه در سنگ

ز عشقت سوزم و میسازم ازدور — که پروانه ندارد طاقت نور — ازان نزدیکتر می‌بایدم خاک — که باشد بار نزدیکان خطرناک

بحق آنکه یار حق شناسم — که جز مردن منه بر سر سپاسم — مگر کز بند غم بازم رهانی — که مردن به ازین زندگانی

ندانم کز کدامین خاک و آبم — که چون گردون همیشه در شتابم — ندانم طالع مولود من چیست — بدین طالع که من زادم گریست

بروز من ستاره برنتاباد — به بخت من کسی نام مرا یاد — اگر در تیغ دوران رحمتی هست — چرا برد ترا ناخن مراد ست

دگر عمل است در دریا و در کوه — که چون از جوی من شیری خوری شاه — وگر بی شیر شد پستان گردون — چرا بخشد ترا شیره مرا خون

بکان شیر یکه اول مادرت داد — که چون از جوی من شیری خوری شاد — کنی یادم بشیر شکر آلود — که دارد تشنه را شیر و شکر سود

بیاد آرم چو شیر خوش گوارش — فراموشم مکن چون شیر خوارش — بشیری چون شتابان دستگیرم — که در عشق تو چون طفلی بشیرم

چو کس جز تو ندارم یار و غمخوار — مرا نی یار و نی غمخوار گذار — گرم شیرینی ندهی رواست — دهن شیرین کنی دارم رجاست

بدانگی گرچه هستم با تو درویش — تو انگر وار جانرا میکشم پیش — زود تمندی درویش باشد — که بی سرمایه سود اندیش باشد

زبان بر کن بجبران این خشک لب را — بر زر وش آور تیره شب را — مسوزان دل که دلدارش توباشی — زگیتی چاره کارش توباشی

مخور خونم که خون خود دم زبهرت — غریبم آخر اندر خاک شهرت — چو در خونی غریب افتاده‌ای ماه — غریبا نرا فسرده نگذارد در راه

تو امروز از غریبی بی نصیبی — بترس از محنت روز غریبی — دریغا هر که در عالم رفیق ست — ترا تا وقت سختی هم طریق ست

که در سختی تن آسانی پذیرد — تو گوئی دست گیرد او پا گیرد — عجب کاریست کارم با تو دلدار — که من بیکار و دائم مانده بیکار

بجز شیرین نباشد بر زبانم — چرا تلخست چون حنظل زبانم — بشیرین لب مرا خاموش کردی — دگر بارم چرا فرموش کردی

مرا در آب و در آتش نهادی — چو خاکم در جهان برباد دادی — چه بد کردم که با من کینه جوئی — بد افتد گر بدی کردم نکوئی

اگر بگدازی ای شمع طرازم — چو بهمی در چراغت میگدازم — چنانم کش که در راز آشنائت — زیمی باشم از دست آشنائت

منم در زمرهٔ مرغان شب خیز — همه شب تا سحر نالم چو پرویز — بسوز خود بزار گریم تا گه روز — زمن مهمان در ناهید یاری آموز

شبی خواهم که بینی زاریم را — سحر خیزی و شب بیداریم را — اگر یک شب شوی از خواب بیدار — بگوشت آید ترا این ناله زار

گر از پولاد داری دل مینداز سنگ — بخشائی برین محروم دل تنگ — گشتم هر لحظه جوری نو نو از تو — بیک جو برنیائی من جوی از تو

من افتاده چنین چون گاو رنجور — تو می‌بینی خرک میرانی از دور — به بینی در غم عشقت مرا آه — زوقت شام هر شب تا سحرگاه

مکن بیداد بر دل برده خویش — کرم کن بشکر بر مرده خویش — من اندر پای تو چون کاه پستم — وگرنه کوه عاجز شد ز دستم

وگرنه من بحق جان جانان — که تا آندم که باشد در تنم جان — نیاساید تنم زازار با تو — کنم جان در سر پیکار با تو

بحدت همچو برق آن سنگ سفتی — وزین قصها با خویش گفتی — بهر خارش که بر راهی خلیدی — یکی برج از حصار شیر بارد

نیاسودی ز وقت صبح تا شام — بریدی کوه بر باد دلارام — شبانهنگام کز صحرا بماندی — رسیدی آفتابش بر سر کوه

سیاهی بر سپیدی نقش بستی — علم بر خواستی سلطان نشستی — شدی نزدیک آن صورت بمانی — وزان سنگ آن گهر جستی نشانی

زدی بر پای آن صورت نسی بوس — بر او آوردی از عشقش نالهچون کوس — دوانجشم در دون دردمندان

بت سیمین تن سنگین دل من — تو در سنگی چو گوهر پای بسته — من از سنگی چو گوهر دل شکسته

ندارد هیچ رحمی بر دل از من — گر آری یک زمان اندر شمارم — دمار از سنگ و از سندان برآرم

دگر بگذارم زنیسان که هستم — چه باشد بستیون در پیش دستم — بیا بنگر که چون جان میکنم من

زمانی پیش او بگریستی زار — پس از گریه نمودی عذر بسیار — به پشت خود گرفته بار اندوه

نظر کردی سوی قصر دلارام — برآری گفتی ای سرو گل اندام — جگر پالوده را دل برافروز — ز کار افتاده را کاری درآموز

مرادی بر مرادی را روا کن — امید نا امیدی را وفا کن — که یاری بهتر از من یاد داری

ترا تا دل بخیر و شاد باشد — غریبی چون بود کی یاد باشد — بعشق شاه خسرو یکدلی تو

نهم بار که در یادت شب و روز — جهان سوختم بفریاد جهانسوز — اگر چه می جزا این دارم جهودم

مکن با یار یکدل بی وفایی — که کس با کس نکرد است این جدایی — مبری چون بود در غلبان این باد

وگر خاکم تو ای گنج خطرناک — زیارتخانه بر سازاز این خاک — شکر ریزان بیاد روی خسرو

فدا کرده چنین فرهاد مسکین — ز بهر جان شیرین جان شیرین — پس از حجی و عمره در ضمیرم

من از عشق تو ای شمع شب افروز — اگر چه نازی ای بد منیرم — وجودی دارم از سنگ آفریده

بدین روزم که می بینی شب و روز — درین دهلیزه تنگ آفریده — مرا با سنگ پیکار است پیوست

کدامین محنتی بر من گرفته است — تو هستی با شراب درد و پیوست — غریبی را مکش چون مار بر سنگ

مرا هم بخت بد دامن گرفته است — مکن زین بیش خواری بر دل تنگ — نشاید آغاز کرده در نیم آزاد

وفا را سنگ و آهن چند جویم — تو در ایوان نشسته خرم و شاد — زننگ لاغری ناگشته مانده

تو را پهلوی فرهنگ است نایاب — منم تنها چنین بر تشنه مانده

گه از تو دور باد اهرچه جوئی — مرا مادر دعا کرده است گوئی

بگفتا دل دهد گانیست دلدار — بگفتا چون دهد چون نیست دلدار — چو عاجز گشت خسرو در جوابش — نیامد پیش پرسیدن صوابش

بیاران گفت کز خاکی رهانی — ندیدم کس بدین حاضر جوابی — بزر دیدم که با او بر نیایم — چو زورش هست بر سنگ آزمایم

کشاد انگه زبان چون تیغ فولاد — فگند الماس را بر سنگ بنیاد — که مار است کهی بر گذرگاه — که مشکل میتوان رفتن بر آن راه

میان کوه راهی کند باید — چنان کاید شدن ما را نشاید — برین اندیشه کس را دست نیست — که کار نیست کاو را پیش نیست

بحق حرمت شیرین دلبند — کز ین بهتر ندانم هیچ سوگند — که با من سر بدین حاجت مدارید — چو حاجتمندم این حاجت برآرید

جوابش داد مرد آهنین چنگ — که بردارم ز راه خسرو آن سنگ — ز استادی شوم در کار فرد تر — زراه شه کنم این سنگ را دور

بشرط آنکه خدمت کوه پاشم — چنین شرطی بجا آورده باشم — دل خسرو رضای من بجوید — بترک لشکر شیرین بگوید

چنان در خشم شد خسرو ز فریاد — که خلقش خواست تا بندد بفولاد — دگر ره گفتا ازین شرطم چه باکست — که سنگست انچه فرمایم نه خاکست

اگر خاکست چون کشتی بدو بر — دگر ره کجا تواند کشیدن — بگر می گفت آری شرط کردم — اگر زین شرط بر گردم نه مردم

میان بست و بزد زور دست بگشای — برون شد دست در خون سیاوش — چو بشنید این سخن فرهاد بیدل — نشان کوه جست از شاه عادل

بگوی کز خسرو بر هنمونش — بحکم آنکه سنگی بود خارا — بسختی بر دی آن سنگ آشکارا

ز دعوی گاه خسرو باد دل خوش — بدان کوه و کمر خوش رفت چون باد — کمر بست و ز خم تیشه بکشاد

نخست از رزم گرسی گاه بگذاشت — بر و تمثالهای نغز بنگاشت — گذارش کرد مشکل راه شیرین

بتیشه صورت شیرین بر آن سنگ — چنان زد کز مانی نقش ارژنگ — بر ان صورت شکیبی از جوانی

وزان پس که آمد پیه بپرورد — چه کرد آن پیر زن با آن جوانمرد — جوانمردی چه کرد از مهربانی

چو گرگ آزد نبندد بیشه را باز — تو بر دنبه چرا پی میگدازی — بدنبه شیر مردی زان تمدست

چو برج طاعت باشد دنبه دار — ز پیش فتنه چرا باید دویدن — بخون خویش دست آویزد او

عروسان بر شکندند این عقیقت — اگر طبلی زنند این بس عجب نیست — بشش خانه زنندش طبل و بس آن

بگوید اندهان بگشاد بازو — همی بید سنگی بی ترازو — ز صورتکاری بیرون آن سنگ

که ای کوه چه بستی سنگ خاره — بالماس مرصع یاقوت می سفت — زحال خویشتن با کوه می گفت

بپیش تخت بنشستم شکسته — مشغول کردن خسرو فرهاد بکندن کوه بی ستون — جوانمردی کن و شو یار پیشه

زبهر من چو بختی رهنمای تست — زبهر من چو بختی رهنمای تست

برون رفتند حجابان هم آنگاه
بیاوردند او را بر در شاه
درآورد ندش از در چون کمی کرد
فتاده در پیش خلقی با نبوه

نه در خسرو نگه کرد و نه در تخت
چو شیران پنجه کرده بر زمین سخت
غم شیرین چنان از خود بر بودش
که پروای خود و خسرو نبودش

ملک فرمود تا بنواختندش
به اجب جایگاهی ساختندش
نه پای آن پیل بالا را نشاندند
بگردش پیل بالا را نرفشاندند

ولی کان اندهٔ دل دارد او را
بچشمش زر کجا مقدار دارد
چو گوهر باز روخاکش یکی بود

چو مهمانرا نیامد چشم بر زر
زلب بگشاد خسرو گنج گوهر
جوابش هم بنکته بازمیداد

نخستین باز گفتش کز کجائی
گفتار اندر ملاقات شدن فرهاد با خسرو و سؤال وجواب کردن ایشان با یکدیگر
بگفتا از دیار ملک آشنائی

بگفت آنجا چه صنعت میرسد خوب
بگفتا اندهٔ خرند و جان و فرسود
بگفت اندهٔ خود با من بگوئی

بگفتا جان فرسودی ز دست است
بگفت از عشق با ران این عجب است
بگفت از عشق با ران این عجب چیست

بگفتا از دل شیدی عاشق بیدل
بگفتا عشق شیرین نازنین جوست
بگفت از جان شیرین چند گوئی

بگفتا هر شبی سنگیش در خواب
بگفتا دل نه مهرش کی کنی پاک
بگفت انگه که باشم مرده در خاک

بگفتا گر خرامی در سر ایش
بگفتا گر کشد آرد و آهنگ
بگفت آهن خورد گر خود بود سنگ

بگفتا گر کند چشم تو ارشی
بگفتا چون نباشد عشق جانش
بگفت آنکس نداند جز خیالش

بگفتا چون بجوئی سوی او راه
بگفت از دور شاید دید دیدار
بگفتا چون بود کان عشق شیرین

بگفتا گر بخواهد هر چه داری
بگفت این از خدا خواهم ز یاری
بگفتا گر بسر بایش بشوئی

بگفتا دستیش از طبع بگذار
بگفت از دوستان نادیده چنین کار
بگفت آسوده کس بی عشق کی خاست

بگفتا رو صبوری کن در این درد
بگفت از جان صبوری کی توان کرد
بگفت از صبر کردن کس نمیرد

بگفتا غمش میترسی ز کس
بگفت از محنت هجران او بس
بگفتا جان به از دل بس که بارد

بگفتا هیچ غمخواریت باید
بگفت از من نباشم نیز شاید
بگفتا خاص من شو زو بکن یاد

بگفتا آرام یابی گر کنی ترک
بگفت آرام با یم من ازین مرگ
بگفتا آرام یابی بی دل ای مرد

بگفتا گر ز مهرت خون ببارد
بگفت از خون چو من صد جوی خیزد
بگفتا کی شود ای ز عشق او سیر

بگفتا دل چرا فرسوده داری
چه باشد گر ز عشق آسوده داری
جوابش داد کای شاه جهاندار

چو جانان نیست جانم را چه مضر

اگر رنجی کشیدی در زمانه / نماند آن رنج بر تو جاودانه
همی دانم که گر سختی کشیدی / از آن سختی بآسانی رسیدی
ترا این رنج و محنتها سر آید / همه کارت بآسانی بر آید
که شاه خسروان خورشید آفاق / بحاضر گشتن تو هست مشتاق
تو برخیز و بیا بر اسپ بنشین / بتو خسرو نماند روی شیرین
مدارای جهان ای مرد استاد / طلبگار توام خسرو فرستاد
بزرگان جملگی در انتظارند / همه هوش و خرد سوی تو دارند
بدو فرهاد گفت ای مرد هشیار / مرا با محنت و تیمار بگذار
بستاری که قادر شد بکامم / که گر دانم که من فرهاد نامم
بگو چیزی که دانایان بگویند / مجو چیزی که آن از کس نجویند
من و شاه این سخن یکسر محالست / مگر خوابست و در خواب این خیالست
کجا دانند شاهان مرده را / چرا خوانند جان آزرده را
درین محنت که فرسودست جانم / چرا خواند همی شاه جهانم
اگر خویش است اگر بیگانه از من / گریزد عاقل و دیوانه از من
بکن از مردمی یک لطف با من / که هم وقتی بکار آیم ترا من
ازینجا باز گرد و باز پس رو / مگو احوال من در پیش خسرو
مگو رفتم بسی سختی کشیدم / بهیچ آبادی او را ندیدم
چو ناگاه آمدی در ما رسیدی / چنان کن کز جهان ما را ندیدی
دگر مرد غریب و ره گذاری / بدان ره رو که اندر پیش داری
دگر باره زبان بگشاد آن مرد / بجانبخش جهان با وی قسم خورد
که من کاری ندارم اندرین راه / مگو بردن ترا در حضرت شاه
جوابش داد فرهاد از دل تنگ / مزن بر آبگینه بیش ازین سنگ
دگر ره قاصد چالاک کافی / جوابی داد با فرهاد شافی
بمعبودی که گردن کرد گردون / بدانائی که ثابت کرد هامون
که بیزارم ز یزدان و ز فرهاد / که پیشت شیر دم قاصد فرستاد
کنون بخرام با ما سوی درگاه / بعالی پایگاه حضرت شاه
که یابی زو همان کامی که خواهی / نه بیند کار تو زین پس تباهی
چو بشنید این سخن فرهاد مسکین / فزود اندر دلش سودای شیرین
بامید وصال روی آن ماه / سبک با قاصدان افتاد در راه
چو آگه شد که شه میداند او را / ز بهر حاجتی میخواند او را
پس آنگه خواست رخساری پر از گرد / وز آنجا در زمان آهنگ ره کرد
بیاد روی شیرین راه برداشت / دل از راه چنین بدخواه برداشت
یکی هفته همی دلشاد رفتند / بصبح و شام همچون باد رفتند
پس از یک هفته روزی خرم و خوش / چو روی نوعروسان شاد و دلکش
بروز هشتمین بر درگه شاه / رسیده قاصد و فرهاد همراه
بدرگاه ملک بنشاندندش / که و مه آفرین میخواندندش
نشسته شاه بر کف جام باده / بخاصی چند بار عام داده
می چون آتش اندر جام چون آب / بدست ساقی روشن چو مهتاب
برآورده شراب لعل در جوش / دماغ مطربان را برده از هوش
شهنشه خوش نشسته با دل شاد / خبر دادند از احوال فرهاد
اجازت داد تا حاجب درآید / مگر لختی دلش شادی فزاید
بفرمود آنگهی کو را درآرید / بدرگاهش چو سرهنگان ندارید

رها کن بیکسی از خاک برخیز / چو مردان با جهان رنگی برآمیز
ز غم برخیز و چون کار آگهان شو / بمی بنشین و یکدم شادمان شو
مکن با عشقبازی پرده بازی / که با پرده نسازد عشقبازی
چه بودت اینچنین کاندر مغاکی / چه افتادت کز اینسان دردناکی
چو بشنید این سخن فرهاد غمناک / بسختی سر برآورد از سر خاک
بدو گفتا منم فرهاد رنجور / ز یاد عشق شیرین گشته مشهور
سلامی با مراعات تمامش / بکرد و باز پرسیدش ز نامش
جوابش داد و گفتا کای جوانمرد / زبانی خشک بین و گونهٔ زرد
تنی از تاب تب افتاده در تاب / دلی پر آتش و چشمی پر از آب
چو شمع از روی شیرین دور مانده / دلی چون موم بر آتش نشانده
ز شیرین وعدهٔ شیرین ندارم / به تلخی روزگاری میگذارم
قضا بنهاد در راهم یکی دام / بمانده پای من در دام ناکام
در آتش مانده آب از سر گذشته / ز پرده لاجرم بی پرده گشته
چو می بینی مرا پیچان تر از مار / بپرسش نیست حاجت اندرین کار
میان موج طوفان همچو نوحم / در آتش مانده هر شام و صبوحم
مرا صبح قیامت بر دمیده / ز شیرین یکدم آسایش ندیده
بیکبار از جهان رو در کشیدم / برفتم دامن غاری گزیدم
ز عشق او چنین دیوانه گشتم / بدین سان در جهان افسانه گشتم
بکام دشمنان حیران فتاده / ز غم سر بر سر سنگی نهاده
درین محنت ز شادی دور مانده / درین شدت چنین رنجور مانده
ز شیرین تلخ گشته روزگارم / بدین سختی که می بینی گذارم
ازین اندیشه جانم را تب آمد / وزین اندوه جانم بر لب آمد
ز دیده آب حسرت بر گشاده / میان آتش هجران فتاده
نه از حالم کسی آگاه گشته / نه رنج و درد من کوتاه گشته
ندارم در جهان از نیک و بد کس / کرا گویم که تو فریاد من رس
مرا جانی چنین بر لب رسیده / گدازانم چو برف از آب دیده
چو گل دامن دریده در جوانی / ندارم من امید از زندگانی
چه غولان گنج بیغوله گرفته / دل از دست و زبان از کار رفته
فتاده با تب گرم و دم سرد / مرا با محنتم بگذار و برگرد
به لطفش گفت قاصد کای جوانمرد / شهنشه را بجان هستی تو در خورد
دوا را دور کن نزدیک بخرام / که دولت گشت با بختت سرانجام
فرستادند ما را از درگه شاه / بشارت ده ترا از وصل دلخواه
کزین تلخی ترا شیرین رهاند / بشیرینی بشیرینت رساند
جوابش داد فرهاد از سر سوز / که ای روزم بدیدار تو فیروز
همی گویم ترا خود از ره داد / ترا خسرو طلبگارم فرستاد
درین شیوه دمی با من وفا کن / حدیث خسرو و شیرین رها کن
که عمری شد که همجنسی ندیدم / جز از وحشی دگر انسی ندیدم
مرا چون کرگدن سینه چه خواری / بیاد پیل هندستان چه آری
درین صحرا که بر بادست خاکش / منه در پهلوی گوگرد آتش
ز من کامروز دیوان می هراسند / نه پندارم که شاهانم شناسند
ز شیرینم همه تلخی ست در کام / چو مرغم هر دو پا افتاده در دام
بدو آن مرد گفت ای غم رسیده / فراوان انده و تیمار دیده

چو روز روشن از برج سعادت / همی بگشاد قفل در بعادت
سپیده دم ز دست زنگی شب / رهائی یافت چون بیماری از تب

خرامان روز روشن روی بنمود / بسان نو عروسی جلوه بنمود
زمین و آسمان از نور خورشید / همی تابید همچون تاج جمشید

جهان بود از خوشی چون گل شکفته / عروس دهر در زیور نشسته
بسان پر طوطی کوه و صحرا / همه یکسر پر از مرجان و مینا

بنفشه نیلگون و لاله دلسوز / نقاب گل ربوده باد نوروز
زده هر گوشه از سبزه تختی / درم ریزان ز شاخ هر درختی

ریاحین صف زده در باغ و بستان / نسیم صبح فراش گلستان
بسان چشم عاشق ابر نمناک / سرشته باد و باران مشک با خاک

گوزن و گور در هر مرغزاری / همه شادی کنان از بهر یاری
صفیر فاخته در باغ و گلزار / خروشان کبک نر بر فرق کهسار

بوقت صبحدم بلبل چو مستان / بگلزار آمده با ساز و دستان
بمدح گل زبان سوسن گشاده / شقایق مست بود از جام باده

ز هر کنجی ریاحین بر دمیده / بساط سبزه بر صحرا کشیده
نخورده باده نرگس مست و مخمور / بسان عاشقی بیدرد رنجور

سحاب از بیدلی افتان و خیزان / خروشان هر زمان و اشک ریزان
ز عشق یار بلبل زار و گریان / چو فرهاد از غم دلدار گریان

همی نالید و میگفت این غزل را / چو عشاقان بیدل این مثل را
چرا از روی دلبر دور ماندم / چه بخت است اینکه دل رنجور ماندم

چه خوش باشد که بعد از درد دوری / ببینم روی دلبر در صبوری
چو شد رایات شب همواره معکوس / برآمد دیده بان از قلعه روس

جهان را دیبه زربفت دادند / فلک را تاج زر بر سر نهادند
یکی زان قاصدان درگه شاه / نظر افگند بر شخصی ز ناگاه

جوانی دید با فر فریدون / هزبری از هزبران زورش افزون
قبا و پیرهن تا دامنش چاک / بسر بر خاک و سر هم بر سر خاک

یکی دستش بمانده زار بر سر / یکی از بیخودی خود بر لب تر
چو محزونان دل از شادی گسسته / غبار عاشقی بر رخ نشسته

نه گویائی سخن از بیزبانی / نه جویائی مراد از ناتوانی
گهی نالان چو رعد از بیقراری / گهی گریان چو ابر نوبهاری

نه اهلی کو بود غمخوار کارش / نه یاری کو بود در کار یارش
نه در غربت کس او را هم نشینی / نه در محنت کس او را هم قرینی

نه همرازی که با او راز گوید / نه دمسازی کزو درمان بجوید
طمع برداشته از خود بیکبار / فرامش کرده نیک و بد بیکبار

چو قاصد دید کان محزون غمناک / بسان مرده افتاده است بر خاک
ز سر تا پای آن مسکین نظر کرد / غریبی دید با تیمار و با درد

بدانست او که فرهاد است رنجور / که از شیرین جدا مانده است مهجور
سلامی کرد و پرسیدش که چونی / چرا از مجلس شادی برونی

چرا افتاده در خاک خاری / چه چیز است این نشان دوستداری
ز غم خوردن چرا گشتی چنین زرد / چرا افتاده آخر نیستی مرد

چرا دو دست تو از کار افتاد / کجا آن دست برد و زور فرهاد
سخنهای تو تاریخ جهان شد / هنرهای تو یکسر داستان شد

که سودا را مفرح زر بود زر / مفرح هم بزر گردد میسر
بزر بس دلستان کز دین برآید / بدین شیرینی از شیرین برآید
بسا بینا که از زر کور گردد / بسا آهن بزر بی زور گردد
گرش نتوان بزر معزول کردن / بسنگی بایدش مشغول کردن
که تا زان روز گردد کار او تنگ / گذارد عمر در پیکار آن سنگ
چو شه بشنید قول انجمن را / طلب فرمود کردن کوهکن را
نقیبی خاص تر با چند سرهنگ / برون آمد چو آتش از دل سنگ
بزرگان جمله پیش شه نشستند / یکایک دل برین اندیشه بستند
چنین فرمود خسرو موبدان را / که حاضر کرد باید آن جوان را
بهر افسون و نیرنگی که دانید / مگر او را بنزد من رسانید
اگر بینید کو سر پیچد از ما / دلش بدهید تا نندیشد از ما
بیاوردند ده مرد خردمند / همه دانا بهر کار و هنرمند
چنین فرمود خسرو قاصدان را / بهر جائیکه یابید آن جوان را
رسانیدش ز من اول سلامی / بگوئیدش که داریمت پیامی
نخست ایمن کنید از هر شمارش / کنید از ما بلطف امیدوارش
نباید هیچ نوع آزردن او را / با عز از تمام آوردن او را
چو بینیدش که در عشق است نالان / بدارید آنگهی آن راز پنهان
که خسرو رای آن دارد که رویت / ببیند هست ازین در گفتگویت
برو بر قصه‌های خوب رانید / سخنهای مرا با او بخوانید
پس آنگه گفت چون تندر بپوئید / مگر فرهاد را جائی بجوئید
همانگه قاصدان از جای جستند / بشام و صبحدم فرهاد جستند
بهر جانب برون شد قاصدی چست / بفرمان ملک فرهاد را جست
همی رفتند اندر راه پویان / همه یکدل شده فرهاد جویان
بهر جانب روان رانند بشتاب / بسان تشنگان اندر پی آب
بجستندش همه کوه و بیابان / تهی می‌یافتند از گوهر آن کان
بجستندش چنین تا شب درآمد / روان پاک روز از تن درآمد
چو تخت روز را تاراج دادند / ز دوزخ دیو شب را تاج دادند
در آن شب آن جوانمردان چالاک / نخفتند از طلب تا روز شد پاک
خبر پرسان همی رفتند چون باد / نشد معلوم شان احوال فرهاد
چو از شغل ملک بی ساز گشتند / همیدون سوی خسرو باز گشتند
همه از رنج و غم با درد و تیمار / همه دلتنگ و سرگردان چو پرگار
ندیده راحت و بی سود مانده / از آن مقصود بی مقصود مانده
همی گفتند هر یک با خود این راز / که فرهاد چنین با نام و آواز
اگر او زنده بودی در زمانه / بسی گفتندی از عشقش فسانه
عجب تر آنکه نه غمگین و نه شاد / حدیثی کس نگفت از حال فرهاد
نقیبی خاص تر با چند سرهنگ / برون آمد چو آتش از دل سنگ
که خسرو را درین آوازه این بار / دل از شادی جدا شد دستش از کار
غم فرهادش از شادی برآورد / حسابی بی شمارش در سر آورد
وصیت کرد با هر یک زمانی / فرو گفت از حکایت داستانی
که هر کو را بیارد نزد خسرو / ازین دولت بیابد پایه تو

رفتن نقیبان بطلب فرهاد

نقیبان راه جوئی برگرفتند / پی فرهاد را پی برگرفتند

ز هر نقشی که او را آمدی پیش / به نیک و بد زدی فال دل خویش
کسی در عشق فال بد نگیرد / وگر گیرد برای خود نگیرد
هر آن نقشی که آید زشت یا خوب / کند بر نام خویش آن نقش منسوب
بهر هفته شدی نزدیک آن حور / بدیداری قناعت کردی از دور
دگر ره راه صحرا بر گرفتی / غم آن دلستان از سر گرفتی
شبانگه آمدی مانند نخچیر / وزان حوضه بخوردی شربتی شیر
جز آن شیر از جهان خوردی نبودش / برون زان حوضه ناوردی نبودش
بشب زان حوضه پایه هیچ نگذشت / همه شب گرد پای حوضه میگشت

گفتار اندر خبر یافتن خسرو از عاشق شدن فرهاد با فغان و فریاد

در آفاق این سخن شد داستانی / فتاد این داستان بر هر زبانی
یکی محرم ز نزدیکان درگاه / فرو گفت این حکایت جمله با شاه
که فرهاد از غم شیرین چنانست / که در عالم حدیثش داستانست
دماغش را چنان سودا گرفته است / کزان سودا ره صحرا گرفته است
ز سودای جمال آن دل افروز / برهنه پا و سر گردد شب و روز
دلم گوید بشیرین دردمند است / بدین آوازه آوازش بلند است
ز بس کار و بیاد آن سیمتن را / فرامش کرده نام خویشتن را
هراسی از جوان دارد نه از پیر / نه از شمشیر میترسد نه از تیر
دلش زانماه بی پیوند بینم / بآوازیش از و خورسند بینم
کند هر هفته بر قصرش سلامی / شود راضی که بنیوشد پیامی
ملک چون گوش کرد این داستان را / هوس در دل فزود آن دلستان را
دل خسرو بنوعی شادمان گشت / که با او بیدلی همداستان گشت
دو هم میدان بهم بهتر گرایند / دو بلبل بر گلی خوشتر سرایند
چو نقدی را دو کس باشد خریدار / بهائی نقد پیش آید پدیدار
بدیگر نوع غیرت برد بر یار / که صاحب غیرتش آورد در کار
در آن اندیشه عاجز گشت رایش / بحکم آنکه در گل بود پایش
چو بر تن چیر گردد دردمندی / بزیر آید سهی سرو از بلندی
نشاید کرد خود را چاره کار / که بیمارست رای مرد بیمار
سخن در تن درستی تندرست است / که در سستی همه تدبیر سست است
طبیب ار چند گیرد نبض پیوست / به بیماری بدیگر کس دهد دست
دل شه چاره آن غم ندانست / که راز خویش را محرم ندانست
ز نزدیکان خود با محرمی چند / نشست و زد درین معنی دمی چند
که با این مرد سودائی چه سازیم / بدین مهره چگونه حقه بازیم
گرش مانم بدو کارم تباه است / وگر خون ریزمش خود بیگناه است
بسی کوشیدم اندر پادشاهی / که تا عیدی کنم بی او تباهی
کنون بی من کند عید آنمه نو / که کرد آشفته را یار خسرو
خردمندان چنین دادند پاسخ / که ای دولت بدیدار تو فرخ
مکین مولای تو صاحبکلاهان / بخاک پای تو سوگند شاهان
جهان اندازه عمر درازت / سعادت یار و دولت کارسازت
گر این آشفته را تدبیر سازیم / نه زاهن کز زرش زنجیر سازیم
نخستش خواند باید با صد امید / زر افشانی برو کردن چو خورشید

دلش رفته قرار از بخت برگشت — پی دل بید و دید آن خفته برگشت — چنان از عشق شیرین بیقرار است — که شد آواز گریه‌اش نیست در دست

همی گفتی دگر کی باشد آنروز — که بینم روی آن ماه دل افروز — از آب دیده کوه بیستونی زار — سیاهی لشکری از شب تار

غمش دامن گرفت و او بغم شاد — چو گنجی کز خرابی گردد آباد — علاج درد بیدردان نه دانست — غم خود در اسر و سامان نه دانست

فرو ماند و چنان تنها و رنجور — ز یاران منقطع زد دوستان دور — گرفته عشق شیرین در آغوش — شده پیوند یاران فراموش

نه رخصت کز غمش جامی فرستد — نه کس محرم که پیغامی فرستد — گر از درگاه او گردی سبکسیر — بجای سرمه در چشمش کشید

سرشک از چشم او ریزان چو باران — نه یاد مادر نه پیکار یاران — اگر در راه او دیدی گیائی — بوسیدی و برخواندی ثنائی

بصد تلخی سخ از مردم نهفتی — سخن شیرین چز از شیرین نگفتی — چنان پیوند عشق آن دلداده کرد است — که سوزد هر که را چون او دلی هست

کسی را کاتشی در دل فروزد — جهان بر کیسر چنان داند که سوزد — چو به دیدی مگر آن عشق چالاک — زدی بر باد او صد بوسه بر خاک

چو سوی قصر او نظاره کردی — بجای جامه جان را پاره کردی — نمودی قرص خورشید جهان تاب — نیاسودی و نغنودی زمان در

بدان منجار کاول راه رفتی — اگر ره یافتی یکباره رفتی — وگر بر دیدی صد دیو آتش — ندیدی تا نکردی روی خویش

وگر پیش آمدی چاپیش در راه — ز بی پرهیزی افتادی ز ایوان چاه — وگر تیری بچشمش در نشستی — زدی هوشی فرو بر هم نبستی

دل از جان گرفته و ز جان سیر — بلا همراه هم بالا و هم زیر — ره ار دیدی ره دل کاخ کردی — نفیرش سنگ اسود راخ کردی

چو وحشی توسن از هر سو شتابان — گرفته انس با وحش بیابان — ز معروفان این منزل نبودن گیر — بره گرد آمده یکدشت نخجیر

یکی با این گمش رفتی یکی جای — یکی درمانش لیسیدی یکی پای — یکی زنقی نمودی هر زمانش — یکی بودی فیوق مهربانش

گهی با آهوان خلوت گزیدی — گهی دوسوی سوکب گوران دویدی — گهی اشک گوزنان ارزگردی — گهی دنبال شیران شتابان کردی

بروزش آهوان مشک بودند — گوزنانش شب همراز بودند — نشاطی کز غم یارش جدا کرد — بصد قهر آن نشاط از دل برون کرد

غمی کان با دلش دمساز بشید — دو صد پیش آن غم بازش بشید — ادیم رخ بخون دیده شستی — سهیل خویش را در دیده جستی

نخفت ار چند خوابش می‌ربودند — که در بر دوستان بستن نشاید — دل از رخت بدی بیگانه بودن — که رخت دیگری می‌خانه بودن

ازان بد نقش او هر شوربیده — که نقش دیگری خوشتن نشاید — مگر کز خویشتن بیرون نهند گام — نیاسود از دو دیدن صبح تا شام

رتن میخواست تا دوری گزیند — مگر یاد دست دیگر تن نشیند — نبود آگه که عمرش در تلف رفت — بمیدان شد ملک در خاک خفت

چنان با اختیار یار درساخت — که از خود یاد خود را بازشناخت — اگر در نذر و گر در نار بودی — نشان هجر و وصل یار بودی

بلی باشد ز کار آدمی دور / بهشت و جوی شیر و حوضه و حور
بسی دست فرهاد آفرین کرد / که رحمت بر چنان کس کو چنین کرد
چو رحمت دور شد نزدیک خواندش / ز نزدیکان خود برتر نشاندش
بشیرینی ستودش پس دعا کرد / نثار درد مرجانش عطا کرد
که استادیت را چون حق گذاریم / که با خود مزد شاگردان نداریم
ز گوهر شبچراغی چند بودش / که عقد گوش گوهربند بودش
ز نغزی هر دری مانند تاجی / ازان هر دانه شهری را خراجی
گشاد از گوش با صد عذر چون نوش / شفاعت کرد کاین بستان بفروش
چو وقت آید کزین دست نیابیم / ز حق خدمتت سر بر نتابیم
بران گنجینه فرهاد آفرین خواند / ز دستش بستد و در پایش افشاند
وز انجا راه صحرا تیز برداشت / چو دریا اشک صحرا زیر برداشت
پس آنگه سر نهاد اندر بیابان / همی گردید هر سوی شتابان

گفتار اندر صحرا گرفتن فرهاد و فریاد او

ز بیم آنکه کار از نور می شد / بصد مردی ز مردم دور میشد
چو دل در عشق شیرین بست فرهاد / برآورد از وجودش عشق فریاد
بتلخی میگذشتش روزگاری / نمی آمد ز دستش هیچ کاری
نه صبر آنکه دارد برگ دوری / نه برگ آنکه سازد با صبوری
فرو رفته دلش را پای در گل / ز دست دل همی زد سنگ و بر دل
به پیچیده سر از سودای شیرین / بشوریده دل از صفرای شیرین
زبان از کار و کار از آب رفته / ز تن نیرو ز دیده خواب رفته
چو دیو از زحمت مردم گریزان / فتان خیزان تر از بیمار خیزان
گرفته کوه و دشت از بیقراری / وز و در کوه و دشت افتاده زاری
سهی سروش چو برگ گل خمیده / چو گل صد جای پیراهن دریده
ز گریه بلبله وز ناله بلبل / گره بر دل زده چون غنچه گل
غمش را در جهان غمخواره نه / ز یارش هیچگونه چاره نه
دو تا زان شد که از ره خار میکند / چو خار از پای خود مسمار میکند
نه از خارش غم دامن دریدن / نه از تیغش هراس سر بریدن
ز دوری گشته سودائی بیکبار / شده دور از شکیبائی بیکبار
ز خون هر ساعت افشاندی نثاری / پدید آوردی از رخ لاله زاری
ز ناله بر هوا چون کله بستی / فلکها را طبق بر هم شکستی
چو یاد آوردی از آواز شیرین / خروشش بر شدی تا ماه و پروین
گهی ناله گهی زاری نمودی / گهی چون بیدلان افتاده بودی
ز گرمی برده عشق آرام او را / بجوش آورده هفت اندام او را
چو طفل تشنه کابش یابد از جام / نداند آب را و دایه را نام
رسیده آتش دل در دماغش / ز چربی سوخته همچون چراغش
ز مجروحی دلش صد جای سوراخ / روانش بر هلاک خویش گستاخ
بلا و رنج را آماج گشته / بلا از اندازه رنج از حد گذشته
ز غم ترسان بهشیاری و مستی / چو مار از سنگ و گرگ از چوب دستی
چنان در می رمید از دوست دشمن / که جادو از سداب و دیو از آهن
دلش نالان و چشمش زار و گریان / جگر از آتش غم گشته بریان
شبی صد دریغ و نوحه تا روز / دمی صد هزاران حسرت و سوز

چو شیرین دید کان آرام رفته ‌ ولی دارد چو مرغ از دام رفته ‌ هم از راه سخن شد چاره‌سازش ‌ بدان دانه بدام آورد بازش

پس آنگه گفت ای فرزانه استاد ‌ چنان خواهم که گردونی مرا شاد ‌ بجایی بند دستی استاد کاری ‌ کنی در کار این قصر استواری

از اینجا تا بشام مصر روم ‌ هنرهای تو یک یک بست معلوم ‌ که مردی در صناعت اوستادی ‌ هنرمند و حکیم و پاک‌زادی

چنان خواهم که از من بند پیری ‌ بدین حاجت که دارم دستگیری ‌ گلهٔ دوست دارم محتاج شیرم ‌ طلسمی کن که شیر آسان بگیرم

زمانا گوسفندان بکیرد و گرگ ‌ بباید کند جوئی محکم از سنگ ‌ که چوپانانم اینجا شیر نوشند ‌ پرستارانم اینجا شیر نوشند

درنگارم گر دولت بود یار ‌ بخواهم هم بزودی قدر اینکار ‌ بخواه از من هر آنچه در راه گیر ‌ بکار اندر مکن سستی و تقصیر

ز شیرین گفتن گفتار شیرین ‌ شده هوش از دل فرهاد مسکین ‌ وز آن شیرین سخن از هوش رفته ‌

سخنهارا شنیدن میتوانست ‌ ولیکن فهم کردن می ندانست ‌ زبانش کرد با منعش را فرار ‌ نهاد از عاجزی سر بر گذشت

وز اینجا رفت بیرون و قلم دست ‌ گرفت از مهربانی تیشه در دست ‌ حکایت باز جست از زیردستان ‌ که مستم کودل ما بشه مستان

ندانم کو چه پیغامی بگوئید ‌ ز من کاری که میجوئید بجوئید ‌ رقیبان آن حکایت گر شنفتند ‌ سخنهائی که رفت از سر گرفتند

چو آگه گشت ازان اندیشهٔ فرهاد ‌ نهاد آن حکم را بر دیده بنیاد ‌ از اینجا شد برون چون پیل مست ‌ یکی تیشه چنان کالماس در دست

بدیشان گفت کان موضع کجاست ‌ که شیرین ابدان سیل بیهواست ‌ نشان دادش یکی فرزانه دستور ‌ بدان موضع که هست امروز مشهور

چو آمد بر سر آن کار فرهاد ‌ رقم زد کار را بنهاد بنیاد ‌ دران صنعت بغایت چابکی داشت ‌ که کار از نازنینان نازکی داشت

چنان از هم درید اندام آن کوه ‌ که میشد زیر خشمش سنگ چون موم ‌ ز تیشه روی خارا میخراشید ‌ چو بید از سنگ مجری میتراشید

بیک ماه از میان سنگ خارا ‌ چو دریا کرد جوئی آشکارا ‌ ز جائی کو سفندان آب در کاخ ‌ وز آنجا در دهی سنگ بهاروشاخ در شاخ

چنان ترتیب کرد از سنگ جوئی ‌ که در درزش نگنجیدی موئی ‌ چو کار آمد در آخر حوضه بست ‌ که حوض کوثرش بوسید بر دست

روان شد آب گفتی زاب دستش ‌ بنا چندان قوی افتاد بنیادش ‌ که تا بنیاد نتواند تیشه در کار

اگر صد کوه باشد همچو پولاد ‌ ز بون باشد بدست آدمی زاد ‌ چو چاره کان نبی آدم نداند ‌ بگیرد مردن که بیچاره بماند

خبر بردند شیرین را که فرهاد ‌ بماهی جوی بست و حوض بگشاد

گفتار اندر آمدن شیرین بکوه بی ستون

چنان کز گوسفندان شاه بشنید ‌ بجوی شیر و حوض میگذشت ‌ بحوض آمد بپای خویشتن شیر

بهشتی چکرآمد سوی آن دشت ‌ چنان پنداشت کان حوض گزنده ‌ تگرگ آمد بهشت آدمی بهشت آفرید

اگر فرمان دهی فرمان پذیرم / بدست آوردنش بر دست گیرم
که ما هر دو بچین همزاد بودیم / دو شاگرد یکی استاد بودیم
چو هر مایه که بود از پیشه برداشت / قلم بر من فگند او تیشه برداشت
به تیشه دست بوسندش همه روم / به تیشه سنگ خارا را کند موم
چنین استاد در عالم نباشد / وگر باشد بنی آدم نباشد
بدستش موم و آهن هر دو یکسان / بدستش خواه موم و خواه سندان
چو شاپور این حکایتها بسر برد / غم شیر از دل شیرین بدر برد
جوابش داد شیرین شکربار / که باید بودنت در بند اینکار
توئی یاری ده و غمخوار شیرین / وگرنه وای بر شیرین مسکین
دل من بر تو دارد استواری / که تو در هر صناعت دست داری
زمین بوسید پیش ماه شاپور / که باد از جان شیرین درد و غم دور
سر اندر بندگیت افگنده باشیم / بهر حاجت که گوئی بنده باشیم
چو روز آئینهٔ خورشید بربست / شب صد چشم هر صد چشم در بست
بجستن بست شاپور آن زمین را / بدست آورد فرهاد گزین را
بگفت ای مفخر استاد ایام / ترا شیرین همی خواند باکرام
چنان پنداشت فرهاد سیه روز / که او را بود خواهد نیکی آموز
چو میدانست کایام جگر بات / وجودش را بمحنت کرد بر بات
چه میدانست کان مسکین بی یار / که گیتی گشت خواهد بر دلش خوار
بشادروان شیرین برد شادش / برسم مهتران کرسی نهادش
درآمد کوهکن مانند کوهی / کزو آمد خلایق را شکوهی
چو یک پیل از سطبری و بلندی / بمقدار دو پیلش زورمندی
بهر تیشه که بر سنگ آزمودی / دو همسنگش جواهر مزد بودی
رقیبان حرم بنواختندش / بواجب جایگاهی ساختندش
برون پرده فرهاد ایستاده / میان در بسته و باز و گشاده
در اندیشه که لعبت باز گردون / چه بازی آردش از پرده بیرون
جهان ناگه شبیخون سازیی کرد / پس آن پرده لعبت بازیی کرد
بشیرین خندهای شکرین ساز / درآمد شکر شیرین بآواز
دو قفل از شکر یاقوت برداشت / وزو یاقوت و شکر قوت برداشت
رطبهای که بهروش بار میداد / رطب را گوشمال خار میداد
بنوش آباد آن خرمای در شیر / شکر خواند انگبین را چاشنی گیر
ز بس کز دامن لب شکر افشاند / شکر دامن بخوزستان برافشاند
طبرزد را چو لب بر نوش کردی / ز شکر حلقها در گوش کردی
شنیدم نام او شیرین از آن بود / که در گفتن عجب شیرین زبان بود
ز شیرینی چگویم هر چه خواهی / بر آوازش نخفتی مرغ و ماهی
در آن مجلس که او لب برگشادی / نبودی کس که حالی جان ندادی
کسی را کان سخن در گوش رفتی / گر افلاطون بدی از هوش رفتی
چو شد فرهاد را آواز در گوش / ز گرمی خون گرفتش در جگر جوش
چو شد مسموع نطقش گوش فرهاد / بهفت اندام او لرزه در افتاد
برآورد از جگر آهی شغبناک / چو مصروعی ز پا افتاد در خاک
بروی خاک میغلطید بسیار / وزان سر کوفتن پیچید چون مار

گفتار در ساختن فرهاد کوه بیستون را

بآب دیده کشتی چند رانم — مصالت را بباز چیزی خوانم — همه کارم که بیتو ناتمام است — چنین خام از تمنا پای خام است

وگر در بحر در دوزخ نهانی — چرا می جویم آب زندگانی — نه بینی هر که میرد تا نمیرد — امید از زندگانی بر نگیرد

نیم خالی ز رنج و ناله یکدم — دل من شد بیک ره خانهٔ غم — خرد مارا بدانش رهنمونست — حساب عشق ازین دفتر برونست

برین ابلق کسی چابک سوار است — که در میدان عشق آشفته کار است — مفرح ساختن فرزانگان را است — چو شد پروانه دیوانگان را است

بعشق اندر صبوری خامکاریست — بنای عشق خود بر بیقراریست — صبوری از طریق عشق دوریست — نباشد عاشق آنکس کو صبوریست

بدینسان گر پی شیرین بهشت نجوید — ز خسرو باد دائم چشم بد دور — چو بر شاپور خواند این داستانرا — سبک بوسید شاپور آستانرا

که از تدبیر یارای تو بیش است — همه گفتار تو بر جای خویش است — وزان لب کز دلش اندیشه رفتی — سخن با او نسنجیده نگفتی

گفتار اندر داستان فرهاد کوهکن

سخن‌ها دید بدانش درج کردن — چو زر سنجیدن آنگه خرج کردن

پری پیکر نگاری پرنیان پوش — بت سنگین دل سیمین بناگوش

نگار خرگهی بت روی چینی — سهی سرو چمن بانوی چینی — ورا نوشاد کی کابلی دلگیر — سخنوردی هیچ خودخمی شتر ازشیر

گرش صد گونه حلوا پیش بودی — غذاش از مادیان و میش بودی — از و تا چارپایان در تر بود — ز شیر آورد دل ورا در سر بود

ز پیرامون آن وادی بنجروار — همه خرزهره بد چون نیشکر زار — ز چوب هر کمان چوپان خبر داشت — چراگاه گله جایی گزر داشت

تمنای شهان خاتون تو ران — دل آن شوخ جهان بانوی ایران — دل شیرین حساب شیر میکرد — چه فن سازد دران تدبیر میکرد

ز شیر آورد دل از جای چنان زود — پرستاران او را داشت بنجود — چو شب زلف سیاه انگند بر دوش — نهاد از ماه پیمین حلقه در گوش

دران حلقه که بود آرامگاه دلسوز — چو مار حلقه می پیچید تا روز — نشسته پیش او شاپور تنها — فروکرده ز هر نوعی سخنها

از ان اندیشکان سر سوی دی داشت — دل فرزانه شاپور آگهی داشت — چو گل رخ پیش او این قصه برگفت — نیوشنده چو برگ لاله بشگفت

نمازش سبز و چون سبزه پریرا — ستود شش چون عطارد مشتریرا — که هست اینجا مهندس مرد استاد — جوانی نام او فرزانه فرهاد

بوقت هندسه عبرت نمائی — مجسطی دان اقلیدس کشائی — برآرد چشمه خورشید روشن — بر آرد چشمه خورشید روشن

به تیشه چون سر صنعت بخارد — زمین مرغ و بر و بامی نگارد — بآهن نقش چین بر سنگ بندد

باستادی چنین کارت برآید — بصنعت سرخ گل از سنگ بندد — نخست استاد باید انگلی کار

بدین چشمه گل از نظارت برآید — بود هر کار بی استاد دشوار — ولیک از موم گل تر زآهن و زر

توان هر صنعتی کردن بترتیب — زروی هندسه بر روی ترکیب — شود مرد از حساب اندیشه‌ور

ندارى جز مراد خویشتن کار
نباید بود از نیسان خویشتن دار

بخار تلخ شیرین بود بر شاخ
چو شیرین شد رطب بیاست بر شاخ

نگشتم زآتشت گرم ار نمی دل
بدو دستا کور سیگردم شب و روز

عملداران که خود را ساز بینند
بمعزولان ازین بیداد بینند

بمعزولی بخشیم در نشستی
چو عامل گشتی از من چشم بستی

مرا تا خار در ره می شکستی
برات کشتنم را ساز دادی

نماند از جان من جز رشته تاری
مکن کین رشته هم زار دیگرانی

ز باغ روم گل از بهر بخورسن
مکن تا راج تاج و تخت ارمن

دو کار بهمایی و هم از دست بگذاشت
که نماید از من الا کار بیکار

هزاران بهر خون خوردن بود یار
یکی از بهر غم خوردن نگهدار

مشو راهی که خود در گل بمانی
زنکارت بید الا زادگانی

ترا در بزم شاها خوشتر نوخواند
ز بیگانه غریبان دیر تا باز

بدام آورده گیرا این مرغ آنرا
وگر باره بصحرا کرده پرانه

مکن کاشوب نغمه سر برآرد
بروی و دستداران بر آرد

اگر بر پرده من کج کنی ساز
شوم بر عاشق دیگر کنم ناز

فتیله در کشیدن بد فروزد
چراغ بیوه زن از خویش سوزد

توانم کو بهی اتخانه کردن
دماغ چندرا دیوانه کردن

ز زین آتش که عشق افروخت بهمن
دریغا عشق خواهد سوخت خرمن

نه شب خسپم نه روز آسایم ای دوست
ترا از تو ذره بیحسابیم هست

ز اشک و آه من در هر شماری
بود دریا نمی و نرخ شراری

مرا چون بد نباشد حال نیکو
گر بوم با تو یارا مسال نیکو

چو تو دل بر مراد خویش داری
مراد دیگران از کی پیش داری

چو شیرین شد رطب بیاست بر شاخ
بتخم افگندنت پا لود خونم

بدو دستا کور سیگردم شب و روز
مزن زین پیش کاندامم شکستی

بمعزولان ازین بیداد بینند
چو بی یار آمدی من بعد مست یار

چو عامل گشتی از من چشم بستی
چو کار من سوائی فگندی

برات کشتنم را ساز دادی
بسیلی فراقم باز دادی

مکن کین رشته هم زار دیگرانی
ترا آن بس که بردی نیمه روزم

مکن تا راج تاج و تخت ارمن
ز روی کار ملکی از من و کن دست

که نماید از من الا کار بیکار
ازان آتش که انگیزد دود خیزد

یکی از بهر غم خوردن نگهدار
کشیده دام من در دار دارد

ز کارت بید الا زادگانی
نمک ریش مجوران مفشان

ز بیگانه غریبان دیر تا باز
خدای خویشتن را می پرستم

وگر باره بصحرا کرده پرانه
چو وحشی میشود شاهین بستی

بروی و دستداران بر آرد
تا هنگ حریف آواز برد آر

شوم بر عاشق دیگر کنم ناز
رخ معشوق را با این جلالی

خیال از پرده دیگر کشادن
بدیگر بیدلی دل بر نهادن

دماغ چندرا دیوانه کردن
رها کن خانه از بهر آتش

دریغا عشق خواهد سوخت خرمن
شکستم دین بر موی خماری

مکن کین رشته هم زار دیگرانی
بمنزل کی رسم پای چنین لنگ

بود دریا نمی و نرخ شراری
مرا هم نرخی خوان هم بهشتی

ترا خاکی ست خاک از درگذشته
مرا آبی ده آب از سر گذشته

دلم ظالم شد و یارم ستمگار — ازین دل بیدلم زین یار بی‌یار — ولی دارم کز و حاصل نیابم — همان بهتر که گویم دل ندارم

غم روزی خود هر کس بقدر است — چو من کم روزی ای فتحم چه باید — شدم دلشاد روزی دل افروز — از انروزی فتادستم بدین روز

نهان تا کی کنم سوزی بسوزی — بسر تا کی کنم روزی بروزی — مراد و صبر کردن تلخ شد کام — سزد گر بیت صبرم نهی نام

اگر دورم ز گنج و کشور خویش — نه آخر هستم آزاد از سر خویش — نشاید حکم کردن بر دو نیمه — یکی بر بی طمع دیگر بر آزاد

وزان پس درج لولو بر تبکرد — بعناب طبرزد بانگ برزد — بگو کین عشوه نامید در شمارم

وگر گوید بدان صبحم نیاز است — بگو بیدار شیرین شب دراز است — وگر گوید بشیرین کی رسم باز — بگو بار روزه مریم همی ساز

وگر گوید بدان جلوه کشم دست — بگو رغبت بجلوا کم کند مست — وگر گوید کنم زان لب شکر ریز — بگو دور از لبت دندان بتیز

وگر گوید بگیرم زلف و خالش — بگو تا جان نگیری جان مالش — وگر گوید کشم تنگش در آغوش — بگو کین آرزو باد تو فراموش

وگر گوید نهم رخ بر رخ ماه — بگو با رخ برابر چون شود شاه — وگر گوید ربایم زان نمکدان — بگو چوگان خمی ای زلف بر وی

وگر گوید بنجایم لعل خندان — بگو از دور می خور تا نخندان — گر از فرمان من سر بر گرانی — بگو فرمان فرقت را نشاید

وگر دندان زند در ناپسندان — بگو از دور لب بیگزند بندان — فراشش گر کند گستاخ بینی — بگو بر خیز مست یاری نشینی

وصالش گر بگوید کان نه ایم — بگو خاموش بنشین تا بگویم — کنون خواهم بنای نو نهادن — خیال از پرده دیگر گشادن

نالیدن شیرین در عشق و فراق خسرو

فرد سیخواند ازین معنی فسانه — دروتهدید بای مادگانه — عتابش گرچه میزد شیشه بر سنگ — عقیقش نرخ می برید در چنگ

چو بر شاپور تیری زد خمارش — زدرد دل سبکتر گشت کارش — بنرمی گفت کای مرسنجنگوی — سخن در مغز تو چون آب در جوی

اگر وقتی کنی بر شه سلامی — بدان حضرت رسان از من پیامی — که شیرین گوید ای بدهر و عهد — کجا آن صحبت شیرین تر شهد

ازین بیداد دل داد بداد — وز آه تلخ شیرین یاد باد — مرا طن بود کز من ننگ دیدی — خریدار بت دیگر نگردی

کنون دزدی خود خط کردی ظنم را — که در دل جای کردی دشمنم را — چو بخت خفته یار بیر آشنایی — چو دوران ساز گار بیر آشنایی

بدین خواری مجویم چون عزیزم — خط آزادیم ده گر کنیزم — بچشم زیر دستانم چه بینی

چنین دون پایه زیرم مکن جای — وگرنه بر در بالا نهم پای — دوانم بر در خویشت خرامان

گر ریزی بشک بر آتش فشانم — چو بلبل در نهانی شکر افشانم — فرو بندم بخواب عمر خوابت

تراجون عود بر آتش نشانم — وتاب زلف خویش آرم بتابت

بود سرمایه دار آنرا غم یار / تهیدست ایمن است از دزد و طرار
چو از طرار و دزدم نیست باکی / نیرزد گنج باد آورد خاکی
نه آن مرغم که کس بر من نهد قید / نه هر بازی تواند کردنم صید
بنادانی در افتادم بدین دام / بدانائی برون آیم سرانجام
مگر نشنیدی از هندوی زن چون / که داند دود هر کس راه روزن
همانا کین مثل خود هست مشهور / که دانا را مهی شیون مهی سور
گر آید خسرو از بتخانهٔ چین / ز شورستان بتابد شور شیرین
اگر شبدیز توسن را تکی هست / ز تیزی نیز در گلگون رگی هست
وگر مریم درخت قند گشته است / رطبهای مرا مریم سرشته است
گر او را دعوی صاحب کلاهی است / مرا نیز از قصب سربند شاهی است
فراوان محنت و تیمار دیدم / بسی نیک و بد از هر کس شنیدم
نخواهم کردن این تلخی فراموش / که جان شیرین کند مریم کند نوش
نخواهد رفتنم از سینه این تاب / که شیرین چه کند مریم برد آب
چه خوش زد این مثل آن مرد هشیار / که بود اندر سخن دانا و بیدار
یکی در جست دریا در کمین یافت / یکی سرکه بلب کرد انگبین یافت
چو بیند گرد را بی دست تقدیر / جگر در پهلو آویزد چه تدبیر
همه ساله نباشد سینه یا دست / بهر جانی که رانی کردنی هست
نبودم عاشق ار بودم بتقدیر / پشیمانم خطا کردم چه تدبیر
مزاحی کردم او خواست پنداشت / دروغی گفتم و او راست پنداشت
نه هر کو آتشی گوید زبانش / تف آتش بسوزاند دهانش
دل من مست ازین بازار بیزار / قسم خواهی بداد آرد بدلدار
سخن را رشته بس باریک ریسم / اگرچه در شب تاریک ریسم
چنین چون موم چند افسرده باشم / برافروزم اگرچه مرده باشم
نه دستی کین جسن بر هم توان زد / نه غمخواری که با او دم توان زد
به تقریبش نگویم خیر و شر هیچ / خداوندا تو میدانی دگر هیچ
لب آنکس را دهم کو را نیازست / نه دستی راست حلوا کان دراز است
بهاری را که در خاکش فشانی / ازان به کش برد باد خزانی
گرفتار سگان گشتن بنخچیر / به از افسوس شیران جهانگیر
بیا کو گر منت باید چه مردن / بپای خویش خود را رنجه کردن
هزبرانی که شیر آن شکاراند / بپای خود پیام خود گذارند
چو دولت پای بست اوست پایم / بپای دیگران خوانی نیایم
بدوش دیگران زنبیل سایند / بدندان کسان زنجیر خایند
چه تدبیر از پس تدبیر کردن / نخواهم خویشتن را پیر کردن
ز گرد خویش بی تدبیر گشتم / درین زندان که هستم زیر گشتم
زبان خصم است به گر راز پوشم / که رسوائی رسد گر باز کوشم
کسی کو سر بدانائی بر آرد / نه کارد آنچه رسوائی بر آرد
به پیری میخورم با دم قدح خورد / که هنگام رحیل آخر زند گرد
مرا این رنج و این تیمار دیدن / ز دل باید نه از دلدار دیدن
همه جا دزدی از بیگانه خیزد / مرا بنگر که دزد از خانه خیزد
بافسون از دل خود رست نتوان / که دزد خانه را در بست نتوان
چو گوران چند لعل از سنگ پرسم / چو دانیم چرا فرسنگ پرسم
دل من در حق من رای بد زد / بدست خود تبر بر پای خود زد

سگ از من به بود گر با تو آیم — فریبش را چو سگ اندر زر آیم — شوم پیش سگ اندازم دلی را — که خواهد سگ دلی بیچاره صلی را
دل آن به کو بدان کس دل نبندد — که در سگ بیند و دریا نبیند — مرا خود کاشکی با در نزادی — وگر زادی بخوردی سگ بدادی
بیا تا گرد نشینم راست گویم — چه خاریها کرد و نادیده رویم — هزاران پرده بستم راست کار — هنوزم پرده کج میدهد یار
شد آبم راد کامی می نیامد — چنان کابی بیامی بر نیامد — چگونه راست آید رهزنی را — که ریزد آبروی چون منی را
فرس را من چنان در جنگ رانده است — که جای اشتی لختی نمانده است — چو مار نیست پشمی در کنارش — کشیدم پشم در خیل و سپارش
ز بس سر زیر او بودن خمیدم — ز بس بار غمش بر دل کشیدم — برو گو عشق تا مریم همی باز — که مریم هست با او یار و دمساز
بسی کاری فتاده است گو بزرگم — مرا گیذار تا در غم بمیرم — دلم کور است بینایی گزینند — چو دل کور است آنکس کو نبیند
جهان او دارد آن کو خورد و نعم — ندارم من ز جز آن یک جو غم عالم — سرم منجار و دو پره اندازم — که در عشقش سر خود را نیندازم
زبانم خود چنین بر زخم راست — که هر چیزی که میکندم زخم زبانست — سزد گر بادبن او همدم نباشد — ز کس سختم نشد زو هم نباشد
بدین بختم چنو همخوابه باید — سر سر سام اگر با به باید — دلم مسجست و انستم گزایم — زبانی دید خواهم کام و ناکام
بلی هست آزموده این نشانها — که هر کش دل جهد بیند زیانها — کنونم می جهد چشم گهربار — چو خواهم دید یکدم دیدگر بار
مرا زین قصر بیرون گن بهشت است — نباید رفت اگرچه سر نوشت است — گر آید دختر قیصر زشاپور — برسوائی ازین قصرش کنم دور
بدستان می فریبدم زنستم — نیارند از ره دستان بدستم — اگر هوشم او در دل ندانند — من آن دانم که در بابل ندانند
سر اینجا به بود سر کش در آنجا — که نعل اینجاست در آتش در آنجا — اگر خسرو نه کیخسرو بود شاه — نباید کرد نقش سر پنجه با ماه
به ار پهلو کند زین گس گسست — نهد هشتم چو هوسین دست بر دست — وگر با جوش گرمم در ستیزد — چنان جوشم کز ان جوشن بریزد
بگویم غمزه تا وقت شکیبر — سمندش را بر قصر آرد بیکتر — فرستم زلف را تا یک فن آرد — شکیبش را رسن در گردن آرد
خیالم را بفرمایم که در خواب — بدین خاکش دواند تیز چون آب — خمار نرگس خود را کنم تیز — که تا مستاند ازش بر شب شبدیز
اگر آن نامهربان از عشق سیر است — زمانه بر چنین بازی دلیر است — درآید از در مهر آن دل افروز — ولی تا هست بامریم ترش گرم — کجا دارد زر روی سیدلی شرم — رسن گردن آویزش چه پیچم
کند همجنس با همجنس پرواز — کبوتر با کبوتر باز با باز — نشاید یار را در خاک بستن — چو دلشش نیست از هجران بجستن — تن نازنده از زندان چه ترسم — زمینم را بقدر او آسمان دار — زمین آنکی بود با آسمان کار

مگو چندان که مغزم را برفتی / کفایت کن تمام است آنچه گفتی
نه هر جوهر که پیش آید توان سفت / نه هر چه آن بر زبان آید توان گفت
نیاید هیچ ز انصاف تو یادم / ز بی انصافیت انصاف دادم
ازین صنعت خدا روزی دهادت / خرد زین کار دستوری دهادت
برآوردی مرا از شهریاری / چه میخواهی که از جانم برآری
بدین چربی زبانی کرده در کار / نه از بازی شیرینیت خبردار
من از بیدانشی در غم فتادم / شدم خشک از غم اندر نم فتادم
ترا چربی مرا شیرینی هست / ازان چربی بشیرینی توان رست
از انجا لم ز من بودی یکی سوز / بگیسو رفتمی راهش همه روز
خر از دکان پالانگر گریزد / چو بیند بر فروش از خانه خیزد
کسادی چون کنم گوهر نژادم / نخوانده چون روم آخر نه بادم
چو ز آب خضر برگشت است زینم / خطا باشد که در دریا نشینم
مبادا کش چو من غمخوار و رنجور / غریب و بیکس و از یار مهجور
رها کردم نشاط پادشاهی / شدم چون آب حیوان در سیاهی
امید از مال و از جان برگرفته / پی دلدار جانان برگرفته
ز شهر و پادشاهی اوفتاده / دلی در وحشت و غربت نهاده
بچشم اندر نمانده تخت و ایوان / بغاری در شده مانند دیوان
چه فرمائی دلی با این خرابی / کنم با اژدهای هم نقابی
چو این درگاه را در خور نیفتم / مرا آن به که از در در نیفتم
بلی در عشق بس خوار است کارم / که با سگ میکنی اندر شکارم
ببین تا چند بار اینجا فتادم / بغمخواری و خواری دل نهادم
نیفتاد آن رفیق بیوفا را / که بفرستد سلام خشک ما را
چنین طبل تهی تا کی زنم من / اگرچه شیرم آخر هم زنم من
بیک کر مقنعه تا چند کوشم / لباس مردمی تا چند پوشم
روا نبود که چون من زن شماری / کله داری کنی با تاجداری
بسی کردم شگرفیها که شاید / که گویم در توام شرمی نماید
قضای بد نگر کاندر مرا پیش / نمک بر خستگی زد خار بر ریش
بگلچیدن شدم در خار ماندم / بکاری در شدم در کار ماندم
چو خود بد کردم از کس چون خروشم / خطائی خود ز چشم خود چه پوشم
یکی را گفتم آن جان و جهانست / جهان بستد کنون در بند جانست
ترازو را و سر باشد نه یکسر / یکی جو در حساب آرد یکی زر
ترازوی که ما را داد خسرو / یکی سر دارد آنهم نیز پر جو
دلم زان جو که جز یاری ندارد / بغیر از خوردن خاری ندارد
بمانم آن عروسی را درین سنگ / که از کج کرده باشندش به نیرنگ
عروس کج شبستان را نشاید / ترنج موم بستان را نشاید
مرا بگذار تا گریم بدین روز / تو مادر مرده را شیون میاموز
نکرد آن رهزن خونخواره من / جز آتش پاره در پاره من
من اینک زنده او با یار دیگر / ز مهر انگیخته بازار دیگر
اگر خود روی من روی است با سنگ / درو بیند فرو ریزد ازین ننگ
گرفتم سگ صفت گردیدم آخر / بشیر سگ نپروردندم آخر
منم کز یاد او پیوسته شادم / که او در عمرها نارد بیادم
ز مهرم گرد او بوئی نگردد / غم من در دلش موئی نگردد

ترا بفریبد و ما را کند دور / تو زو راضی شوی من از تو رنجور
من افسونهای او را نیک دارم / چنین افسانها را نیک خوانم
بسا زن کو صد از پنجه نداند / عطارد را قلم در کف نماند
زنان مانند ریحان سفالند / درون سوزشت و بیرون سو جمالند
نشاید یافتن در هیچ برزن / وفا در اسب و در شمشیر و در زن
وفا مردیست بر زن چون توان بست / چو زن گفتی بشو از مردمی دست
بسی کردند مردان چاره سازی / ندیدند از یکی زن راست بازی
زن از پهلوی چپ گویند برخاست / مجو از جانب چپ جانب راست
چه بندی دل درین دور از جدائی / کزو حاصل نداری جز بلائی
اگر با غیرتی با درد باشی / وگر بی غیرتی نامرد باشی
برو شاها دم از شادی برآور / چو سوسن نام آزادی برآور
پس آنگه بر زبان آورد سوگند / بهوش زیرک و جان خردمند
بتاج قیصر و تخت شهنشاه / اگر شیرین درین کشور کند راه
بگردن بر نهم مشکین رسن را / بیاویزم ز جورت خویشتن را
همان به کو درین وادی نشیند / که جغد آن به که آبادی نبیند
یقین شد شاه را چون مریم این گفت / که هرگز در نسازد جفت با جفت
سخن را از در دیگر بنا کرد / نوازشها نمود و صبرها کرد
سوی خسرو شدی پیوسته شاپور / بصد حیله پیام آوردی از دور
جوابش هم نهانی باز بردی / ز خونخواری بغمخواری سپردی
ازان بازیچه حیران گشت شیرین / که بی او چون شکیبد شاه چندین
ولی دانست کان تر بیوفائیست / شکیبش بر صلاح پادشاهیست
شفاعت کرد روزی شه بشاپور / که تا کی باشم از دلدار خود دور
بیار آن ماه را یکشب درین برج / که پنهان دارمش چون لعل در درج
من از بهر صلاح دولت خویش / نیارم رغبتی کردن بدو بیش
که ترسم مریم از بس ناشکیبی / چو عیسی برکشد خود را صلیبی
همان بهتر که با آن ماه دیدار / نهفته دوستی ورزم پریوار
اگرچه سوخته پایم ز راهش / چو دست سوخته دارم نگاهش
گر این شوخ آن پریرخ را ببیند / شود دیوی و بر دیوی نشیند
پذیرفتار فرمان گشت نقاش / که بندم نقش چین را در تو خوش باش
بقصر آمد چو دریای پر از جوش / که باشد آب آن دریا همه نوش
حکایت کرد با شیرین سرآغاز / که وقت آمد که بر دولت کنی ناز
ملک را در شکارت رخش قندست / ولیک از مریمش شمشیر کندست
ازان او را چنین آزرم دارد / که از پیمان قیصر شرم دارد
بیا تا دو سواره بر نشینیم / ره مشکوی خسرو برگزینیم
طرب می ساز با خسرو نهانی / سر آید خصم را دولت چه دانی
بدیدار رخت دل گرم دارد / ولی از کار مریم شرم دارد
ملک سرگشته بود از روزگارش / ازو گشته است روشن کار و بارش
دلش بر روز و شب بر آب و آتش / نزد تا روز امروزین دم خوش
اگرچه مریم او را هست همدست / همی خواهد که باشد با تو پیوست
کسی کو کرده باشد انگبین نوش / کجا شیرینیش باشد فراموش
بت تنها نشین ماه تهی رو / تهی از خویشتن تنها ز خسرو
به تندی زد آوازی بشاپور / که آخر شرم دار ای از خدا دور

که چندین گنج بخشیدم بشاهی / وزان خرمن بختم برگ کاهی
به بی برگی سخن را راست کردم / نه او داد و نه من درخواست کردم
مرا این بس که پر کردم جهان را / ولی نعمت شدم دریا و کان را
نظامی گر زره زرین بسی هست / زه تو زهد شد مگذارش از دست
بدین ره گر بیابان را طرازی / کنی بر گردنان گردن فرازی
چو بدر از جیب گردون سر برآورد / زمین عطف هلالی بر سر آورد
ز مجلس در شبستان رفت خسرو / شده سودای شیرین در دلش نو

گفتار اندر درخواست کردن خسرو بمریم برای طلب شیرین فرماید

چو بر گفتی ز شیرین سرگذشتی / دهان مریم از غم تلخ گشتی
ز سرمستی نشسته پیش مریم / دم عیسی برو میخواند هر دم
که شیرین گرچه از من دور بهتر / ز ریش من نمک مهجور بهتر
حدیث از هر دری با او همی راند / ز شیرین هر زمان افسانه میخواند
چو میداد از سخن در هر دری دست / حکایت را بشیرین باز پیوست
ولی دانم که دشمن کام گشته است / بگیتی در بمن بدنام گشته است
دران سنگ سیه شیرین رنجور / نشسته بیکس و غمخوار و مهجور
بترک تاج و تخت از بهر من کرد / بسی تیمار و غم از بهر من خورد
همیشه خوب کاری کرد با من / وفاداری بجا آورد با من
بملک خویشتن در پادشاهی است / به نسبت همچو ما صاحبکلاهی است
چو من بنوازم و دارم عزیزش / ثواب آید که بنوازی تو نیزش
اجازت ده کزان قصرش بیارم / بمشکوی پرستاران سپارم
ز هر چه رای باشد سر نتابد / سر از فرمان حکمت بر نتابد
بگویم من که تا او زنده باشد / ترا چون زر خریده بنده باشد
نسب خواهی بزرگ و نیکنام است / دگر از پادشاهی با نظام است
نشاید بیش ازین دلتنگ ماندن / بدلتنگی میان سنگ ماندن
وگر من نیز با تو عهد کردم / اگرچه بیدلم گردش نگردم
نه بینم گرد او گر باز بینم / در آتش باد چشم نازنینم
جوابش داد مریم کی جهانگیر / شکوهت چون کواکب آسمانگیر
خلافت را جهان بر در نهاده / فلک بر خط حکمت سر نهاده
اگر حلوای تر شد نام شیرین / نخواهد شد فرود از کام شیرین
ترا بی رنج حلوای چنین نرم / برنج سرد را تا کی کنی گرم
رطب خور خار نادیدن ترا سود / که بس شیرین بود حلوای بیدود
دگر باره شه از بس مهربانی / بمریم گفت کای جان جوانی
بمن بخش آن غریب غم رسیده / که هست از بهر من تیمار دیده
برو دل خوش کن و با بخت مستیز / بکلی از سر آزار برخیز
بفرما تا که بوسد خاک راهت / پرستاری کند اندر سرایت
چو مریم این سخن از شاه بشنید / چو آتش گشت و چون دریا بجوشید
ز غیرت چشمهایش گشت پر خون / ز رشک آتش فشاند از کام بیرون
بشه گفت ای جهانگیر هنرمند / توئی بر جمله شاهان خداوند
مرا با جادوئی هم حقه سازی / که بر سازد ببابل حقه بازی
هزار افسانه از بر پیش دارد / بطنازی یکی صد بیش دارد

ز صد داستان که او را بود در ساز / گزیده کردی لحن خوش آواز
سر بط چون سر از خیمه برآورد / ز رود خشک بانگ تر برآورد
ز خوش لحنی در آن سی ساز چون نوش / گهی دل دادی و گه بستدی هوش
چو ساز از گنج باد آورد راندی / ز هر بادی لبش گنجی فشاندی
چو گنج کاو را کردی نوا سنج / برافشاندی زمین هم گاو و هم گنج
ز گنج سوخته چون ساختی راه / ز گرمی سوختی صد گنج از آه
چو شادروان مروارید گفتی / لبش گفتی که مروارید سفتی
چو تخت طاقدیسی ساز کردی / بهشت از طاقها در باز کردی
چه ناقوسی و اورنگی زدی ساز / شدی اورنگ چون ناقوسی آواز
چو قند از حقه کاوس دادی / شکر کالای او را بوس دادی
چو لحن از کوه بر هامون گشادی / زبانش ماه را کوهان نهادی
چو بر گفتی نوای مشک دانه / ختن گشتی ز بوی مشک خانه
چو روز آرامش خورشید راهی / در آرایش بدی خورشید ماهی
چو گفتی نیمروز مجلس افروز / ز خود بیخود بدی تا نیمه روز
چو بانگ سبزه در سبزه رسیدی / ز خاک خشک سبزه بر دمیدی
چو قفل رومی آوردی در آهنگ / گشادی قفل گنج از روم و از زنگ
چو بر دستان سرستان گذشتی / صبا سالی بسرستان نگشتی
وگر سرو سهی را ساز دادی / سهی سروش بخون خط باز دادی
چو کردی رامش جان را روانه / ز رامش جان فدا کردی زمانه
چو نوشین باده را در جام بستی / خمار باده نوشین شکستی
چو بر مشکویه کردی مشک مالی / همه مشکو شدی پر مشک حالی
چو در پرده کشیدی باد نوروز / بنوروزی نشستی دولت آن روز
چو بر بربط زدی آیین جمشید / کمانچه ماه بودی طبل خورشید
چو نو کردی نوای مهرگانی / ببردی هوش خلق از مهربانی
چو بر مروای نیک افراختی بال / همه نیکی بدی مروای آن فال
هر آن شب کو گرفتی راه شبدیز / شدندی در همه آفاق شب خیز
چو بازش رای فرخ روز گشتی / زمانه فرخ و فیروز گشتی
چو دستان در شب فرخ کشیدی / از آن فرخنده تر شب کس ندیدی
چو کردی غنچه کبک دری تیز / ببردی غنج کبکان دلاویز
چو بر نخچیرگان تدبیر کردی / بسی چون زهره را نخچیر کردی
چو زخمه راندی از کین سیاوش / پر از خون سیاوشان شدی گوش
چو کردی کین ایرج را سر آغاز / جهان را کین ایرج نو شدی باز
چو کردی باغ شیرین را شکربار / درخت باغ را شیرین شدی بار
نواهای بدینسان رامش انگیز / همی زد باربد در پرده تیز
ز گفت باربد کز تار به گفت / پیاپی خسروش صد بار ره گفت
بهر پرده که او بنواخت آن روز / ملک گنجی بر او انداخت آن روز
چنان بد رسم آن بدر منور / که بر هر زه بدادی بدره زر
زهی لطفی که گر ما تنگ دستی / زهی گفتی زه زرین به بستی
بهر پرده که او برزد نوایی / ملک دادش پر از گوهر قبایی
درین دوران گرت زان بپسندند / زه پشمین بگردن دانه بندند
چو عالی همتی گردن برافراز / طناب زهره را در گردن انداز
بخورسندی طمع را دیده بر دوز / ز من چون قطره دریای در آموز

خری در کابدان افتاده گا ... نگویم دنی خروی بر کاه ... بسیم دیگران زرین مکن کاخ ... کزو وین رخنه گردد کعبه سوراخ
چو در یابر مزن چیکه داری ... مبر بالاتر از چیکه داری ... مشو فاشش که بار آرد بخاری ... که باشد خامشی نوعی ز خواری
شنیدستم که در تاریخ عالمان ... مهی نو بود از آئین شسته بالمان ... چو با او ساختی نابالغی جنگ ... ببالغ ترکسی انداختی سنگ
پرسیدند کز طفلان خرخی ... زپیران کمین بشی چون باشد ... بپاسخ گفت اگر پیران نخندند ... کجا طفلان سمنگاری پسندند
چو دستاز پای ناخشنود باشد ... بجرم پای سرما خود باشد ... بجباری مبین هر رنج و دردش ... که او هم محتشم باشد بمردش
ز عیب نیکمردان دیده بر دوز ... هنر بیند چو عیب این چشم بد در آموز ... تو چشم زاغ بین نه پای طاوس
ترا حرفی بصد تزویر درشت ... منه بر حرف کس هیچ ده انگشت ... بعیب خویش بگمارید همتای ... بعیب دیگران صد بر بکشای
مه آئینه کم کن عیب جوئی ... به آئینه رها کن سخت روئی ... حفاظ آئینه را این بکه بهر بس ... که پیش کس نگوید نیست کس
چو سایه وسیاه آنکس نشیند ... که در پس گوید آنچه پیش بیند ... نشاید دید خصم خویش را خورد ... که نرد از خام دستان کم توان برد
مشو غره بدان خرگوش رفام ... که هر خنجر نگارد مرد رسام ... که چون شیران بدان خنجر ستیزند ... بدو خون صد خر گوش ریزند
ور آب نرم و سنگ بخوارے ... که تند آید گهر زنهار خوارے ... در آتش دل مه کورخ فروزد ... که وقت آید که صد خرمن بسوزد
بگستاخی مبین در خنده شیر ... که از دندان نماید نوک شمشیر ... هر آنکس کو دندان لاف دلیری ... ز خنگ شیر یابد نام شیری
چو کین خواهی خسرو کرد بهرام ... ز کین خسرو ان خسرو شد نام ... به از ناکم ز خود خود را بسنجی ... کز افتادن فکندن مرنجی
ستیزه با بزرگان کم توان کرد ... که از همدستی خرد اشغی خرد ... نهنگ آن به که با دریا ستیزد ... کز آب خوردنی خود نگریزد
چو خسرو گفت بسیاری ازین باب ... بزرگان بنگیختند از دیده آب ... فرود آمد ز تخت آسوده و تنگ ... روان کرده نرگس آب بر گلرنگ
سه روز اندوه خود از بهر بهرام ... نه با تخت آشنا گشت و نه با جام ... چهارم روز مجلس تازه کردند ... نخستها را بلند آوازه کردند
در آن مجلس که بار عام کردند ... می همچون شفق در جام کردند ... خروش چنگ رامشگر برآمد ... بخاری می ز معده بر سر آمد
بجنبید آن در آمد دست دریا ... زمین گشت از جواهر چون ثریا ... ملک چون شد ز نوش سایه یافت ... غم دیدار شیرین از دلش رفت

گفتار اندر صفت مجلس خسرو و تعریف باربد گوید

ترنگش زهره را آهنگ داده ... سه تای باربد آواز برداده ... ازان در مان طلب شد کار خود را ... سماع ارغنون ساز بربد را

تو زرین بخت باش و شاد بنشین / که چوبین تخت شد بهرام چوبین
نشاط از خانهٔ چوبین برافراخت / که چوبین خانه را دشمن بپرداخت
ملک دلتنگ شد زان حال پیغام / که بیرون برد رخت از حجرهٔ بهرام
بدل گفتا که کار عالم اینست / چنین بود و چنین بود و چنین سنت
چو بهرام از جهان بیرون برد رخت / کجا ماند بخسرو تاج یا تخت
بزرگانی که پیش شاه بودند / ز احوال جهان آگاه بودند
دعای تازه برخواندند هر یک / ثنای نو برافشاندند هر یک
شهنشه از دل سنگین ایام / مثل زد بر تن چوبین بهرام
چو چوب دولتت باشد برابر / مه چوبینه چوبین شد بخاور
نه این بهرام اگر بهرام گورست / سرانجام از جهانش بهره گورست
جهان تا در جهان یاریش میکرد / تمنای جهانداریش میکرد
که تا بر ما زمانه چوب زن بود / فلک چوبک زن چوبینه تن بود
کجا آن تیغ کاتش در جهان زد / طپانچه بر درفش کاویان زد
کجا آن شیر کو از شیرگیری / ز مستی کرد با ما شیرگیری
اگر بهرام چوبین رفت ازین دام / بیا تا بنگری صد گور بهرام
بسا مردانه کو از شیر زادست / فریب خاکیانش باد دادست
بسا گرگ جوان کز روبه پیر / بافسون بسته شد در دام نخچیر
گروهی کز پلنگی گرگ گشتند / بشیر شیرکش چون سگ بکشتند
ازان بر گرگ روبه یافت شاهی / که روبه دام بیند گرگ ماهی
بسا شه کز فریب باده گویان / خصومت را شود بیوقت جویان
سرانجام از شتاب خام تدبیر / بجای پرنیان بر دل نهد تیر
ز مغروری کلاه از سر شود دور / مبادا کس بزور خویش مغرور
چراغ ارچه ز روغن نور گیرد / بسی باشد که از روغن بمیرد
خورشها را نمک خود تازه دارد / نمک باید که نیز اندازه دارد
بحلوا گرچه طبعیت میل دارد / چو افزون خورده باشی هم تب آرد
مخور چندان که خرما خار گردد / گوارش در دهن مردار گردد
چنان خور کز ضرورتهای حالت / حرام دیگران گردد حلالت
مقیمی را که این دروازه باید / غم و شادیش را اندازه باید
مجو بالاتر از جولان خود جای / مکش بیش از گلیم خویشتن پای
بقدر شغل خود باید زدن لاف / که زردوزی نداند بوریاباف
چه نیکو داستانی زد هنرمند / هلیله با هلیله قند با قند
ز فرخ شد نهاد نو نهادن / ره و رسم کهن بر باد دادن
بقندیل قدیمان در زدن سنگ / بکالای یتیمان در زدن چنگ
هر آنکو کشت تخمی گشته بر داد / نه من گفتم که دانه خود خبر داد
نه هر تخمی درختی راست روید / نه هر رودی سرودی باز گوید
شب و روزی که رنگش آسیا نیست / دو مویش شد که یکمویش وفا نیست
بدین رومی سواد نیم زنگی / که در زیر ابلقی دارد دو رنگی
مباش ایمن که با خوی پلنگست / کجا یکدل بود کاخر دو رنگست
بسرهنگی حمائل کرد آن تیغ / بسا مهری که آرد چهره در میغ
بخونریزی مبین کو شیر گیرد / که خونش گیرد ارچه دیر گیرد
ستم در مذهب دولت روا نیست / که دولت با ستمگر آشنا نیست
مگس بر خوان حلوا کم کند پشت / بانجیری غرابی کی توان کشت

بمولائی سپرد آن پادشاهی / سرش سیر آمد از صاحب کلاهی
بگلگون رونده رخت بربست / زده شاپور بر فتراک او دست
لبی برداشت از دیبا و دینار / ز جنس چارپایان تیز بسیار
ز گاو و گوسفند و اسپ و اشتر / چو دریا کرده کوه و دشت را پر
وزان خوبان چو در ره پای بفشرد / کنیزی چند را با خویشتن برد
که در هر حال بادی یار بودند / برنج و راحتش غمخوار بودند
وزانجا سوی قصر آمد بتعجیل / پس او چارپایان میل در میل
دگر ره در صدف شد لؤلؤ تر / بسنگ خویشتن در داد گوهر
بمرز هندوان آمد خزینه / بسنگستان غم شد آبگینه
ازان در خوشاب آن سنگ سوزان / چو آتشگاه موبد شد فروزان
ز گرمی کان هوا در کار او بود / هوا گفتی که گرمی دار او بود
ز روی او که بد خرم بهاری / شد آن آتشکده چون لاله زاری
ملک دانست کامد یار نزدیک / بدید امید را با کار نزدیک
ز مریم بود در خاطر هراسش / که مریم روز و شب میداشت پاسش
بشهر آوردنش رخصت نمی یافت / برفتن نیز هم فرصت نمی یافت
به پیغامی قناعت کرد ازان ماه / ببادی دل نهاد از خاک آن راه
نبودی یک زمان بی یاد دلدار / وزان اندیشه می پیچید چون مار
نهانی آمدی گه گاه شاپور / بصد حیله پیام آوردی از دور
جوابش هم نهانی باز بردی / ز غمخواری بخونخواری سپردی
چو شاهنشاه صبح آید براورنگ / سپاه روم زد بر لشکر زنگ

رسیدن خبر مرگ بهرام چوبینه به خسرو

برآمد یوسفی نارنج در دست / ترنج مه زلیخاوار بشکست
شد از چشم فلک نیرنگ سازی / گشاد ابرو جهان در دلنوازی
در پیروزه گون گنبد گشادند / به پیروزی جهان را مژده دادند
زمانه ایمن از غوغا و فریاد / زمین آسوده از تشنیع و بیداد
بفال فرخ و پیرایهٔ نو / نهاده خسروانی تخت خسرو
سراپرده بسدره برکشیده / سماطی را بگردون درکشیده
ستاده قیصر و خاقان و فغفور / یک آماج از بساط پیشگه دور
بهر گوشه مهیا کرده جائی / بدو زانو زده کشور خدائی
طرفداران که صف در صف کشیدند / بحیرت پشت پای خویش دیدند
ز بس تابان گهرهای شب افروز / دران گستاخ بینی بسته بر روز
کسی کش در دل آمد سر بریدن / نیارست از سیاست باز دیدن
قبا بسته کمربندان چون پیل / کمربندی زده مقدار یک میل
دران صف کاتش از بیم آب گشتی / سخن گر زر بدی سیماب گشتی
نشسته خسرو پرویز بر تخت / جوان مرد و جوان طبع و جوان بخت
دو رویه پیش تخت پادشاهی / کشیده صف غلامان سرای
ز خاموشی درین زرینه پرگار / شده نقش غلامان نقش دیوار
زمین را زیر تخت آرام دادند / برسم خاص بار عام دادند
بفتح الباب دولت بامدادان / درآمد پیکی از در سخت شادان
زمین بوسید و گفتا شادمان باش / بصاحب دولتی صاحب قران باش

احوال دیگر

اگر واعظ بود گوید که چون گاه / بیفگن تا منش بردارم از راه
وگر زاهد بود صد مرده کوشد / که تو بیرون کنی تا او بپوشد
غم روزی مخور تا روز ماند / که خود روزی رسان روزی رساند
چو نامد در جهان پاینده چیزی / همه ملک جهان ترزو پشیزی
ره آورد عدم ره توشهٔ خاک / سرشت صافی آمد گوهر پاک
چنین گفتند دانایان هشیار / که نیک و بد بمرگ آید پدیدار
بساز نرا که آندم مرد یابی / بسا مردا که رویش زرد یابی
خداوندا چو آید پای در سنگ / فتد کشتی دران گردابهٔ تنگ
نظامی را بآسایش رسانی / ببخشی و ببخشایش رسانی
بود رحمت کن بدین مشت گنه کار / بدین عبرت که هستم هیچ مگذار

گفتار بپادشاهی نشستن شیرین بجای مهین بانو فرماید

چو بر شیرین مقرر گشت شاهی / فروغ ملک بر مه شد ز ماهی
بانصافش ولایت شاد گشتند / همه زندانیان آزاد گشتند
ز هر دروازه برداشت باجی / نجست از هیچ دهقانی خراجی
ز مظلومان عالم جور برداشت / همه آئین ظلم از دور برداشت
مسلم کرد شهر و روستا را / که بهتر داشت از دنیا دعا را
ز عدلش باز با تیهو شده خویش / بیکجا آب خورده گرگ با میش
رعیت هرچه بود از دور پیوند / بدین و داد او خوردند سوگند
فراخی در جهان چندان اثر کرد / که یکمن غله صد من بیشتر کرد
چو نیت نیک باشد پادشا را / گهر خیزد بجای گل گیا را
درختی بد نیت خوشیده شاخست / شه نیکو نیت روزی فراخست
فراخیها و تنگیهای اطراف / ز عدل پادشاه خود زند لاف
بچشم پادشاه افتاده راهی / که بد راهی کند بر پادشاهی
چو شیرین از شهنشه بیخبر بود / دران شاهی دلش زیر و زبر بود
اگرچه دولت کیخسروی داشت / چو مدهوشان سر صحرا روی داشت
خبر پرسیدی از هر کاروانی / مگر کارندش از خسرو نشانی
چو آگه شد که شاه مشتری بخت / رسانید از زمین بر آسمان تخت
ز گنج افشانی و گوهر نثاری / بجا آورد رسم دوستداری
ولیک از کار مریم تنگدل بود / که مریم در تعصب سنگدل بود
ملک را وا دهد در روم سوگند / که با کس در نسازد رای پیوند
چو شیرین از چنین تلخی خبر یافت / نفس را زین حکایت تلخ تر یافت
ز دل کوری بکار خود فرو ماند / دران محنت چو خر در گل فرو ماند

گفتار در رسیدن خبر شیرین به خسرو

دلش چون چشم شوخش خفتگی داشت / همه کارش چو زلف آشفتگی داشت
دران یکسال کو فرماندهی کرد / نه مرغی بلکه موری را نیازرد
همی ترسید کز شوریده رائی / کند ناموس عدلش بی وفائی
جز این چاره ندید آن سرو چالاک / کزان دعوی کند دیوان خود پاک
کند تنها روی در کار خسرو / به تنهائی خورد تیمار خسرو
نبود از رای شستش پای برجای / که بیدل بود و بیدل هست بی رای

ز بادی کو گلهٔ از سر کند دور — گیاه آسوده باشد سر و بنجور — درین جای کو بنا بر باد داد — مباش ایمن که بد بنیاد داد

چه می بینی درین دام گلو پیچ — بجز بادی نه بینی در میان هیچ — چو مرگ گوشان رو با بان گوش — سر و به بازی این خواب خرگوش

بناخنجر فگار و گرگ جنگی — که شد در کار این دو به پلنگی — نظر کردم ز روی سیر بهست — خوشیهای جهان چون خار و خس دست

با دل دست اغارش خوش فتد — تا خر دست در دست اش فتد — همید دل جا گم تی خوشگوار است — با دل مستی و آخر خمار است

غرور بیخ رکه دنیا غم تیز زد — که طفل یکشبه با تم نیز زد — اگر خواهی جهان در پیش گیرد — شکم داری نخواهی پیش خوردن

گرت صد گنج و گر خود یک درم نیست — نصیبت از جهان جز یک غم نیست — تمنا با دلی رو تند رستی — ز سختیها نگیرد طبع سستی

دهان چند ان نماید نوشخندی — که ماند در طبیعت شوشخندی — چو گیرد نا امیدی در آگوش — کند راه رهائی را فراموش

جهان نی هست آب بد گنا کش — مشو مغرور چون کس ماند این گور — بکم خوردن توان رست از بلا ها — بکم خوردن بیابان بند چون پر

بکم خوردن یکی را تب نگیرد — ز پر خوردن بوزی صد بمیرد — چو بر گردد مزاج از استقامت — بد شواری پدید آید بسا مت

چو راحت آید عاف تاراج کردن — بدارد طبع محتاج کردن — نباشد طبع را با گلشکر کار — چو باشد خوردن نا گلشکر دار

چه گلبن هر چه پگذارد نخی چند — چه خوردی گر شکر با شد بگندد — بدش گوئی بگردد چند چوبی — چو دنیا را نخواهی چند جوئی

غم دنیا کسی در دل ندارد — که در دنیا چو منزل ندارد — درین دنیا کسی کی جای گیرد — ز مشتی آب خاکش نا گزیرد

کمن دلتنگ ای شخصت گل تنگ — که بد باشد گل تنگ و دل تنگ — جهان از نام آنکس ننگ دارد — که از بهر جهان دلتنگ دارد

فلک با همه نامو س نیرنگ — شب و روز ابلقی دارد کهن تنگ — بدین املق که آمد شد گر بیند — چو آمد این فرود آن بر نشیند

درین دیر کهن کس نیست آزاد — نباشد آدمی هرگز بدل شاد — درین سیلاب غم کز نا پدید برد — پسر چون نه ماند چون پدر مرد

گهی چون خون هندو می بریزد — چو وارث ماند آن خون بر نخیزد — چو فرزندی که با این کین تازی — که هندوی پدر کش را نوازی

بزن تیغی که این چرخ کیان بافت — که چندین نسل بر نسل بر انداخت — فلک را تا کمان بی زه نگردد — شکار کس مد و فر به نگردد

گوزنی را که ره بر شیر باشد — کیا در زیر بی شمشیر باشد — تو امین چون نه شد بر باندن خویش — که داری باد در پیرا هن میش

مباش ایمن که این دیر یاغی موش — نگردد از آدمی خو دن فراموش — که دامین بیع را بینی ز بیعی — کز ان بقعه برون نا پد بقیعی

جهان آن به که دا تا تلخ گیرد — که شیرین زندگانی تلخ میرد — کسی کش زندگی با در دو داغست — بوقت مرگ خندان چون چراغست

منه دل بر جهان کین سیج دا نیست — جوانمردی نخواهد کرد با کس — سرائی کز چنین بهر ها فرسود — چو گل کردن نا زاد ست بنود

چه باید اینچنین بی شرم بودن / ز بهر عشق بی آزرم بودن
هر آنکو عشق برد از دل قرارش / کم ارزش مینماید روزگارش
اگر عاقل شوی نامت برآید / وگر صابر شوی کامت برآید
اگر باشی چنین بی صبر و غمخوار / سرانجامت برسوائی کشد کار
بباید ساختن با سختی اکنون / که داند کار فردا چون بود چون
بد از نیک آنگهی آید پدیدت / که قفل از کار بگشاید کلیدت
بسا دیبا که یابی سرخ و زردش / کبود ازرق آید در نوردش
بسا دُرها که باشد گرد و سای / بود یاقوت یا فیروزه اش جای
اگر سودی نخوردی زو زیان نیست / بود ناخورده یعنی باک از آن نیست
کنون وقت شکیبائیست مشتاب / که بر بالا بدشواری رود آب
چو وقت آید که آب آید سوی زیر / بماند دولتت در کارها دیر
بسی در کار خسرو رنج دیدی / بسی خواری و دشواری کشیدی
چو بانو زین سخن لختی فرو گفت / بت بی صبر شد با صابری جفت
وزین در نیز شاپور خردمند / بکار آورد با او نکته چند
که ای سرو روان ماه جهانتاب / گدازان شد تنت چون برف در آب
تو بودی چون گل صد برگ پربار / کنون چون شمع گشتی زرد رخسار
اگرچه ناشکیبی ای پری زاد / نشاید خویش را کشتن به بیداد
درین معنی سخن بسیار گفتند / بگفتارش غم از دل برگرفتند
دلش را در صبوری بند کردند / ز یاد خسروش خرسند کردند
شکیبا شد درین غم روزگاری / نه در تن جان نه اندر دل قراری
مهین بانو دلش دادی شب و روز / بدان تا نشکند ماه شب افروز
یکی روزش بخلوت پیش خود خواند / که عمرش آستین بر دولت افشاند
کلید گنجها دادش که برگیر / که پیشت مرد خواهد عمه پیر

گفتار در نوحه و زاری کردن شیرین در فراق مهین بانو فرماید

سپردم با تو کار این جهانی / ترا دادم جهان و زندگانی
دل از کار جهانی برگرفتم / امید از زندگانی برگرفتم
چو من رفتم تو زان سو رو که خواهی / نگه میداد رسم پادشاهی
کنونم نوبت رفتن درآمد / به نیک و بد جهان بر من سرآمد
چو بگفت این سخن بانو بشیرین / ز غم درهم شکست آن سرو سیمین
چنان دلتنگ شد آن ماه پاره / که بر مه ریخت از نرگس ستاره
چو یکچندی برآمد ناتوان شد / گل سرخش برنگ زعفران شد
درآمد کار اندامش بسستی / به بیماری کشید از تندرستی
چو روزی چند بر تن رنج شد چیر / تن از جان سیر شد جان ز جهان سیر
جهان از جان شیرینش جدا کرد / بشیرین هم جهان هم جان رها کرد
فرو شد آفتابش در سیاهی / بزیر خاک برد از تخت شاهی
فغان زین چرخ گر نیرنگ سازی / گهی شیشه کند گه شیشه بازی
نیامد شیشه از سنگ بر دست / که باز آن شیشه را هم سنگ بشکست
چنین است آفرینش را هدایت / که باشد هر نهادی را نهایت
باول عهد زنبور انگبین کرد / باخر عهد هم زان انگبین خورد
بدین قالب که بادش در کلاه است / مشو غره که مشتی خاک راه است

ز بادام طراز گل برانگیخت / گلابی بر گل بادام میریخت
چو نسرین برگشاده ناخنی چند / به نسرین برگ برگ لاله میکند
گهی چون گوی هر سو میدویدی / گهی بر جای چون چوگان خمیدی
گهی با بخت گفتی ای ستمگار / نکردی تا توئی زین زشت تر کار
گهی فرخ سروش آسمانی / دلش دادی که یابی کامرانی
گهی دیو هوس میبردش از راه / که می بایست رفتن در پی شاه
درختی بر شده چون گنبد نور / گدازان گشته چون در آب کافور
نمک در نرگس بیخواب میکرد / ز نرگس لاله را سیراب میکرد
بهار تازه چون رخشنده مهتاب / ز هم بگسسته چون بر خاک سیماب
نگین سازان محنت بر نشستند / یزک داران طاقت را شکستند
شبی خون غم آمد بر ره دل / شکست افتاد بر لشکرگه دل
ز بنگاه جگر تا قلب و سینه / بغارت شد خزینه بر خزینه
بصد جهد از میان سلطان جان است / ولیک آنگه که در خدمت میان است
گهی دل را بنفرین یاد کردی / گهی چون بیدلان فریاد کردی
مرا دیر که بردی دل نهادی / بدست آوردی و از دست دادی
فرو شد ناگهان پایت بکنجی / ز دست افشاندیش بی پای رنجی
بهاری را که بر رویم گشادی / ربودی گل بدل خارش نهادی
برنجم از تو تو از من بخوشی / تو خود گندم نمای جو فروشی
چراغی کز جهانش برگزیدی / بنادانی ببادش بر دمیدی
بآب زندگانی دست کردی / نهان شد لاجرم زو بر نخوردی
ز مطبخ بهره جز آتش نبودت / وزان آتش نشاطی خوش نبودت
ازان آتش برآمد دودت اکنون / پشیمانی ندارد سودت اکنون
نخود میگفت کای شوخ ستمگار / چرا گفتی تو آن بیهوده گفتار
کدامین بدره از ره برده بودت / کدامین دیو تلقین کرده بودت
اگر روزی رسم نزدیک آن شاه / چگونه عذر خواهم زان شهنشاه
سزاوارم بصد چندین که هستم / که آب زندگی گم شد ز دستم
پشیمانی همی خورد آن دلارام / ازان سختی که بسر میبرد ایام
چون بسیاری درین محنت بسر برد / هم آخر زان میان کشتی بدر برد
ز بس خواری شده با خاک ره راست / بصد خواری ز خاک راه برخاست
بدرگاه مهین بانو گذر کرد / ز کار شاه بانو را خبر کرد
دل بانو موافق شد بدین کار / نوازش کرد و پندش داد بسیار
که صابر شو درین غم روزکی چند / نماند هیچکس جاوید در بند
نباید تیز دولت بود چون گل / که آب تیز رو زود افگند پل
چو گو افتان و خیزان به بود کار / که هر کس کو فتد خیزد دگر بار
نروید هیچ تخمی تا نگندد / ز کاری برگشاید تا نه بندد
مراد آن به که دیر آید فرا دست / که هر کو زود خور شد زود شد مست
نه بینی ابر چون تندی نماید / بگرید زار و آنگه برگشاید
نباید راه رو کو زود راند / که هر کو زود راند زود ماند
خری کو شصت من برگه آسان / ز شصت و پنج من نبود هراسان
نشاید دل چنین از دست دادن / ز بی صبری بمحنت در فتادن
توئی کز نسل شاهان سرفرازی / مثل گشتی چنین در عشقبازی
بباید ساختن با داغ دوری / که عیبست از بزرگان ناصبوری

نه بند از پای می شاید بریدن | نه با این بند میشاید پریدن | غم یک تن مرا خود ناتوان کرد | غم چندین کس اکنون چون توان کرد
مرا باید که صد غم خوار باشد | چو من صد غم خورم دشوار باشد | ز خر بردارم و بر خود نهم بار | خزانه اگنده می باید بدین کار
نخواهد دل که تاج و تخت گیرم | نخواهم هم که با دل سخت گیرم | مه و خورشید را بر فرش خاکی | ز جمعیت سد این تا بناکی
پراگنده دلم بی نور از انم | نیم مجموع دل رنجور از انم | کواکب نیز هم ریحان باغند | پراگندند از ان ناقص چراغند
ستاره وار نتوانم ز پرتو شمع | که آن نور پراگنده است و این جمع | دل تاریک روزم بر شب آمد | تن بیمار خیزم بر اتب آمد
نمیشد موش در سوراخ کردم | بیاری جای رو می بست مردم | سیاهک بود چون رنگی پدیدار | نبردی میز ندچون گشت بیمار
دگر ره بانگ بر خود زد بتندی | که با دولت نشاید کرد کندی | چو دولت هست بخت آرام گیرد | بشادی با تو جانان جام گیرد
سر از دولت کشیدن سخت سستی است | زمین و آسمان بی آوری نیست | کس از بید دولتی کامی نیامد | بر از دولت ملک نامی نیاید
بدولت یافتن شاید همه کام | چو دانه هست مرغ آید سوی دام | تو کندم کار تا هستی برآرد | کیا خود در میان دستی برآرد
بهکاری در ان دولت بود نوش | که با دار کار با بی دولتی دوش | پدر کز مار دانش یاد پرنور | مرا پیرانه پندی داد مشهور
که از بید و لستان گیر پرهیز چون تیر | وطن در کوی صاحب دولتان گیر | بسی نخواند از ین افسانه با دل | چو عشق آید کجا صبر و کجا دل
صبوری کرد با غمهای دوری | هم آخر شاد مان شد زان صبوری | چندین در فکر آرد ان سخن سنج | که بر داز او ستادی سخن رنج
که چون شیرین ز خسرو باز پس ماند | گفتار در زاری کردن شیرین در فراق خسرو | دلش در بند و جانش در هوس ماند
بسان گوسپند کشته بر جای | فرو افتاد میز د دست بر پای
تن از بسیط اقتی پر داخته زور | دل از زنگی شده چون دیده موی | هوا بر باد داده خرمش را | گرفته خون دیده دامنش را
چو زلف خویش بی آرام گشته | چو مرغی پای بند دام گشته | شده ز اندیشه هجران پاش | ز بحر دیده پر گوهر کنارش
سهی سروش چو شاخ گل خمیده | چو گل صد جای پیراهن دریده | دلش حراقه آتش زنی داشت | بان آتش سرد و دانگبی داشت
نگردد و دش و دانسو که دن بود | که افتد بر سر بو سیدها دود | گشاده رشته گوهر ز دیده | مثره چون رشته در گوهر کشیده
ز خواب این هوسهای ناش | ز بیخوابی شده چشمان چو عنابش | سهی سروش چو برگ بید لرزان | شده ز و نافه کاسد عود ریزان
دهان خشک و لب از گفتار بسته | ز دیده در بدر با بار بسته | گهی ز با همی افتاد چون مست | گهی از بید ا دمیز د دست بر دست
ز نانی بر زمین غلطید خشک | ز شکین جعد مشک افشاند بر خاک | گهی بر شکر از باد ام دو اب | گهی خاسید قند ع العناب

کشید از خاک تختی بر ثریا — زر و گوهر بکشتی در بدریا — چنان کز بس گهرهای نتابی — بشب رخشنده‌تر بودی مهتابی

بران تخت همایون شد چو شیران — مبارکباد گفتندش دلیران — جهان خرم شد از نقش نگینش — همیخوانند آفرینش آفرینش

ز عکس آنچنان روشن جهانی — خراسانرا در افروده آفتابی — شد آواز نشاط و شادکامی — زمرو و شایگان تا بلخ نامی

چو فرخ شد بروهم تخت و هم تاج — در آمد غمزهٔ شیرین بتاراج — نه آن غم را زدل شایست راندن — نه غم پرداز را شایست خواندن

بحکم آنکه مریم رنگ مه داشت — کز او بر اوج عیسی پایگه داشت — اگرچه پادشاهی بود و گنجش — زبی یاری سیاهی بود رنجش

نمیگویم طرب حاصل نمیکرد — طرب میکرد لیک از دل نمیکرد — گهی قصد نبید خام کردی — گهی از گریه می در جام کردی

گهی گفتی بدل کامی دلارا — زعالم عاشقی یا پادشاهی — ازین هر دو یکی را بایدت خواست — که عشق و مملکت با یکدیگر راست

چو خوش گفتند شیرین باد بلنگان — گفتار در زاری کردن خسرو در فراق شیرین — که خرگیره رود با راه رنگان

مرا با مملکت گر بار بودی — دلم زین ملک خود دار بودی

نخرم گر فروشند بخت بیدار — بعد ملک چنین کم بودی بدار — بدین سامان بیدل بی یار گشتم — مرا ملک گر بی یار باشد

بجوجستم شفق من بیدار گشتم — شبی در باغ بودم خفته با یار — بجای چیدن گل خار باشد

بدرستان شدم وزی سحرگاه — سهی سروی دلم بربود ناگاه — نمیدانم که چون گیرم در آغوش

کجا رفت آن نگار آن دلربایش — که جان بود و زنه با جان برابر — کجا آن عیش و آن شبها بگفتن

کجا شیرین آن شیرین خطابی — بشیرینی چو آب زندگانی — شکر چندین نگه بر گرگ بشکر بار

کجا آن نوبنو مجلس نهادن — بهشت عاشقانرا در گشادن — گهی خوردن می چون جان بجانان

نشستن با پریرویان چو ماهان — بگشتن بلبمن بویان هم آغوش — نمی بینم کجا آن هم نشینان

کراجویم کراخوانم بفریاد — گلی بودند کز من دشتیان باد — نه بازو ساختن زین بیقراری

گهی چون گل نهادن دل بروی — گهی مستی شکستن بر خمارش — گهی پنهان کشیدن لب لبانش

سخنهای که گفتم با شنیدم — خیالی بود یا خوابی که دیدم — نه بی یاری فروشد رنج گشت گنجم

مرا گوینده خندان آن شکر چو خورشید — که اندر بر بتابد جان چو خورشید — در و یاخنده گنجی یادم آرد

من آن مرغم که افتادم بنا کام — زشیرین خانه در اریشمین دام — چه سود از بند زیر پای دارم

چو وقت آمد ملک را گفت بشتاب — مبارک طالعست این لحظه دریاب — نبسط کینه چون فرزین خسروی — درافگن پیل و شه را زین بدر بر

ملک در جنبش آمد بر سر پیل — سوی بهرام شد جوشنده چون نیل — دلش زان کینهٔ بهرام جوشید — چو شیر تند و چون پیلی خروشید

بروز پیل پای خویشتن را — بپای پیل بر دآن پیلتن را — دلیران تیغ کینه برکشیدند — چو شیران سوی گوران سر کشیدند

شکست افتاد بر خصم جهانسوز — بفرخ فال خسرو گشت فیروز — ز خون آلوده شد شمشیر بهرام

کمندر و میان بر شکل بر بنجیر — چو موی زنگیان گشته گره گیر — که خون میرفت در میدان چو جوی

بر روی تیغ هر کس را که دیدند — سرش چون طرهٔ گرجی بریدند — چنان کز رویشی سر سامیان را

ز چندانی خلائق کس بر ستد — مگر بهرام آنهم نیز خسته — مشعبد ایمیا پیدا بازی موخت

ز لعبت کردن بهرام و ورزش — جهان افگند چون بهرام گورش — درست او ماند کو از چشم خود دوست

بهر اجوبت که خود را چشم بد یافت — ز چشم نیک بدان چشم بد بافت — بکام دشمنان شد کام و ناکام

کدامین سر ورا داد و بلندی — که بارش خم نداد از دردمندی — نداد ش عاقبت رنگ گل زرد

همه قند و شکر نتوان فرو برد — گهی صافی توان خورد گهی درد — چو شادی او غم بیجایی و بند

بجای بانگ مطرب کبتد ساز — بجای موبه گر برد آرد آواز — درین گنبد که می بینی بیکروز

تنوری سخت گرمست این علف خوار — تو خواهی بر گلش کن خواه بر خار — لگد خوردن ازو هم درشمارست

فلک بر سبز خنگ تند و تیز است — زراهش عقل را روئی نه چیز است — که نمنود است با کس زینهاری

ستم تنها نه بر چون او کسی رفت — درین پرده چنین بازی بسی رفت

گفتار در بادشاهی نشستن خسرو بجای پدر بار دوم فرماید

چو بر بهرام چوبین تخته شد تخت — بخسرو ماند هم شمشیر و هم تخت

سوی چین شد برادر بر چنین گشته — اذا جاء القضا بر سر نوشته

چو سر بر کرد ماه از برج ماهی — سعادت داده از تثلیث تسدیس

ز پرگار حمل خورشید منظور — سوی برج ثور افگند نیم تا شب

دو شب مریخ را می کرد در کار — ملک بنشست بر پیروزه گون تخت

بره آورد و ز سپیدی سیاهی — توئی گفتند و ز از روزگارش

چو روزی چند شاه آنجا طرب کرد / بیاری خواستن لشکر طلب کرد
سپاهی داد قیصر بیشمارش / بزر چون زر مهیا کرد کارش

گفتار در جنگ کردن خسرو با بهرام چوبینه و هزیمت یافتن بهرام از جنگ خسرو

ز بس لشکر که بر خسرو شد انبوه / چو دریا گشت هامون کوه تا کوه
چو کوه آهنین از جای جنبید / زمین گفتی ز سر تا پای جنبید
چهل پنجه هزار از مرد کاری / گزین کرد از یلان کارزاری
شبیخون کرده آمد سوی بهرام / زره را جامه کرد و خود را جام
چو آگه گشت بهرام جهانگیر / بجنگ آمد چو شیر آمد بنخچیر
ولی چون بخت روباهی نمودش / ز شاهی و جهانداری چه سودش
ملک میراند لشکرگاه و بیگاه / گرفته کین بهرام آن شهنشاه
چو شد نزدیک بهرام آن جهانجوی / سپاه آورد حالی روی در روی
دو لشکر رو برو خنجر کشیدند / جناح و قلب صف را بر دریدند
سواران اسپ در میدان فکندند / دلیران رخش بر شیران فکندند
سپاه روم چون دریای جوشان / چو ابر تند و چون شیر خروشان
چو برق تیز هر یک تیغ در دست / کف آورده بلب چون اشتر مست
دو رویه آن سپه در هم فتادند / در کینه بیکدیگر گشادند
ترنگ تیر و چاکاچاک شمشیر / دریده مغز پیل و زهره شیر
صهیل تازیان آتشین جوش / زمین را ریخته سیماب در گوش
جنیبتهای زرین نعل گشته / ز خون برگستوانها لعل گشته
غریو کوس داده مرده را گوش / دماغ زندگان را برده از هوش
سواران تیغ برق افشان کشیده / هزبران سر بسر دندان کشیده
اجل بر جان کمین سازی نموده / قیامت در یکی بازی نموده
سنان بر سینها سر تیز کرده / جهان را روز رستاخیز کرده
ز بس نیزه که بر سر بیشه بسته / هزیمت راه بر اندیشه بسته
دران بیشه نه گور از شیر میرست / نه شیر از خوردن شمشیر میرست
چنان میشد بزیر درعها تیر / که زیر برگ گلها باد شبگیر
عقابان خدنگ خون سرشته / برات کرگسان بر پر نوشته
سنان نیزها زهر آب داده / زره پوشان کمین را خواب داده
ز موج خون که بر میشد بعیوق / پر از خون گشته تا سگهای منجوق
بنوک نیزهای سر فتاده / صبا گیسوی پرچمها گشاده
بمرگ سروران سر بریده / زمین جیب آسمان دامن بریده
حمائلها فگنده هر کسی زیر / یکی شمشیر و دیگر زخم شمشیر
فرو بسته دران غوغای ترکان / ز بانگ نای ترکی نای ترکان
حریر سرخ بیرقها گشاده / نیستانی بآتش در فتاده
نه چندان تیغ شد بر خون شتابان / که باشد ریگ و سنگ اندر بیابان
نه چندان تیر شد بر ترک ریزان / که ریزد برگ وقت برگ ریزان
نهاده تخت شه بر پشت پیلی / کشیده تیغ گرداگرد میلی
بزرگ امید پیش پیل سرمست / بساعت سنجی اصطرلاب در دست
نظر میکرد زو فرصت همی جست / که تا رای مخالف کی شود سست

همه شیران به پیشم بیم گیرند / که مردان از زنان تعلیم گیرند
گهی با نامرادی بیم کردن / گهی مردانگی تعلیم کردن
مرا عشق تو از افسر برآورد / بساتن را که عشق از سر برآورد
مرا گر شور تو بر سر نبودی / سر شوریده بی افسر نبودی
فگندی چون فلک بر سر کمندم / رها کردی چو کردی پای بندم
نخستم باده دادی مست کردی / بمستی مر مرا پابست کردی
چو نادانان پی دل برگرفتم / خمار عاشقی در سر گرفتم
دلم تا در تو و عشق تو پیوست / دریغا ملک شاهی کان شد از دست
ز عشقت خواری بسیار دیدم / بگل کردم طمع تا خار دیدم
چو گشتم مست میگوئی که برخیز / ببدخواهان هشیار اندر آویز
بلی خیزم در آویزم به بدخواه / ولی آنگه که بیرون آیم از چاه
مرا از حال خود آگاه کردی / به نیک و بد سخن کوتاه کردی
بران عزمم که ره در پیش گیرم / شوم دنبال کار خویش گیرم
بگیرم پند تو بر یاد ازینکار / بکوشم هرچه باد اباد ازین بار
من اول بس همایون بخت بودم / که هم با تاج و هم با تخت بودم
بگرد عالم آوارم تو کردی / چنین بی زور و بیچارم تو کردی
گرم نگرفتی اندوه تو فتراک / کدامین یادم آوردی بدین خاک
بلی تا با منت خوش بود یکچند / بدی با من بسی شیرین تر از قند
کنون کز مهر خود دوریم دادی / بباید شد که دستوریم دادی
من از کار شدن غافل نبودم / که مهمانی چنان بد دل نبودم
نشستم تا همی خوانم نهادی / روم چون نان در انبانم نهادی
چو من رفتم همه گیتی ترا باد / بلا و زحمت و سختی مرا باد
پس آنگه در کیلی بیفشرد / ز راه کیلگون لشکر بدر برد
دل از شیرین غبار انگیز کرده / بعزم روم رفتن تیز کرده
ز بیم تیغ رهداران بهرام / بره رفتن نبودش یکدم آرام
دران ره رفتن از تشویش تاراج / به ترک تاج گفتا ترک تاراج

گفتار در رسیدن خسرو بروم نزد قیصر

عقابی چار پر یعنی که در زیر / نهنگی در میان یعنی که شمشیر
فرس میراند با رهبان آن دیر / که راند از اختران با اسپی سیر
در آنجا تا لب دریا بتعجیل / دو اسپه راند کوچی میل در میل
ز رویش روی دولت را برافروخت / وزو بسیار حکمتها در آموخت
وز آنجا یک سواره راند لشکر / بقسطنطنیه شد بر سوی قیصر
عظیم آمد چو گشت آنحال معلوم / عظیم الروم را آن فال در روم
حساب طالع از اقبال کردش / بعون طالع استقبال کردش
چو قیصر دید کامد بر درش بخت / بدو تسلیم کرد آن تاج و آن تخت
چنان در کیش عیسی شد ازو شاد / که دخت خویش مریم را بدو داد
دو شه را در زفاف خسروانه / فراوان شرطها شد در میانه
حدیث خسرو و آن زاد فرخ / که اهل روم را چون داد پاسخ
همان لشکر کشیدن تا بناطوس / جهان آراستن چون پر طاوس
نگویم چون دگر گوینده گفت / که من بیدارم ار پوینده خفت
چو من نرخ کسان را نشکنم ساز / کسی نرخ مرا هم نشکند باز

نباشد هیچ هشیاری در آن مست / که غل در پای دارد جام در دست
ز دولت جوی آن گاهی که خواهی / ز بی دولت نیاید پادشاهی
تو دولت جوی من خود هستم اینک / بدست آر آنکه من بر دستم اینک
نخواهم نفس بی دولت نمودن / من و دولت بهم خواهیم بودن
ز دولت دوستی جان بر تو ریزم / نیم دشمن که از دولت گریزم
طرب کن چون در دولت گشادی / مخور غم چون بروز نیک زادی
برون از پادشاهی دولتی هست / که آن جوید کسی کانجا زند دست
نخست اقبال و آنگه کام جستن / نشاید گنج بی آرام جستن
زبان آنگه سخن چشم آنگهی نور / نخست انگور و آنگه آب انگور
بصبری میتوان کامی خریدن / بآرامی دل آرامی گزیدن
بگرمی کار عاقل به نگردد / بیکدانه بزی فربه نگردد
درین آوارگی ناید برومند / که سازم با مراد شاه پیوند
گرت با من خوش آید آشنایی / همی ترسم که از دولت برآیی
اگر با تو ببازی سر درآرم / نه آن یارم که از کارت برآرم
تو ملک پادشاهی راست آر / که من باشم اگر دولت بود یار
وگر خواهی دولت دیر پیوست / دریغا من که باشم رفته از دست
جهان در دست تو ملکی قدیم است / بدست دشمنان عیبی عظیم است
جهان او را بود کو بر شتابد / جهانگیری توقف بر نتابد
همه چیزی ز روی کدخدایی / سکون بر تابد الا پادشاهی
اگر در پادشاهی بنگری تیز / سبق بردی ز دوران سبک خیز
جوانی داری و نیروی شاهی / طلب کن با سری صاحب کلاهی
ولایت را ز فتنه پای بگشای / یکی ره دستبرد خویش بنمای
بآن هندو که رختت را گرفته است / بترکی تاج و تختت را گرفته است
به تیغ آزرده کن ترکیب جسمش / مگر باطل کنی ساز طلسمش
که دست خسروان در جستن کام / گهی با تیغ باید گاه با جام
ز تو یک تیغ تنها بر گرفتن / ز شش حد جهان لشکر گرفتن
کمر بندد فلک در جنگ با تو / در اندازد بدشمن سنگ با تو
مرا نیز ار بود دستی نمایم / وگرنه در دعا دستی برآرم

گفتار در خشم رفتن خسرو از شیرین و عزیمت روم نمودن در پیش قیصر

ملک را گرم کرد آن آتش تیز / چنان کز خشم شد بر پشت شبدیز
بتندی گفت من رفتم شبت خوش / گرم دریا به پیش آید در آتش
خدا داند کز آتش برنگردم / ز دریا نیز موئی تر نگردم
گرت با من خوش آید آشنایی / تو خود دنبال من ناچار آیی
چو پنداری که خواهم خفت ازین پس / بترک خواب خواهم گفت ازین پس
زمین را پیل بالا کند خواهم / دبه در پای پیل افگند خواهم
شوم چون پیل و سر نارم ببالین / نه پیلی کو بود پیل سفالین
بنادانی خری بردم بدین بام / بچالاکی فرود آرم سرانجام
سبوئی را که دانم ساخت آخر / توانم بر زمین انداخت آخر
مرا ناخورده می تو مست کردی / به بیهوده دلم را پست کردی
مرا باید بخشم آتش برافروخت / بآتش سوختن باید درآموخت

نگویم در وفا سوگند بشکن / خمارم را ببوسی چند بشکن
من دلخسته را دلداری کن / چو دلداران مرا غمخواری کن
چو آتش در دلم سرکش چه باشی / بوقت خوشدلی ناخوش چه باشی
اگرچه نیستی غمخوار کارم / بدینسان بیدل و غمگین مدارم
اسیری را بوعده شادمی کن / مبارک بنده آزادمی کن
چو چشم بد همیشه دورم از تو / چو بدخواه لبت رنجورم از تو
چو رنجورم بحال من نظر کن / مرا درمان از آن لعل شکر کن
ز باغ وصل پر گل کن کنارم / چه دانی در فراقت در چه کارم
مگر زان گل گلاب آلوده گردم / ببوی گلستان خوشنود گردم
تو سرمست و سر زلف تو در دست / اگر بیخود نشینم جای آن هست
چو با تو می خورم چون کس نباشم / ترا بینم چرا دلکش نباشم
کمر زرین بود چون با تو بندم / دهن شیرین بود چون با تو خندم
گر از من میبری چون مهره از مار / من از گل باز میمانم تو از خار
گر از درد سر من میشوی فرد / من از سر دور میمانم تو از درد
جگر خور کز تو به یاری نیابم / ز تو خوشتر جگرخواری نیابم
مرا گر روی تو دلکش نباشد / دلم باشد ولیکن خوش نباشد
وگر دیده شود از تو بدلگیر / بود در دیده جای حسن تقصیر
عتابی گر بود ما را ازین پس / میانجی در میانه موی تو بس
وگر جان گردد از رویت عنان تاب / بود جان را عروسی لیک در خواب
چو لختی قصه‌های خوش فرو گفت / گرفته زلف شیرین خوش فرو خفت

گفتار در پاسخ دادن شیرین خسرو را

فلک چون جام یاقوتی روان کرد / ز جرعه خاک را یاقوت سان کرد
چو شاه چرخ تیغ و نیزه برداشت / سپاه شب ولایت زود بگذاشت
فلک چون پنج نوبت بر جهان زد / بسلطانی علم بر هفتخوان زد
ملک برخاست جام باده در دست / هنوز از باده دوشینه سرمست
همان سودا گرفته دامنش را / همان آتش رسیده خرمنش را
چو موم از آتش دل نرم تر شد / دل نرمش بشیرین گرم تر شد
هوای گرم بود و آتش تیز / نمیکرد از گیاه خشک پرهیز
چنان افتاده بد آتش بجانش / که بر میزد زبانه از دهانش
گرفت آن نارپستان را چنان سخت / که دیبا را فرو بندند بر تخت
بسی کوشید شیرین تا بصد زور / غذای شیر گشت از پهلوی گور
ملک را گرم دید از بیقراری / مکن گفتا بدینسان گرم کاری

جواب دادن شیرین خسرو را

بگفت ای شاه عالم بنده تو / همه شاهان بصید افکنده تو
چو تو گرمی کنی نیکو نباشد / گلی کو گرم شد خوشبو نباشد
چه باید خویشتن را گرم کردن / مرا در روی خود بی شرم کردن
چو باشد گفتگوی خواجه بسیار / بگستاخی پدید آید پرستار
بگفتن با پرستاران چه کوشی / سیاست باید آنجا یا خموشی
ستور پادشاهی گر بود لنگ / بدشواری شکار آید فراچنگ
چو روز پادشاهی بر سر آید / مرادت خود بزور از در درآید

مکن بازی بر آن زلف شکن گیر / بمن بازی کن امشب دست من گیر
بجان آمد دلم درمان من ساز / کنار خود حصار جان من ساز
ز جان شیرین تری ای چشمهٔ نوش / سزد گر گیرمت چون جان در آغوش
مدارم بیش ازین حیران و مهجور / که من خود هستم از عشق تو مهجور
چو شکر گر لبت بوسم دگر پای / همه شیرین تر آید جایت از جای
دهان تنگ تو میم است گوئی / شکنج زلف تو جیم است گوئی
ببو افزون ز مشک و عنبری تو / چه گویم هم گل و هم شکری تو
همه تن در تو شیرینی نهفتند / بکم کاری ترا شیرین بگفتند
لب شیرینت را شکر غلام است / اگر شیرین توئی شکر کدام است
درین شادی به از غمگین نباشی / که شیرین باشی ار شیرین نباشی

گفتار در جواب دادن شیرین خسرو را

شکر لب گفت ازین زنهار خواری / پشیمان شو مکن زنهار کاری
که شه را بد بود زنهار خوردن / بد آمد در جهان بدکار کردن
مجو آبی که آبم را بریزد / مخواه آن کام کز من برنخیزد
کزین مقصود بی مقصود گردم / تو آتش گشته و من عود گردم
مرا بی عشق خود دل مهربان بود / چو عشق آمد فسرده چون توان بود
گر از بازار طبع اندازه گیرم / بتو هر دم نشاطی تازه گیرم
ولیکن نرد با خود باخت نتوان / همه دم با خوشی خود ساخت نتوان
جهان نیمی ز بهر شادکامی است / دگر نیمه ز بهر نیکنامی است
چو باید طبع را خودکام کردن / دو نیکونام را بدنام کردن
همان بهتر که از خود شرم داریم / بدین شرم از خدا آزرم داریم
زن افگندن نباشد نیکنامی / خود افگن باش گر مرد تمامی
کسی کافگند خود را بر سر آمد / خود افگن بر همه عالم بر آمد
من آن شیرین درخت آبدارم / که هم حلوا و هم جلاب دارم
نخست از من قناعت کن بجلاب / که حلوا هم تو خواهی خورد مشتاب
باول شربت از حلوا میندیش / که حلوا پس بود جلاب در پیش
چو ما را قند و شکر در میان هست / بخوزستان چه باید در زدن دست
زلال آب چندانی بود خوش / کزو بتوان نشاند آشوب آتش
چو آب از سر گذشت آرد زیانی / وگر باشد خود آب زندگانی
بدارائی که او دارای دهر است / که بی تو عیش شیرینم چو زهر است
بآن یزدان که او عشق آفریدست / بساطی کین میانش گستریدست
که این دل جز تو جانان را نخواهد / دلی باشد که او جان را نخواهد
ولی تب کرده را حلوا چشیدن / نیرزد سالها صفرا کشیدن

گفتار در پاسخ دادن خسرو شیرین را

بسا بیمار کز بسیار خواری / بماند سال و مه در رنج و خواری
ملک چون دید کو در کار خام است / زبانش توسن است و طبع رام است
بلابه گفت کای ماه جهانتاب / عتاب دوستان نازیست پرتاب
صواب آید روا داری پسندی / که وقت دستگیری دست بندی
دویدم تا بتو دستی برآرم / بدست آرم ترا دستی درآرم
چو می بینم کنون زلفت مرا بست / تو در دست آمدی من رفتم از دست

بهشیاری مشو زیرا که مستی — چو من بیدل نه حقا که هستی — ترا زین کبک بشکسته چو پست — که باز عشق کبکت ارزبود است

وگر خواهی که دل زان پاره گردد — شکیبت تا دلت با دل بگوید — تو تیر اندر هدف بگذار بتوان — ز چاهی خیمه بر عیوق میزن

بهرین سو داکه چون شیر تیز است — سلاح گردن افرازان گریز است — تو خود دانی که با شمشیر بازی — هلاک سر بود گردن فرازی

دلت گر چه بدلداری نکوشد — بگو تا عشق را زندگی فروشد — بگویم دوستم گر خود نباشد — مرا گر نیک ور ابد نباشد

بسا فالی که از بازیچه برخاست — چرا خیر سگالد شان فال شد راست — چنین کو فال زد صاحب معانی — تو خود را فال نیکو زن چه دانی

بد آمد فال چون باشی بداندیش — چو باشی نیک نیک آید ز پیش — مرا از نعل تو بوسی تمام است — حلالم کن که این تسلیم حرام است

وگر خواهی که لب بر لب نیرزد — درین گرمی بناکامی بسوزم — ازان ترسم که فردا خرده گیرند — که چون من عاشقی را کشته باشی

ترا هم خون من دامن بگیرد — که خون عاشقان هرگز نمیرد — گرفتم رایگانی مسازی ندارد — بجز هم سر بازی ندارد

ندارم هم سر و بوس لبانت — که بوسم آستین یا آستانت — بگویم بوسه امیری من دهد — بست اچاشنی گیری من دهد

بده یک بوسه تا ده داستانی — ازین به چون بود بازارگانی — تو بازرگان بمد خرواربندی — چه باشد گر بقندی در ببندی

مرا در دفعه آن قند کردی — چو نمودی چرا در بند کردی — چه بشنائی کشاید بند از تو — فروبندی فرو بندد بدر تو

چو سقا کاب خیمه پیش من زد — ز خیمه کاب خیزد خیمه خیزد — مرا جانی تو با جانان نیرزم — مرا جانی تو با جانان نیرزم

چو باید اندیشه اندیشه کردن — نشاید دخت وئی پیشه کردن — بحالم بنگر این بازدیدن — نباید هست از من کشیدن

ترا باغ چون گل دل جمن نباشد — غلط گفتم لبت آب حیات است — چو آب زندگی پیوسته داری — بحتاجان چرا در بسته داری

سر زلف تو چون بند دلی ما — بر و نرم پاک زخمم را ببر و پاک — دلم گر بر دو زلفت دل بندد نیست — که بندد را ز دزدی ناگزیر است

بگیرم دزد را آبا باشدم مزد — نگیرم ور دزد را گیرد مرا دزد — بدزدی بندوت اگر نگیرم — چو بندد دزد نافرمان پذیرم

بدزدد دزد بندد را کسی دست — که با دزدی چو او در پیش هم هست — اگرچه دزد با صد بند همره باشد — چه باگش میزنی بی بهره باشد

کند زلف خود در گردنم بند — بخسپد لاغر اشب باش خرسند — شب چل ستب چندان که خواهی — چراغ خوشدلی را زنده داریم

تو دل خرما تمن جان افشانی دشم — تو ساقی باش تا من باده نوشم — حساب حلقه خواهد کرد گوشم — تو منجر بنده تا من مشتری دشم

شمار بوسه خواهد بود کارم — تو مسپده بوسه تا من میشمارم — بیا تا از در دولت درآیم — چو دولت خویش من آمد خویش رایم

یکامشب تازه داریم این نفیس را — کبر فردا ولایت نیست کس را — نظر بر بسته فردا چه داریم

گوزن کوه گر گردن فرازست — کمند چاره را بازو دراز است — گر آهوی بیابان گرم خیزست — سگان شاه را آنگ تیزست
زن چندین گره بر زلف عالیست — زکاتی ده قضا گر روان مالیست — چو بازرگان صد خروار قندی — چه باشد گر یقندی در نبندی
چو نیل خویش را باشی خریدار — گمشتار در پاسخ دادن شیرین خسرو را — اگر در نیل باشی باز کن بار
تشکر پاسخ ملطف باز دادش — جوابی چون طبرزد باز دادش
که فرخ ناید از چون من غلامی — که هم تختی کنم با تاجداری — خر خود را چنان جا کم بینم — که با تازی سواری سر نشینم
نیم چندان شگرف اندر سواری — که آرام پای با شیر شکاری — اگر نازی کنم معصوم نیست — که در گرمی شکر خوردن روا نیست
چو زین گرمی آسانم بخندند — مرا لشکر مبارک شاه دانند — وز ان پس عقل با لاس میدانست — زمرد را با نمی پاس میدانست
سرش گر سرکشی از من نمودی — تقاضا می‌شنید و زود بودی — شدی از سر خودی تیز چون غار — خوشا خارا که آرد بر خ گل بار
ملک هر لحظه عشق از سر گرفتی — چو جانش هر زمان در بر گرفتی — چو بودی مست پیش پای دادی — بغیبت بوسه بر پاشین بادی
بزمی هر شش لطفی نمودی — ز لعلش هر زمان شیرینی بودی — بهر موی که بندی در چو شیرین — هزاران موی قاقم دشت و زرین
کمان ابروش گر شد گره گیر — کرشمه بر هدف میراند چون تیر — سنان غمزه اندر چوب خنگ — بهر جنگی درش صد آشتی رنگ
نمک در خنده کاین لب را نمکدان — بهر نطقی کمن صد پیک پیشان — قصب رخ اگر پوشم به از نیست — بنا گوشم سخنهای در میانیست
ز گیسو حقه لب گه گه خاموش — دگر سو نهاده حلقه در گوش — بچشمی نازی اندازه میکرد — بدیگر چشم عذری تازه میکرد
چو سیر چمید گیسو مجلس آراست — چو رخ کرد ند گردن عذر را خواست — چو خسرو را بخواهش گرم دانست — مروت را در ان خرمن خجل یافت
نمودا ندر هر حرکت شاهدانست — بگو گر دیده آتش همی گشت — بدان بشتی که پشتش ناندی پاس
غلط گفتم نمودش تخته عاج — که شه را سخت باید تیغ با تاج — که کشور بی سپاه و بی سپاس
دگر ره آنکه گر وحشی شد از دست — حساب دیگران بر دوش در ان نیست — که پشتم نیز محرابست چون گوی
بدیگر چشم دل دادن که بر خیز — چه خوش نازی ست نازی کز سر جان — زدیدا ندان و دزدیده جویان
بسخنپیرگی کردن که بر خیز — بصد جان این زد آن ساعت که جانان — نخواهم گوید و خواهد بصد جان
چو خسرو دید کا نماه طرازی — گفتار در پاسخ دادن خسرو — نخواهد کرد ان را چاره سازی
بگستاخی در آمد کای دلارام — شیرین را — گر فته چند خواهی نی دبیارام
چو می خوردی و دیدا ری من با — چه باید کز من مستم تو هشیار

شکر کبیار و بادام اندکی بود — کبوتر بچه دشاهین یکی بود — همه بر یاد خسروی گرفتند — بپایی خوشدلی برآبی گرفتند

دمی بی رود و رامشگر نبودند — زمانی بی می و ساغر نبودند — حمائل دستها در گردن یار — درخت ناروان پیچیده بر بار

می و معشوق و گلزار و رخ یار — ازین خوشتر چه باشد روزگار — تماشای گل و گلزار کردن — می لعل از کف دلدار خوردن

بدستی دامن جانان گرفتن — به بگرفت نبض جان گرفتن — گهی در گوش دلبر راز گفتن — گهی غمهای دل بر وی شگفتن

گهی جستن بغمزه چاره سازی — گهی کردن ببوسه غمزه بازی — گهی آوردن بهار تر در آغوش — گهی بستن بخفته بر بناگوش

گرفتار و عتاب کردن خسرو بر شیرین و بخشیدن رفتن خسرو بجانب روم

جهان اینست این خود در جهان نیست — دگر هست این عجب جز بگزبان نیست

شبی از جمله شبهای بهاری — سعادت رخ نمود و بخت یاری

شده روشن شبی از مهتاب چون روز — شده باده دوان در سایه بید

صفیر مرغ و نوشانوش ساقی — صبا تفسیر آیت یار میگفت

سهی سروان هر کنار جویباری — یکی گلاب دان بر کف گرفته

دشاقان گرد چون خرم خرامان — گران شبپیره ای از خواب نوشین

حریفان از نشستن مست گشتند — دماغ مطربان پیچیده در خواب

مهیا مجلسی بی گرد و غمبار — تنگ آرزو را تنگ تر کرد

منم زیر لحف گرد دلارام — بدولت گه مرغ آمد بدامت

هر آنچه از عمر پیشین رفت گو رو — بدشواری می خورد گاه کهن خر

من و تو جز بسر و تو کیست اینجا — اگر روزی شبی امروز را باش

بسان بیوه دارنا بر بست — چو بی آبست خم دزدی سوی دست

سگ قصاب از پهلوی میش — بشوخ و باغ و دهقان را کند خشک

بساشوره زمین کز نابکاری — ز شیرینی بر و نامی نهادن

ترنج لولو تر چون نمی آن گفت — که لولو را تری چون تو ان گفت

کبوتر بچه چون آید ببرواز — که مارا آنچه شیر افگنی بست

دلم محرم نبود چون تخته خاک — بر و دستی نمی خالی شود پاک — دگر ره طبع شیرین گشت رامم — دلش در کار خسرو نرم و گشت
چو با عاشق کند معشوق دلگرمی — نه بینی در میان جز رفق آزرمی — قدح پر باده گردد طبع پرجوش — بخسرو داد گفتا نوش کن نوش
ملک سیر و شد چون گل شگفته — ازان لعل نسفته لعل سفته — گهی گفتی قدح شب خنده بند — تو نگری تلخ تا شیرین نخندد
گهی گفتی سحر منمای دندان — مخند آفاق را بر من مخندان — گهی گفتی که دل بر مهر بستم — اگرچه از غم دلبر شکستم
بدست آن بتان مجلس افروز — سپهر انگشتری میباخت تا روز — ببرد انگشتری چون صبح خواست — که بی انگشتری خود راست
بتان چون یافتند از خود رهایی — شدند از ساحت میدان هوی — جهان خوردند و یکدم خوش بخفتند — ز شادی برگ گاهی کم نکردند
چو آمد شیفته خورشید بر سنگ — جهان بر خلق شد چون شیشه بر چنگ — دگر ره شیشه می بر گرفتند — چو شیشه بادها در سر گرفتند
بران شیشه دلان از زخمه گفتار — فلک را پیشه گشته شیشه باز — می خوردن طرب آغاز کردند — بعشرت عیش بی اندازه کردند
همان افسانه دوشینه گفتند — همان لعل و در دوشینه سفتند — نشسته شاه چون خورشید بر بزم — بر ایشان وا نهاده جای آزرم
دل خسرو ز عشق یار پرجوش — بیاد نوش لب میکرد می نوش — می نگین نی هی طاوس پیما — لب شیرین نی هی خرمای بیجا
نهاده بر یکی کف ساغر مل — گرفته نی ز گل دسته گل — ازان چی دوزان گل بوی در داشت — پی دل بستن دلجوی بر داشت
شراب تلخ در جانش اثر کرد — بشیرینی سوی شیرین نظر کرد — بنرمی گفت با او نکته چند — که بود از بوسه بهتر از زبان بند
هم از راه اشارت نهایی فرخ — حدیث خویشتن را یافت پاسخ — سخنها در کرشمه می نهفتند — نبوک غمزه گفتند آنچه گفتند
همه شب پاسبانی پیشه کردند — بشبگیر این ادیم اندیشه کردند — ز گرمی وی خسرو خوی گرفته — صبوحی خرمی آبی گرفته
که شیرین را چگونه مست یابد — جهان تنگ تنگ چون دست یابد — نمی افتاد فرصت در میانه — که تیر خسرو آمد بر نشانه
دل شادش ز دیدار دل افروز — طرب میکرد و خوش میبود تا روز — چو برشد نیزه شب گلگون خورشید — متاع افگند چون گلبرگ بر بید
نه خورشید دل در صید بستند — بشبدیز و بگلگون بر نشستند — شدند از برز موقان سوی شهرود — بناکرده شهری از می و رود
گهی بر گرد شط استند بر بخیر — ز مرغ و ماهی افگندند نخجیر — گهی بر فرضه نوشابه شهرود — جهان نوش کردند از می و رود
گهی اندند سوی دشت نخچیر — تهی کردند دشت از آهو و گور — گهی بر چشمه خوشاب بودند — گهی مست و گهی در خواب بودند
بدین سان روزها در سر گرفتند — گهی عشرت گهی نخجیر گرفتند — عروس شب چو نقش انگند بر دست — بشهر آرای جم کله بر بست
عروس شاه نیز از حجله بر جست — سوی خویش مجلس آرای بنشست — عروسان دگر با او شده یار — همه مجلس عروس و شاه بیدار

سهیل یمنش گفتا مدارید — ببازی بود در پایان سروی — فرود آید یکی شاپور بنگر — تدرو ناز نین اگر کبوتر

عجب نبود شکر پاسخ چنین گفت — که عنبر بو بگلبن داغ بنگفت — بهشتی مرغی آمد سوی گلزار — ربود آن عنبرین بگل زار منقار

ازان پس آسمانی نرد فلک باخت — که ما بود یکدیگر از جهان باز — بما چشم و گرو داد آشنائی — دو تن بر پیدا از یک روشنائی

بهیلا گفت آبی بود در دشت — روان گشته میان سبزه و کشت — چو آن شیرین بر آن گشته آرزو — بدان چشمه دهان تر کرد و ناگاه

همایون گفت لعلی بود کانی — ز غار تگاه شاهان در نهانی — در آمد دولت شاهی بتاراج — نهاد آن لعل را بر گوشه تاج

سمن برگ و سمن گفت یکی زن — جد گشت از صد و شصت و شش افزون — فلک در عقد شاهی بند کردش — بیاقوت سکر پیوند کردش

پریزاد و پری رخ گفت تا هست — بهر جا هست بود در نخجیرگاهی — برآهو تای زآسمان بیش — کشید آنماه را در چنبر خویش

ختن خاتون چنان گفت از سر هوش — که تنها بود دشمن قصب پوش — بد و پیوست ناگه سرو آزاد — که خوش باشد بیکی اسر دشمنشاد

زبان بگشاد گوهر ملک دلبند — که زهره نیز تنها بود نپسند — قران مشتری یابد زهره پیوست

چو آمد در سخن نوبت بشاپور — سخن را تازه کرد از عشق منثور — که شیرین را نگینی بود در جام — شهنشه به دغل دشمن انجام

بر نگ آمیزی صنعت برآنم — که در حلوای شیرین زهر دانم — پس انگه کرد شاپور این سخن یاد — که هست انجی هم پیلو و هم زاد

جهانرا هر دو چون بنشست دمساز — ز یکدیگر ببریدند و بنخشید — مبادا در دو عالم یار را راه

سخن چون لب شیرین کین کرد — هوا بر پشک و صحرا بر شکر کرد — زشرم اندر زمین میدید و میگفت — که دل بی عشق بود و دیده بی آب

چو شاپور اندر آمد بهر کار — دلم را پاره کرد آن پاره کار — قضای عشق گرچه سر نوشت است — مرا این نوشت از در نوشت است

بصنعت در هوای عشق افگند — بافسون در بلای عشق افگند — بیادش اینچنین بر نام گشتم — بنفشه بسته این دام گشتم

چو سر رشته سوی آن نقش بنیاد — ز شادی نقش و نیم نقش دیباست — جوابی فسونی خواند بر من

اگرچه رنج بی پایان کشیدم — وگر چه صد بلا در عشق دیدم — نه هنر بلکه کنجشکی و غلاست

سرم در سایه این تا جور باد — بدیدش بخت دولت را هبر باد — سیه شیری بدامد در عزا رفت

گوزنی بر ره شیر آشیان کرد — رسن در گردن شیر ژیان کرد — بگردن نهاد از زلف زنجیر

همیشه شیر بر آهو بود چیره — کنون گشته زبون آهوی را شیر — چو شیرین سوی من تابد بخرم

اگر شیرین نباشد دستگیرم — چو شمع از جنبش بادی بمیرم — سپهر خرمیله شد دوست سوگند

دماغ عالم از باد بهاری / هوا را ساخته عود قماری
سماع زهره شب را در گرفته / مه یکهفته نصفی بر گرفته
ثریا با ندیمی خاص گشته / عطارد بر افق رقاص گشته
جرس جنبان همه مرغان شبخیز / جرسها بسته بر مرغ شب آویز
دد و دام از نشاط دانه خویش / همه مطرب شده در خانه خویش
اگرچه مختلف آواز بودند / همه با ساز شب دمساز بودند
ملک بر تخت افریدون نشسته / دل اندر قبله جمشید بسته
فروغ روی شیرین در دماغش / فراغت داده از شمع و چراغش
نسیم سبزه و بوی ریاحین / پیام آورد از خسرو بشیرین
که ای ماه بتان و سرو بستان / چراغ گلشن و شمع شبستان
کزین خوشتر شبی خواهد رسیدن / وزین شاداب تر بوی دمیدن
چو باشد پادشاهی و جوانی / خطا باشد بتلخی زندگانی
چو میدانی که نیک و بد سر آید / ز غم خوردن کجا کاری بر آید
چرا چندین وصال از دور بینیم / مه رخسار خود بی نور بینیم
اگر خونیم خونت چون نجوشد / وگر جوشد بمن تا چند پوشد
همان بهتر که عشرت پیشه سازیم / دمی در خوشدلی اندیشه سازیم
هوای خوشدلی چون خوش نخندیم / تنور گرم چون نان در نبندیم
نه هر روزی بود روز بهاری / نه هر ساعت بدام آید شکاری
بعقل آن به که روزی خورده باشم / که بیشک کار خود را کرده باشم
بسا نان کز پی صیاد بردند / چو دیدی ماهی مرغانش خوردند
مثل زد گرگ چون روبه دغا بود / طلب من کردم و روزی ترا بود
از آن فکرت که با آن ماه میرفت / چو ماه آن آفتاب از راه میرفت
دگر ره دیو را در بند میداشت / فریبش بر سر سوگند میداشت
از آنسو تخت شاهنشه نهاده / وشاقی چند بر پا ایستاده
بخدمت پیش تخت شاه شاپور / چو پیش گنج باد آورد گنجور
وزین سو آفتاب بت پرستان / نشسته گرد او ده نارپستان
فرنگیس و سهیل سرو بالا / عجب نوش و فلک ناز و همیلا
همایون سمن برگ و پریزاد / ختن خاتون و گوهر ملک دلشاد
گلابی لعل را بر کار کرده / ز سرخی روی چون گلنار کرده
چو مستی خوان شرم از پیش برداشت / خرد راه وثاق خویش برداشت

در صفت دختران و افسانه گفتن ایشان فرماید

ملک فرمود تا هر دلستانی / فرو کوبد بنوبت داستانی
نشسته لعل داران قصب پوش / قصب بر ماه بسته لعل در گوش
چو آن سیمین بران در عیش رفتند / حجاب شرم حالی بر گرفتند
همه زیبا رخ و مطبوع و دمساز / همه دستان خوش و هم نکته پرداز
ز غمزه تیر و از ابرو کمان ساز / همه باریک بین و راست انداز
ز شکر هر یکی تنگی گشادند / ز شیرین بر شکر تنگی نهادند
چو از خسرو چنین فرمان شنیدند / ز شادی همچو لاله بشکفیدند
فرنگیس اولین مرکب روان کرد / که دولت در زمین گنجی نهان کرد
از آن دولت فریدونی خبر داشت / زمین را باز کرد آن گنج برداشت

چنان شد بعد ازان بهرام جم را
که بی تیغی نبودی دست همتا
بهر سوی که رفتی شاه چون شیر
نبودی دست او خالی ز شمشیر

وزان پس هم شاهان که پیوست
بود در سنبه کشان تیغ در دست
اگرچه شیر پیکر بود و دیو ریز
ملک بود و ملک باشد گران خیز

ز مستی گر ده با شیری دلیرے
که نام مستی آمد شیر گیرے
بدست آویز شیر افگندن شاه
مقام دست بوسی یافت آنگاه

دهان از بوسه چون جلاب تر کرد
ز بوسه دست شه را شکر تر کرد
ملک بر تنگ شکر مهر بشکست
که شکر در دهان ما بدینه در دست

لبش بوسید گفت این انگبین چیست
نشان دادش که جایی به ازین هست
نخستین بوسه کاو آن شکرین جام
که از شیرین بخسرو داد پیغام

اگرچه کرد صد جام دگر نوش
نشد جانش ز تمکینش فراموش
مئی اول قدح جام آخرش دید
ز صد جام گردان تهنیتش

مرا دل جام صافی خیز باشد
آخر جام در دم آمیز باشد
گلی کاول آرد ظرف جویش
فزون باشند صد گلزار بویش

ز مئی توبشکند بسیار صف را
در کی اول شکم باشد صدف را
زهر خوردی که طعم نوش دارد
حلاوت بیشتر سر جوش دارد

دو عاشق چون چنان شربت چشیدند
عنان سسته از رحمت کشیدند
چو یکدم جای خالی یافتندے
چو شیر و می بهم در ساختندے

چو دزدی کو بجو هر دست یابد
پس آنگه پاسبان را مست یابد
بخشمے پاس دشمن داشتندے
بدیگر چشم ریحان کاشتندے

چو فرصت در کشیدی چشم زاغیل
ربودندی یکی بوسه بتعجیل
صنم تا شرمگین بود بی و هشیار
نبودی بر لبش سیمرغ را بار

در آن ساعت که از می دست گشتی
بوسه با ملک همدست گشتی
چنان تنگش گرفتی شه در آغوش
که کردی قاقمش را پرنیان پوش

ملک را عشق او مدهوش میکرد
ز عشقش حلقه را در گوش میکرد
چو مجلس یافتی خالی ز اغیار
در افتادی چو طاؤسان بگلزار

چو شکر کمید و بوسه ربودے
چو مجلس یافتی خالی ز اغیار
در افتادی چو طاؤسان بگلزار

بدان لعل لبش رغبت نمودے
ز بس کز کار تنگش بر کشیدے
ز بر گ گل شفته بر دمیدے

ز شرم آن کبود بهاش بر ماه
که بر ما خود کبود آمد گذرگاه
اگر هشیار و گر بر دست بودے
دو بستانش چو گل در دست بودے

دل اندر بند آن لفین چو بشست
گفتار در صفت شب و صحبت خسرو و شیرین ببادہ خوردن با دختران

سر از سودای می ان زیاصنم بست
فروزنده شبی روشن تر از روز
نشسته شه بهتاب دلافروز

شبی با دسیجا در دامنش
که آن با دیگه بنشاند چرانش
ز تاریکی دران شب یک نشان نیز
گر آب زندگی در روی نهان بود

صبا گل را ز رخ چادر ربوده
ستاره صبح را دندان نموده
سوادی نی بران شبگون عماری
جز آن عصمت که باشد پرده داری

شبی بود از دران مقصود جوئی
مرا دل از دران شب آگهی
ازین سو زهره در گو سرستن
وز آنسو مه مروارید لبستن

زمین در رنگ پیمودن تجرد
هوا در غالیه سودن صبا دار
ز رنگ افشانی باد طرنباک
عبیر آمیز گشته نافه خاک

لطافت هر چمن سبزه و چمن آبی
صنوبر در برش سنبل نشسته
چنین فصلی بدین عاشق نوازی
گهی خورند می در مرغزارے
خنیدت بر لب شهرود بستند
حلاوت تا نمی شیرین نخندد
عبیر آرزو جعد تنک بیرش
مفرح با نسیمش گشته همسار
چو گل در رنگ و بویش کرده نظاره
ملک عزم تماشا کرد و برخاست
کسی کانجا نشان خواهد بیابد
ز سبزه یافتند آرامگاهے
کنیزان و غلامان گرد خرگاه
مغنی ساز در ایوان کشیده
نشسته خسرو شیرین بیکجاے
شرابے و عاشقی بهم بسته
برآمد شیری بیشه پرورد
فرازآمد بنزدیک بارگه تنگ
بگیرند از پیش آن شیر
چو خالی گشت از انبوه درگاه
گمان کش کرد مشتی تا بگوش

سپه گشتن خسرو در نزدیکگاه بحضور شیرین

سپهر جوی شده آبی روانه
چو مستان از میان گل نشسته
خطا باشد خطابی عشقبازے
گهی چیدند گل بر کوهساری
بباغ رود دور اگر گشتند
زمانی بر کنار چشمه آب
نمی شهد و درا کرده نمی قند
شکر ریزان ز لعل شهد خیزش
دوا المسک با بویش بسازند
بدندان کرده خود را پاره پاره
سمن کز خواجگی با گل زدی دم
کز جزو سوسن نرست از دی گیاهے
شراب یاد باد افگنده بادے
خروش چنگ بر کیوان رسیده
زدوده آینه دوری بکیاے
شهنشه زین دمی بر گشته
بصنعت ساقی موزون دلکش
که از دنبال میزد بیهوا گرد
به بندی کرد سوی خسرو آهنگ
که شیری بس هنر دستان بود چیر
ملک حالی برون آید ز خرگاه
چنان شیر ژیان کز هر شکاری

نوای بلبل و آواز دراج
سفاک الله و اکبر کرده بیدار
خطابا خسرو شیرین بورزند
ریاحین ریاحین داده در دست
زمانی بر کنار چشمه آب
همان بر دنق ز خویش آنطرف را
زبس خنده که شهد آمیز شکر زد
قد چون سرو شد از دیوان شاهے
سمن کز خواجگی با گل زدی دم
ندران صحن بهشتی جاے کردند
بدست مشتری دیبای نو
دل خسرو و شیرین گشته شادان
صراحی های بعل از دست ساقے
چو بدستان بالشکر گه درافتاد
غلامان هر یک از سوی گزیدان
بیامد سوی خسرو شیر غران
شده از مستی شتاب دست و شیر
بفرمودش کمر بر سر بدندان

شکیب عاشقانه داد تاراج
ز عشقش ناله بر گردون رسیده
بهر زخمی شادی دل افروز
بشهرود آمد مازندرانے
همیخورند صافی باده ناب
که ان باران نیسانی صدف را
بخورشان شد افغان طبرزد
بطوبی داد و کشرف گیاهے
غلام آن بنا گوش زرین گوش
نظرگاهش چو شیرین دلفروزے
بهم جا تم تماشا گاه باشد
ملک را بارگه بر پای کردند
سماع خسروانی پیش خسرو
شده شیرین وی شاه خنیدان
بخندید گفت با دانیکه شیرین
بیکجا جمع کرد آب و آتش
وز و شکر بیکدیگر در افتاد
وزان هیبت سلاح خویش ریزان
همیرفتند چون بر می خندان
بیکتا پیرهن بی درع و مغفر
ز گردن پوستین شیر دلیران

درین گردنده‌ماهی عمر خود صرف ... وزین درفت نیفگندند یک برف ... ملک فرصت طلب میکرد بسیار ... که بامشیرین کند یک نکته در کار

نیامد فرصتی با او بدین دست ... که در بندد توقف بد کلیدین ... شبانگه کان شکر لب بازگشت ... بهامی عیش بی پرواز میگشت

شهنشه گفت کی بر بنکوان شاه ... جمالت چشم دولت را نظرگاه ... بیا تا بامداد از اول روز ... شویم از گنبد فیروزه پیروز

می آریم و نشاط اندیشه گیریم ... طرب سازیم و شادی پیشه گیریم ... اگر شادیم اگر غمگین درین دیر ... نه ایم ایمن ز دوران کهن پیر

بگیر اندازهٔ جم و فریدون ... ز شاهان گذشته تا باکنون ... ز رفعت گرچه بر عیوق رفتند ... ز تخت امروز در صندوق رفتند

چو میباید شدن زین دیر بی‌جای ... نشاط اولیتر کز غم بدو شادی بتمار ... نهاد انگشت بر چشم آن پریرش ... زمین ابوسه داد و کرد خوش خوش

ملک بر وصف ماه شب‌افروز ... درین فکرت که فردا کی شود روز ... دگر روز آن پری دسته سمن بر ... روان شد با پریرویان دیگر

بساط خسروی آبوسه دادند ... کمر بستند و بر پا کشادند ... بیاد شاه بیکر دندمی نوش ... نهاد چون غلامان حلقه در گوش

خوشست این می اگر ساقی بماند ... کسی کین می خورد باقی بماند ... جهان خورد و ندانست این جهانی ... فرو خواندند ابیات فرانی

نشستن خسرو و شیرین بعیش و عشرت و هفت بهار فرمودن

چو پیر سبز پوش آسمانی ... ز سبزه در کشد صبح جوانی

جوانانرا و پیرانرا دگرباره ... بسبزی در آرد سبزه گلزار

گل از گل تخت کاوسی آراید ... بنفشه بر طراوسی برآرد ... بسا مرغا که عشق آوازه گردد ... بسا عشق کهن کان تازه گردد

چو خرم شد بشیرین جان خسرو ... جهان بیکر و عهد خرمی نو ... خوش و خرم نهاد و دمی دوست ... ز گلها بر درید از خرمی پوست

گل از شادی علم در باغ میزد ... سیاه فاخته بر زاغ میزد ... سمن ساقی و نرگس جام در دست ... بنفشه در خمار و سرخ گل مست

صبا بر قع کشاده باد گازار ... صلا در داده کار افتادگان را ... شمال انگیخته هر سو خروشی ... زده بر گاو چشمی سیل گوشی

زمین نطع شقایق پوش گشته ... شقایق مهد مرزنگوش گشته ... سهی سرو از چمن قامت کشیده ... ز عشقش لاله پیراهن دریده

بنفشه تاب زلف افگنده بر دوش ... کشاده با نسرین راز خاموش ... عروسان باچنین دست رسی روی ... نگرفتن شگوفه شانه در موی

نموده ناف خاک آبستنیها ... ز ناف آورده بیرون رستنیها ... هوا بر سبزه گوهر ها گسسته ... نه قرد را بر و ارید بسته

غزال شیر مست از دل نوازی ... بگرد سبزه باد بهاری ... تذرو ان را یاحین بر نگارد ... ریاحین بر نگارد ان سبز فشاند

ز هر شاخی شگفته نوبهاری ... گرفته هر گلی بر کف نثاری ... صبا از سبزه در هر باغ باغی ... ز گل افروخته هر دم چراغی

گل از هر منظری نظاره کرده ... قبای هر خرا صد پاره کرده ... درم ریزان شد هر شاخساری ... نه هر یک جدا کرده نثاری

دگر روز زینه کز صبح جهانتاب / طلی شد لعل بر لولوی خوش آب

با شیرین بر خسرو و در میدان گوی باختن

یزکداری ز لشکرگاه خورشید / ستام افکند بر برجیس و ناهید
بماه و آفتاب چرخ گردان / به بهرام و به تیر و جرم کیوان
همان یک شخص کاین را ساز کردند / همان انجم گری آغاز کردند
چو شیر ماده آن هفتاد دختر / سوی شیرین شدند آشوب در سر
بمردی هر یکی اسفندیاری / به تیر انداختن رستم شکاری
بچوگان خود چنان چالاک بودند / که گو از چنبر گردون ربودند
خدنگ ترکش اندر سرو بستند / چو سروی در خدنگ زین نشستند
همه برقع فرو هشتند بر ماه / روان گشتند سوی خدمت شاه
برون شد حاجت شه یارشان داد / شه آنگه کار دل در کارشان داد
نوازش کرد شیرین را و برخاست / نشاندش پیش خود بر پهلوی راست
چو دید الحق بتانی نغز و دلبند / سرائی پر شکر شهری پر از قند
وزان غافل که زور و زهره دارند / بمیدان از سواری بهره دارند
ز بهر عرض آن مشکین نقابان / بنزهت شد سوی میدان شتابان
چو در بازیگه میدان رسیدند / پریرویان ز شادی می پریدند
روان شد هر مهی چون آفتابی / پدید آمد ز هر کبکی عقابی
چو خسرو دید کان مرغان دمساز / چمن را فاختند و صید را باز
بشیرین گفت بان تا رخش تازیم / درین میدان زمانی گوی بازیم
ملک را گوی در چوگان فکندند / شگرفان شور در میدان فکندند
ز چوگان گشته بیدستان چو ماه / فلک زان بید صندل سوده بر ماه
بهر گوئی که بردی باد از آن بید / شکستی در گریبان گوی خورشید
ز یکسو ماه بود و اختر آنش / ز دیگر سو شه و فرمان برانش
گوزن و شیر بازی می نمودند / تذروان باز غارت می نمودند
گهی خورشید بر وی گوی و گه ماه / گهی شیرین گرو بردی و گه شاه
چو کام از گوی و چوگان برگرفتند / طوافی گرد میدان در گرفتند
بشد یزد و بگلگون گرد میدان / چو روز و شب همی کردند جولان
وز آنجا سوی صحرا ران گشادند / بصید انداختن جولان گشادند
ز چندان صید گوناگون فکندند / که در حد و حساب آید که چندند
بزخم نیزها هر نازنینی / نیستان کرد بر گوران زمینی
بنوک تیر هر خاتون سواری / تهی کرده ز آهو مرغزاری
فلک زان ماده شیران شکاری / شگفتی ماند در چابک سواری
که هر یک بود در میدان همائی / بدعوی گاه نخچیر اژدهائی
ملک میدید در شیرین نهانی / کز آن صیدش چه آرد ارمغانی
دو چشم مست شیرین دید ناگاه / که پیدا شد بصید افکندن شاه
غزالی مست شمشیری گرفته / بجای آهوی شیری گرفته
از آن نخچیر پرداز جهانگیر / جهانگیری چو خسرو کرد نخچیر
چو طاوس فلک بگریخت از باغ / بگل چیدن بباغ آمد سیه زاغ
شدند از جلوه طاوسان گسسته / پر زاغ سیه زنگار بسته
همه در آشیانها رخ نهفتند / ز رنج ماندگی تا راز خفتند
اگر روز آستان بوسان رسیدند / بدرگاه ملک صف برکشیدند
همان چوگان و گو آغاز کردند / همان نخچیر کردن ساز کردند

که مردان حیلها بسیار دارند — همه وقتی فسون در کار دارند — وگر در عشق بر تو دست یابند — ترا هم غافل و سرمست یابند

چو وامق از نکینا می ور کردی — بزشتی در جهان مشهور گردی — وگر خود آب حیوانی تو شیرین — ز مهرت سیر گردد همچو زامین

چو ویسه سر مکش در عشقبازی — چو لیلی پاک شو در چاره سازی — نباید در هوایی دل فتادن — عنان دل بهبت دیو دادن

رخ چون مه بسنگ ننگ و محنت — اگرچه عاشقی آهسته میباش — به پیش هر که باشی تا توانی — بحرمت کن و باید زندگانی

زنان گر خود بموی شیر بندند — که مردان بر زنان بسیار خندند — نباید کز سر شیرین زبانی — خور و حلوای شیرین را نگانی

فرو ماند ترا آلوده خویش — هوایی دیگری گیرد فزایش — چنان زن کی بارغ خورشید نورش — که پیش از زنان نفتی در تنورش

شنیدم دوه هزارش خوب بودند — همه شکرلب و زنجیر مویند — دلش چون بن همه گلها نخندد — نگوئی بر گلی چون مهر بندد

بلی گردد بر گوهر نیابد — سر از گوهر خریدن بر نتابد — چو بیند نیک عهدی نیک نامی — زمن خواهد بکابین تمامی

فلک در پارسائی بر تو گردد — جهان را پادشاهی بر تو گردد — گر او ماهست ما نیز آفتابیم — گر او کاؤس ما افراسیابیم

از و کمتر نه در پادشاهی — خزینه هست اسباب سپاهی — نباید کودک الفلی شمارد — بسان غافلان در دست آرد

اگر در دست او فرسوده گردی — بدین پاکی بننگ آلوده گردی — اگرچه شاه خسروبی نظیرست — رخش مانند کاید در زمیرست

ترا باید که عقل و هوش باشد — ز خوبیت نیک چشم و گوش باشد — بعشق اندر صبوری کن چو فرهاد

پس دانش زن مردی نباشد — زن آن به کش جوانمردی نباشد — بیفگندند چون مو بر گرفتند

بسا باده که در ساغر کشیدند — بجرعه ریختندش چون چشیدند — ز ناشوئی باز معشوقه بازی

اگر پندم ترا باشی خریدار — نباشی در بلا و غم گرفتار — همه بازیست پیش عشقبازی

اگرچه تو بخسرو مهربانی — من اینک گفتنی گفتم تو دانی — نگه دارا ندرین آشفته بازار — گر نگ کار زد نارنج عطار

مشو خامش که کار افتد بزاری — که باشد خامشی نوعی خماری — نهاد آن بید را چون حلقه در گوش

دلش با این سخن همداستان بود — چو شیرین گوش گر دانند چون نوش — بر و شکر نامه گیتی خداوند

که گر خون گریم از عشق جمالش — که او را نیز در ناظر همان بود — به هفت اورنگ دشمن رو نگیرد

رضا داد و بش کی در ایوان درگاه — نخواهم شد مگر جفت حلالش — چو با تو بود آن بگذارد ترا

نشست شاد شیرین با تمیر — نشید از ملک گستاخ گستاخ — پدید آمد دلش را استواری

رسیدن هفتاد دختر بر شیرین و از انجا رفتن — شده دمراز زر دشت خمیر — سیان جمع گویند آنچه گویند

فگنده عشق را دعوی آذر / فرس در زیرشان چون بدر و خاور
در ایشان خیره شد هر کس که میتاخت / که شیرین از خسرو باز نشناخت

خبر دادند موری چند پنهان / که این بلقیس گشت و آن سلیمان
ز هر سو لشکر نو میرسیدند / بگرد هر دو صف بر میکشیدند

چو لشکر جمع شد بر پرهٔ کوه / زمین بر گاو مینالید زانبوه
بخسرو گفت شیرین کی خداوند / نه من چون من هزارت بنده در بند

ز تاجت آسمان را بهره مندی / زمین را زیر تختت سربلندی
اگرچه در بسیط هفت کشور / جهان خاص جهاندارست یکسر

بدین نزدیکی از بخشیده شاه / وثاقی هست ما را بر گذرگاه
اگر تشریف شه ما را نوازد / کمر بندد رهی گردن فرازد

دگر بر فرق موری بگذرد پیل / فتد افتاده را جامه در نیل
ای اعتماد ۱۲
ملک گفتا چو مهمان می پذیری / بجان آیم اگر جان می پذیری

دگر ره کرد شیرین در سپاسش / فرو خواند آفرین بی قیاسش
دو اسپه پیش بانو کس فرستاد / ز مهمان کردن شاهش خبر داد

بدان آورد شیرین داستانش / که پیش آورد خوانی میهمانش

پیمان کردن مهین بانو شیرین را در محافظت خود

مهین بانو چو از کار آگهی یافت / نشاط خدمت شاهنشهی یافت

برون آمد ز دروازه بتعجیل / باستقبال شاهنشه بیک میل
باستقبال شد با نزل و اسباب / نثار افشاند چون خورشید مهتاب

فرود آورد خسرو را بکاخی / که طوبی بود از آن فردوس شاخی
سرائی بر سپهرش سرفرازی / دو میدانش فراخی و درازی

چنان نزلی که باشد رسم شاهان / فرستادش بدست عذرخواهان
نه چندانش خزانه پیشکش کرد / که بتوان در حسابش دست خوش کرد

ضیافت ۱۲ م

ملک را هر زمان در کار شیرین / چو جان شیرین شدی تیمار شیرین

نصیحت کردن مهین بانو شیرین را از محافظت خود از خسرو فرماید

چو دهقان دانه در گل پاک ریزد / ز گل کردانه خیزد پاک خیزد

چو گوهر پاک دارد مردم پاک / کی آلوده شود در دامن خاک

مهین بانو که پاکی در گهر داشت / ز حال خسرو و شیرین خبر داشت
در اندیشید از آن دو یار دلکش / که چون سازد بهم خاشاک و آتش

بشیرین گفت کای فرزانه فرزند / نه بر من بر همه خوبان خداوند
یکی ناز تو و صد ملک شاهی / یکی موی تو از مه تا بماهی

سعادت خواجه تاش سایهٔ تو / صلاح جملگی پیرایهٔ تو
جهان را از جمالت روشنائی / جمالت در پناه پارسائی

توئی از تخمهٔ دارا و جمشید / گواهی داده بر پاکیت خورشید
تو گنجی سر بمهر و ماه بسوده / بد و نیک جهان ناآزموده

جهان نیرنگها داند نمودن / بدر دزدیدن و یاقوت سودن
چنانم در دل آید کین جهانگیر / به پیوند تو دارد رای تدبیر

گر این صاحبقران دلداده تست / شکاری بس شگرف افتاده تست
ولیکن گرچه بینی ناشکیبش / نباید گوش داری بر فریبش

که گوئی یار ما را حال چون شد — کز ان بازی ملک خود در جنون شد — چگونه زیست ازان باز بهر آ — پدید آورد وش آن بد عمل را

نشد بر من نهانش آشکارا — کجا بر دش سپهر بی مدارا — ملک چون بید لان سر گشته میشد — ز تاج و تخت خود برگشته میشد

ازان غمگین که ملک از دست رفته — دل اندر بد طپان از بهریارش — چو شب تاریک گشته روزگارش

ملک حیران شد از بی یاریخت — فتان خیزران نا هموار بختی — شکایت کرد زا حداث زمانه

همیگفت آن نمی بینم بهرام — عتابست اینکه با من کرد ایام — ز دوران این همه سختی کشیدم

بدل رنج و بتن سنجور ماندم — ز تخت پادشاهی دور ماندم — اگرچه تلخی ملکش فروبست

وصیدافگن بیکجا باز خوردند — بصید یکدگر پرواز کردند — بشوریده دش غوغائی شیرین

دو یار از عشق خود مخمور مانده — بصید اندر ز یار آن دور مانده — دو تیر انداز چون سر دو جوانند

یکی را دست شاهی تاج داده — یکی صد تاج را تاراج داده — یکی بر سنبل از گل بر کشیده

یکی مرغول عنبر بسته بر گوش — یکی مشکین کمند افگنده بر دوش — یکی از طوق خود سر تنگ بسته

نظر میکرد گر چندان نهادند — که آب از چشم یکدیگر گشادند — نه از شیرین جدا گشتی نه پرویز

چو خسرو دید آن خورشید رخشان — مدامست او که شیرینست با جان — یکی ساعت در و نظاره میکرد

بپرسید از بتان سرو بالا — که ای ماه بتان خورشید والا — چه خوانندت درین بهار دلبری را

نشاد دلکش ان بت دلخواه دارد — بگوئید از کدامین شاه دارد — بشه گفتند آن خوبان فرخار — که شیرینست آن خورشید رخسار

چو شه بشنید از ایشان نام شیرین — نشاطی کرد اگرچه بود غمگین — همیدون با وجود آنهمه جان — ازان سرو روان خورشید تابان

یکی گفتا که هست این شاه پرویز — که دستش سال و مه باشد درم ریز — چو نام یکدگر هر دو شنیدند — یکی آواز دل و جان گشتند

طریق دوستی را استوار جستند — یکدیگر نشانها باز جستند — چو نام خود شنیدند آن دو چالاک — فتادند از سمن بر بر بخاک

گذشت از ساعتی سر بر گرفتند — زمین از اشک گوهر گرفتند — چو از هم باز پرسیدند سختی

بآئین هم بپرسیدند خود را — فرو گفتند بختی تلخ و بد را — سخن بسیار بود اندیشه کردند

هوا را بر زمین چون مرغ بستند — زبان مرغ بر منقار بستند — عنان از هر طرف راندند سوی

مه و خورشید را دیدند تابان — قران کرده بهرج عشقبازان — گشنده عشق شان آتش بدل زد

دگر ره چرخ بعبت باز دستی ببازی بر دو بالعبت پرستی چو شیرین باز دید آن دخت را زمه پیرایه داد آن اختر ارا

گفتار در آمدن بهرام بجنگ خسرو و هزیمت خسرو از بهرام چوبین

همان بهتر نشاط اندیشه خود همان آزار پیشین پیشه کردند
کلید فتح را رائی پدید است که رای آستین زرین کلید است
ز صد شمشیر زن رائی قوی تر ز صد قالب کلاه خسروی تر
برائی لشکر یک آبگینی بشمشیری یکی تا ده توان کشت چو آگه گشت بهرام قوی رای که شد خسرو جهانرا کارفرمای
سرش سودای تاج خسروی داشت بدست آورد نوش آبی موی داشت وگر کین تهمتش بر طبع ره کرد که خسرو چشم هرمز را تبه کرد
سبو داگه که چون یوسف شود دور فراق از چشم یعقوبش دهد نور بهر کس نامه پوشیده بنوشت پریشان کرد نقش خوب از زشت
که زین کوک جهاندار نیاید پدر کش بادشاهی را نشاید بدو دیگر عدی هرمز آذر گرامی تر ز صد خون برادر
بخشند کشوری بر بانگ رودی ز ملکی دوست تر دارد سرودی هنوزش شور شیرین در دماغست هنوزش عشقبازی گرم داغست
ازین شوخ ستمگر کین هرمز نتابد که چون سر شد سر دیگر نیابد همان بهتر که او را بند سازیم چنین بادا بدو آتش چند تازیم
گر از بندش بپندی بگیرد وگر نه چون پدر مردا و میرد شما گیرید پیش او بشمشیر که اینک من سیدم تو چون شیر
رعیت بر دین آن ورد از راه شه نشسته بخت را سر گشته بیند رعیت از خود برگشته بیند
بروز اقبال او پیروز میدان بگوری شهنشه را کور میدان چنین تا خصم لشکر بر دو آورد رعیت دست مستولی بر آورد
ز پی پستی چو عاجز گشت و درماند ندروی تخت شد بر پشت شیدی دران غوغا که تاج و تاجر گم بود سری بود از میان کز تاج تهی بود
کیانی تخت و بی تاج و رداند جهانرا بر جهانجوی گر ماند چو شاه نشه باز بهای ما بام بقا یم تخت با شیر بهرام
بشطرنج خلاف این نطع خونین بهر خانه که شد دوش شه انگیز چو بهرام این چنین شطرنج میباخت ملک بر نیز خوش منصوبه پرداخت
بران آمد که یک منصوبه بازد چپ و راست رخ و شه را بتازد چو در بازی صناعت کرد بهرام وغصه شاه بیرون شد بناکام
بصد نیرنگ دستان را بیاراد بتاراج و بگان آورد و بنگاه وز انجا سوی موقان کرد منزل مغانه عشق آتشخانه در دل

گفتار در رسیدن خسرو و شیرین در خرگاه بکید بگیر

چنین گوید جهاندیده سخنگوی که چون میشد در آن صحرا سخنجوی
شکاری میزد و میتاخت بر سوی برآمد شور شیرین از دگر سوی
که با یاران جماش آن دلافروز بعزم صید بیرون آرمد فرخ در آن صحرای خرم اسپ میراند سمرو و عاشقانه زار میخواند

نظامی چون مسیحا شو طرفدار / جهان بگذار بر مشتی علف خوار
علف خواری کنی و خر سواری / پس آنگه نزل عیسی چشم داری

چو خر تا زنده رو بار میکش / که گوش خر بود در زندگی خوش

گفتار بر تخت پادشاهی نشستن خسرو بار اول بایران زمین

چو شد معلوم کز حکم الهی / بهرمز مرتبه شد پادشاهی
بفرخ تر زمان شاه جوان بخت / بدار الملک شد بنشست بر تخت
دلش گرچه بشیرین مبتلا بود / بترک مملکت گفتن خطا بود
رعیت شاد ازو آسوده بودند / اگرچه پیش ازان فرسوده بودند
ز یکسو ملک را بر کار میداشت / ز دیگر سو نظر بر یار میداشت
جهان را از عمارت داد یاری / ولایت را ز فتنه رستگاری
ز بس کافتادگان را داد میداد / جهان را عدل نوشروان شد از یاد
چو از شغل ولایت باز پرداخت / دگر باره بنوش و ناز پرداخت
شکار و عیش کردی شام و شبگیر / نبودی یکزمان بی جام و نخجیر
چو غالب شد هوای دلستانش / بپرسید از رقیبان داستانش
خبر دادند کاکنون مدتی هست / کزین قصر آن نگارین رخت بربست
نمیدانیم شاپورش کجا برد / چو شاهنشه نفرمودش چرا برد
شه از نیرنگ این گردنده پرکار / عجب درماند و عاجز شد درین کار
ز شیرین بر طریق یادگاری / تک شبدیز کردش غمگساری
بیاد ماه با شبرنگ میباخت / بامید گهر با سنگ میساخت

فرود آوردن شاپور شیرین را از قصر بولایت ارمن

چو شیرین را ز قصر آورد شاپور / ملک را یافت از میعادگه دور
فرود آوردش از گلگون رهوار / بگلزار مهین بانو دگربار
چمن را سرو داد و روضه را حور / فلک را آفتاب و دیده را نور
پرستاران ز نزدیکان و خویشان / که بودند از پی شیرین پریشان
چو دیدندش زمین را بوسه دادند / زمین گشتند و در پایش فتادند
بسی شکر و بسی شکرانه کردند / جهانی وقف آتشخانه کردند
مهین بانو نشاید گفت چون بود / که از شادی ز شادروان برون بود
چو پیری کو جوانی باز یابد / بمیرد زندگانی باز یابد
سرش در بر گرفت از مهربانی / جهان در سر گرفتش زندگانی
نه چندان خوشدلی را مهر دادش / که در صد بیت بتوان کرد یادش
ز گنج خسروی و ملک شاهی / فدا کردش که میکن هرچه خواهی
شکنج شرم در مویش نیاورد / حدیث رفته بر رویش نیاورد
چو میدانست کان نیرنگ سازی / دلیل روشنست از عشق بازی
وگر کز شه نشانها بود دیده / وزان سیمین بران لختی شنیده
سر خم بر می جوشیده میداشت / بگل خورشید را پوشیده میداشت
دلش میداد تا فرمان پذیرد / قوی دل گردد و درمان پذیرد
نوازشهای بی اندازه کردش / همان عهد نخستین تازه کردش
همان هفتاد لعبت را بدو داد / که تا با لعبتان بازی کند شاد

دلش در انتظار یار مانده — اگرچه هجر جانان بس دراز است
چو سر جوید وصل آرد سهل کاری — چه خوش باشد که بعد از انتظاری

رسیدن خبر واقعه هرمز بخسرو و آوردن نوشتجات ارکان دولت

که شاه چین و زنگ آورده لشکر — که شاد این ترک خرچنگ کیانی
بجای شسته در سوزن کشیدند — دو لعبت باز رایی پرده گیرند
زمانه داغ یعقوبی نهادش — جهان چشم جهان بینش تر او داد
بگفتا خون لعلی تا پدید است — ز نسرین دیگان تخت خسروانی
جهان از دست شد تعجیل بنمای — گرت سر در گل ست آنجا نشو لیش
دستش شنگدلی زین ره بعهد — عمل با عزل دارد دهر بامین
چو در بندد در جودی راه غم گیر — فراغت باید ت راه عدم گیر
در زندان سرای خاک در بند — جهان بندست تا تخت نگیرد
که بنمود و سوزش آمد قضائی — که آشامد کدو می بی از و سرد
که بشکافد سر سرخاب سارے — جهان تا نشکند پشت دو تائی
چو باید شد بدان گلگونه محتاج — که گردد بر در گرمابه تاراج
بافشان این در خوان که داری — قناعت کن بدین یک نان که داری
مرا غمگین و خود را شاد کردن — خرابم کی بادت بخوانم
چو گندم کوز دو چون جو زدم نو — جوی ناخورده گندم خوردنم تو
مرا دین دو سوی سنگ آسیائی — بقرصی چه کشایم روزه چندین

چو آخر وصل باشد دلنوازست
با میدی رسد امید واری
بعزم آنکه گردد بخت بیدار
ز هندستان حکایت کرد دانیل
میان چون موی ننگی خم گرفته
ز بندی دید چشمش پاسبانی
ره سر بمیل آزرده کردند
بجای نیزه در دستش عصا داد
نبشته هر یکی حرف نهانی
دگر بر لب سخن با کس نگویش
بقهم با نیل دارد سر که با شهد
ترش تلخست با هر چرب شیرین
فراغت باید ت راه عدم گیر
بگیرش سست تا سخت نگیرد
که بتوسقا نگردد چون کدو زرد
بکس ندهد یکی جو مومیائی
که گردد بر در گرمابه تاراج
قناعت کن بدین یک نان که داری
خرابم کی بادت بخوانم
جوی ناخورده گندم خوردنم تو
بقرصی چه کشایم روزه چندین

دری دید از بقایا بسته بندی
بدان سنگ سیه ماهی نشسته
نه آنجا از طراوت خرمی دید
نه در پیرامنش هیچ آدمی دید

چو گامی چند از آنجا پیش شد زود
درین اندیشه بد تا پیش تر شد
که گر دست اختیار اینجا چه جاست
چه خواهند اینکه بیل ناخوش ما راست

خبر دادند شیرین را که شاپور
که خسرو را ندیم خاص بود
به سم بندگی برطرف درگاه
پیام آورد از نزد شهنشاه

در قصر نگارین بود وقتی
کس آمد دادش از خسرو نشانی
درون برد ندیمش از خسرو شادمانی
بخلوتگاه آن شمع زمانه

چو سر در قصر شیرین کرد شاپور
عقوبت پاره دید از مهمان دور
نشسته گوهری در بضعه سنگ
بهشتی پیکری در دوزخ تنگ

رخش چون لعل شد ز اندوه گوهر
نمازش بر دو رخ مانند خاکش
شتابا گفت بر روی حواشش
بپرسید از غم بیمار راهش

که چون بود وی چون تنی بداد
که او بهر بود این بند گران باد
امیدم هست اگر سختی کشیده
از آن سختی بآسانی رسیده

چه جایست اینکه دل بگرفت جایست
که زور آید که بشکر ریده را راست
درین ظلمت چراغت چون نفروخت
درین دوزخ قناعت چون کند حور

مگر یک غدر هست آن نیز هم تنگ
که تو لعلی و باشد لعل در سنگ
چو نقش چین در آن نقاش چین دید
کلید کار خود در آستین دید

نهاد از شرمناکی دست بر رخ
سپاسش بر دو انگشت او بوسید
که ای استاد عالم مرد فرهنگ
غلط گفتی که باشد لعل در سنگ

مرا در کوره آتش نشاندند
درین جایی چنین با خویش نشاندم
چو وحشی رام و دد دور از گروهم
نشسته در میان سنگ کوهم

چه جویی از من سختی کشیده
ز آسانی بدشواری رسیده
بپرس از غصه‌های بیشمارم
مجو از جورهای روزگارم

که گر غمها همی گیرد بتو خواهم
ستمهای کشیده با تو راهم
نه در گفت آید و نه در شنیدن
قلم در گفتنش باید کشیدن

بدان تا کو که فرسودی رسیدم
در و دشتی ملامت دیده دیدم
مرا دیده ندانه بس شگفت برند
چنان کز رشک من گوئی بمردند

بهم کرده گنیزی چند جایش
غلام وقت خود دیده بجایش
چو زهره بر کشاده دست و بازو
بهای خویش دیده در ترازو

چو من بودم عروس پارسایی
ز انسان مشتی جلب جستم جدایی
دل خود در جدائی بست کردم
وز ایشان کوشکی در خواست کردم

مرا از رشک پر خون کرده بودند
بهین عبرت گهم بر تاب کردند
صبور آباد بس گشتست این سنگ
که از تلخی چو صبر آمد سیه رنگ

چو کردند اختیار این جای دیگر
ضرورت ساخت باید چه نیز
پس آنگه گفت شاپور شکر خیز
که فرمان چنین داده است پرویز

ملک پیش مهین بانوست امروز
شبش زو مست و روزش همچو نوروز
ولیکن از بهر تو در انتظارست
نخورده می در او رو خمارست

ز رای گلشن آن گلگون نشاندش
بگلزار از نشاط خویش خم اندش
بگرداز بهر فرقون برگ و ساخت
تسکر لب چو شنید از جای خاست

چو زین نزدیک گلگون بست بنیاد
بپویه دست برد از رخ و پرویز
بران پرنده گی زیرش همائی
پری می بست در هر زیر پائی

جهان خسرو که سالار جهان بود — جوان بود و عجب خوشدل جوان بود — نبود از صد تا عهدش آدم
نخوردی بی غنا یک جرعه باده — زبی مطربی شدی طبعش کشاده — مغنی را که پارینجی بدادی
بعشرت بود و روزی با ده و دو — مهین بانو درآمد شاد و خوشخو — ملک تشریف خاص خویش دادش
چو آمد وقت خوان آرای عالم — زسوی خوانسالار آمد رسم باج برسم — بهر خوردی که خسرو دستگه داشت
حساب باج برسم آنچنان بود — که او بر چاشنی گیری نشستی — اجازت تا شد از فرمان بدادی
بمی خوردن نشاندی گه مهانرا — همان فرخنده بانو می مهانرا — بجام خاص می میخورد با او
چو از جام نبیذ تلخ فارغ گشت — حکایت را بشیرین باز پیوست — ز شیرین قصه آوارگی کرد
که بانو را برادر زاده بود — چو گل خندان چو سیمین آزاده بود — برادر زاده بانوی غمخوار
شنیدم گاه هم تو شن کشیدش — چو عنقا کرد از ینجا ناپدیدش — مرا از خار پیکی آمد امروز
گر اینجا یک دو هفته بازمانم — بر آن عزمم که حالش باز دانم — فرستم قاصدی تا آردش باز
مهین بانو چو کرد این قصه گوش — فرو ماند از سخن چون دید مدهوش — نخست بر زمین غلطید غمناک
که آن در کو کمی منیم نخواهش — نه در وهن که در دریای آبش — بنوک چشمش از دریا برآرم
پس آنگه بوسه زد بر سند شاه — که مسند بوس باد از هر دو ماهت — زمانی تا به افسر پرستت
بدین گفتار تو دلشاد گشتم — زبند غصها آزاد گشتم — چنان کین خسته دل اشاد گردی
پس آنگه گفتش او آید فراداشت — که اقبال ملک بنده بپوشت — چو اقبال تو با ما سر برآرد
وزان پس بوسه بر دست شه داد — که شاها چاکرت خورشید مه باد — اگر قاصد فرستد سوی دلشاد
بحکم آنکه گلگون سبک خیز — بدو بخشم ز بهر اد آن شبدیز — که باشد نرگس هم تک نباشد
اگر شبدیز با ماه تمام است — بهم گامش گلگون تیز گام است — دگر شبدیز نبود مانده برجای
ملک فرمود تا آن نقش منظور — برند از آخور او سوی شاپور — وز اینجا یک تنه شاپور برخاست
سبک سوی مدائن رفت پویان — گرامی ماه آنگه ماه جویان — بگلگون بر نشست و یاد دلشاد
بشکور زنبور آن ماه رخسار — مع القصه بقصر آمد دگرباره — چو روزی چند دیگر راه بسپرد
از و خوشدل تر و روشن روی عالم — بهر دستان کم از گنجی ندادی — زدیگر روز با دل بیش دادش
طریق باج برسم آنچنان داشت — خورشها را که آن یک بود آن داد — حدیث از هر دری میکرد با او
بدل شادی بلب نمخوارگی کرد — شده از پیش بانو ناپدیدار — نشانی در دل از ان ماه آن داد
تو می خور خاطر از اندوه پیرا — خوشی کو شید از دل شنبه ناک — بدان چشمه گل از رخ را برآرم
ز مشرق تا بمغرب زیر دستت — امیدم هست کز خود شاد گردی — چنین بسیار صید از در آرد
مرا باید ز قاصد کردن آگاه — جز این گلگون اگر بد رگ نباشد — جز این گلگون که از نیرو بپای
و هفته را رفتن ایسار است — نگاور دست برده گوئی از باد — بدانجا شد که آنماه جهان بود

سلیمان نستم پس چون کنم چون
ولی چون جگر دارم پر از خون
کجا شاید نمود این قصه را باز
که با ورد ار از من این پیش ازین

وران باز سیچه سر گردان نماند
نه در هوشی دلش حیران بماند
فلک نجنبش بر آمد در شناخت
چو مست عشق بد باز غلط باخت

بدل اندیشه آن ماه می برد
چو ستانش خیال او ره می برد
خیالش می نشد از چشم بیرون
اگر چه دل همی دود و ز خون

دگر ره سر ازین اندیشه بر کرد
که از خامی چه گویم آهن سرد
نباشد سود من این تیغ کردن
بجز اندوه جان غصه کردن

ازین اندیشه سختی ها بگفت
شکایتهای دل پرداز بنگفت
نبوسیدی دل از دلخواه برداشت
مدار الملک ارمن را بر داشت

بر مهمانی چو گنجی داد خواهد
نخست از رنج بروش یاد خواهد
مگر خار و خسک در ره بمانند
گل و شکر در اقامت کرد اند

فلک چون کار سازی ره نماید
نخست از پرده باز بهانه نماید
بباید داغ دوری دل خویش
پس از دوری خوش آید مهر و پیوند

رسیدن شیرین بشکوی خسرو در شهر مدائن

چو شیرین از در خسرو بدر گشت
ز زندیکی بدوری مبتلا گشت

بپرسش پیش از در گاه پرویز
بشکوی مدائن اندر شد بتبریز

بآئین عروسی شوی جسته
فرو آمد نقیبان از نشان داد
درون شد باغ را سر و روان داد

چو دیدند آن شگرفان دلبری چند
بر سم خسروی بنواختندش
ز خسرو هیچ رو نشناختندش

همی گفتند خسرو را نکوئی
بیاورد آتشی چون صبح دلکش
وزان آتش بدلها در زد آتش

پس آنگه حال او دیدن گرفتند
که چونی و ز کجائی و ز چه نامی
چه اصلی و چه مرغی و ز چه دامی

پریرخ زان تبان تن پهلوی کرد
که شرح حال من نتوان در آرست
بحاضر گشتن خسرو نیاراست

چو خسرو در شبستان آمد از راه
شمارا خود کند زین قصه آگاه
که هست این سیب را قیمت بسی رنج

چو بر گفت این سخن مهمان جنبان
ولیکن سیب او ارید بر رنج
بپستند سیب را بر آخر شاه

وگر گوئی نپرسی کز دلارش
نشاندند آن کنیزانش بصد ناز
فرو د آسود و هم گشت و خوش خفت

در این اندیشه میبود آن دلارام
که حاضر نیست گوئی نیست پرسم
بیاورد ی خسرو صبر بسیکرد

ز تعبیا نزاکه شکود اشتندی
نشکر لب با کنیزان نیز بنشاخت
کنیزانه بر ایشان زر دمیداخت

رسیدن خسرو به ارمن و مهمان بانوشدن

چو خسرو دور شد زان چشمه آب
ز چشم آب بیزش در شد خواب
بهر منزل کز ایجاد در گذشت
ز نو سیدی دلش رنجور گشت

روان گشته بنقل آن کبابی / گهی کبک دری گه مرغ آبی
ز بس نارنج و نار مجلس افروز / شده در حقه بازی باد نوروز
جهان را تازه تر دادند روحی / بسر بردند شب را در صبوحی
ز چنگ ابریشم دستان نوازان / دریده پرده های عشق بازان
سرود پهلوی در ناله چنگ / فگنده سوز آتش در دل سنگ
کمانچه آه موسی وار میزد / مغنی راه موسیقار میزد
غزل برداشته رامشگر رود / که بدرود امی نشاط عیش بدرود
چو خوش باغی ست باغ زندگانی / گر ایمن باشد از باد خزانی

بیان دیگر

چو خرم کاخ شد کاخ زمانه / گرش باشد اساس جاودانه
از آن سرد آمد این قصر دلاویز / که چون جا گرم کردی گویدت خیز
چو هست این دیر خاکی سست بنیاد / بباد ش زود باید داد بر باد
ز فردا و ز دی کس را نشان نیست / که آن بگذشت و این اندر میان نیست
بترک خواب میباید شبی گفت / که زیر خاک میباید بسی خفت
یک امروز ست ما را نقد ایام / بر و هم اعتمادی نیست تا شام
بیا تا یک دهن پر خنده داریم / یک امشب را بشادی زنده داریم
ملک سرمست و ساقی باده بر دست / هنوز از باده دوشینه سرمست
در آمد گلرخی چون سرو آزاد / ز دلداران خسرو با دل شاد
که بر در بار خواهد بنده شاپور / چه فرمائی در آید یا شود دور
ز شادی خواست جستن خسرو از جای / دلش مر عقل را شد کار فرمای
بفرمودش در آوردن بدرگاه / ز دل گرمی بجوش آمد دل شاه
که بد دل در برش ز امید از بیم / بشمشیر خطر گشته بدو نیم
همیشه چشم بر ره دل دو نیم ست / بلای چشم در راهی عظیم ست
اگر چه هیچ غم بی درد سر نیست / غمی از چشم در راهی بتر نیست
مبادا هیچکس را چشم بر راه / کزو رخ زرد گردد عمر کوتاه
در آمد نقشبند بانوی دست / زمین را نقشهای بوسه می بست
زمین بوسید و خود بر جای میبود / برسم بندگان بر پای میبود
گرامی کردش از تمکین خود شاه / نشاند او را و خالی کرد درگاه
بپرسید از نشان کوه و دشتش / شگفتیها که باشد سرگذشتش
دعا برداشت اول مرد هشیار / که شه را زندگانی باد بسیار

بیان دیگر

مظفر باد بر دشمن سپاهش / میفتاد از سر دولت کلاهش
مرادش را سعادت باد بر باد / ز نو هر روزش اقبال دگر باد
حدیث بنده را در چاره سازی / بساطی هست الحق باد رازی
چو شه فرمود گفتن چون نگویم / رضای شاه جویم چون بجویم
بهر چشمه شدن هر صبحگاهی / بر آوردن مقنع وار ماهی
وزان صورت بصورت باز خواندن / بافسون فتنه را باز کردن
وزان چون هندوان بردن ز راهش / فرستادن بترکستان سپاهش
ز اول تا بآخر آنچه دانست / فرو خواند آنچنان کش میتوانست
از آن پنهان شدن چون مرغ از انبوه / وزان پیدا شدن چون چشمه از کوه
سخن چون زان بهار نو بر آمد / سروش بیحد از خسرو بر آمد

چو نیلوفر شاد شد از گنج بردن
جهان پیمای شد در رنج بردن
طلب میکرد جائی و از آنجا

بدست آورد جائی گر مرد دلگیر
گزد طفلی شود در هفته پیر
بده فرسنگ از کرمان شاد آن

چو کوره تنگ چون کوری تقدیر
زدوری جای شیر و دیو و نخجیر
بدانجا رفت و آنجا گاه گاه ساخت

بدانجا کآنجا اسپ تازد
کز شیرین بجز نامی نسازد
چو آن شب گشت شکرین روان عشق

کنیزی چند با او نور سیده
خیانت کاری شوخ هر ندیده
دران ره ندان سرای تنگ منزل

غم خسرو در ریق خویش کرده
امیدی آن نصیب خویش کرده
چو خواهد بود وقت یار گاری

صفت بزم خسرو آمدن شاپور پیش او

شب و روز از هوای خسرو آنجا
دو چشم خویشتن بیدار داشت
چو شب گزرو عید آن روز خوشتر

یکی روز از شب نوروز خوشتر
چو جنت ساز داد و مجلسی نو
بکام دل نشسته شاه خسرو

و شاقان یلغار از نخوت مست
زپرده سحر فرعون ساز داده
روان گردد چو اندر آب کشتی

زعشرت چنگ را حالت رسیده
ندیمی چند موزون طبع نجوا
صبوحی نای را لب بر گشیده

مقالتهای نکت باز کرده
فروهشته نمدهای الانی
سخنهای مضامک ساز کرده

دمه بر دل کشیده تیغ پولاد
بخور عود و عنبر گله بسته
مهر نامحرما زاده بر باد

بنید خوشگوار و عشرت خوش
سیاهانی چو زنگی عشرت انگیز
نهاده سنبل ریحان بر آتش

چو مشک ناف در نشو گیاهی
شود بعد از سیاهی سرخ رخسار
پس از سرخی همی گیرد سیاهی

سپید را سخ چون کم دارد در رنگی
که گر بالای سیاهی نیست رنگی
چرا آن مشک بید عود کردار

بباغ شعله در هنقار آتش
سیه پوشیده چون زاغان کهسار
بنفشه می درود لاله می کشت

عقابی تیز پر خود کرده برجیش
سیه مارنی فگنده مهره در پیش
شبه در عقد یاقوتی کشیده

مجوسی ملتی هندو پرستانی
دبیری از حبش رفته بیلغار
چو زردشت آمد در زند خوانی

زمستان گشت ریحان از دو بیش
صراحی چون خمی وسی ساز کرده
که ریحان مستان آمد آتش

زرشک آن خرمن آتشین تاج
ترنج و سیب لب لب باده
گهی تهمورث آتش گاه در تاج

[illegible]

اگر فرمان دهد شاه جهانگیر — بدان نزهت خرامد سوی نخجیر — ملک زیبا چو گل بنشست بر تخت — برفتن سوی برد مصلحت دید

اجابت کرد خسرو گفت برخیز — تو میر و کام ما هم زین قفا نیز — مهین بانو برفت از حضرت شاه — بدل خرم همی شد تا وطن گاه

سپیده دم ز لشکرگاه خسرو — سوی باغ سپید آمد دوان او — وطن خرگش بود و رخت آنجا کشیدند — ملک تاج و تخت آنجا کشیدند

ز هر سو خیمها کردند بر پای — گرفته زان حوالی هر کسی جای — مهین بانو ز درگاه جهانگیر — نکرد از هیچ خدمت هیچ تقصیر

شد آنجا روز و شب با غصه همدم — ترتیب کردن قصر شیرین در مدائن و صفت آن فرماید — می تلخ و غم شیرین همی خورد

چو شیرین در مدائن مهد بنهاد — بشیرینی لبی چون شهد بگشاد

پس از ماهی که آسایش ز سر یافت — ز بیرون رفتن خسرو خبر یافت — وز آنجا سوی او رهن کرد تدبیر

که از بیم پدر شد سوی نخجیر — بدر آمد دلش از بینوایی — که کارش زشت آمد تلخ پی آمد — ز بی صبری دلش دیوانه میبود

چنان تا مدتی در خانه میبود — بسی از خویشتن بیرون خویشتن رفت — فرو برد آن تغابن را و تن زد — نظر میکرد و چون خرم شد در راه

جهان آرای خسرو بود کز راه — حقیقت شد در او کاین تکسوار — که میکرد اندر و چندان نظاره — نمود انگه که خواهم گشت بیمار

صبوری کرد روزی چند در کار — اگرچه با شما عشرت فزایم — مرا قصری بخرم مرغزاری — بباید ساختن کوهساری

نمیسازد درین آبم و گلزار — که کوهستانیم گلزار بر رود — بد و گفتند بت رویان مسازید — که ای شمع بتان چون شمع بگداز

شد از گرمی گل سرخم گل زرد — مهیا ساختن در خوش هوایی — اگر فرمان دهی تا کار فرمایی — بکوهستان ترا امید آکند جایی

چنان قصری که شاهنشاه فرخ — کنیزانی کز و در رشک ماند — بخلوت مرد بسیار انجواند

بد و گفتند کای استاد دانا — بدست تست ما را چاره ساز — دل ما رانده و غمها بپرداز

که جادو نیست اینجا کار دیده — ز کوهستان بابل تو رسیده — که سحر سامری بازی شمارد

زمین اگر بگوید کانی مین خیز — هوا اینی گرفته ریز در ریز — بماند تا قیامت بر یکی کام

ز ما قصری طلب گر دست جایی — کز آن خوبتر نه بود و نه باشد — ز مردم پاک و خالی کوه و کوه

بدان تا مردم آنجا کم نشانند — ز جادو جادو نیاید در نیانند — هوائی هر چه با خوشتر طلب کن

همیلش بکوه و غار باشد — بدان جادو شبیخونی عجب کن — زبهر من یکی قصری بسازید

بساز آنجا چنان قصری که شاید — همی گفتند و دیوان بتابید — وجوه خرج و اوزش بخروار

نماد درخواست کن دیگ بنا — پس آنگه از خزینه دیو و دینار

دگر روز شاد و دمان بر دمید — که برنامد هنوز از کوه خورشید — چو من زین ره بمشرق می‌شتابم — مگر خورشید روشن‌تر بیابم

چو گل بر مرز کوهستان گذر کرد — نسیمش مژده بانانرا خبر کرد — سوادی دید چون هنگام جشید — درخشش از غوان و سبزه‌اش دید

همه فصلش چو خرداد و جلالی — نبودی صحن او از سبزه خالی — همیشه سوسن و گل تازه بودش — ریاحین بیحد و اندازه بودش

عمل‌داران برابر رسیدند — زر و دیبا بنجدت میکشیدند — بتانی دید بزم افروز و دلبند — برو شد وی خسرو آرزومند

فرود آمد بران گلزار خندان — بهشتی دید پر غلمان و ولدان — خوش آمد با بتان می‌خواست خوش بود — مقام افتاد روزی چند خوش بود

شبانگه مجلسی نو ساز کردند — پس آنگه هفته خوش آغاز کردند — نواها مطربان آغاز کردند

شراب لعل گون در جام کردند — چو از عشرت بر آسودند بیدند — ملک هر خط دل میداشت در بند

اگرچه با طرب میبود دایم — ولش در بند شیرین بود دایم — چو سیر آمد ز عشرت کوچ فرمود

وز آنجا سوی موقان سر بر افراخت — مهین بانو چو زین حالت خبر یافت — بخدمت کردن شاه آماده بشتافت

باستقبال شه آورد پیرایه از — سیاهی ساخته با برگ و با ساز — فرستاد از ادب سوی خزانه

ز دیبا و غلام و گوهر و گنج — دبیران اقلام خط شد از رنج — فرود آمد بر گاه جهاندار — جهاندارش نوازش کرد بسیار

بزیر تخت شه کرسی نهادند — نشسته او دگر تو هم بستادند — شهنشه باز پرسیدش که چونی — که بادت نوبنو عیش فزونی

بمهمانیت آورد م گرانی — مبادت در دو سرا بیمهمانی — مهین بانو چو دید آن لطف و خوبی — بمسجده اد خود را سر فرازی

نفس بگشاد چون با دیده گان — فرو خواند آفرینها در خور شاه — بدان طاق که نشتش را توی کرد — پناهش بارگاه خسروی کرد

یکی هفته بنوبت گاه خسرو — روان میکرد هر دم تحفه نو — پس آنگه هفته بر کلی بخوان زد — ندیده آفتاب عالم افروز

بسر سبزی نشسته شاه بر تخت — چو سلطانی که باشد جای بر تخت — چو مرزنگوش خط نو دمیده — بسی دل را چو طره سر بریده

بساط شه ز یغمای غلامان — چو باغی بر سمن سرو خرامان — بجوش آمد سخن در کام هر کس — بمولائی برآمد نام هر کس

برامش ساختن بی‌وقع بندگان — مهین بانو زمین بوسید بر جست — بخسرو گفت مارا حاجتی هست

که دار الملک دوع را نوازی — زستانی بر انجا عیش سازی — فراخیها بود آب و علف را

ریاحین بر زمینش گسترید — درخشش سر بکیوان بر کشید — همه سروش چو ان چون بکر تو

درخت جویبارش ارغوانست — در انجا هم گل و هم عنبر انست — مقام مجلس و جای شکارست

ره سمن بانو چون گفتار بشنید — ز شاه شهنشه نوازش آنچنان دید

شفاعت کرد کان خورشید رخسار — بگو تا چون بهشت آید ز گرد بار — مهندس گفت کردم هر حسابی — اگر کا قبال خسرو کرد یاری

چو چشم تیز گرجا سوس گشتم — بدو کان کمان گر برگذشتم — به بیمودم سر اسر مرز آن بوم — سواد آن طرف تا سر حد روم

بدست آورد دم آن مژده را — بت سنگین دل سیمین میانرا — چو دیدم تیز رانی تازه روئی — مسیحی بسته در هر تار موئی

همه گلرخ چو ماه نو بغزی — همه تن دل چو بادام دو مغزی — میانی یافتم کز ساق تا روی — دو عالم را گره بسته بیکموی

دهانی کرده پر تنگیش زور ی — چو خورشانی اندر چشم مور ی — اگر وصف جمالش بر تو خوانم — فرو ماند دران گفتن زبانم

کجا تو ان وصف کردن ز ریدش — چگویم زان کمند شکنجیدش — بدو دم چون نگه کردم سراپای — مشالی بر گرفتم مژگان دلارای

بپوسیده لبش را هیچ هستی — مگر آئینه دانهم بر دستی — دهانی تنگ چون دور ی دلکش — دو گیسو چون کمند افگند در پیش

نگردد دست او با کس دراز ی — مگر با زلف خود آنهم بنا ز ی — بسی الماغز تر از مویش میانش — بسی شیرین تر از نامش دهانش

اگر چه فتنهٔ عالم شد آن ماه — چو عالم فتنه شد بر جوشن شاه — رخی چون سرخ گل بر برگ نسرین — دو نرگس مست و عالم فتنه از بین

دو چشمش چون دو گوهر بر رخ ماه — فروزان تر ز کوکب در سحرگاه — طراوت برده لعل او ز بادام — یک از نیک خو تر از جزای نام

اگر حور و پری بیند جمالش — پری دیوانه گردد از خیالش — چو آن مه را بر فتن تیز کردم — پس انگه چار ره شبدیز کردم

روندهٔ ماه را بر پشت شبرنگ — فرستادم بچندین کروفر نیرنگ — من اینجا مدتی رنجور ماندم — بدین عذر از رکابش دور ماندم

نگاری نی چنین از پشت زرکش — فرستادم بحیلتهای بسیار — چنین دانم که آن نخجیر کشیده — بشکوی ملک باشد رسیده

شد از دلداد گی در بر گرفتش — قدم تا فرق در گوهر گرفتش — سپاسش را طراز آستین کرد — بر و بسیار بسیار آفرین کرد

سر اسر قصهٔ یکی خویش بگفت — چنان کز شاه خسرو هیچ ننهفت — در سخی داد قولش را بر شاه

ملک نیز انچه در ره دید و بشنید — حدیث چشمهٔ شکر شکستن را — در داد

قرار آنشد که دیگر با شاپور — حقیقت گشت شان کان مرغ طنان — با قصای مداین کرد رخ زود

چو پروانه شود دنبال آن نور — زمرو در اسوی کان آن دور بانو — سر ا چین آن بستان آرد باز

چو سر با وصل دارد سهل کار ست — چه خوش باشد که بعد انتظار ی — با میدی رسد امیدوار ی

خوشا ملکا که ملک زندگانی — بهین روز اکه اورا روز جوانی ست

به ست از زندگی خوشتر سرا ی — نه چون روز جوانی روزگار ی

چو باشد کامی عشق جوانی — ازین خوشتر چه باشد زندگانی

رفتن شاپور بار دوم بطلب شیرین بفرمان خسرو

مه و شد بید او در باغ می جست | بجشم باز چشم زاغ می جست | بهر سو حمله زد چون باز تیز | که زاغی کرد بازش را گلو گیر
ازان زاغ سبک پرانده در باغ | جهان تاریک دید چون پر زاغ | شده زاغ سیه باز سپیدش | درخت خار گشته مشک بیدش
ز بیدش گر بیه بیدانجیر کرده | شکرستش تخم بید انجیر خورده | خمیده بیدش از سودای خوشه | بلی رسمی ست چوگان کز اول سیدن
برآورد از جگر سوزنده آهی | که آتش در چو من مردم گیاهی | بهاری یافتم زو برنخوردم | فراقی دیدم و لب تر نکردم
بنا دانی ز گوهر داشتم تنگ | کنون میبایدم بر دل زدن سنگ | گلی دیدم نچیدم باد دادش | دریغا چون شب آبستن مدر بارش
نباشد سود من زین قصه کردن | مگر اندوه جان غصه خوردن | در آبی نرگسی دیدم شگفته | چو آبی خفته و ز آب خفته
شنیدم کز خوش آبی زر شود خاک | چرا سیماب گشت آن سیم چالاک | همائی بر سرم سیه داشت سایه | سر بریم را ز گردون کرد پایه
بر ان سایه چو من دامن فشاندم | چو سایه لاجرم بی خور ماندم | نمد زینم نگردد دشمن زین چون | تبر زینم تبر زین چون بود چون
برون آمد گلی از چشمه آب | نمیدارم به بید ار لیست خوی یاب | کنون کان چشمه را با گل بخ بستم | چو خاران به که با آبش نشینم
کز و سودم کدو ری از تشنه گردان | چو بخت آید تر ا بر ره بگردان | کدامین دیو طبعم ابر ان داشت | که آن باغ ارم بگذشت و بگذاشت
همجائی شکیبائی ستود است | جز این یکجا که صبر من بود است | چو برق از جان چراغی بر فروزم | شکیب خام را بر وی بسوزم
اگر من خود دمی ز ان چشمه آبی | نه بایستی ز دل کردن کبابی | نصیحت بین که آن مهد و چه مفتی | که چون مالی بمالی زود خورزود
درین باغ از گل سرخ گل زرد | پشیمانی نخورد آنکس که برخورد | من و زین پس جگر در خون کشیدن | ز دل پیکان غم بیرون کشیدن
ز نم چندان طپانچه بر سر و روی | که یارب یار بی خیز د ز هر سوی | کنم چندان تظلم در زمانه | که تا تیری نشانم بر نشانه
مگر آسوده تر کردم درین درد | تنور آتشم سختی شود سرد | ز بحر دیده چندان در برآرم | که تا آن گوهر آید در کنارم
کسی کو راز خون آماس خیزد | کی آسوده شود تا خون نریزد | زمانی گر دو چشمه گشت نالان | بگریه دستها بر چشم مالان
زمانی بر زمین افتاد بیهوش | گرفت آنچشمه اچون گل آغوش | ازان سرو روان کز چشمه رفته | ز سر و ش آب از گل رنگ رفته
مهی سر و ش فتاده بر سر خاک | شده لرزان چنان کز باد خاشاک | بدل گفتا گر آن ماه آدمی بود | کجا آخر قه گاهش زمی بود
وگر بود او پری شو ار باشد | پری چشمها بسیار باشد | بکس نتوان نمود این راه بر کس | که خسرو دوست میدارد پری را
سلیمانم بباید نامه کردن | پس آنگاهی پری ارام کردن | بجفت مرغ آبی باز کی شد | پری با آدمی همساز کی شد
سلیمان را مسلم بود اینکار | مرا زین کار کامی برنخیزد | پری پیکر ز مردم گریزد

جز آن چاره ندید آن چشمهٔ قند / که گیسو را چو شب بر ماه افگند
عبیر افشاند بر ماه دل افروز / بشب خورشید میپوشید بر روز
سوادی برترین سیمین زد از نیم / که خوش باشد سواد نقش بر سیم
دل خسرو در آن تابنده مهتاب / چنان چون زر در آمیزد بسیماب
ولی چون دید آن شیرین شکاری / بهم در شد گوزن مرغزاری
زبون گیری نکرد آن شیر نخچیر / که نبود شیر صید افگن زبون گیر
بصبری کاورد فرهنگ در هوش / فشاند آن آتش جوشنده در جوش
جوانمردی خوش آمد را ادب کرد / نظرگاهش دگر جای طلب کرد
بگرد چشمهٔ دل را دانه میکاشت / نظر جای دگر مشغول میداشت
چو رو از مه بگردانید خسرو / روان شد سوی آن ماه سبکرو
دو گل بین کز دو چشمه خار دیدند / دو تشنه کز دو آب آزار دیدند
هم او را روز اول خیمه زد راه / هم این را چشمه افتاد در چاه
که بر چشمه گشاید هر کسی رخت / بچشمه نرم گردد توشهٔ سخت
نه بینی چشمه را کز آتش دل / ندارد تشنگان را پای در گل
جز ایشان را که رخت از چشمه بردند / ز نرمیها بسختیها سپردند
نه خورشید جهان بل چشمهٔ خون / بدین کارست این گردنده گردون
ز شب میکرد مه را پرده داری / که خاتون برد نتوان بی عماری
برون آمد پریرخ چون پری نیز / قبا پوشید و شد بر پشت شبدیز
حسابی کرد با خود کین جوانمرد / که زد بر گرد من چون چرخ ناورد
شگفت آمد مرا گر یار من نیست / دلم چون برد اگر دلدار من نیست
شنیدم لعل در لعلست کاتش / اگر دلدار من شد کو نشانش
نبود آگه که شاهان جامهٔ راه / دگرگونه کنند از بیم بدخواه
هوای دل رهش میزد که برخیز / گل خود را باین شکر در آمیز
گر آن صورت شد این رخشنده جانست / خبر بود آن و این یاری عیانست
دگر ره گفت ازین ره روی برتاب / روا نبود نمازی در دو محراب
بیک ساغر دو شربت خورد نتوان / دو صاحب را پرستش کرد نتوان
اگر هست این جوان آن نازنین شاه / کجائی بینمش او را دگر راه
هنوز از پرده بیرون نیست اینکار / ز پرده چون برون آیم بیکبار
مرا آن به که شه در پرده بیند / که بر بی پردگان گردی نشیند
عقاب خویش را در پویه در داد / ز نعلش گاو ماهی را خبر داد
تگاور بر صبا پیشی گرفته / ز جنبش از فلک خویشی گرفته
پری را میگرفت از گرم خیزی / بچشم دیو در میشد به تیزی
پس از یک لحظه خسرو باز پس دید / بجز خود ناکسم گر هیچ کس دید
بهر سو کرد مرکب را روانه / نه دل دید و نه دلبر در میانه
فرود آمد بر آن چشمه زمانی / ز هر سو جست از آن دلبر نشانی
چو بسیاری دوید از هر سوی شاه / نمو گفتی در حجاب ابر شد ماه
شگفت آمد دلش را کاینچنین تیز / بدین زودی کجا رفت آن دل آویز
گهی سوی درختان دید گستاخ / گفتی مرغ شد پریده بر شاخ
گهی دیده بآب چشمه می شست / چو ماهی ماه را در آب می جست
زمانی پل بر آب چشم بستی / گهی بر آب چشمه پل شکستی
ز چشمش کرد آن چشمه سیاهی / درو غلطید چون در چشمه ماهی
چنان نالید کز بس نالش او / پشیمان شد سپهر از حالش او

چو ماه آمد برون از ابر مشکین | بشاهنشه در آمد چشم شیرین | همای دید بر پشت تذروی | ببالای خدنگی رسته سروی
زشرم چشم او در چشمه آب | همی لرزید چون چشمه مهتاب

تصویر شیرین در سر چشمه و دیدن خسرو او را

گر آید نار پستانی درین باغ / چو طاوسی نشسته بر پر زاغ
فرود آرید کان مهمان عزیزست / شما ماهید و خورشید آن کنیزست
شما خندان و خرم دل نشینید / طرب سازید و روی غم نبینید
ورا بی اندوه و تیمار دارید / همش از جملهٔ خاصان شمارید
اگر باشد درین مشکوی خرم / مگوئیدش سخن از بیش و از کم
بمانیدش که تا بیغم نشیند / طرب میسازد و شادی گزیند
وگر تنگ آید از مشکوی خضرا / چو خضر آهنگ دارد سوی صحرا
در آن صحرا که او خواهد بتازید / بهشتی روی را قصری بسازید
چو گفت این قصه بیرون رفت چون ماه / سلیمان وار با جمعی پری زاد
بر آن صورت که دل دادش گواهی / خبر میداد از الهام الهی
هنون کوه کن را گرم کرده / سوی ارمن زمین را نرم کرده
ز بیم شاه شد دل پر از درد / دو منزل را بیک منزل همی کرد
قضا را اسب شه در راه شد سست / بدان منزل که آن مه سوی می‌شست
غلامان را بفرمود ایستادن / ستوران را علف فرمود دادن
تن تنها ز نزدیک غلامان / سوی آن مرغزار آمد خرامان
طوافی زد در آن فیروزه گلشن / میان گلشن آبی دید روشن
بهر سو کرد بر عادت نگاهی / نظر ناگه بر افتادش بماهی
چو طاوسی عقابی باز بسته / تذروی بر لب کوثر نشسته
زبان در زیر لعل آهسته می‌سفت / در آن آهستگی آهسته می‌گفت
گر این بت جان من بودی چه بودی / گر آن اسب آن من بودی چه بودی
نبود آگه که آن شبرنگ و آن ماه / ببرج او فرود آیند ناگاه
بسا معشوقه کاید مست در بر / سبل در دیده دارد خواب در سر
بسا دولت که آید بر گذرگاه / چو مرد آگه نباشد گم کند راه
چو لختی راند از آن راندن خطر دید / که بیش آشفته شد تا بیشتر دید
عروسی دید چون ماه مهیا / که باشد جای آن مه بر ثریا
نه ماه آئینهٔ سیماب داده / چو ماه نخشب از سیماب زاده
حواصل چون بود در آب گلرنگ / همان رونق درو از آب و از رنگ
همه چشمه ز عین و آن گل اندام / گل بادام در گل مغز بادام
چو گنجی بود گنجش کیمیا سنج / ببازی زلف او چون مار بر گنج
در آب نیلگون چون گل نشسته / پرند نیلگون تا ناف بسته
ز هر سو شاخ مینو شانه میکرد / بنفشه بر سر گل دانه میکرد
چو بر فرق آب می‌انداخت از دست / فلک بر ماه مروارید می‌بست
تنش چون کوه برفتن تاب میداد / ز حسرت شاه را برف آب میداد
اگر زلفش غلط میکرد کاری / که دارم خفته بر هر موی ماری
نهان با شاه میگفت از بناگوش / که مولای توام من حلقه در گوش
فسونگر مار را بگرفت در مشت / گمان بردی که مار افسایر گشت
ولی کان یار شیرین کار دیده / ز حیرت گشته چون مار کفیده
کلید از دست بستان بافتاده / ز بستان تا به بستان در گشاده
بآن چشمه که جای ماه گشته / هوس بین کافتاب از راه گشته
شد از دیدار آن بانوی دلکش / شده خورشید یعنی دل پر آتش
فشاند از دیدهٔ باران سحابی / که طالع شد قمر در برج آبی
سمن بر غافل از نظارهٔ شاه / که سنبل بسته بد بر نرگسش راه

پدید آمد چو مینو مرغزاری / درو چون آب حیوان چشمه‌ساری
ز شرم آب آن رخشنده جانی / شده در ظلمت آب زندگانی
ز رنج راه بد اندام خسته / غبار از پای تا سر بر نشسته
بگرد چشمه جولان زن زمانی / ده اندر ده ندید از کس نشانی
فرود آمد بیکسو بارگی بست / در اندیشه بر نظارگی بست
چو قصد چشمه کرد آن چشمه نور / فلک را آب در چشم آمد از دور
سهیل از شعر شکرگون برآورد / نفیر از شعری گردون برآورد
پرند آسمان گون بر میان زد / شد اندر آب و آتش در جهان زد
فلک را کرد کحلی پوش پروین / موصل کرد نیلوفر به نسرین
حصارش نیل شد یعنی شبانگاه / ز چرخ نیلگون سر بر زد آن ماه
تن صافیش میغلطید در آب / چو غلطد قاقمی بر روی سنجاب
عجب باشد که گل را چشمه شوید / غلط گفتم که گل بر چشمه روید
زهی چشمه که رونق برد آبش / از آن چشم کو خوانند آفتابش
چو اصل پیکر آن سیمین بر و دوش / سواد آب را کرده زره پوش
در آب انداخت گیسوهای چون شست / نه ماهی بلکه ماه آورده در دست
ز مشک آرایش کافور کرده / ز کافورش جهان کافور خورده
مگر دانسته بود از پیش دیدن / که مهمانیش در خواهد رسیدن
در آب چشمه‌سار آن شکرناب / ز بهر میهمان میساخت جلاب

گفتار اندر عزیمت کردن خسرو بسوی ارمن بی گفت پدر خویش

سخن گوینده پیر پارسی خوان / چنین گفت از ملوک پارسی دان
که چون خسرو بارمن کس فرستاد / بپرسش کردن آن سرو آزاد
شب و روز انتظار یار میداشت / امید وصل آن دلدار میداشت
بشام و صبح اندر خدمت شاه / کمر می‌بست چون خورشید چون ماه
چو تخت آرای شد طرف کلاهش / ز شادی تاج سر میخواند شاهش
گرامی بود در چشم جهاندار / چنین تا چشم زخم افتاد در کار
که از پولاد کاری خصم خونریز / درم را سکه زد بر نام پرویز
بهر شهری فرستاد آن درم را / بشورانید از آن شاه عجم را
ز بیم سکه و نیروی شمشیر / هران شد کهن گرگ از جوان شیر
چنان پنداشت آن منسوبه را شاه / که خسرو باخت آن شطرنج ناگاه
بدان دل شد که لعبی چند بازد / بگیرد شاه نو را بند سازد
حسابی برگرفت از راه تدبیر / نبود آگه ز بازیهای تقدیر
که نتوان راه خسرو را گرفتن / نه در عقد آن مه نو را گرفتن
هر آنکو راستی در دل پذیرد / جهان گیرد جهان او را نگیرد
بزرگ امید از آن معنی خبر یافت / شه نو را بخلوتگاه در یافت
حکایت کرد کاختر در وبالست / ملک را با تو قصد گوشمالست
نباید رفت روزی چند از پیش / شتاب آوردن و بردن سر خویش
مگر کین آتشت بیدود گردد / وبال اخترت مسعود گردد
چو خسرو دید کاشوب زمانه / هلاکش را همی سازد بهانه
[illegible] مشک مویان / وصیت کرد با آن ماه رویان
که من خواهم خرامیدن بنخجیر / دو هفته بیش و کم زین کاخ دلگیر

فرود آمد ز تخت خویش غمناک
بسر بر خاک و سر هم بر سر خاک

ز شیرین یاد بی اندازه میکرد
بد و سوگ پدر را تازه میکرد

گلی بود ی که امین خلد انگیخت
ندانم تا که امین کارت انگیخت

چو آهو زین غزالان سیر گشتی
گرفتار که امین شیر گشتی

کجا سر تو کز جانم چمن ساخت
که هر شاخ رسنگ و جان من ساخت

همه شب تا بروز این نوحه میکرد
غمش بر غم فرو دو بر فزود و درد

همه لشکر بخدمت سر نهادند
بنوبت گاه فرمان میستادند

که در خواب این بلا را او ندیده
که بازی بود از دستش پریده

بدیشان گفت اگر یابم بازگردم
وگر با آسمان همراز گردم

نشاید بستن این مرغ پریده
نه دنبال شکار دام دیده

همی چندان بشکیبم در فراقش
که بر قی یابم از نسل براقش

بکیخسرو رسانم گنج را باز
بدین تسکین کنم گردم گنج پرداز

وزان سوی دگر شیرین دلشاد
جهان را امید شد از بهر پرویز

قبا در بسته بر شکل غلامان
همی شد ده بده سامان سامان

چو شد بر تو این افسانه بر راز
که در راهش نی شد جاده دراز

ز نی کان خانه و آئینه بفگند
و سختی شد بکوه و بیشه پابند

روندهٔ کوه را چون باد پیمود
تبک در باد را چون کوه میپود

نشان هیچ بیت و میر فت آن دل افروز
چو ماه چارده شب چار ده روز

نگاه و دست بر دار باد پیمود
زمین او و چرخ از یاد پیمود

هزاران نرگس از چرخ جهان دوز
شتابان کرد شیرین بادگی را

رسید آن شهد شیرین چشمه آب
بغسل کرد و دن دید خسرو آزرا

ازان غم دست ها بر سر نهاده
ز دیده سیل طوفان بر گشاده

که ای چشم گفت اینی با زمین باد
ز سر چشم بدت بر بود ناگاه

چه افتادت که مهر از ما بریدی
که امین مهربان ما گزیدی

چو ماه از اختران خود جدائی
بخورشید چنین تنها چرائی

رفت با هست تا خود بر که تابد
منت گم کرده ام تا خود که یابد

چو مهر آمد بزین از چاه بیژن
شد از نوشش جهان از دیده روشن

مهین بانو بر فتن میل ننمود
نه خود رفت و نه کس را نیز فرمود

چو حسرت خورد بر پرواز آن باد
همان باز آمده در دست او باد

نه امکانست در هیچ آبخوردی
که یابم از پی شبدیز گردی

کبوتر چون پر پرواز نگذ چه نالد
که با برج آید ار باشد بلائی

چو زان گم گشته گنج آگاه گردم
دگر ره با طرب همراه گردم

بجز فرمان بری چاره ندیدند
سپه چون پاسخ با نو شنیدند

چو سیاره شتاب آهنگ میبود
ز ره رفتن بروز و شب نیاسود

خش سیمای کم رختی گرفته
مزاج تازکش سختی گرفته

نگفتند آئینه و آن شانه راست
کزین کوه آمدنی ان شیر تست

شده شیرین دران اندیشه دلریش
غباری آلوده چندین بیشه و کوه

نبود ایمن ز دشمن گاه و بیگاه
بلکوه و دشت میشد راه پیرا

چنین بت ایلک منزل همی راند
خبر پرسان خبر پرسان همی ماند

سپیده دم چو دم بر زد بپیمود
سیاهی خواند حرف ناامیدی

فرو شد تا رآمد یک گل زرد
بتلخی داد دل بیچارگی را

خیال صورتش در چشم مانده / چنان کز چشم خواب خویش رانده
همی دریاد بودی آن صنم را / که گوئی بینم آن شاه عجم را
شبی کز شب جهان پر دود کردند / جهان را دیده خواب آلود کردند
پرند سبزه بر خورشید بستند / گلی را در میان بند بستند
ببانو گفت شیرین ای خداوند / چو من بنده هزارت بیش در بند
برون خواهم شدن فردا بنخجیر / بدین حاجت که دارم دست من گیر
یکی فردا بفرما ای خداوند / که تا شبدیز را بگشایم از بند
برو بنشینم و صحرا نبردم / شبانگه سوی خانه باز گردم
مهین بانو جوابش داد کای ماه / بجای مرکبی صد ملک دلخواه
بحکم آنکه این شبرنگ شبدیز / بگاه پویه بس تندست و بس تیز
چو رعد تند باشد در غریدن / چو باد تیز باشد در پریدن
نباید کز سر تندی و تیزی / کند در زیر آب آتش ستیزی
وگر بر وی نشینی ناگزیرست / بشب زیباتر از بدر منیرست
لگام پهلوانی بر سرش کن / بزیر خود ریاضت پرورش کن
رخ گلچهره چون گلبرگ بشکفت / زمین بوسید و خدمت کرد و خوش گفت
چو برزد بامدادان خازن چین / بدرج گوهرین بر قفل زرین
برون آمد ز درج آن نقش چینی / شدن را کرده با خود نقش بینی
بتان چین بخدمت سر نهادند / بسان سرو بر پا ایستادند

گریختن شیرین از شکار بر پشت شبدیز بسوی خسرو

چو شیرین دید روی مهر تابان / بچربی گفت کای شیرین زبانان
که بسم الله بصحرا می خرامم / که تا بسمل شود صیدی مدامم
بتان از سر دعای ساز کردند / دگرگون خدمتی آغاز کردند
بگردش از کله داران چون نوش / کمر بستند بگرد آن قصب پوش
که رسمی بود کان صحرا خرامان / بصید آیند بر رسم غلامان
همه بر گرد شیرین حلقه بستند / چو حالی بر نشست او بر نشستند
شدند آن روضهٔ حوران دلکش / بصحرای چو مینو خرم و خوش
زمین از بهر نزهتگاه آهو / هوا از مشک پر خالی ز آهو
دران صحرا روان کردند رهوار / وزان صحرا بصحرا پای بسیار
سرانجام اسپ را پرواز دادند / عنان از دست مرکب باز دادند
بت شکر شکن بر پشت شبدیز / سوار تند بود و مرکب تیز
چو مرکب گرم کرد از پیش یاران / برون افتاد از آن هنگ سواران
گمان بردند کاسپش سر کشیده است / ندانستند کو سر در کشیده است
بسی چون سایه دنبالش دویدند / ز سایه در گذر گردش ندیدند
بجستن تا بشب دمساز گشتند / بنومیدی هم آخر باز گشتند
ز شاه خویش هر یک دور مانده / بدل رنجه بتن رنجور مانده
بدرگاه مهین بانو شبانگاه / شدند آن اختران بی طلعت ماه
بدیده پیش تختش خاک رفتند / بتلخی حال شیرین باز گفتند
که سیاره چو شب بازی نمودست / بت طیاره از ما چون ربودست
مهین بانو چو بشنید این سخن را / صلا در داد غمهای کهن را

زاری کردن مهین بانو از درد فراق شیرین

با قبالش دل استقبال دارد | چو هست اقبال کار اقبال دارد | بدین فرخ جمال عالم افروز | هوای عشق تو دارد دشت و دروز
جمالت رهنمایی در خواب بیدست | در آن شب عقل و هوش از دست میدست | نه می نوشد نه با کس جام گیرد | نه شب خسپد نه روز آرام گیرد
بجز شیرین نخواهد هیچ کس را | بدین تلخی مباد انگبین کس را | مرا قاصد بدین خدمت فرستاد | تو دانی نیک و بد کردم ترا یاد
از آن در گونه گونه در همی سفت | سخن چندانکه میدانست می گفت | درآن شیرین سخن شیرین هوش | همی خورد آن سخنها خوشتر از نوش
بدان آمد که صد ره افتد از پای | بصنعت خویش را میداشت بر جای | زمانی بود و گفتا ای مرد دانا | چه میدانی کنون تدبیر این کار
در این گرداب محنت یار کیست | گذشت آب از سر من چاره چیست | در این محنت کسی همدم ندارم | ز یاران هیچکس محرم ندارم
غریق غم شدم افتاده دل | بماندم چون خر بیمار در گل | نشانم ده ز روی رهنمایی | دهی کارم ز این غم رهنمایی
که این غم در دل من کار کرده است | تنم چون نرگس بیمار کرده است | بدو شاپور گفت ای شاخ خورشید | دولت آسوده باد و عمر جاوید
چو افتاد اندرین گرداب کشتی | بساحل از نهنگ آب کشتی | صواب آنست کز کشتی بکوشی | کسی عمداً سوی گنجه بر نیوشی
از اینجا چون خرامی سوی خانه | برانگیز از پی رفتن بهانه | چو مردان بر نشین بر پشت شبدیز | بگنجه آی و از گنجه بگریز
سخن آهسته تر آورد بر گفتن | نه در شبدیز خود را بر رسیدن | تو چون سیاره میر و میل در میل | من آیم گر تو آیی خود بتعجیل
یکی انگشتری از دست خسرو | بدو بسپرد و گفت این گیر و میرو | اگر در راه بینی شاه نورا | بشاه نو نمای این ماه نورا
سمندش از زرین نعل بایی | قدم تا سر لباسش لعل بایی | کله لعل و قبا لعل و کمر لعل | رخش هم لعل بینی لعل در لعل
وگر نه از مداین ره همی پرس | ز هر کس جای شاه هفت پرس | چو ره یابی باقصای مداین | روان بینی خزانه این در خزاین
ملک را هست مشکوئی چو فرخار | در آن مشکو کنیزان اند بسیار | بدان مشکوی مشک آگین دوا کن | کنیز از انگبین شاه بنمای
در آن ساعت پسندی هر چه گفتم | چو دیدی گر دوی گه از نهفتم | رها کن تا رسد شاه جوان بخت | رسانی از زمین بر آسمان تخت
تماشای جمال شاه بیکن | مراورت را حباب انگاه بیکن | وگر نه با تو همچون سایه با تاج | بدین اندر زر بهتر نیست محتاج
چو از گفتن فراغت یافت شاپور | دمش در سر گرفت صلصله حور | ز اسنجا رفت جان دل با امید | بماند ماه را تنها چو خورشید
دو دیده دادن نگرفان شیرین | بنات النعش اگر دند بر زین | بفرمود آخر از ماه تابان | کز این منزل شوند آن شب شتابان
بنعل تازیان کوه بیکر | گفتند آن کوه آچون کان گهر | روان کردند صد آن نوازان | چو صد خندان و چون خورشید تابان
سخن گویان سخن گویان همه راه | بسر بردند ره را تا در گاه | از آن رفتن بر آسودند یکچند | دل شیرین بفرسودا ندران بند

سخن را زیر پرده رنگ میداد / جگر میخورد و لعل از سنگ میداد
از و شاپور دیگر راز بنهفت / سخن را آشکارا کرد و پس گفت
پریرو یا نهان میداری اسرار / سخن در پرده میگوئی پری وار
چرا چون گل زنی در پوست خنده / سخن باید چو شکر پوست کنده
چو میخواهی که یابی روی درمان / مکن درد از طبیب خویش پنهان
بت زنجیر زلف از گفتن او / برآشفت ای خوشا آشفتن او
ولی چون عشق دامنگیر بودش / دگر ره از ره لطف آزمودش
حریف جنس دید و خانه خالی / طبق پوش از طبق برداشت حالی
که ای کهبد بحق کردگارت / که ایمن کن مرا در زینهارت
بحکم آنکه بس شوریده کارم / چو کار خود ولی شوریده دارم
درین صورت بدانسان مهر بستم / که گوئی روز و شب صورت پرستم
بکار آی اندرین کارم بیک چیز / که روزی من بکار آیم ترا نیز
چو من در گوش تو پرداختم راز / تو نیز از قصه داری در انداز
فسونگر در حدیث چاره جوئی / فسونی به ندید از راست گوئی
چو یاره دست بوسی رایش افتاد / چو خلخال زر اندر پایش افتاد
بصد سوگند گفت ای شمع تابان / سزای تاج و فخر تاجداران
ز شب بدخواه تو تاریک بین تر / ز ماه نو دلت باریک بین تر
بحق آنکه در زنهار اویم / که چون زنهار دادی راست گویم
من آن صورتگرم کز نقش پرکار / ز خسرو کردم این صورت پدیدار
هر آن صورت که صورتگر نگارد / نشان دارد ولیکن جان ندارد
مرا صورتگری آموختندی / قبای جان دگر جا دوختندی
چو تو بر صورت خسرو چنینی / به بین تا چون بود کو را به بینی
جمالی بینی از نور آفریده / جهان نادیده اما نور دیده
شگرفی چابکی چستی دلیری / بمهر آهو بکینه تند شیری
گلی بی آفت از باد خزانی / بهار تازه بر شاخ جوانی
هنوزش گرد گل نارسته شمشاد / وزان آزاد سروش سرو آزاد
هنوزش طوق غبغب در نقابست / هنوزش برگ نیلوفر در آبست
هنوزش آفتاب از ابر پاکست / ز ابر و آفتاب او را چه باکست
بیک بوی از ارم صد در گشاده / بدوزخ ماه را دوزخ نهاده
بر ادهم زین نهد رستم نهادست / بمی خوردن نشیند کیقبادست
شبی کو گنج بخشی را دهد زاد / کلاه کبر قارون را برد باد
چو بر جنبد رکاب قطب دارش / عنان دزدی کند باد از غبارش
سخن گوید در از مرجان برآید / زند شمشیر شیر از جان برآید
نسب گوئی بنام آن روز جمشید / حسب پرسی بحمد الله چو خورشید
جهان از مرکبش رو تنگ دارد / علم بالای هفت اورنگ دارد
چو زر بخشد شتر باید بفرسنگ / چو وقت آهن آید جای بر سنگ
چو سوی جام کیخسرو زند دست / ببوی جرعه دریا را کند مست
چو آید نوبت شمشیر بازی / خطیبان را دهد شمشیر غازی
چو دارد رشته پولاد را پاس / پشیمانی ز ره در پوشد الماس
قدم گاهش زمین را خسته دارد / سنانش چرخ را آهسته دارد
فلک با او بمیدان کند شمشیر / بکشتن نیز گه بالا و گه زیر
جمالش را که بزم افروز عیدست / هنر اصلی و زیبائی مزیدست

نگرداند که این صورت چه نامست / چه آیین دارد و جایش کدامست
پرستاران برفتن راه رفتند / بکهبد حال صورت باز گفتند
چو بشنید این سخن شاپور هشیار / بدل گفتا که بختم گشت بیدار
اگر اقبال خسرو یار باشد / چنین سختی کجا دشوار باشد
فسونی زیر لب میخواند شاپور / چو نزدیکی که از کاری بود دور
چو پای صید را در دام خود دید / در آن جنبش صلاح آرام خود دید
بپاسخ گفت کاین در سفتنی نیست / وگر هست آن بکس واگفتنی نیست
پرستاران بر شیرین دویدند / بگفتند آنچه از کهبد شنیدند
چو شیرین این سخن زایشان نیوشید / ز گرمی جگر خونش بجوشید
روانه شد چو سیمین کوه در حال / در آورده بکوه آواز خلخال
بر شاپور شد بی صبر و سامان / بقامت چون سهی سرو خرامان
بر و بازو چو بلورین حصاری / سر و گیسو چو مشکین نوبهاری
کمند گیسوان را از تن خویش / فگنده در کجا در گردن خویش
رخ چون لعبتش در دلنوازی / بلعبت باز خود میکرد بازی
ز شیرین کاری آن نقش جماش / فرو بسته زبان و دست نقاش
نه گوش و گردنش لولو خروشان / که رحمت بر چنان لولو فروشان
نقاب از گوش گوهر کش گشاده / چو دریا گوش بر گوهر نهاده
لبی و صد نمک چشمی و صد ناز / برسم کهبدان در داده آواز
که با من یکزمان چشم آشنا باش / مکن بیگانگی یکدم مرا باش
چو آن نیرنگ ساز آواز بشنید / درنگ آوردن آنجا مصلحت دید
ثناهای پریرخ بر زبان راند / پری بنشست و او را نیز بنشاند
بپرسیدش که چونی و ز کجایی / که بینم در تو رنگ آشنایی
جوابش داد مرد کاردیده / که هستم نیک و بد بسیار دیده
خدا از هر نشیبی و فرازی / نپوشیدست بر من هیچ رازی
زمین بگذار کز مه تا بماهی / خبر دارم ز هر معنی که خواهی
ز حد باختر تا ملک خاور / جهان را گشته ام کشور بکشور
چو شیرین یافت آن گستاخ رویی / بدو گفت اندرین صورت چه گویی
بپاسخ گفت رنگ آمیز شاپور / که باد از روی خوبت چشم بد دور
حکایتهای این صورت درازست / وزین صورت مرا در پرده رازست
یکایک هر چه میدانم سر از پای / بگویم با تو گر خلوت کنی جای
بفرمود آن صنم تا آن بتی چند / بنات النعش وار از هم پراکند
چو خالی دید میدان آن سخندان / در افگند از سخن گویی بمیدان
که هست این صورت پاکیزه گوهر / نشان آفتاب هفت کشور
سکندر موکبی دارا سواری / ز دارا و سکندر یادگاری
بخوبیش آسمان خورشید خوانده / زمین را تخمی از جمشید مانده
شهنشه خسرو پرویز کامروز / جهانداری بدو گشته ست فیروز
ببخشش هست چون دریای پر دل / نیابش بود نوشیروان عادل
رخی مانند تابان بدر دارد / فزون از هر دو عالم قدر دارد
دل شیرین چنان زیر و زبر شد / که از جان و جهان گویی بدر شد
وزین شیوه سخنهای برانگیخت / که با جان آن پری رخ را در آویخت
سخن میگفت شیرین هوش داده / بدان گفتار شیرین گوش داده
بهر نکته فرو میشد زمانی / دگر ره باز میجستش نشانی

پرنده مرغکان گستاخ گستاخ / شمائل بر شمائل شاخ در شاخ
بهر گوشه ز مرغان گوش در گوش / زده بر گل صلای نوش در نوش
بر آن گلشن رسیده نقش پرداز / همان نقش نخستین کرد آغاز
لعاب عنکبوتان مگس گیر / همائی را نگر چون کرد نخچیر
در آن بیشه که دیوان خانه کردند / پری را بین که چون دیوانه کردند
پری پیکر چو دید آن سبزه خوش / بمی بنشست با جمعی پری وش
چو از می رنگ شان همرنگ گل گشت / نشاط عیش شان ز اندازه بگذشت
بخود شد مست سرو دلستانی / همی گفتند هر یک داستانی
دگر ره دید چشم مهربانش / در آن صورت که بود آرام جانش
شگفتی ماند از آن نیرنگ سازی / گذشت اندیشه کارش ز بازی
در آن اندیشه دید از خود نشانی / چو خود را دید بیخود شد زمانی
دل سرگشته را دنبال برداشت / بپای خود شد آن تمثال برداشت
چنان شد در سخن ناساز گفتن / کز آن گفتن نشاید باز گفتن
چو آن گلبرگ رویان بر سر خاک / گل صد برگ را دیدند غمناک
بدانستند کان کار پری نیست / عجب کاریست کار سرسری نیست
از آن پیشه پشیمانی گرفتند / بر آن صورت ثناخوانی گرفتند
که سر بازی کنیم و جان فشانیم / مگر کاحوال صورت باز دانیم
چو شیرین دید کایشان چاره جویند / براه چاره سازی راست گویند
بیاری خواستن بنمود زاری / که یاران را ز یارانست یاری
ترا از یار نگریزد بهر کار / خدایست آنکه بی مثلست و بی یار
بسا کارا که از یاری بر آید / بیاید یار تا کاری بر آید
بخود مشغول شد هر دلستانی / همی گفتند هر کس داستانی
میان آن بتان شیرین دلکش / چو گل خندان نشسته خرم و خوش
بدان بت پیکران گفت آن دلارام / کزین پیکر شدم بیخواب و آرام
بیا تا این حدیث از کس نپوشیم / برین تمثال نوشین باده نوشیم
دگر باره نشاط آغاز کردند / می آوردند و عشرت ساز کردند
پیاپی شد غزلهای عراقی / بر آمد بانگ نوشانوش ساقی
بت شیرین نه بیند تلخ در دست / از آن تلخی و شیرینی جهان مست
بهر نوبت که می بر لب نهادی / زمین بر پیش صورت بوسه دادی
چو مستی عاشقان را تنگ تر کرد / صبوری در زمان آهنگ در کرد

حکایت گفتن شاپور با شیرین از خوبی خسرو و عاشق شدن شیرین بر خسرو

یکی را زان بتان بنشاند بر راه / که هر شخصی که بینی بر گذرگاه
نظر کن تا درین صحرا چه جوید / وزین صورت بپرسش تا چه گوید
بر آمد ناگهان مرغ فسون ساز / بآئین مغان در داد آواز
بسی پرسید و شد پنهان و پیدا / نمیشد سر این صورت هویدا
تن شیرین گرفت از رنج مستی / کز آن صورت ندادش کس درستی
چو شیرین دید در سیمای شاپور / نشان آشنائی دادش از دور
بشاپور این ظن او را بد نیفتاد / نقط زد گرچه بر کاغذ بیفتاد
اشارت کرد کان مغرا بخوانند / وزین در قصه ما او در برانند

نه دل میداد از و دل برگرفتن
نمیشایستش اندر برگرفتن
بهر دیداری از وی مست میشد
بهر جامی که خورد از دست میشد

چو میدید از هوس میشد دلش مست
چو میکردند پنهان تا ز میجست
نگهبانان بترسیدند از آن کار
کز آن صورت شود شیرین گرفتار

دریدند از هم آن نقش گزین را
که نقش از روی برد آن نقش چین را
چو شیرین نام صورت گفت گفتند
که این تمثال را دیوان نهفتند

کواکب را بدود آتش فشاندند
جنیبت را بدیگر دشت راندند
پریوار است ازین صحرا گریزیم
بصحرائی دگر افتیم و خیزیم

از آن مجمر چو آتش گرم گشتند
سپندی سوختند و درگذشتند

نمودن شاپور صورت خسرو بشیرین بار دوم

چو برزد بامداد از نور گلرنگ
غبار آتشین را نعل بر سنگ

گشاد از گنج در هر گنج رازی
ز دیبا گشت هر کوهی طرازی

دگر ره بود پیشی رفت شاپور
به پیش آهنگ آن یکران چون حور
همان تمثال اول ساز کرده
همان کاغذ برابر باز کرده

رسیدند آن بتان با دلنوازی
بران سبزه چو گل کردند بازی
زده بر ماه خنده بر قصب راه
پرندان قصب پوشان چون ماه

نشاطی نیم رغبت می نمودند
بتدریج اندک اندک میفزودند
چو در بازی شدند آن لعبتان باز
زمانه کرد لعبت بازی آغاز

دگر باره چو شیرین چشم برکرد
دران تمثال روحانی نظر کرد
بپرواز اندر آمد مرغ جانش
فرو بست از سخن گفتن زبانش

بود سرمست را خوابی کفایت
گل نم دیده را آبی کفایت
بخود بر بانگ برزد کین چه حالست
غلط میکرد خود را کین خیالست

بسروی زان سهی سروان بفرمود
که آن صورت بیاور زد من زود
برفت آن ماه و آن صورت نهان کرد
بگل خورشید پنهان کی توان کرد

بگفت این در پری بر می گشاید
پری زینسان بسی بازی نماید
وز آنجا رخت بربستند حالی
ز گلها سبزه را کردند خالی

بدیگر سبزها آرام کردند
بنوشانوش می در جام کردند
شبا هنگام کین عنقای فرتوت
شکم پر کرد ازین یکدانه یاقوت

بران صحرا فرو خفتند سرمست
ریاحین زیر پای و باده در دست

نمودن شاپور صورت خسرو بشیرین بار سوم

چو روز از دامن شب سر برآورد
زمانه تاج زرین بر سر آورد

بران پیروزه تختان تاجداران
رها کردند می بر جرعه خواران

وز آنجا تا در دیر پری سوز
پریدند آن پریرویان دگر روز
دران میدان مینا گون چمیدند
فلک را رشته در مینا کشیدند

گیاه سبز و چون جان خردمند
هوای معتدل چون مهر فرزند
نسیمی خوشتر از باغ بهشتی
زمین را دُر بدریا گل بکشتی

شقایق سنگ را بتخانه کرده
صبا جعد سمن را شانه کرده
مسلسل گشته بر گلهای حمری
نوای بلبل و آوای قمری

که در بیابان این کوه گران سنگ / چمن گاه است گردش بیشهٔ تنگ
سحرگه آن سهی سروان سرمست / بدانجای انجمن خواهند پیوست
چو شد دوران سنجابی شفق دوز / سمور شب نهفت از قاقم روز
سر از البرز برزد جرم خورشید / جهان را تازه کرد آیین جمشید
بکه پیش از بتان عشرت انگیز / میان دربست شاپور سحرخیز
بران سبزه شبیخون کرد پیشی / که با آن سرخ گلها داشت خویشی
خجسته کاغذی بگرفت در دست / بعینه صورت خسرو بر او بست
بدان صورت چو صنعت کرد لختی / بچسپانید بر شاخ درختی
وزانجا چون پری شد ناپدیدار / رسیدند آن پریرویان پریوار
بسر سبزی بران سبزه نشستند / گهی شمشاد و گه گل دسته بستند
گه از گلها گلاب انگیختندی / گه از خنده طبرزد ریختندی
عروسانی ز ناشوئی ندیده / بکابین از جهان خود را خریده
نشسته هر یکی چون دوست با دوست / نمیگنجید کس چون لاله در پوست
می آوردند و در دل می نشاندند / گل آوردند و بر گل میفشاندند
نهاده باده بر کف ماه و انجم / جهان خالی ز دیو و دیو مردم
همه تن شهوتان پاکیزگان را / جهان کابین دهد دوشیزگان را
چو خالی بود جا از چشم اغیار / ز مستی رقص شان آورد در کار
گه آن میداد بر گلها درودی / گه این میگفت با بلبل سرودی
ندانستند جز شادی شماری / بجز خرم دلی در دهر کاری
دران شیرین لبان رخسار شیرین / چو ماهی بود گرد ماه پروین
بیاد مهربانان عیش میکرد / گهی میداد باده گاه میخورد
چو خودبین شد که دارد صورت ماه / بران صورت فتادش چشم ناگاه
ز حیرت همچو گل شد رنگ رویش / پریشان شد چو زلف مشکبویش
دران صورت بدید از خود نشانی / چو خود را یافت بیخود شد زمانی
بخوبان گفت کان صورت بیارید / که کردست آن رقم پنهان ندارید
بیاوردند صورت پیش دلبند / بران صورت فرو شد ساعتی چند

چسپان نمودن شاپور تصویر خسرو بر شاخ درخت و دیدن او را و بیهوش شدن او

وگر دولت بود کارم بدستش / چو دولت خود کنم خسرو پرستش
وگر دانم که عاجز گشته از کار / شهنشه را کنم باری خبردار
ز گفت و گوی آن نقاش شیرین / شهنشه از دو دیده ریخت پروین
سخن چون گفته شد گوینده برخاست / بسیج راه کرد از هر دری راست
نمی خفت و نمی آسود در راه / ز خسرو سوی شیرین شد بیکماه
بریده ره بیابان در بیابان / بکوهستان ارمن شد شتابان
که آن خوبان چو انبوه آمدندی / بتابستان بدان کوه آمدندی
چو شاپور آمد آنجا سبزه نو دید / ریاحین را شقایق پیشرو دید
گرفته سبزهای لاجوردی / ز کسوتهای گل سرخی و زردی
کشیده بر سر هر کوهساری / زمردگون بساط مرغزاری
ز خرم کوه تا میدان غبرا / کشیده خط بخط طغرا بطغرا
دران محراب کو رکن عراقست / کمربند ستون انحراقست
ز خارا بود دیری ساز کرده / کشیشانی درو در سالخورده
فرود آمد بدو دیر کهن سال / بدان آئین که باشد رسم ابدال

صفت نژاد شبدیز و چگونگی آن

سخن پیمای فرهنگی چنین گفت / بوقت آنکه دُرهای دری گفت
که زیر دامن این کوه غاریست / برو سنگ سیه گوئی سواریست
همیشه باد پایان در بهاران / بگرد آیند گرد جویباران
ز دشت رم گله در هر قرانی / بکش آید تگاور مادیانی
ز صد فرسنگ آید بر در غار / شود در وی چو در سوراخ خود مار
بدان سنگ سیه رغبت نماید / بشهوت خویشتن بر سنگ ساید
بفرمان خدا زو کش بگیرد / شگفتی هست لیکن دل پذیرد
بر آن کره که از تخمش بود بار / ز دوران تگ برد از باد رفتار
چنین گوید همی آن مرد فرهنگ / که شبدیز آمده از تخم آن سنگ
کنون زان دیر اگر سنگی بجوئی / نیابی گرد بادش برد گوئی
وزان کرسی که خوانند انحرافش / سر بینی فتاده زیر طاقش
بماتم داری آن کوه گلرنگ / سیه جامه نشسته یکجهان سنگ
بچشمی کامده بر سنگلاخش / شکوفه وار کرده شاخ شاخش
فلک گوئی شد از فریاد او مست / بسنگستان او در شیشه بشکست
خدا را گرچه عبرتهاست بسیار / قیامت را پس از عبرت نمودار
چو در عهد چهل سال از کم و بیش / رسد کوهی چنان را اینچنین پیش
تو بر لخت کلوخی آب خورده / چرائی تکیه جاوید کرده
نظامی زین نمط در داستان پیچ / که از تو نشنود جز داستان هیچ
چو مشکین جعد شب را شانه کردند / چراغ روز را پروانه کردند

نمودن شاپور صورت خسرو را بشیرین بار اول

بزیر تخت نرد آبنوسی / نهان شد کعبتین سندروسی
برآمد مشتری منشور در دست / که شاه از بند و شاپور از بلاست
دران دیر کهن فرزانه شاپور / فرو آسود کز ره بود رنجور
درستی خواست از پیران آن دیر / که بودند آگه از چرخ کهن سیر
که فردا جای آن خوبان کدامست / کدامین آب و سبزه شان مقامست
خبر دادندش آن فرزانه پیران / ز نزهتگاه آن اقلیم گیران

اگر حور بهشتی هست مشهور / بهشتست آن طرف وان بعبتان حور
مهین بانو که او اقلیم دارد / بسی زینگونه زر و سیم دارد

صفت شبدیز و شبرنگ

بر آخور بسته دارد ره ده نوردی / کزو در تگ نه بیند باد گردی
بیک صفرا که بر خورشید راند / فلک را هفت میدان باز داند
سبق برده ز وهم فیلسوفان / چو مرغابی نترسد ز آب طوفان
بگاه کوه کندن آهنین سم / که در دریا بریدن خیزران دم
زمانه گردش و اندیشه رفتار / چو شب کارآگه و چون صبح بیدار
نهاده نام آن شبرنگ شبدیز / برو عاشق تر از مرغ شب آویز
یکی زنجیر زر پیوسته دارد / بدان زنجیر پایش بسته دارد
نه شیرین تر ز شیرین خلق دیدم / نه چون شبدیز شبرنگی شنیدم
چو بر گفت این سخن شاپور هشیار / فراغت خفته گشت و فتنه بیدار
یکایک مهر بر شیرین نهاده / بدان شیرین سخن اقرار داده
که استادی که در چین نقش بندد / پسندیده بود هر چه او پسندد
چنان آشفته شد خسرو از آن گفت / کزان سودا نیاسود و نمی خفت
همه روز این حکایت باز گفتی / جز این تخم از دماغش بر نرستی
در این اندیشه روزی چند میبود / بخشک افسانهٔ خورسند میبود
نشسته شاه یک شب دل پر از جوش / بلب خندان و دل حیران و مدهوش
چو کار از دست شد دستی بر آورد / صبوری را بزیر پا در آورد
بخلوت داستان خواننده را خواند / بسی زین داستان با وی سخن راند
بدو گفت ای بکار آمد وفادار / بکار آیم کنون گر دست شد کار
چو بنیادی بدین خوبی نهادی / تمامش کن که مرد اوستادی
مگو شکر حکایت مختصر کن / چو گفتی سوی خوزستان گذر کن
ترا باید شدن چون بت پرستان / بدست آوردن آن بت را بدستان
ببین از کار پیدا و نهانش / بهر اندیشه نیکو بد بدانش
نظر کردن که در دل داد دارد / سر پیوند مردم زاد دارد
اگر چون موم نقشی می پذیرد / بدو زن مهر ما تا نقش گیرد
گر آهن دل بود منشین و برگرد / خبر کن تا نکوبم آهن سرد
زمین بوسید شاپور سخندان / که دایم باد خسرو شاد و خندان
بچشم خویش بنیادش نکو خواه / مبادا چشم بد را سوی او راه
چو بر شاه آفرین کرد آن هنرمند / جوابش داد کای گیتی خداوند
چو من نقش قلم را در کشم رنگ / کشد مانی قلم در نقش ارژنگ
بجنبد شخص او را من کنم سر / بپرد مرغ کو را من کشم پر
بچاره کردن کار آنچنانم / که هر بیچاره را چاره دانم
مدار از هیچگونه گرد بر دل / که باشد گرد بر دل درد بر دل
تو خوشدل باش جز شادی میندیش / که من یکدل گرفتم راه در پیش
نگیرم در شدن یک لحظه آرام / ز کوران تک ز مرغان پر کنم دام
نخسپم تا نخسپانم سرت را / نیایم تا نیارم دلبرت را
چو آتش گر ز آهن سازد ایوان / چو گوهر گر شود در سنگ پنهان
برونش آرم به نیروی و به نیرنگ / چو آتش ز آهن و چون گوهر از سنگ
گهی با گل گهی با خار سازم / به بینم کار پس با کار سازم

خم گیسوش تاب از دل کشیده / ز سنبل سبز گل را بر دمیده
فسونگر کرده بر خود چشم خود را / زبان بسته بافسون چشم بد را

نمک دارد لبش در خنده پیوست / نمک شیرین نباشد آن او هست
تو گوئی بینیش تیغی ست از سیم / که کرد آن تیغ سیبی را بدو نیم

ز ماهش صد قصب را رخنه یابی / چو ماهش رخنه در رخ نه یابی
بشمعش بر بسی پروانه بینی / ز نازش سوی کس پروانه بینی

صبا از زلف و رویش حله پوشست / گهی قاقم گهی قندز فروشست
موکل کرده بر هر غمزه غنجی / زنخ چون سیب غبغب چون ترنجی

دو پستان چون دو سیمین نار نوخیز / بران پستان گل بستان درم ریز
رخش تقویم انجم را زده راه / فشانده دست بر خورشید و بر ماه

ز لعلش بوسه را پاسخ نخیزد / که قفل ار بر گشاید در بریزد
نهاده گردن آهو گردنش را / بآب چشم شسته دامنش را

بچشم آهوان آن چشمه نوش / دهد شیر افگنان را خواب خرگوش
گر اندازه ز چشم خویش گیرد / بآهوی صد آهو بیش گیرد

ز رشک نرگس مستش خروشان / ببازار ارم ریحان فروشان
به عید آرای ابروی هلالی / ندیدش کس که جان نسپرد حالی

بعبرت مانده مجنون در خیالش / بقایم ریخت لیلی با جمالش
شبی صد کس فرمون بیند بخوابش / نه بیند شب کسی چون آفتابش

هزار آغوش را پر کرده از خار / یک آغوش از گلش ناچیده و یار
بفرمانی که خواهد خلق را کشت / بدستش ده قلم یعنی ده انگشت

سر زلفش ز ناز و دلبری پر / لب و دندانش از یاقوت و زر در
ز گوش و گردنش لولو خروشان / که رحمت باد بر لولو فروشان

از آن یاقوت و زان لعل شکرخند / مفرح ساخته سودائی چند
خرد سرگشته بر روی چو ماهش / دل و جان فتنه بر زلف سیاهش

سه از خوبیش خود را خال خوانده / شب از خالش کتاب فال خوانده
حدیث او هزار آشوب دلبند / لب او صد هزاران بوسه چون قند

هنر فتنه شده بر جان پاکش / نوشته عبده عنبر سخاکش
رخش نسرین و زلفش بوی نسرین / لبش شیرین و نامش نیز شیرین

شکرخندان لبش را نوش خوانند / ولیعهد مهین با نوش خوانند
پریرویان کز آن کشور امیرند / همه در خدمتش فرمان پذیرند

ز مهترزادگان ماه پیکر / بود در خدمتش هفتاد دختر
بخوبی هر یکی آرام جانی / بزیبائی دلارای جهانی

همه آراسته با رود و جامند / چو مه منزل بمنزل میخرامند
گهی بر خرگه مه مشک پوشند / گهی بر خرمن گل باده نوشند

ز برقع هستشان بر روی بندی / که نارد چشم زخم آنرا گزندی
بخوبی در جهان یاری ندارند / بگیتی جز طلبگاری ندارند

بدست آورده باغی پر ز دستان / یکی بستان همه بر نار پستان
بقامت هر یکی آزاده سروی / خرامان چون تذروی با تذروی

دهان تنگشان شیرین چو شکر / بخوشبوئی بسی خوشتر ز عنبر
بغمزه تیر و از ابرو کمان ساز / همه باریک بین و راست انداز

بناوک چشم کوکب را بدوزند / بعشوه جان عالم را بسوزند
چو باشد وقت زور آن زورمندان / کنند از شیر جنگ از پیل دندان

حکایت کردن شاپور با خسرو

شب و روز اندرین اندیشه میبود — جهان گشته ز مشرق تا نهان پور — به بقاشی ز مازامزده داده — که تا خود زین چه یابش کی رسد زود

ندیمی خاص بعد و پس نام شاپور — بر سیم آمین اقلیدس کشاده

قلمزن چابکی صورتگری چست — که بی کلک از خیالش نقش بستی — چنان در لطف بودش آب دستی — که بر آب از لطافت نقش بستی

درآمد پیش تخت انوشه خسرو خوش — زمین بوسید پیش تخت پیروز — فرو گفت این سخنهای دلاویز

که گر فرمان دهد شاه جهانم — بگویم صد یک از چیزی که دانم — که تا گیتی ست گیتی بنده باد ات — زمانه سال و مه فرخنده باد ات

غمین باد آنکه در شادات نخواهد — خراب آنکس که آباد ات نخواهد — جمالت با جوانی همنفس باد — همیشه بر مرادت دست رس باد

اشارت کرد خسرو کانی جوانمرد — بگو گرم و مکن هنگامه سرد — زبان بگشاد شاپور سخنگوی — سخن را بهره داد از رنگ و از بوی

بسی گشتم درین خرگاه شش طاق — شگفتیها بسی دیدم ز آفاق — از ان سوی کهستان خرد ریز — که باشد فرضهٔ دریای در بند

زنی فرمانده است از نسل شاهان — همه اقلیم از انجا تا بر من — مقرر گشته در فرمان آن زن

ندارد هیچ مرزی بی خراجے — هزارش قلعه بر کوه بلندست — خزینش را خدا داند که چندست

ز جنس چار پا چندانکه خواهے — با فزونی فزون از مزع و ماهے — ندارد شوی و دارد کامرانے — بشادی میگذارد زندگانی

ز مردان هیچ گیرد در نظر کس — مهین بانوش خوانند از بزرگے — شمیرانام دارد آن جهانگیر — شمیرا را مهین بانوست تفسیر

نشست خویش را در هر سوا ے — بهر فصلے مهیا کرده جاے — بتابستان شود بر کوه ارمن — خرامان گل بود خرمن بخرمن

بفصل گل بود قانست تبار — که تا سبز باشد خاک پایش — کند بر گردن انجیر پرواز

نه بستانش بود بروج میل خویش — که بروج را هوای گرم سیرست — بهر فصلے هوایش اختیارست

صفت خوبی و لطافت شیرین

نفس یک یک بشادی می شمارد — جهان خوش خوش بشادی میگذارد

درین اندیشه رای پیچ بر پیچ — برادر زاده دارد دگر هیچ — پری دختی پری نگذار ماهے — بزیر مقنعه صاحب کلاهے

شب افروزی چو مهتاب جوانے — سیه چشمی چو آب زندگانے — ز غم آسوده و آفت ندیده

کشیده قامتی چون نخل سیمین — دو زنگی بر سر نخلش طبرزین — بروارید دندانها چو ان نور — صدف را آب ازان دندان دارد در

نبات از رشک آن تنگ شکر خند — بسحری کاتش دلها کند تیز — لبش را صد نمک هر یک شکر ریز

دهن تنگ چون عقیق آب داده — دو گیسو چون کمند تاب داده — شده گرد از نسیم مشک بیزش — دماغ نرگس بیمار خیزش

کفن پوشیده و تیغ تیز برداشت / جهان فریاد رستاخیز برداشت
چو پیش تخت شه نالید غمناک / برسم مجرمان غلطید بر خاک
که شاها بیش ازینم رنج منمای / بزرگی کن بخوردی ام ببخشای
بدین یوسف مبین کالوده گرگست / که بس خوردست اگر جرمش بزرگست
هنوزم بوی شیر آید ز دندان / مشو در خون من چون شیر خندان
عنایت کن که این سرگشته فرزند / ندارد طاقت خشم خداوند
اگر جرمست اینک تیغ و گردن / ز تو کشتن ز من تسلیم کردن
که برگ هر غمی دارم درین راه / ندارم برگ ناخوشنودی شاه
بگفت این و دگر ده بر سر خاک / بگریه سر نهاد آن گوهر پاک
چو دیدند این گروه آن بردباری / همه بگریستند الحق بزاری
وزان گریه که گریه بر مه افتاد / بگریه های های در شه افتاد
که طفلی خورد با این نازنینی / کند در کار زینسان خوردبینی
بفرزندی که دولت بد نخواهد / جز اقبال پدر با خود نخواهد
چو سازد با تو فرزندت بیندیش / همان بینی ز فرزندان پس خویش
به نیک و بد مشو در بند فرزند / نیابت خود کند فرزند فرزند
چو هرمز دید کان فرزند مقبل / گرامی چون روان و میوهٔ دل
بدل گفت این پسر فرخنده رایست / بدانش آنکه از فر خدایست
ببخشیدش گناه و کردش آزاد / مراعاتش فزود و دلخوشی داد
سرش بوسید و شفقت بیش کردش / ولیعهد سپاه خویش کردش
ازان حضرت چو بیرون رفت خسرو / جهان در ملک داد آوازهٔ نو
رخش سیمای عدل از دور میداد / جهانداری ز رویش نور میداد
چو آمد زلف شب در عطرسائی / بتاریکی فرو شد روشنائی

خواب دیدن خسرو نیای خود نوشیروان را

برون آمد ز پرده عطرسازی / شش اندازی بجای مهره بازی
بطاعت خانه شد خسرو کمربست / ستایش کرد یزدان را و بنشست
سحرگه در ربودش خواب نوشین / که برنا خورده بود از خواب دوشین
نیای خویشتن را دید در خواب / که گفت ای تازه خورشید جهانتاب
اگر شد چار مولای عزیزت / بشارت میدهم بر چار چیزت
یکی چون ترشی آن غوره خوردی / ز غوره آن ترش روئی نکردی
دلارامی ترا در بر نشینند / کزو شیرین تری دوران ببینند
دوم چون مرکبت را پی بریدند / وزان بر خاطرت گردی ندیدند
بشبرنگی رسی شبدیز نامش / که صرصر در نیابد گرد گامش
سوم چون شه بدهقان داد تختت / وزان تلخی نشد شوریده بختت
بدست آری چنان شاهان تختی / که باشد راست چون زرین درختی
چهارم چون صبوری کرد آغاز / دران پرده که مطرب گشت بی ساز
نواسازی دهندت باربد نام / که بر یادش گمارد زهره را جام
بجای سنگ خواهی یافتن زر / بجای چار مهره چار گوهر
فلک زاده چو گشت از خواب بیدار / پرستش کرد یزدان را دگربار
زبان را روز و شب خاموش میداشت / نمودار نیا را گوش میداشت
همه شب با خردمندان نخفتی / حکایت باز پرسیدی و گفتی
دلش میداد گوئی این گواهی / که خواهد بود جای آشنائی

چو خورشید از حصار لاجوردی / علم زد بر سر دیوار زردی
چو سلطان در عزیمت عود میسوخت / علم را میدرید و چتر میدوخت
عنان را یک رکاب زیر میزد / دو دستی با فلک شمشیر میزد
چو عاجز گشت ازین خاک جگرتاب / چو نیلوفر سپر افگنده بر آب
ملکزاده در آن ده خانه خواست / ز سرمستی در آنجا مجلس آراست
نشست آن شب بنوشانوش یاران / صبوحی کرده با شب زنده داران
سماع ارغنونی گوش میکرد / شراب ارغوانی نوش میکرد
بدست شه منی چون ناردانه / فرامش کرده احداث زمانه
ملک با مطربان همدست گشته / ز تاب آتش می مست گشته
صراحی از می پرخنده میداشت / همی جان جهان را زنده میداشت
ز رشک آن سماع خوشتر از نوش / ز گردون در فتادی زهره را هوش
مغنی در خروش آورد پرده / غزلهای دری آغاز کرده
مگر کز توسنانش بد لگامی / دهن برگشته زد صبح قیامی
وزین غوره غلامی نیز چون قند / ز غوره کرد غارت خوشه چند
سحرگه کافتاب عالم افروز / سر شب را جدا کرد از تن روز
نهاد از حوصله زاغ سیه پر / بزیر پر طوطی بیضه زر
شب انگشت سیاه از پشت برداشت / ز حرف ماکیان انگشت برداشت
تنی چند از گران جانان که دانی / خبر بردند سوی شه نهانی
که خسرو دوش بیرسمی نمودست / ز شاهنشه نمیترسد چه بودست
ملک گفتا نمیدانم گناهش / بگفتند آنکه بیدادیست راهش
سمندش کشت زار سبزه را خورد / غلامش غوره دهقان تبه کرد
شب از درویش بستد جای تنگش / بنامحرم رسید آواز چنگش
گر این بیگانه کردی نه فرزند / ببردی خانمانش را خداوند
زند بر هر رگی فصاد صد نیش / ولی دستش بلرزد بر رگ خویش
ملک فرمود تا خنجر کشیدند / تگاور مرکبش را پی بریدند
غلامش را بصاحب غوره دادند / گلابش را بآب شوره دادند
در آنخانه که بود آن روز تختش / بصاحب خانه بخشیدند رختش
پس آنگه ناخن چنگی شکستند / ز روی چنگش ابریشم گسستند
کجا آن عدل و آن انصاف سازی / که با فرزند اینسان رفت بازی
سیاست بین که میکردند از پیش / نه با بیگانه یا دردانه خویش
کنون گر خون صد مسکین بریزند / ز بند یک قراضه برنخیزند
جهان ز آتش پرستی شد چنان گرم / که باد ازین مسلمانی ترا شرم
مسلمانیم با او گبر نامست / گر این گبری مسلمانی کدامست
نظامی بر سر افسانه شو باز / که مرغ پند را تلخ آمد آواز

شفیع انگیختن خسرو نیز پدر

چو خسرو دید کان خواری برو رفت / بکار خویشتن لختی فرو رفت
درستش کرد هرچه کرد بد کرد / پدر پاداش او بر جای خود کرد
بسر بد زد بدست خویشتن دست / وزان غم ساعتی از پای بنشست
شفیع انگیخت پیران کهن را / که نزد شه برند آن سروبن را
مگر شاه آن شفاعت در پذیرد / گناه رفته را بر وی نگیرد
بپوزش پیش میرفتند پیران / پس اندر شاهزاده چون اسیران

بدو ترتیب کرد آموزگارش — که تا ضایع نگردد روزگارش — بدین گفتار بر بگذشت یکچند — که شد در هر هنر خسرو خردمند

چنان استاد شد در هر معانی — که بحری بود در گوهر فشانی — فصیحی کو سخن چون آب گفتی — سخن با او بسترلاب گفتی

چو از باریک بینی موی می‌سفت — ببار یکی سخن چون موی می‌گفت — چو برده سالگی افگنده بنیاد — سر سی سالگان سیداو بر باد

بسر پنجه شدی با پنجه شیر — ستونی را قلم کردی بشمشیر — به تیر از موی بگشادی گره را — به تیر حلقه بربودی زره را

دران آماج گه کردی کمانران — ز طبل زهره کردی طبلگ آوران — کسی کو ده کمان حالی کشیدی — کمانش را بحالی کشیدی

زده دشمن کمندش خام تر بود — ز نه قبضه فگندنش نام تر بود — اگر خصمش بدی دیو سپیدی — به پیش بید بر گفتش برگ بیدی

چو برق نیزه را بر سنگ راندی — سنان در سینه خارا نشاندی — چو عمر آمد بحد چارده سال — برآمد مرغ دانش را بپر و بال

نظر در جستنیهای نهان کرد — حساب نیک و بدهای جهان کرد — بزرگ امید نامی بود دانا — بزرگ امید از و عقل توانا

زمین چون جوشده در زیر تیاش — فلک احوجو پیوده ز آتش — بدست آورده از راز نهانی — کلید گنجهای آسمانی

طلب کردش بخلوت شاهزاده — زبان چون تیغ هندی کشاده — جواهر سنج ازان دریا فتی هنگ — بچنگ آورد و زد بر آتش چنگ

دل و دشن بتعلیمش برافروخت — وز و بسیار حکمتها در آموخت — فروخواند آفرینشهای افلاک — ز پرکار زحل تا مرکز خاک

باندک عمر شد دریا درونی — بهر فن در که گفتی ذو فنونی — قدم بر پایه شاهی رسیدش — دل از غفلت بآگاهی رسیدش

چو شد پیدا بران جاسوس اسرار — نهانی های این گردنده پرکار — نبودی فارغ از خدمت نه جانی — ز خدمت خوشترش نامد جهانی

جهاندار از جهانش دوست تر داشت — جهان چیزی بود جانش دوست تر داشت — ز هر دستی درازی کرد کوتاه

مسادی اوش فرمود در شهر — که وا ای نکس که او برکس کند قهر — وگر غصبی رود در میوه زاری

دگر کس وی نامحرم نبیند — اگر اسپی چرد در کشت زاری — ویا ظلمی رسد بر نا پسندی

وگر در خانه با عورت نشیند — وگر جوری رود بر مستمندی — پدید آمد جهان را تندرستی

بدین سوگندهای خورد بسیار — چو شه در عدل خود نمود چیزی — جهان از دست کار ظالمان رست

خرابی داشت از کار جهان دست — سیاست کردن هرمز فرزند خود خسرو را — جهان آسوده گشت از جور بیداد

چو توشه دان اساس عدل بنهاد — بصحرا رفت خسرو با یاران — دهی خرم ز دور آمد پدید از

فضا را از قضا یکروز شادان — بدان سبزه بساط افگند خسرو — چنین تا پشت بنمود این گنبد زرد

بگرد اگرد آن ده سبزه نو — می لعل از نشاط سبزه میخورد —

مسی بینی زری در وی کشیده / بمرداری کلابی در دمیده
نه بینی جز هوای خویش فوتم / بجز بادی نیابی در بروتم
فلک در طالعم شیری ز نموست / ولیکن شیر پشمینم چه سودست
نه آن شیرم که با دشمن برآیم / مرا آن به که من با من برآیم
نشاطی بیش ازین بود از قدم رفت / غروری کز جوانی بود هم رفت
حدیث کودکی و خودپرستی / رها کن کان خماری بود و مستی
چو عمر از ده گذشت و تا نود زیست / نمیشاید ترا چون غافلان زیست
نشاط عمر باشد تا بسی سال / چهل آمد فرو ریزد پر و بال
پس از پنجه نباشد تندرستی / بصر کندی پذیرد پای سستی
چو شصت آمد نشست آمد بدیوار / چو هفتاد آمد افتاد آلت از کار
بهشتاد و نود چون در رسیدی / بسا سختی که از دوران کشیدی
وز آنجا گر بصد منزل رسانی / بود مرگی بصورت زندگانی
اگر صد سال مانی در یکی روز / بباید رفت ازین کاخ دل افروز
پس آن بهتر که خود را شاد داری / دران شادی خدا را یاد داری
بوقت خوشدلی چون شمع نایاب / دهن پر خنده داری دیده پر آب
چو صبح آن روشنان از گریه رستند / که برق خنده را در لب شکستند
چو بی گریه نشاید بود خندان / وزان خنده نباید بست دندان
چو خندان کردی از فرخنده فالی / بخنده تنگدستان را بمالی
بیاموزم ترا گر کار بندی / که بی گریه زمانی خوش بخندی
نه بینی آفتاب آسمان را / ازان خنده که خنداند جهان را

چنین گفت آن سخنگوی سخن زاد / که بودش داستانهای کهن یاد
که چون شد ماه کسری در سیاهی / بهرمز داد تخت پادشاهی

آغاز داستان و صفت خسرو

جهان افروز هرمز داد میکرد / بداد خود جهان آباد میکرد
همان رسم پدر بر جای میداشت / دهش بر دست و دین بر پای میداشت
نسب او در جهان پیوند میخواست / بفرمان از خدا فرزند میخواست
نرینه داد فرزندی چه فرزند / بچندین نذر و قربانش خداوند
گرامی دری از دریای شاهی / چراغ روشن از نور الهی
مبارک طالعی فرخ سریری / بطالع تاجداری تخت گیری
پدر در خسروی دیده تمامش / نهاده خسرو پرویز نامش
رخی از آفتاب اندوده کش تر / شکر خندیدنش از صبح خوشتر
ازان شد نام آن شهزاده پرویز / که بودی بر دل گوهر دلاویز
گرفته در حریرش دایه چون مشک / چو مروارید تر در پنبه خشک
چو میل شکرش بر شیر دیدند / بشیر و شکرش می پروریدند
چو کار از مهد پا بیرون فتادش / جهان از دوستی در جان فتادش
به بزم شاهش آوردند پیوست / بسان دسته گل دست بر دست
چو سالش پنج شد از هر شگفتی / تماشا کردی و عبرت گرفتی
چو سال آمد بشش چون سرو میرست / رسوم شش جهت را باز میجست
بهر سالی که دولت میفزودش / خرد تعلیم دیگر می نمودش
چنان شد تا گرامی هفت ساله / ز مشک افگند بر گل صد کلاله
چنان مشهور شد در خوبروئی / بعینه یوسف مصریست گوئی

فرماید

دران مدت که من دربسته بودم — سخن با آسمان پیوسته بودم
گهی برج ملائک می پریدم — بصد دل کرده با جان آشنائی
تعصب اگر بربسته چون شیر — شده بر من سپهر خشم شمشیر — ز دنیا دل بدین خرسند کرده
شبی درهم شده چون حلقه زر — به نقره نقره زد چون حلقه در — درآمد سرگرفته سر گرفته — عتابی سخت با من درگرفته
که احسنت ای جهاندار معانی — که در ملک سخن صاحبقرانی — پس از پنجاه چله در چهل سال — مزن پنجه درین حرف و ترا مال
درین روضه که بینی باغبانی — بمردار استخوانی روزه بگشای — نکرده آرزو هرگز ترا پند — که دنیا را نبودی آرزومند
سخن را در زر اندودن خطاست — زر اندر زر ازین بیتوان نخست — چو داری در سخن گوئی دکانه — کلید قفل چندین گنج نامه
چرا چون گنج قارون خاک بهری — نه استاد سخن گویان دهری — سخن دانان دولت دامرده دانند — اگر چه زندخوانان زنده خوانند
ز شورش گردن آن تلخ گفتار — ترش روئی نکردم هیچ درکار — ز شیرین کاری شیرین لبان — فرو خواندم بکوشش نکته چند
دران دنیا که من بستم طرازش — نمودم نقشهای جان نوازش — چو صاحب سنگ دیدآن نقش بر سنگ — فرو ماند از سخن چون نقش بر سنگ
بدو گفتم ز خامه‌ئی چه جوئی — ز بانت کوک حسنی بگوئی — بصد تحسین بگفتا ای من علامت — زبانم وقف بر تسبیح نامت
چو بشنیدم ز شیرین در استانرا — ز شیرینی فرو بردم زبانرا — مگر شیرین بدان کردی زبانم — که در کامم شکر گردد ز بانم
اگر خوردم زبان از من شکر وار — زبان چون تو تهمی باد اشکربار — چنین سحری تو دانی ساز کردن — بتی با کعبه انباز کردن
بیابان بر چو این ره برکشادی — تمامش کن چو بنیادش نهادی — برومندی برخوردار بادی — بر و مندی برخوردار بادی
چرا گشتی درین بیغوله پابست — بدین نقد عرانی بر کف دست — رکاب از شهر بند گنج بگشای — عنان شیرداری پنجه بنمای
فرس بیرون فگن میدان فراخست — تو هر سبزی و دولت سبز شاخست — زمانه نغز گفتاری ندارد — وگر دارد چو تو یاری ندارد
همائی کن برافگن سایه بر کار — ولایت را بچندی جذب بسیار — چرا غند این دسه پروانه خویش — پدیدار آمده در خانه خویش
دو منزل رو تو اندر شهر خود دور — نه بینی هیچکس را رونق و نور — تو آن خورشید نورانی همائی — که مشرق تا بمغرب روشنائی
نهادی چون تو تمثالی بایوان درخش — بکنجی هر یکی گیرد سر خویش — هم آفاق از تو بهره یابد هم انصاف
بهندی گفتم ای بخت بلندم — نه تو قصابی نه من گوسفندم — هم اقلیم سخن بیند سوارے
بحمدی چند آتش بر فروزم — که من خود چون چراغم خویشتن سوز — که در موسی دم عیسی نگیرد
من آن شیشه ام که در برهمن سنگ — ز نام و ننگ نیم نگیرد جهان ننگ

نیارد در قبولش عقل سستی / که پیش عاقلان دارد درستی
اساس بی ستون و شکل شبدیز / نشان قصر و آن جوی دلاویز
مهندس کاری آن فرهاد مسکین / نشان جوی شیر و قصر شیرین
همان شه رود و آب خوشگوارش / پناه خسرو و جای شکارش
چو در شصت اوفتادش زندگانی / خدنگ افتادش از شصت جوانی
بعمری کو نشست آمد پسندش / سخن گفتن نیامد سودمندش
نگفتم هرچه دانا گفت ز آغاز / که فرخ نیست گفتن گفته را باز
دران جزوی که ماند عشقبازی / سخن راندم چو تیغ مرد غازی
مرا گر عشق بر ناید شماری / مبادا تا زیم جز عشق کاری
حکیمی کین حکایت شرح کرده است / حدیث عشق از ایشان طرح کرده است

چند کلمه از عشق فرماید

فلک جز عشق محرابی ندارد / جهان بی خاک عشق آبی ندارد
غلام عشق شو کاندیشه اینست / همه صاحبدلان را پیشه اینست
جهان عشق و دیگر زرق سازی / همه بازیست الا عشقبازی
اگر بی عشق بودی جان آدم / که بودی زنده در دوران عالم
کسی کز عشق خالی شد فسردست / گرش صد جان بود بی عشق مردست
ز سوز عشق بهتر در جهان چیست / که بی او گل نخندید ابر نگریست
اگر خود عشق هیچ افسون نداند / نه از سودای خویشت وارهاند
مشو چون سگ بخواب و خورد خرسند / اگر خود گربه باشد دل برو بند
بعشق گربه گر خود شیر باشی / ازان بهتر که با خود سیر باشی
اگر عشق اوفتد در سینه سنگ / بمعشوقی زند در جوهری چنگ
نروید تخم کس بیدانه عشق / کس ایمن نیست جز در خانه عشق
شنیدم عاشقی را بود مستی / ازانجا خواست اول بت پرستی
همان گبران که بر آتش نشستند / ز عشق آفتاب آتش پرستند
مبین در دل که او سلطان جانست / قدم در عشق نه کو جان جانست
هم از قبله سخن گوید هم از لات / همش کعبه خزینه هم خرابات
بمقناطیس گر عاشق نبودی / بدان شوق آهنی را کی ربودی
اگر بی عشق بودی این گذرگاه / نبودی کهربا جوینده کاه
بسی سنگ و بسی جوهر بجایند / نه آهن را نه که را میربایند
هران جوهر که هستند از عدد بیش / همه دارند میل مرکز خویش
گر آتش بر زمین منفذ نیابد / زمین بشکافد و بالا شتابد
وگر آبی بماند در هوا دیر / بمیل طبع هم راجع شود زیر
طبایع جز کشش کاری ندانند / حکیمان این کشش را عشق خوانند
گر اندیشه کنی از راه بینش / بعشق ست ایستاده آفرینش
گر از عشق آسمان آزاد بودی / کجا هرگز زمین آباد بودی
چو من بی عشق خود را جان ندیدم / دلی بفروختم جانی خریدم
ز عشق آفاق را پر دود کردم / خرد را چشم خواب آلود کردم
کمر بستم بعشق این داستان را / صلای عشق در دادم جهان را
مبادا بهره مند از وی خسیسی / مگر خوش خوانی و زیبا نویسی
مبادا این درج دولت را تو بردی / میفتاد اندرین دوشاب گردی
ز من نیک آمد ایشان بد نویسند / بمزد من گناه خود نویسند

عذر انگیختن در نظم کتاب

سبب کتاب و چند کلمه از عشق فرماید

مرا چون هاتف دلگشت همسان — برآورد از رواق همت آوان
که بشتاب ای نظامی دور دریاست — فلک بحر و عالم پر در سیاست
بهاری نو برآر از چشمهٔ نوش — درین پرده بوقت آواز بردار
کمین بیدلان گر بیوقت رانی — کزین کر و ندسوسن را زبان بند
سخن چون لاد کس چون سکهٔ زر — پس آنگه صیقلی اکار دها ئے
سخن کان از سر اندیشه ناید — نباید نیک بر نظم ایستادن
سخن بسیار داری اندکی گوی — ز سیری بی بفرق آرد سر انجام
چو خون در تن زعادت بیش گردد — که در بسیار بد بسیار گیرند
ترا بسیار گفتن گر سلیمست — بسختی در کف آید گوهر خاص
ز گوهر سفتن استادان هر اسند — بشاگردان دهد در خطر ناک
اگر هشیار و گر مخمور باشی — میازار و مرنجان هیچکس را
هزارت مشرف پی حاکی هست — چو هاتف رو دی خلوت گزیدم
دران خلوت که دل در سینه آنجا — نهادم تکیه گاه افسانه را
چو شد نقاش این تنجانه دستم — بود جائز هر انچه از ممکنات ست
چو بتوان آستی را درج کردن — ندیدا ندر خزان تاراج غم را
ز کج گوئی سخن را قدر کم گشت — جهان در زر گرفتش محتشم وار
مرا چون مخزن اسرار گنجی — که اورا در هوس نا مه هوس ست
هوسناکان غم را غمگسارے — که عقل از خواندنش گردد هوسناک
نه در شاخی زدم چون بیگران دست — وز و شیرین تر انحق داستان نیست
اگرچه داستان دل پسندست — مرا این گنج ناگشته معلوم
بیاضش در گذارش هست موقوف — مرا بر شقهٔ این شغل بستند

فلک اوستا بانی بازدریش — درین منزل بهمت ساز و دراز
سر انداز ند اگر بیوقت خوانی — ز بان بکشای چون گل ور نکی خند
بدین سکه درم را سکه می بر — نخست آهنگری با تیغ بنمای
نوشتن او گفتن بر انشاید — سخن را سهل باشد نظم دادن
یکی را صد مگو صد را یکی گوی — چو آب از اعتدال افزون نهند گام
سخن گم گوی تا بر کار گیرند — سخن گو هر شد و گوینده غواص
نه بینی وقت سفتن مر دحکاک — بشاگردان دهد در خطر ناک
بغفلت بر میاد یکنفس را — نصیحتهای هاتف چون شنیدم
بصد حجت کشیدی سیمی تو دست — بهشتی کردم آتشخانهٔ را
همه سر چشمها پیداست آنجا — اگرچه در سخن کاب حیاتست
جز آرایش بر و لغتی نه بستم — چو سر داز راستی زد علم را
در و غی اچه باید خرج کردن — بصبح صادق آمد راست گفتار
کسی کو راست گوشد محتشم گشت — ولیکن در جهان امروز کس نیست
چه باید در هوس همپود رنجے — چنان نقش هوس بستم در و با ک
هوسناکان غم را غمگسارے — حدیث خسرو شیرین نهانیست
که بردی جز طرب چیزی تو زین داستان — ز تاریخ کهن سالان آن بوم
عروسی دفای خویش بندست — کهن سالان این کشور که هستند
که در سر وع سوادش هست موقوف

هران مورچه کو یار بر دوش دارد — سلیمانیش باید نوبتی دار — هران پشه که خیزد ز زیر پاش — سر آمرزد و زید بارگاهش

گر از نعلش هلال اندازه گیرد — فلک را حلقه در دروازه گیرد — حیاتش با مسیحا هم کناست — صبوحش تا قیامت در حساب است

بآب و رنگ نقشش بر تفصیل — چو نیل همفرازد جلد از نیل — چو بر در بازند تیغ بلارک — بماهی ماه گوید کیف هالک

بمجلس گر می روشن نخواهد — چو باقی ماه را باقی نخواهد — ازان عهدی که در سر دارد این عهد — بدین مهدی توان آن ستد از بن عهد

اگر طوفان بادی سهم ناک است — سلیمانی چنین داری چه باک است — اگر خود ماه ضحاکی زند نیش — چو ذخیل فریدونی مبندیش

بر اهل روزگار از هر دری نیست — نیابی بی ستمگاری نهانی — رحیف این قدر ان را چه بیم است — که داور داد گر دارد رحیم است

قرانی کو با این داد باشد — چو فال او مبارک باد باشد — فلک از دولتش طاقی کهن بست — بران طاق آسمان جانم آهن بست

بران اوج از چو من گردی چه خیزد — که ابر آنجا رسد آبش بریزد — بدان درگه چو دست یابی ای باد — بیاور خواجه تاشش خویش را یاد

کز ایشان سخته عقلی نسازد — که عقل از سنتش گردن فرازد — کمر بستم بنظم این فسانه — قدم در عشقش کردم روانه

قبول بندگی را ساز دادم — ملامت آنچه خط باز دادم — زمین بوسی کنان زد راه غلامی — چنین گوی کاین چنین گوید نظامی

که گر بودم در خدمت دریغید — نبودم فارغ از شکر خداوند — بحکم آنکه از درگاه معمور — که بر خشغلم مهید اکرد منشور

چو شد بر دانه در سنگی رقم تنگ — چو دانستم که آن جشید نامی — که باشد تا قیامت زندگانی

اگر یک برگ گل بیند در این باغ — بنام شاه آفاق کند داغ — مرا این همنوایی بخت بنود — که تا شه باشد از این بنده خشنود

شنیدستم که دولت پیشه بود — که با یوسف رخیش اندیشه بود

حکایت

جهان در کار آن کس ابد دل نبست — که از تیمار کار خویشتن رست

چنان زی کل نشاند این تنازا — که با خاکش مسلسل کرد جانرا — گرش صد باغ ببخشند ناز نور — نبردی منت نکوشه انگور

چو داند مدی گل از دست یارش — رخ از شادی شود همچون بهارش — بحکم آنکه تا او را چو جان بود — مدام از شادی او شادمان بود

مراد شه که مقصود جهانست — بعید بار او در همچنانست — میفتاد اندرین فتشاب کردی

جهانش باد دایم عالم افروز — شبش معراج باد و روز نوروز — بقدر آنکه باد از زلف مشکین

همه کان چین باد مند هندوش — مباد از چینیان چینی در ابروش — حصوش لشه بند جهان باد — گهی هندوستان سازد گهی چین

مقیم باد دانی باد جانش — حریم زندگانی آستانش — چنین نزلی که یابی در مقامش — چو گردد دوست بند تن نیاز باد

مبارک باد بر جان و جوانش

سر خود را بفتراکت سپارم ‌ ز فتراکت چو دولت سر برآرم ‌ گرم دور افگنی در بوسم از دور ‌ وگر بنوازیم نور علی نور

بیک خنده گرت یابم چو مهتاب ‌ شب افروزی کنم چون کشم تاب ‌ چو دولت هر کرا دادی بخود راه ‌ نوشتی بر سرش نصر من الله

چو چشم صبح در هر کس که دیدی ‌ پلاس ظلمت از وی در کشیدی ‌ بهر کشور که چون خورشید رانند ‌ زمین را بدره بدره زر فشانند

ز رافشانی همه سالت چنین باد ‌ چو نیغت حصن جانت آهنین باد ‌ سرت زیر کلاه خسروی باد ‌ ز خسروزادگان پشتت قوی باد

جهان بیرون مبادا از حکم رایت ‌ زمین خالی مبادا از خاک پایت ‌ بهر منزل که مشک افشان کنی رام ‌ منور باش چون خورشید و چون ماه

بهر جانب که رو آری بتقدیر ‌ رکابت باد چون دوران جهانگیر ‌ لوایت بر همه آفاق منصور ‌ سپاهت قاهر و اعدات مقهور

سبک باش ای نسیم صبحگاهی ‌ تفقد کن بهر صورت که خواهی ‌ زمین را بوسه ده در بزم شاهی ‌ که دارد بر سریر بارگاهی

در مدح پادشاه قزل ارسلان فرماید

جهان بخش آفتاب هفت کشور ‌ مظفر ‌ که دین و دولت از وی شد مظفر

شه مغرب که مشرق را پناه است ‌ قزل شه کافسرش لاغی ماست

چو مهدی گر چه مغرب شد وطن ش ‌ گذشت از سر حد مشرق تیغ تاز ش ‌ اگر خواهد بآب تیغ گلرنگ ‌ برآرد رود نیل از چشمه سنگ

نگینش گر نهد یک نقطه بر موم ‌ خراج از چین ستاند جزیه از روم ‌ گرش باید یک فتح آلهی ‌ ز هندستان فرو شوید سیاهی

ز بیم آنکه جو راز دور بردست ‌ چو برق از خنده زاده ست مردست ‌ سخای ابر چون بگشاد دامن ‌ بصد ترسی فشاند قطره چند

بخشد دست او صد بحر گوهر ‌ ز بخشش هم نگردد خاکش تر ‌ بخورشید سر پرش هست موصوف ‌ بمه برگرده معروفیش معروف

زمین هفت ست اگر هفتاد بودی ‌ اگر خاکش نبودی باد بودی ‌ ز حل گر نیستی هندوی این نام ‌ بدین پیری در افتادی ازین بام

اگر دشمن رساند سر بر افلاک ‌ درین درگه چه پوشد جز کف خاک ‌ اگر چه چشمه را هم جوش باشد ‌ چو در دریا رسد خاموش باشد

اگر صد کوه در بندد ببازو ‌ نباشد سنگ با او هم ترازو ‌ ازین منسوخ کو زاد و رو داد ‌ بجز ارکان کمر بندی فتاده ست

وزان طلعت که اقبالش پدید ست ‌ به هفت اختر کلاه داری رسید ست ‌ وزان آتش که الماسش فروزد ‌ عدو گر آهنین باشد بسوزد

زکال از دود و خصمش عود گردد ‌ چه مریخ از ذنب مسعود گردد ‌ چو دیو از آهنش دشمن گریزد ‌ که بر هر شخص افتد بر نخیزد

ز تیغی کانچنان گردون گذارد ‌ چه سازد خصم اگر گردن نخارد ‌ بهر حاجت که خلق آغاز کرده ‌ دری دارد چو دریا باز کرده

ز دریایش خفتن تا منعم روم ‌ کس از دریای فضلش نیست محروم ‌ ز نانِ نکته نامش مشک بیزد ‌ چو سنبل خورد آنرا مشک ریزد

یکی موییست از کین تا بمهرش ‌ سر مویست ارمه تا سپهرش ‌ که کین آورد همچون شیر شکرش ‌ ز مسکینی چو مسکین پیش دارد

مران خاطر که هست او را از آن رنج / بزیر خاک بادا رهست خود گنج
زهی دارنده اورنگ شاهی / حوالت گاه تائید الهی
پناه سلطنت پشت خلافت / ز تیغت تا عدم موی مسافت
فریدون دوم جمشید ثانی / غلط گفتم که حشوست این معانی
فریدون بود طفلی گاو پرورد / تو بالغ دولتی هم شیر و هم مرد
ستد جمشید را جان مار ضحاک / ترا جان بخشد اژدرهای افلاک
گر ایشان داشتندی تخت با تاج / تو تاج و تخت می بخشی بمحتاج
کند هر پهلوان خسرو نشانی / تو خود هم خسرو و هم پهلوانی
سلیمان را نگین بوده ترا دین / سکندر داشت آئینه تو آئین
ندیدند آنچه می بینی ز ایام / سکندر زآئینه کیخسرو از جام
چو در عهد تو دید اهل جهان را / ولیعهد زمین کرد آسمان را
توئی شاها ولی عهدش برین گاه / ولی عهد تو هم شاه دین شاه
بتو سرسبز باد این سیر گلشن / بخسرو زادگان چشم از تو روشن
چو بر تخت شهی آبی گهربار / سلیمانیت باید نوبتی دار
زاد راکش عطارد خوشه چین است / مگر خود نام جایش خوشه زین است
ضمیرش کاروان سالار غیب است / توانا راز دارائی چه عیب است
زهی ملک جوانی خرم از تو / اساس زندگانی محکم از تو
بتیغ آهنین عالم گرفتی / بزرین جام جام جم گرفتی
جهان خالی شده است از کامرانی / مهل باقی والباقی تو دانی
بدستوری حدیث چند کوتاه / بخواهم گفت اگر فرمان دهد شاه
من شبخیز کز پیکان راهم / جرس جنبان هارونان شاهم
نخستین مرغ من بودم درین باغ / گرم کینت نهی بلبل درم زاغ
بعرض بندگی دیر آمدم دیر / ورم دیر آمدم شیر آمدم شیر
چه خوش گفت این سخن پیر جهانگرد / که دیر آئی درست آ ای جوانمرد
نبودم تحفه جیپال و فغفور / که پیش آرم زمین را بوسم از دور
درین اندیشه بودم مدتی چند / که بزمی سازم از بهر خداوند
بدین مشتی خیال فکرت انگیز / بساط بوسه را کردم شکرریز
اگرچه مور فرمان را نشاید / ملخ نزل سلیمان را نشاید
نبود آبی جز این در مغز میغم / وگر بودی نبودی جان دریغم
بذره آفتابی را که گیرد / بگنجشکی عقابی را که گیرد
چه سود افسوس من گر کدخدائی / جز این موی ندارم در گیائی
حدیث آنکه چون درگاه و بیگاه / ملازم نیستم در خدمت شاه
نباشد بر ملک پوشیده رازم / که من جز با دعا با کس نسازم
نظامی از جهان خلوت نشین است / که نیمی سرکه نیمی انگبین است
ز طبع تر گشاده چشمه نوش / بزهد خشک بسته بار بر دوش
دهان زهدم ارچه خشک جانیست / لسان الرطبم آب زندگانیست
چو مشک از ناف آهو بو گرفتم / بتنهائی چو عنقا خو گرفتم
گل بزم ز من خاری نیاید / ز من بیش از دعا کاری نیاید
ندانم کرد خدمتهای شاهی / مگر لختی دعای صبحگاهی
رعونت در دماغ از دام ترسم / طمع در دل ز کار خام ترسم
طمع را خرقه در خواهم کشیدن / رعونت را قفا خواهم دریدن
من و عشق مجرد باشم آنگاه / بیاسایم چو مفرد باشم آنگاه

یکی دین از ظلم آزاد کرده
یکی دنیا بعدل آباد کرده

زهی ماهی که گردد از چشمه نوشش
دو عالم را دو بیش حلقه در گوش

زرنگ نام او عالم دو نیم است
که عالم را یکی او را دو نیم است

بپرکار قلم بی نقش و تاراج
یکی بیمش کمر بخشد یکی تاج

بنور تاج بخشش چون درخشد
بدین تائید تاشش تاج بخشد

فلک با او کرا گوید که برخیز
که هست این خاتم انگشت تاجیز

محیط از شرم جود فیض بر افلاک
جبین داری عرق شد بر سر خاک

گهر بخشد چو کان بی نهیب جود
چو دریا در دهد بی تلخ روئی

شتاب تیغ او چون آهنین تیغ
کلید هفت کشور نام آن تیغ

چو طوفی سوی خود آرد وجودش
ز جودی بگذرد طوفان جودش

جهت شش طاق او در زیر دارد
فلک نه حلقه هم در گوش دارد

بنام عدل او زاده ز پیشش
جهان چون با دران گه مطبخ شیشه

خبرهای که بیرون از اساس است
که داند این علم کو در دل ندارد

بکشف خاطر او راه جسته
کدام اقبال او حاصل نیارد

بدین شیر افگنی یارب چه شیر است
نه با شیری کسی را رنجه دارد

بسر پنجه چو شیران دلیر است
نه از شیران کسی هم پنجه دارد

سنانش از موی باریکی تر آمد
زهر مقراضه کو چون تیغ آمد

ز هر شمشیر کو چون برق بسته
عدو چون تیغ در مقراض ماند

گلوی خصم او سنگین دراست
صلیب سنگ را بر تارک روم

بدندان ظفر خائیده چون موم
چو مقناطیس از ان آهن ربا است

زمین زیر عنانش گاو دیش است
اگرچه همرکاب گاو دیش است

سمندش در شتاب آهنگ تیزی
سیاه روم را کز تک شد پیش

بهندی تیغ کرده هندوی خویش
فلک را هفت میدان داد تیزی

همه عالم گرفت از نیک رائی
چنین باشد بلی ظل الهی

کله بر چرخ دارد فرق بر ماه
گذشت از کرکس و کاووس چندین

سیاهی و سفیدی هر چه هستند
بفرق و شمنان پوشیده چون شیر

گذشت از کرکس و کاووس چندین
نخسپد شرط شاهنشاهی آنست

طرف داران کوه آهنین چنگ
نشد غافل ز خصم آگاهی آنست

بفرق عاصیان تیغ دو دم تنگ
که جانش هست نتواند گرفت مرد

آتابک ایلدگز شاه جهانگیر
دو عالم را بدین یکجان سپرد است

کز و بر هفت کشور جایگیر است
مباد اگر سرش موئی شود کم

جهان زنده بدین صاحبقران است
جز این یکچیز ندارد شخص عالم

کس از ما در بدین دولت نزاد است
گلنده در عراق او باده در جام

جبش تا چین دولت در گشاد است
فتاده مستیش در روم و در شام

شکارستان او ایجاز و دبدبه
ز گنجه فتح خوزستان کرده است

شبیخونش بخوارزم و عجم تاخت
زعمان تا باصفاهان کرده است

میفتاد این کلاه از فرق شاهان
هران چیزی که او را نیست مقصود

بر افتاده به او گر هست گوهر
بباد شد ده اگر خود نوبهار است

هر انکس کز جهان با او در افتاد
هران خاطر که او را زد عنان است

بدان لفظ بلند گوهر افشان / که جان عالمست و عالم جان
اتابک را بگوید کای جهانگیر / نظامی وانگهی صد گونه تقصیر
چنین گوینده در گوشه تا کی / سخن گوئی چنین بی گوشه تا کی
نیامد وقت آن کو را نوازیم / ز کار افتاده را کار سازیم
بچشمی چشم این غمگین گشائیم / برابرویش ز ابرو چین گشائیم
ستی و مهستی را بر غزلهاش / شبی صد گنج بخشم بر مثلهاش
گر او را خرمنی از ما گشاید / ز ما والله که یکجو کم نیاید
ز ملک ما که دولت راست بنیاد / چه باشد گر خرابی گردد آباد
ازان شد خانهٔ خورشید معمور / ز تاریکان دنیا را دهد نور
سخائی ابر ازان آمد جهانگیر / که در طفلی گیاهی را دهد شیر
کنون عمریست کاین مرغ نواسنج / بشکر نعمت ما میبرد رنج
نخورده جامی از میخانهٔ ما / کند در شکر ما شکرانهٔ ما
شفیعی همچو من چون وی غلامی / چو تو کیخسرو بخشنده کامی
بدان سر کز سریر عرش بیش است / که گر بنوازیش بر جای خویش است
نظامی چیست این گستاخ روئی / که با دولت کنی گستاخ گوئی
خداوندی که چون خاقان فغفور / بصد حاجت زمین بوسیدش از دور
چه عذر آری تو ای خاک تر از خاک / چه گویائی درین خط خطرناک
بلی عذریست کین درگاه شاهی / صفت دارد بدرگاه الهی
بدین در هر که بالاتر فروتر / کسی کافگنده تر گستاخ گوتر
نه بینی برق کاهن را بسوزد / چراغ بیوه زن را بر فروزد
همان دریا که موجش بیکرانست / گلی را باغ و باغی را بهارست
سلیمانست شه با او درین راه / گهی ماهی سخن گوید گهی ماه
دبیری را بآتش گاه سباک / گهی زر در حساب آید گهی خاک
خدایا تا جهان را آب و رنگست / فلک را دور و گیتی را درنگست
جهان را خاص این صاحبقران کن / فلک را یار این گیتی ستان کن
ممتع دارش از جان و جوانی / ز هر چیزش فزون کن زندگانی
مبادا دولت از بالین او دور / مبادا تاج را بی فرق او نور
فراخی باد ز اقبالش جهان را / ز چترش سربلندی آسمان را
مقیم جاودانی باد جانش / حریم زندگانی آستانش
بفرخ فالی و فیروزمندی / سخن را دادم از دولت بلندی
طراز آفرین بستم قلم را / زدم بر نام شاهنشه رقم را
سر و سرخیل شاهنشاه آفاق / چو ابر و باسری هم جفت و هم طاق

در دعای شمس الدین محمد ایلدگز

ملک اعظم اتابک داور دور / که افگند از جهان آوازهٔ جور
جهانگیر آفتاب عالم افروز / بهر بقعه قران ساز و قرین سوز
ابوجعفر محمد کز سر جود / خراسان گیر خواهد شد چو محمود
دلیل آن کافتاب خاص و عامست / که شمس الدین و الدنیاش نامست
چنان چون شمس کانجم را دهد نور / دهد ما را سعادت چشم بد دور
در آن بخشش که رحمت عام کردند / دو صاحب را محمد نام کردند
یکی ختم نبوت گشت ذاتش / یکی ختم ممالک در حیاتش
یکی برج عرب را تا ابد ماه / یکی ملک عجم را جاودان شاه

چو عیسی روح را درسی درآموز / چو موسی عشق را شمعی برافروز
ز تو پیروزه در خاتم نهادن / ز ما دست سلیمانی گشادن

گرت خواهیم کردن حق شناسی / نخواهی کردن آخر ناسپاسی
وگر بر تو رهی ناساز گیریم / چو فردوسی ز مزدت باز گیریم

توانی مهر یخ بر زد نهادن / قفائی را توانی سر گشادن
وگرچه مقبلان دولت پرستی / طمع را میل در کش باز رستی

دلم چون دید دولت را هم آواز / ز دولت کرد با دولت یکی ناز
که وقت یاری آمد یاری کن / درین خون خواریم غمخواری کن

ز من فربه تر آن کین جنس گفتند / ببازوی ملوک این لعل سفتند
بدولت داشتند اندیشه را پاس / نشاید سفت گوهر جز بالماس

منم رو از جهان در گوشه کرده / کف پست جوین را توشه کرده
چو ماری بر سر گنجی نشسته / ز شب تا شب بکردی روزه بسته

سخنهائی ز رفعت بر ثریا / باسباب مهیا شد مهیا
چو زنبوری که دارد خانه تنگ / دران خانه بود حلوای صد رنگ

بفرشه که روزی را چو شاخست / گرم دل تنگ شد روزی فراخست
چو خواهم مرغم از روزن درآید / زمین بشگافد و ماهی برآید

ازین دولت که باد اعداش پر پیچ / بهمت یاری خواهم دگر هیچ
بسا کارا که شد روشن تر از ماه / بهمت خاصه همت همت شاه

گر از دنیا وجوهی نیست در دست / قناعت را سعادت باد کین هست

در مدح و دعای سلطان طغرل ارسلان و وصف الحان خود فرماید

چو سلطان جهان شاه جوان بخت / که برخوردار باد از تاج و از تخت

بسلطانی بتاج و تخت پیوست / بجای ارسلان بر تخت بنشست
سریر افراز اقلیم معانی / ولایت گیر ملک زندگانی

پناه ملک شاهنشاه طغرل / خداوند جهان سلطان عادل
ملک طغرل که در رای جود است / سپهر دولت و دریای جود است

من این گنجینه را در می گشادم / بنای این عمارت می نهادم
بریدی آمد از درگاه فغفور / بشغل بنده القا کرد منشور

قبول بندگی را ساز دادم / ملامت را بخون خط باز دادم
مبارک بود طالع نقش بستم / فلک گفتا مبارک باد هستم

ازین پیکر که معشوق دل آمد / یکم مدت فراغت حاصل آمد
بدین طالع که هست این نقش را فال / مرا چون نقش خود نیکو کند حال

چو نقش از طالع سلطان نماید / چو سلطان گر جهانگیرست شاید
درنگ از بهر آن افتاد در راه / که تا از شغلها فارغ شود شاه

حبش را زلف در طمغاج بندد / طراز شوشتر بر حاج بندد
بفتح هفت کشور سر برآرد / سر نه چرخ را در چنبر آرد

ببازی چتر عنقا را بگیرد / بتاج زر ثریا را بگیرد
شکوهش چتر بر گردون رساند / سمندش کره بر گردون جهاند

گهش خاقان خراج چین فرستد / گهش قیصر رواج دین فرستد
بحمد الله که با قدر بلندش / کمالی در نیاید جز سپندش

من از شفقت سپند مادرانم / بدود صبحدم کردم روانم
بشرط آنکه او بوی دهد خوش / نهد بر نام من نعلی در آتش

اساس شرع را ختم جهانست / شریعتها باو منسوخ از آنست
جوانمرد و رحیم و تند چون شیر / زبانش گه کلید و گاه شمشیر
ایاز خاص و ز خاصان گزیده / ز مسعودی بمحمودی رسیده
خدایش تیغ نصرت داده در جنگ / کز آهن نقش داند بست بر سنگ
بمعجز بدگمانان را خجل کرد / جهانی سنگدل را تنگدل کرد
چو گل بر آبروی دوستان شاد / چو سرو از خواب و خورد عالم آزاد
فلک را داده سروش سبزپوشی / عمامه اش باد را عنبرفروشی
سریر عرش را نعلین او تاج / امین وحی و صاحب سر معراج
ز جائی برده مهدی را بانجم / ز خاکی کرده دیوی را بمردم
خلیل از خیل داران سپاهش / مسیح از چاوشان بارگاهش
برنج و راحتش در کوه غاری / حرم غاری و محرم سوسماری
گهی دندان بدست سنگ داده / گهی لب بر سر سنگی نهاده
لب و دندانش زان سنگ زد چنگ / که دارد لعل و گوهر جای در سنگ
سر دندان کنش را زیر چنبر / فلک دندان کنان آورد در بر
بصر در خواب و دل در استقامت / زبانش امتی گو تا قیامت
من آن تشنه لب غمناک اویم / که او آب من و من خاک اویم
بخدمت کرده ام بسیار تقصیر / چه تدبیر ای نبی الله چه تدبیر
کنم درخواستی زان روضه پاک / که یک خواهش کنی در کار این خاک
برآری دست از آن بر دیمانی / نمانی دست برد آنکه تو دانی
کالهی بر نظامی کار بگشای / ز نفس کافرش زنار بگشای
دلش در مخزن آسایش آور / بر آن بخشودنی بخشایش آور
اگرچه جرم من کوه گرانست / ترا دریای رحمت بیکرانست
بیامرزش روان آمرزی آخر / خدا را رایگان آمرزی آخر

در سابقه نظم این کتاب فرماید

چو طالع موکب دولت روان کرد / سعادت روی در روی جهان کرد
جنیبت دار نور صبحگاهی / جهان بستد سفیدی و سیاهی
فلک را چتر بد سلطان بپایست / که الحق چتر بی سلطان نشایست
در آوردند مرغان دهل ساز / سحرگه پنج نوبت را بآواز
برین تخت روان با جام جمشید / بسلطانی برآمد نام خورشید
بدولتخانه خاقان و فغفور / سخن را تازه تر دارند منشور
طغانشاه سخن بر ملک شد خیز / قراخان قلم را داد شمشیر
بدین شمشیر هر کو کار کم کرد / قلم شمشیر شد دستش قلم کرد
من از ناخفتن شب مست ماندم / چو شمشیری قلم در دست ماندم
بدین دل کز کدامین در درآیم / کدامین گنج را در بر گشایم
چه طرز آرم که تر دارد زبان را / چه برگیرم که در گیرد جهان را
درآمد دولت از در شاد بر روی / هزارم بوسه خوش داد بر روی
که کار آمد برون از قالب تنگ / کلیدت را گشادند آهن از سنگ
چنین فرمود شاهنشاه عالم / که عشق نو برآر از راه عالم
که صاحب حالتان یکباره مردند / ز بی سوزی همه چون یخ فسردند
فلک را از سر خنجر زبانی / تراشیدی ز سر موی معانی
عطارد را قلم مسمار کردی / پرند زهره بر تن خار کردی

تویی کاول ز خاکم آفریدی / بفضلم ز آفرینش برگزیدی
چو رو افروختی جانم برافروز / چو نعمت دادیم شکرم درآموز
بسختی صبر ده تا پای دارم / در آسانی مکن فرموشکارم
ز سرگردانیم دان اینکه پیوست / بهر نااهل و اهلی در زنم دست
ترا جویم بهر نقشی که دانم / تو مقصودی ز هر حرفی که خوانم
بعزم خدمتت برداشتم پای / چو از ره یاوه کردم راه بنمای
بکعبه نیت آورده است جانم / اگر در بادیه میرم ندانم
بهر نیک و بدی کان در میانه است / کرم بر تست و آن دیگر بهانه است
یکی را پای بشکستی و خواندی / یکی را بال و پر دادی و راندی
ندانم تا من مسکین کدامم / ز مقبولان و محرومان کدامم
ز فضل خویش فضلی کن مرا یار / بفعل من مکن با جان من کار
ندارد کار من آن زور و بازو / که با عدل تو باشد هم ترازو
تویی کز علم من فضل تو بیش است / اگر رحمت کنی بر جای خویش است
رهی دارم بهفتاد و دو هنجار / از آن یک ره گل و هفتاد و یک خار
عقیدم را بدان ره کش عماری / که هست آن راه راه رستگاری
اگر دین دارم و گر بت پرستم / بیامرزم بهر نوعی که هستم
بتقصیری که از حد بیش کردم / خجالت را شفیع خویش کردم
هدایت را ز من پرواز مستان / چو اول دادی آخر باز مستان
شناسا کن بخدمتهای خویشم / برافگن برقع خجلت ز پیشم
دل مست مرا هشیار گردان / ز خواب غفلتم بیدار گردان
دلم را در قناعت زنده دل دار / مزاجم را بطاعت معتدل دار
چنان خسپان که خواهد وقت خوابم / که گر ریزد گلم ماند گلابم
بخدمت خاص کن خورسندیم را / بکس مگذار حاجتمندیم را
زبانم را چنان ران بر شهادت / که باشد ختم کارم بر سعادت
چنان دارم که در نابود و در بود / چنان باشم کزو باشی تو خوشنود
چو حکمی را بخواهی با قضائی / بتسلیم آفرین بر من رضائی
فراغم ده ز کار این جهانی / چو افتد با تو کار آنگه تو دانی
منه پیش از کسی تیمار بر من / بقدر قوتم نه بار بر من
چراغم را ز فیض خویش ده نور / سرم را ز آستان خود مکن دور
دماغ دردمندم را دوا کن / دواش از خاک پای مصطفی کن
محمد کافرینش هست خاکش / هزاران آفرین بر جان پاکش

در نعت حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوة فرماید

چراغ افروز چشم اهل بینش / طراز کارگاه آفرینش
سر و سرهنگ میدان وفا را / سپه سالار سرخیل انبیا را
مرقع برکش نر ماده چند / شفاعت خواه کار افتاده چند
ریاحین بخش باغ صبحگاهی / کلید مخزن گنج الهی
یتیمان را نوازش در نسیمش / ازینجا نام شد دُر یتیمش
بمعنی کیمیای خاک آدم / بصورت توتیای چشم آدم
سرای شرع را چون چار حد بست / بنا بر چار دیوار ابد بست
ز شرع خود نبوت را نوی داد / خرد را در پناهش پیروی داد

چشمم
دران
تو از من باز

طلسم بسته را با رنج یابی
چو بشکستی ز بر بیش گنج یابی
بدین خوبی خرد را حیله بر کش

مبین در نقش گردون کارستانی
مشاور بند این مشکل محالست
چنان دان کز آن ره سرسری نیست

اگر دستمزنی بودی خود این راز
یکی زین نقشها در وا دیدی
بجز گردش چه بایدبین ازین دور

درست آنست کاین گیتی نگارست
درین بندگی هم اختیارست
که با گرونده گردانندهٔ هست

ازان چرخی که گردانندهٔ تست
قیاس چرخ گردنده ازان گیر
نگردد تا نگردانی نخستش

چه گرداند ورا دست خردمند
وزان گردش بماند مدتی چند
شناسد هر که او گوهر شناس

وزان اصطراب فکرت وشتابی
نه زان بر وجستن آمد نامهٔ تو
نه از آثار ناخن جامهٔ تو

بدو جوئی بیابی در جهش جوی
نه جوئی چون ازو یابی ازین نوی
گرفتند اختران زان نقش فالی

یکی دانه چو در آب کرده
یکی ننگی دو اصطراب کرده
همان آید کزان ننگی ازان جو

نگویم ارکان چه پدید آید مردم
چنان کاحوال هر از سیر انجم
چو آلت را بآلت کرده باشی

اگر تکوین بآلت شد حوالت
چو آلت بود در تکوین آلت
کند آمد شدی با یکدگر خوش

همی تاز دخط فرمان نیابد
بشخص هیچ پیکر جان نیابد
چو خود را قبله ساز خود پرستید

نه خود بر گشتن ست ایزد پرستی
ندارد روز باشب هم نشستی
که در راه خدا خود را نبیند

مناجات حق سبحانه و تعالی

خدایا چون گل ما را سرشتی
جزای آن بما بر فرض کردی
وثیقت نامهٔ ما را نوشتی

بما بر خدمت خود فرض کردی
چو ما با ضعف خود در بند آنیم
که بگذاریم خدمت تا توانیم

تو با چندین عنایتها که داری
ضعیفان را کجا ضایع گذاری
کرمهای تو ما را گر دستاخ

وگرنه ما کدامین خاک باشیم
که از دیوار تو گردی نرانیم
بسخدمت کردنت توفیق یابیم

زما خود خدمتی شایسته ناید
که شاد روان عزت را بشاید
زخدمت بندگان ناگزیرست

بهر سهوی که در گفتار ما فتد
قلم در کش کزین بسیار ما فتد
ز فرمانت که آرد سر کشیدن

وگر کردی ز شست خاک خشتی
ترا نبود زیان ما را بود سود
زبخشایش فرو مگذار موئی

بیا مزد از عطای خویش ما را
کرامت کن لقای خویش ما را
بدین شمعی دلم پروانه تست

مراد و مایهٔ باریک بینان — انیس خاطر خلوت نشینان — ورای هر چه در گیتی قیاسی ست — برون از هر چه در فکرت شناسی ست

بجست جوی او بر بام افلاک — ندیده وهم را نعلین ادراک — خرد در هستیش هشیار بر خاست — چو او را بدرش نتواند ز چپ راست

متحرا جگشای دوری و دیری — منزه دانش از بالا و زیری — حروف کائنات از بازجوئی — همه در تست و تو در روح اوئی

چو گل صد پاره کن خود را بباغ — که تو آن تندرست آمد درین باغ — تو زانجا آمدی زینجا و وید ی — از ینجا در گذر کانجا رسیدی

قیاس عقل تا انجاست کار — که صانع را دلیل آمد پدیدار — نظر بیدن چو نقش خویشتن داشت — پس انگاهی که خویش از پیش برداشت

شناسائیش بر کس نیست دشوار — ولیکن هم بحیرت میکشد کار — ز هر شمعی که جوئی روشنائی — بوصف انیتش یابی گوائی

مده اندیشه ازین پیشیر راهی — که یا کوه آیدش در پیش یا چاه — چو دانستی که منبوذی ترا هست — بدار از چند و چون و جستجو دست

خرد بخشید تا او را شناسیم — بصارت داد تا ازوی نتر اسیم — فگند از هیأت نه حرف افلاک — رقوم هندسی بر تختهٔ خاک

جهت را شش گریبان بر سر افگند — زمین را چار گوهر در بر افگند — چراغ دیده را سپید از بصر داد — نبات روح را آب از جگر داد

گهی از خاکی چو گل گنجی بر آرد — گهی از آبی چو ما نقشی بر آرد — چنان کرد آفرینش را بآغاز — که پی بردن نداند کس بن از

چنانش در نوشت و در سر انجام — که نتواند زدن فکرت در آن گام — بهر مایه نشانی داد از اخلاص — که او را در حمل کاری بود خاص

چو بخشاینده و بخشنده جود — نخستین مایه را کرد و وجود — یکی را داد بخشش تا رساند — یکی را کرد ممسک تا بماند

بخشنده خبر دار و ز داد ان — نه آنکو می ستاند از ستادن — نه آتش را خبر کو هست سوزان — نه آب آگه که هست او جان فروزان

خدا را ملک با کس مشترک نیست — همه حال فرمانند شاک نیست — کرا زهره که حمالان راهش — که تخلیط کند در بارگاهش

بسنجد خاک و موئی بر ندارد — بیارد باد و بوئی بر ندارد — زهی قدرت که در عبرت فرودن — چنین ترتیبها داند نمودن

خبر داری که سیاحان افلاک — اندر استدلال در نظر توفیق — چرا گردند گرد تو دهٔ خاک

درین محرا بگه مجبوشان کیست — درین آمد شدن مقصود شان چیست — چه میجویند ازین منزل بریدن

چرا این ثابت ست آن منقلب نام — گر گفت آزاد نخسپ این را بیارام — قبا پوشان چو گل در تازه روئی

مرا حیرت بران آورد صد بار — که بندم در چنین بتخانه زنار — دلی چون کرد حیرت تیز گامی

شوم فتنه برین بتها که هستند — که این بتخانه خود را می پرستند — چو ابراهیم با بت عشق میبازم

نظر بر بت نهی صورت پرستی — قدم بر بت نهی زفتی و رستی — نموداری که از مه تا بماهی ست

دلی بتخانه را از بت بپیراز — طلسمی بر سر گنج الهی ست

بسم الله الرحمن الرحیم

خداوندا در توفیق بگشای / نظامی را ره تحقیق بنمای
دلی ده کو یقینت را بشاید / زبانی کافرینت را سراید
مده ناخوب را در خاطرم راه / بدار از ناپسندم دست کوتاه
درونم را بنور خود بیفروز / زبانم را ثنای خود درآموز
بداودی دلم را تازه گردان / زبورم را بلند آوازه گردان
عروسی را که پروردم بجانش / مبارک روی گردان در جهانش
چنین کز خواندنش فرخ شود رای / ز مشک افشاندنش خلخ شود جای
سوادش دیده را پرنور دارد / دماغش مغز را معمور دارد
مفرح نامهٔ دلهاش خوانند / کلید گنج مشکلهاش دانند
معانی را بدو ده سربلندی / سعادت را باو کن نقشبندی
بچشم شاه شیرین کن جمالش / که خود بر نام شیرینست فالش
نسیمی از عنایت یار او کن / ز فیضت قطره در کار او کن
ز فیاض عنایت کرد یاری / بیا ای کان معنی تا چه داری
بنام آنکه هستی نام ازو یافت / فلک جنبش زمین آرام ازو یافت

در توحید باری سبحانه و تعالی

خدای کافرینش در سجودش / گواهی مطلق آمد بر وجودش
تعالی الله یکی بی مثل و مانند / که خوانندش خداوندان خداوند
فلک بر پای دارد انجم افروز / خرد را بی میانجی حکمت آموز
جواهر بخش حکمتهای باریک / بروز آرندهٔ شبهای تاریک
غم و شادی نگار بیم و امید / شب و روز آفرین ماه و خورشید
نگهدارندهٔ بالا و پستی / گواه هستی او جمله هستی
وجودش بر همه موجود قاهر / نشانش بر همه بیننده ظاهر
کواکب را بقدرت کارفرمای / طبایع را بصنعت گوهرآرای

به عون صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

خسرو شیرین نظامی

در مطبع نامی منشی نولکشور به طبع مزین مطبوع جهان شد

اطلاع

اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے یہ فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معاینہ و ملاحظہ سے شایقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ سادہ مین کتب قصص نظم درسی وغیرہ و کتب قصص نثر درسی وغیرہ و کلیات و دواوین و قصائد و کتب تذکرہ شعرا و کتب رمل درج کرتی ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانونکو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب قصص نظم درسی وغیرہ

خسرو نام یعنے مثنوی خسرو گل بہت نادر مثنوی ہی گو بظاہر ایک فسانہ شاہان ہی مگر بباطن حقیقت روح و جان کا اعلان ہے از جلوہ طبع عرفان پسند حضرت فریدالدین عطار

مثنوی مخزن اسرار مصنفہ مولانا نظامی گنجوی۔

مثنوی لیلی مجنون مصنفہ ایضاً

مثنوی خسرو شیرین ایضاً ایضاً

مثنوی ہفت پیکر ایضاً ایضاً

سکندر نامہ بری کلان مشہور درسی کتاب قصہ ملک گیری سکندر و دارا مصنفہ مولانا نظامی گنجوی

ایضاً جلی قلم مانند قلم متوسط قطعہ نہایت خوشخط محشی مع فرہنگ

سکندر نامہ بحری مصنفہ ایضاً

شرح سکندر نامہ بری موسوم بہ منتخب الشروح مشہور بشرح علماے کلکتہ بہت نادر شرح ہے جو بموجب حکم صاحبان کونسل کلکتہ شروح کثیرہ سے باتفاق راے ارباب علم مرتب ہوئی تالیف مولوی بدر علی عظیم آبادی و مولوی سید حسین علی جونپوری۔

ایضاً مصنفہ محمد نصیر الدین شاہ امیر سلطان سفیانی

ایضاً مشہور بشرح گلوی دیار پنجاب مین بہت رائج ہے مصنفہ محمد گلوی۔

مثنوی تحفۃ الاحرار مصنفہ عبدالرحمن جامی

مثنوی یوسف زلیخا مصنفہ عبدالرحمن جامی

شرح یوسف زلیخای جامی مصنفہ مولوی محمد شاہ۔

مثنوی یوسف زلیخای ناظم ہروی بجواب یوسف زلیخاے جامی

مثنوی یوسف زلیخاے فردوسی۔ چو مصرعہ

مثنوی لیلی مجنون۔ ملا ہاتفی۔

مثنوی لیلی مجنون۔ خسرو۔

مثنوی ہشت بہشت خسرو محشی

مثنوی تحفۃ العراقین محشی بڑی عمدہ مثنوی ہی فصاحت و بلاغت سے بھری ہی مصنفہ حضرت افضل الدین خاقانی شروانی

ظفر نامہ ملا ہاتفی اسمین بادشاہ تیمور کی فتوحات ملک گیری کا حال مثل سکندر نامہ نظم پاکیزہ مین ہے۔

مثنوی سنبلستان۔ بہ تتبع بوستان سعدی ہے مصنفہ منشی ہرگوپال تفتہ۔

مثنوی نلدمن۔ مصنفہ ملا فیضی فیاضی۔

مثنوی شیرین خسرو۔ ملا آصفی مصنفہ نواب آصفجاہ۔

مثنوی نیرنگ عشق معروف بہ مثنوی غنیمت مصنفہ مولانا غنیمت۔

مثنوی نشتر غم مصنفہ مولوی محمد مقیم سہارنپوری۔

مثنوی نالہ منظور مصنفہ مولوی منظور احمد

مثنوی شکرستان خیال مع رسالہ خوان نعمت۔

مثنوی زلالی مصنفہ ابوالحسن تخلص زلالی۔

مثنوی ولی رام۔ معروف بہ چشمہ عرفان۔

Khosro Kheren Nizamee

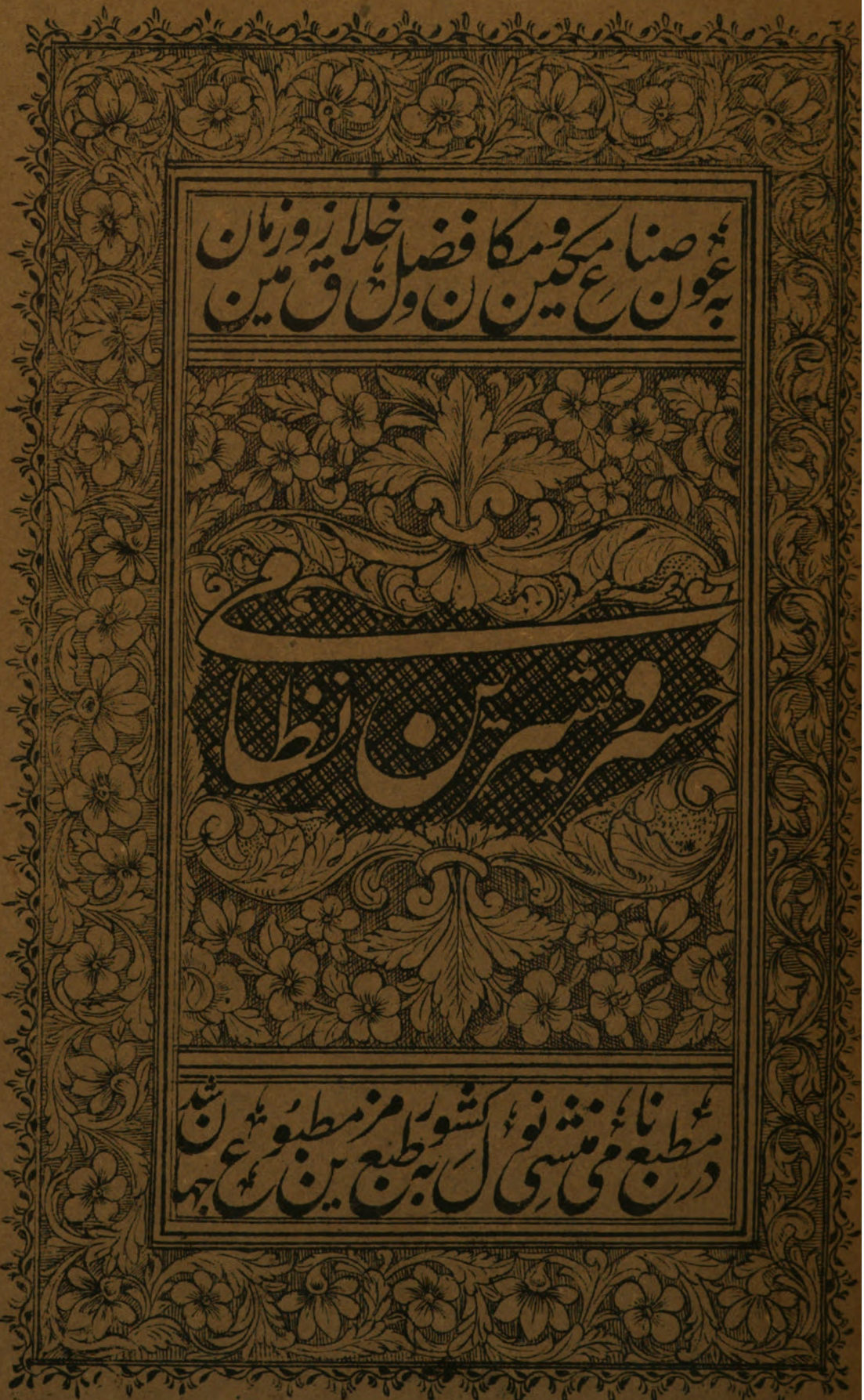

Khusrau o Shīrīn.

49 D 45

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.